

**Житомирський державний університет
імені Івана Франка**

Людмила Маєвська

ЕТНОКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ
Нормативно-правове забезпечення:
Міжнародний та вітчизняний рівень

Методичні рекомендації

Житомир 2007

УДК 37.013.43 (07)+371.13+37.014.5

ББК 74.580р30

М 13

Рекомендовано до друку вченою Радою Житомирського державного університету імені Івана Франка, протокол №2 від 28.09.2007 р.

Рецензенти:

В.А. Ковальчук — кандидат педагогічних наук, доцент (Житомирський державний університет імені Івана Франка, кафедра педагогіки);

Сейко Н.А. — кандидат педагогічних наук, доцент (філія Європейського університету у м. Житомирі, кафедра соціально-гуманітарних дисциплін);

Костюшко Ю.О. — кандидат педагогічних наук, доцент (філія МАУП у м. Житомирі, кафедра психолого-педагогічних дисциплін).

М 13 Масвська Л.М.

Етнокультурне виховання. Нормативно-правове забезпечення: Міжнародний та вітчизняний рівень (*Методичні рекомендації до курсу "Основи етнокультурного виховання"*) — Житомир: ЖДУ, 2007. — 302 с.

Етноетнокультурна спрямованість освіти та якісна підготовка фахівців для закладів освіти етнокультурного спрямування, як зазначено у нормативно-правових актах юридичного поля міжнародних організацій ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, є суттєвими факторами заохочення культурної різноманітності, дієвим механізмом підготовки дітей та молоді до діалогу з іншими культурами у європейському та світовому просторах.

Посібник складається із двох частин. У першій — автор ґрунтовно аналізує нормативно-правові акти ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, України, у яких присутній компонент "культура→освіта→культура". У другій частині наведено тексти аналізованих нормативно-правових актів, значна частина яких стане справжнім відкриттям для освітян.

Пропоноване видання рекомендовано викладачам і студентам вузів, керівникам освітніх та культурних закладів, усім тим, хто цікавиться проблемами етнокультурного відродження.

УДК 37.013.43 (07)+371.13+37.014.5

ББК 74.580р30

© Масвська Л.М., 2007.

ЗМІСТ

Передмова	6
Розділ 1. Правові основи здійснення етнокультурного виховання	9
Тема 1. Проблема етнокультурного виховання у нормативно-правових документах Організації Об'єднаних Націй	12
Тема 2. Нормативно-правове забезпечення етнокультурного виховання у документах ЮНЕСКО	21
Тема 3. Стандарти Ради Європи у галузі етнокультурного виховання	38
Тема 4. Нормативно-правова база забезпечення етнокультурного спрямування закладів освіти України	44
Висновки	56
Розділ 2. Тексти нормативно-правових актів, у яких відображено проблему етнокультурного виховання	
Нормативні документи ООН	60
Загальна декларація прав людини	60
Міжнародний пакт про громадянські та політичні права	64
Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні Права	81
Конвенція "Про корінні народи і народи, що ведуть племінний спосіб життя у незалежних країнах"	90
Нормативні документи ЮНЕСКО	102
Статут Організації Об'єднаних Націй в питаннях освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)	102
Рекомендація "Про охорону на національному рівні культурної та природної спадщини"	111
Рекомендація "Про участь і вклад народних мас у культурне життя"	121
Рекомендація № 35 Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури "Збереження й популяризація культурної спадщини"	134
Рекомендація № 28 Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури "Культура і демократія. Права у сфері культури і культурна демократія"	135
Рекомендація № 27 Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури "Всесвітнє десятиліття розвитку культури"	136

Рекомендація № 24 Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури "Прогрес культури і економічне зростання"	137
Рекомендація № 15 Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури "Співіснування різних культурних груп у державі та їхні відносини з іншими країнами"	138
Рекомендація № 36 Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури "Збереження культурної спадщини усіх віків"	140
Рекомендація "Про збереження традиційної культури і фольклору"	142
Декларація принципів толерантності	148
Рекомендація щодо збереження фольклору "Надання статусу шедевра усної і нематеріальної спадщини" (Рекомендації для використання)	152
Загальна Декларація про культурну різноманітність	161
Конвенція "Про охорону нематеріальної культурної спадщини" ...	164
Конвенція "Про охорону і заохочення різноманітності форм культурного самовираження"	177
Нормативні документи Ради Європи	194
Європейська культурна конвенція	194
Європейська декларація щодо завдань у галузі культури	197
Резолюція № 11 "Про Європейську декларацію щодо завдань у галузі культури"	199
Європейська Хартія регіональних мов або меншин	201
Резолюція (95) 38 "Про стратегію Ради Європи у галузі культури"	215
Рамкова конвенція "Про захист національних меншин"	217
Декларація про культурну різноманітність	225
Рекомендація №1 (2000) Про сприяння транскордонному співробітництву в галузі культури між територіальними громадами або владами	227
Додаток до Рекомендації № 1 (2000) Керівні принципи щодо розвитку транскордонного співробітництва в галузі культури між територіальними громадами або владами	229
Нормативні документи України	234
Протокол про співробітництво між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Організацією Об'єднаних Націй в питаннях освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)	234

Декларація прав національностей України.....	239
Закон України "Про національні меншини в Україні".....	241
Основи законодавства України про культуру.....	244
Закон України "Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи "Про захист національних меншин"	257
Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про охорону культурної спадщини"	257
Закон України "Про Концепцію державної політики в галузі культури на 2005-2007 роки"	276
Концепція державної політики в галузі культури на 2005-2007 роки	277
Закон України "Про Концепцію державної етнонаціональної політики України" (проект).....	283
Концепція Загальнодержавної програми "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на 2006-2016 роки"	295
Використані джерела.....	299

ПЕРЕДМОВА

Етнокультура у всі часи позначала неповторний спосіб буття певної етностпільноти. Вона базується на світогляді та системі цінностей, тобто духовно-моральному фундаменті, на якому виростає особистість з унікальними властивостями душі та непорушною національною ідентичністю. Саме національна культура, як неповторна комбінація культури титульного етносу з культурами спільнот, що становлять національні меншини, у першу чергу визначає унікальний образ будь-якої країни та її народу в багатоманітній мозаїці людської цивілізації.

У молодій демократичній європейській державі, якою сьогодні є Україна, у добу глобалізації та розвитку нових інформаційних технологій національна культура набуває особливого, ключового значення. Отже, зростає роль державної культурної політики, що повинна враховувати вимоги світової спільноти щодо сутності культури та її значення в епоху кардинальних зрушень у напрямку єднання. У сучасному світі саме творча, інтелектуальна діяльність, як важливий складник культури, стає визначальним чинником суспільного розвитку. Завдяки культурі громадяни суспільства мають змогу реалізувати свій творчий потенціал, долучитись до надбань світової цивілізації, зберігати і збагачувати не лише матеріальні, науково-технічні, інтелектуальні багатства власної країни, але й світову історико-культурну спадщину у всьому різноманітті. Співіснування різних культурних груп у межах країни та за її межами у дусі терпимості, визнання неповторності один одного і на цій основі формування взаємної поваги є чинником рівноваги і дозволяє досягати гармонійного розвитку та прогресу на державному та міжнародному рівнях. Знайомство з культурними цінностями і повага до культурної спадщини інших народів сприяє розвитку міжнародного взаєморозуміння і миру.

До діалогу з культурами інших етностпільнот особу потрібно готувати з раннього віку. Дитина, зростаючи, має поступово засвоювати особливості способу буття власної спільноти, тобто навчитися розуміти власну етнокультуру, вільно рухатися у її просторах, усвідомлюючи знаки, символи, коди, специфіку їх виявлення у рідній мові, аби пізніше вступити у діалог з іншими культурами, порівнюючи їх зі своєю не на шкоду іншим, а щоб зрозуміти їх. У цьому і виявляється сутність етнокультурного виховання:

- Пізнавши себе — пізнаєш іншого; не збагнувши себе — не збагнеш іншого.
- Вивчаючи животоки буття свого роду-народу — ти пізнаєш закутки власної душі.

- Не знаючи глибин культури, представником якої ти є, годі сподіватися на те, що пізнаєш і зрозумієш носія іншої культури. Сьогодні світова спільнота через такі представницькі органи, як ООН, ЮНЕСКО, Рада Європи та ін., працівникам освітньої галузі та компетентним органам влади рекомендує:

- готувати аудиторію до сприйняття і розуміння інформації про культуру етноспільноти з наступним включенням у етнокультурну діяльність;

- пов'язувати національні освітні проекти з етнокультурними;
- розробляти програми етнокультурного виховання, які відповідають вимогам сьогодення;

- співробітництво та культурні обміни будувати на принципах визнання своєрідності інших культур, поваги до них, терпимості;

- сприяти охороні матеріальної та духовної спадщини.

Охороняти можна лише те, що досконало знаєш, що стало твоїм внутрішнім змістом, тому сьогодні слід широко популяризувати культурні цінності усіх часів, знайомити з ними найширші версти населення;

- приєднання до міжнародних конвенцій щодо охорони й захисту культурної та природної спадщини вважати справою честі та обов'язку всіх зацікавлених сторін;

- сприяти співіснуванню різних культурних груп у межах однієї держави, оскільки прояви їхньої власної самобутності збагачують країну і світове співтовариство у цілому;

- завжди пам'ятати, що культурна різноманітність, як джерело обмінів, новаторства і творчості, так само необхідна для людства, як біологічна різноманітність для живої природи;

- навчати дітей та молодь "умінню жити разом": визнавати системи цінностей, традиції, вірування представників інших етноспільнот;

- визнавати культурні цінності кожної етноспільноти, як святий обов'язок перед майбутнім, а належність кожної людини до певної етнокультури складником її гідності;

- розробити та впроваджувати у практику пакети нормативно-правових актів щодо охорони й захисту на національному рівні та на рівні окремих осіб етнокультурних цінностей усіх віків;

- політику у галузі культури спрямувати на сталу культурну різноманітність у глобальному суспільстві;

- закладам культури і освіти сприяти мовній різноманітності та творчому самовираженню як виявам справжньої етнокультурної різноманітності, плюралізму, творчості, визнання та поваги прав людини.

Розділ 1.

Правові основи

здійснення етнокультурного виховання

Глибоке вивчення нормативно-правових аспектів щодо правомірності організації етнокультурного виховання вкрай необхідне, оскільки:

- розкриває глибину актуальності піднятої проблеми не тільки на вітчизняному освітньому просторі, але й на міжнародній арені;
- дозволяє створити науково обґрунтовану сучасну, дієву модель етнокультурного виховання;
- означає перехід вітчизняної освіти від абстрактних гасел про дотримання принципів демократизму і гуманізму до впровадження норм світової практики, котра реалізується вже протягом досить тривалого часу в демократичних суспільствах.

У юридичному полі міжнародного правозахисту щодо питань освіти і культури існують різні форми нормативно-правових документів, зокрема: декларації, конвенції, пакти та інші нормативні акти.

Декларація не є юридично обов'язковим документом, проте вона "відображає загальну домовленість народів світу, є зобов'язанням для членів міжнародного співтовариства". Юридичних санкцій, які б змушували певну державу дотримуватися певних зобов'язань, не існує. Висловлення недовіри тим державам, які ухиляються від узятих на себе зобов'язань — це єдина санкція, яка у даному випадку є в базі даних світового співтовариства.

Пакт, на відміну від Декларації, є юридично обов'язковим договором. Держава, погоджуючись стати стороною-учасником певного Пакту, бере на себе зобов'язання дотримуватися процедур, обумовлених у відповідних статтях юридичного акту, включаючи подання доповідей-звітів про дотримання нею положень Пакту. Пакт набуває чинності за умови ратифікації його необхідною кількістю держав. Ці нормативні акти є обов'язковими тільки для держав-учасниць.

Конвенція — юридичний документ, обов'язковий для виконання сторонами, що його ратифікували. Ці нормативно-правові акти у галузі захисту прав людини, освіти і культури можна поділити на три групи:

1. Конвенції, що стосуються певних категорій людей, яким потрібен захист.
2. Конвенції, що викладають певні права більш детально.
3. Конвенції, прийняті з метою усунення певної форми дискримінації [1].

Сучасна людина живе в полікультурному оточенні. Це потребує нових моделей співжиття індивідів у певному соціумі, утвердження відповідних етнокультурних цінностей і етносоціальних норм у суспільній свідомості, формування адекватної духовної атмосфери і, звичайно, розробки та впровадження у практику відповідного законодавства, адаптації вітчизняного законодавства у сфері освіти і культури до вимог світової спільноти.

Міжнародні документи у площині поліетнічності — це фундаментальне узагальнення уявлень міжнародної демократії про стандарти у галузі охорони прав етнопільнот, їхньої культури, мови, вірувань, захисту прав індивідів як носіїв певної етнокультури. У структурі нормативно-правових актів чітко вимальовуються принципи, на основі яких можна вибудувати концепцію співжиття у поліетнічних суспільствах:

- багатоетнічність, полікультурність, багатомовність як головне багатство суспільства, визначальний чинник його розвитку і процвітання;
- толерантність, терпимість;
- сприяння взаєморозумінню, пошук взаємодії і співробітництва;
- вирішення проблем через діалог, результатом якого є визнання різних культур, права на їх існування і подальший розвиток, а в разі необхідності і охорона від асиміляції і зникнення;
- утвердження верховенства закону в просторі полікультурної взаємодії;
- в полікультурному соціумі неприпустимі расизм, ворожість, ненависть;
- визнання культурної різноманітності є гарантом миру у світі.

Зупинимось на більш детальному аналізі зазначених принципів, використовуючи тексти міжнародних правових актів щодо піднятої проблеми. Таких документів існує досить багато, тому варто розглянути їх на таких рівнях:

- 1) рівень Організації Об'єднаних Націй;
- 2) рівень ЮНЕСКО;
- 3) рівень Ради Європи.

Оскільки документи міжнародних організацій щодо доцільності етнокультурного виховання в Україні у наукових дослідженнях педагогічного спрямування не знайшли належного поцінування, ми залишаємо за собою право деякі із них проаналізувати більш детально, в інших виділимо лише ті аспекти правового поля, що необхідні для чіткого розуміння певними колами наших підходів до висвітлення проблеми.

Тема 1.

Проблема етнокультурного виховання у нормативно-правових актах Організації Об'єднаних Націй.

У *Статуті Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури* (документ №995-014 в редакції від 12.05.1954 року) зазначено, що народи, котрі підписали цей статут, прагнуть до миру, розвитку і постійного розширення зв'язків з метою взаєморозуміння, надбання чітких, адекватних уявлень про культуру, особливості життя один одного. Для того щоб забезпечити державам-членам даної міжнародної організації недоторканість і збереження своєрідності їх культур та систем освіти, ООН відмовляється від будь-якого втручання у справи, що входять до внутрішньої компетентності цих країн (стаття 1, пункт 3) [56].

"Загальна декларація прав людини", прийнята і проголошена резолюцією 217A (iii) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року, констатує:

- визнання гідності, притаманної всім членам людської сім'ї, є основою свободи та загального миру у всьому світі;
- необхідно охороняти права людини силою закону;
- потрібно сприяти розвитку дружніх відносин між народами.

Статті зазначеного документа проголошують, що:

- всі люди народжуються рівними щодо прав, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, переконань, національного чи іншого стану, і повинні діяти один стосовно одного в дусі братерства (статті 1, 2);

- • кожна людина як член певного суспільства має право на реалізацію своїх прав у соціально-культурній сфері з метою особистого розвитку за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва (стаття 22);

- • кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, насолоджуватися творами культури, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами (стаття 27, пункт 1);

- • кожна людина має право на захист творів культури, автором яких є (стаття 27, пункт 2).

Варто вказати і на обов'язки, які висуває *"Загальна декларація прав людини"* до кожного члена людської спільноти, зокрема:

- кожна людина має обов'язки перед суспільством, в якому можливий вільний і повний розвиток її особистості;
- належно визнавати і поважати права і свободи інших з метою задоволення справедливих вимог моралі, порядку в громаді, загального добробуту в суспільстві (стаття 29).

Слід зазначити, що дотримання цих прав і обов'язків не повинно суперечити цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй. "Загальна декларація прав людини" — це певний зразок, рівнятися на який мають усі народи і держави, в тому числі й Україна як член ООН, для того, щоб кожна людина, кожна суспільна структура постійно прагнули навчитися визнавати права і свободи інших людей, поважати їх шляхом проведення просвітницької та освітньої діяльності, прогресивних заходів на національному та міжнародному рівнях [12].

Усі наступні міжнародні правові акти були укладені, посиляючись на "Загальну декларацію прав людини". Зокрема, у грудні 1966 року прийнято відразу два важливі документи, що заслуговують на увагу:

1) "*Міжнародний пакт про громадянські та політичні права*" (прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 року, Україною ратифікований 19 жовтня 1973 року, набув чинності, в тому числі і для України, 23 березня 1976 року);

2) "*Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права*" (прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 року, Україною ратифікований 19 жовтня 1973 року з певними поправками і доповненнями; набув чинності, в тому числі і для України, 3 січня 1976 року).

У "*Міжнародному пакті про громадянські та політичні права*" визнано, що ідеал вільної людської особистості може бути досягнутий лише у тому випадку, коли будуть створені оптимальні умови для дотримання всіх основних прав і свобод людини (економічних, соціальних, громадянських, політичних і культурних). Особливо актуальним для нашого дослідження є визнання світовою спільнотою права усіх народів на самовизначення. Посилаючись на це право, вони можуть вільно встановлювати політичний статус держави і вільно забезпечувати свій економічний, соціальний і культурний розвиток (частина I, стаття 1). Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй закликає усі держави-сторони заохочувати здійснення права на самовизначення і поважати це право (частина I, стаття 3). Усі положення Пакту та поправки до нього, після того як набули чинності, є обов'язковими для всіх держав-сторін ООН (частина IV, стаття 51, пункт 3) [36].

"*Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права*" наголошує, що визнання гідності кожної людини є основою свободи, справедливості і загального миру, що кожна окрема

людина, маючи обов'язки щодо інших людей і тієї спільноти, до якої вона належить, повинна добиватися заохочення і дотримання прав, визнаних у цьому Пакті. У цьому документі, як і попередньому, визнається право усіх народів на самовизначення і вільний вибір напрямків розвитку економіки, соціальної сфери і культури (частина I, стаття 1, пункт 1).

Держави-учасники погоджуються у тому, що освіта повинна сприяти усвідомленню людиною її гідності, основних прав і свобод, визнання прав інших людей, поваги до цих прав, формувати взаєморозуміння, терпимість і дружбу між усіма націями, расами, етнospільнотами та релігійними групами, допомагати ООН у підтриманні миру (частина III, стаття 13).

Стаття 15 акцентує увагу на культурних правах кожної людини, зокрема:

- право на участь у культурному житті спільноти;
- право користуватися результатами наукового прогресу (як одного із аспектів культури) у власній практичній діяльності;
- право захисту моральних і матеріальних інтересів творців об'єктів культури як авторів.

З метою попередження порушення прав людини у культурній сфері Генеральна Асамблея ООН висуває зобов'язання до держав-членів:

- проведення необхідних заходів для охорони, розвитку і поширення досягнень науки та культури;
- визнання і повага свободи, необхідної для наукових досліджень і творчої діяльності;
- визнання користі від заохочення і розвитку міжнародних контактів та співробітництва у науковій і культурній галузях.

Стаття 28 зазначає, що виконання положень Пакту є обов'язковим для всіх держав-сторін, включаючи складові федеративних держав-сторін, без будь-яких обмежень чи винятків [37].

Україна, як самостійний член ООН, ратифікувала "Міжнародний пакт про громадянські та політичні права" і "Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права", однак не могла реально їх використовувати, оскільки була підпорядкована імперії, яка не допускала і думки про забезпечення права народів на самовизначення, порушуючи цим статті зазначених документів та інших важливих міжнародних актів про вільний розвиток культури спільнот у незалежних державах. Ось чому тексти основної частини правового забезпечення розвитку культури і освіти в етнospільнотах лише сьогодні стають доступними для широкого загалу науковців і педагогів-практиків, які цікавляться проблемами етнокультурного виховання, зокрема:

- з'ясуванням сутності;
- визначенням структури;
- філософсько-методологічним обґрунтуванням моделей етно-культурного виховання із урахуванням особливостей конкретної спільноти;
- пошуком ефективних шляхів впровадження наукових розробок із даної проблеми у практику сучасних закладів освіти.

Варто окремо зупинитися на короткому аналізі правових актів з проблем захисту культури національних меншин та корінних народів. У "Декларації про раси і расові заборони" (1978 рік, ЮНЕСКО) зазначено, що усі без винятку люди і групи людей мають право відрізнятися одне від одного, розглядати себе відмінними від інших і вважатися такими.

Щодо проблем захисту прав національних меншин накопичено значний обсяг матеріалу у вигляді міжнародних правових документів та актів національних законодавств. Вони єдині в тому, що у світі практично не існує сьогодні країни, в якій усі громадяни говорять однією мовою, належать до однієї раси, дотримуються однієї віри, мають ідентичні переконання, традиції, спосіб життя. Багатьом державам вдається ефективно поєднувати вищі загальнолюдські цінності з повагою й охороною самобутності різних етнічних груп громадян суспільства. Проте, співіснування різних етнічних спільнот не завжди носить мирний характер. Тому на міжнародному рівні встановлено стандарти прав людини та її основних свобод. Однак процес нормотворчості щодо створення механізмів втілення задекларованих положень просувається повільно, хоча ця проблема була піднята на міжнародному рівні більше 40 років тому.

Дотримання принципу недискримінації щодо національних меншин задекларовано у ряді нормативних актів, про які йшла мова вище. До них слід приєднати такі правові документи:

- Конвенція про боротьбу з дискримінацією у галузі освіти (ЮНЕСКО, 1960 рік);
- Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації (ООН, 1965 рік);
- Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва (ЮНЕСКО, 1966 рік);
- Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації щодо жінок (ООН, 1979 рік);
- Декларація про ліквідацію усіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії і переконань (ЮНЕСКО, 1981 рік);
- Конвенція про права дитини (ООН, 1989 рік).

Зазначені міжнародні угоди й декларації розкривають основи, які нейтралізують прояви дискримінації, і охоплюють більшість ситуацій, у яких національним меншинам у цілому або її окремим представникам може бути відмовлено в праві на рівне поводження. Отже, принцип рівного поводження з індивідами національних меншин отримав широку правову підтримку на міжнародному рівні. Менша однаковість поглядів спостерігається у площині особливих прав та пільг для груп меншин у цілому. *Особливі права* – це система позитивних дій, спрямованих на збереження особливостей і традицій спільноти, тобто: мови, віри, особливостей трансформації досвіду попередніх поколінь наступним тощо. Процес набуття національними меншинами природного статусу вважатися такими може розпочатися тоді, коли вони користуватимуться рідною мовою як головним засобом виявлення та збереження своєї культурної своєрідності.

Питання захисту прав корінних народів потрапило у поле зору міжнародної спільноти з подачі Міжнародної організації праці (МОП). За визначенням М.Шульги, *корінні народи* — це народи, які проживають у багатоетнічних суспільствах незалежних країн і є нащадками тих, хто населяв країну або географічну область, частиною якої є дана країна, в період її завоювання, колонізації або в період встановлення існуючих державних кордонів. Незалежно від правового статусу вони досить стабільно зберігають деякі або всі свої соціальні, економічні, культурні і політичні інститути. Обов'язковою ознакою приналежності до корінних народів є самоусвідомлення себе такими на даній території [8].

З моменту заснування (1919 рік) МОП захищає соціально-економічні права корінних груп населення, звичаї, традиції, спосіб життя та мова яких ставить їх у відокремлене становище щодо інших груп національних спільнот. У 1953 році ця організація опублікувала дослідження з проблем корінних народів, а в 1957 році прийняла Конвенцію № 107 й рекомендацію № 104 про захист корінного населення. Це були перші міжнародно-правові документи, розроблені спеціально з метою захисту прав корінних народів, спосіб життя і саме існування яких залишаються під загрозою з боку домінуючих культур або культур, що встановили на цих землях своє ідеологічне панування [42].

Найновішим нормативним документом у сфері захисту прав корінних народів на міжнародному рівні є ***"Конвенція про корінні народи і народи, що ведуть племінний спосіб життя у незалежних країнах (Конвенція 169)"***, прийнята на своїй сімдесят шостій сесії Генеральною конференцією Міжнародної організації праці 27 червня 1989 року (Женева), набрала чинності 5 вересня

1991 року. Цим документом визнається прагнення зазначених народів до здійснення контролю над власними суспільними інститутами, способом життя, економічним розвитком, прагнення до збереження і розвитку культурної самобутності, мови, релігії у рамках тих держав, у яких вони проживають. Нерідко руйнуються їх споконвічні закони, духовні цінності, звичаї, втрачається перспектива майбутнього. Ми розглянемо лише ті положення Конвенції, які безпосередньо стосуються проблеми етнокультурного виховання.

Ця Конвенція розповсюджується на:

а) народи, соціально-економічні і культурні умови яких відрізняють їх від інших груп національної спільноти і становище яких регулюється повністю або частково їх власними звичаями, традиціями, спеціальним законодавством;

б) народи у незалежних країнах, які розглядаються як корінні з огляду на те, що є правонаступниками тих, хто населяв країну або географічну область, частиною якої є дана країна, у період її завоювання, колонізації або у період встановлення існуючих державних меж, і які, незалежно від їх правового становища, зберігають свої соціально-економічні, культурні та політичні інститути.

Вказівка самих народів на їх належність до числа корінних розглядається як основоположний критерій для визначення суб'єктів, на які розповсюджуються положення цієї Конвенції (розділ I, стаття 1).

Уряди країн несуть відповідальність за проведення згаданої і систематичної діяльності по захисту прав цих народів і встановленню гарантій поваги цілісності їх культури, як способу буття спільноти, з найширшою участю зазначених народів. Така діяльність включає заходи, які спрямовані на:

- забезпечення прав і можливостей окремих осіб, що належать до відповідних народів, користуватися на рівних підставах поряд з рештою населення країни положеннями національного законодавства, складовою частиною якого є законодавча підтримка галузей освіти і культури;

- сприяння повному здійсненню соціально-культурних прав цих народів, визнання і повага їх соціальної і культурної самобутності, звичаїв, традицій, соціально-культурних інститутів (стаття 2).

Стаття 4 цього ж розділу застерігає, що у разі необхідності застосовуються спеціальні заходи для охорони осіб, які належать до відповідних народів, їх соціально-культурних інститутів, спільної культурної спадщини і навколишнього середовища. Ці заходи не повинні суперечити вільному виявленню бажань зазначених народів і ніяким чином не порушувати їх загальногромадянські права.

Стаття 5 цілком справедливо констатує, що при застосуванні положень Конвенції:

- визнаються і охороняються вказані соціальні, культурні, релігійні, духовні цінності, життєва практика корінних народів, належним чином враховується характер проблем, з якими вони стикаються на рівні спільноти і окремої особи;
- поважається недоторканність цінностей, практики та інститутів зазначених народів;
- проводиться політика пом'якшення труднощів, з якими стикаються ці народи у зв'язку з новими умовами життя і праці, під час діалогу з іншими культурами.

Перед застосуванням положень цієї Конвенції уряди:

- проводять з відповідними народами через їх представницькі інститути консультації щодо використання певних процедур, коли розглядаються питання про законодавчі та адміністративні заходи, які несуть пряму загрозу порушення прав цих народів. Консультації ретельно готуються, проводяться у формах, які допомагають досягнути домовленості або згоди на проведення пропонованих заходів;
- встановлюють процедури, за допомогою яких вказані народи можуть вільно і принаймні в більшій мірі, порівнюючи з іншими групами населення, брати участь в ухваленні на усіх рівнях рішень виборних установ, адміністративних та інших органів, відповідальних за політику і вироблення програм, які безпосередньо стосуються цих спільнот;
- створюють умови для повного розвитку установ та ініціатив корінних народів, у разі необхідності виділяють потрібні ресурси (стаття 6).

Юридично доречним і своєчасним, на нашу думку, є визначення прав корінних народів, зокрема:

- право на існування;
- право вважатися такими;
- право самостійно вирішувати питання вибору власних пріоритетних напрямків розвитку в тій мірі, у якій вони торкаються їх способу життя, вірувань, інститутів, духовного благополуччя і території, яку займають або певним чином використовують;
- право здійснювати контроль, у міру можливості, за власним економічним, соціальним і культурним розвитком;
- право участі у підготовці, втіленні у життя та оцінці результативності планів і програм національного та регіонального розвитку, які можуть безпосередньо їх торкатися;
- право зберігати власні звичаї та інститути, якщо вони не суперечать основним правам національної правової системи і правам та

свободам людини, які визнані міжнародними нормативно-правовими актами. Це право повинне реалізуватися у національному законодавстві, при укладанні якого належним чином слід враховувати особливості звичаїв і звичаєвого права корінних народів.

Поліпшення умов життя, піднесення рівня охорони здоров'я (з метою спроможності якісного фізичного відтворення спільноти як носія своєрідної культури) і освіти (механізму передачі культурного спадку наступним поколінням в ланцюгу природного розвитку) корінних народів при умові їх безпосередньої участі і співпраці із зацікавленими вітчизняними та міжнародними інституціями повинні стати пріоритетними питаннями у планах загального розвитку територій, населених ними, та спеціальних проектів розвитку вказаних областей.

У разі необхідності уряди держав у співпраці з відповідними народами забезпечують проведення відповідних досліджень для прогнозування впливу планової діяльності на природний, соціальний, духовний і культурний аспекти спільноти, тобто, на середовище забезпечення її життєдіяльності (стаття 7).

Відповідно до статей 13, 15, 16 Конвенції, уряди враховують особливе значення для збереження і наступного розвитку культури корінних народів і їх духовних цінностей зв'язку із рідною землею або територією, яку вони займають або використовують певним чином. Особливе значення мають колективні аспекти цього зв'язку. Термін "земля" включає поняття територій, що охоплюють усе навколишнє середовище районів, які займають або використовують певним чином указані народи.

Питанням освіти корінних народів і засобів спілкування відведено цілий розділ. Зокрема, навчальні програми і структура закладів системи освіти зазначених народів повинні бути орієнтовані на їх особливі потреби, враховуючи історію, знання, технології, системи цінностей, перспективні соціально-економічні цілі і культурні сподівання цих спільнот (стаття 27). Зазначено, що компетентні органи забезпечують отримання освіти особами, які належать до цих народів, їх участь у розробці і впровадженні освітніх програм.

Крім того, органи влади повинні визнавати право корінних народів на створення власних закладів освіти і надавати для цього відповідні ресурси. Діти, за наявності можливостей, навчаються на рідній мові. Проте, органи влади повинні сприяти оволодінню загальнонаціональною мовою або однією із офіційних мов країни. В той же час, вживаються заходи для збереження корінних мов, сприяння їх розвитку і використанню (стаття 27, 28).

Статті 30 і 31 акцентують увагу на тому, що заходи органів влади на усіх рівнях у галузі освіти і спілкування щодо корінних народів повинні відповідати традиціям і культурі відповідних суб'єктів. Серед усіх груп національної спільноти і особливо серед груп населення, що мають міцні контакти з відповідними народами, проводяться заходи освітнього характеру з метою викорінювання упереджених уявлень щодо цієї етноспільноти. Для цього необхідно забезпечити наповнення підручників з історії та інших навчальних дисциплін правдивою, неупередженою інформацією про саму спільноту та її неповторну культуру.

Відповідно до статті 102 Статуту Організації Об'єднаних Націй усі ратифікаційні грамоти, заяви про денонсацію, зареєстровані відповідно до положень статті 40 цієї Конвенції, Генеральний директор Міжнародного бюро праці спрямовує Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй для реєстрації (стаття 41). Конвенція має юридичну силу щодо тих держав-членів Міжнародної організації праці, ратифікаційні грамоти яких зареєстровані Генеральним директором після реєстрації у Генеральній Асамблеї ООН [26].

Тема 2.

Нормативно-правове забезпечення етнокультурного виховання в офіційних документах ЮНЕСКО

У *Статуті Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури* (ЮНЕСКО, документ №995-010) зазначено, що:

- для підтримки людської гідності необхідне повсюдне поширення культури і освіти на основі справедливості, свободи і миру;
- цей священний обов'язок слід виконувати у дусі взаємної співпраці;
- мир, заснований лише на економічних і політичних угодах урядів, не зможе завоювати одностайної, міцної і щирої підтримки народів; він повинен базуватися на інтелектуальній і етичній солідарності людства;
- усі держави, що підписали цей Статут, виразили тверду рішучість розвивати і розширювати зв'язки між своїми народами з метою взаємного розуміння і набуття об'єктивних і яскравих уявлень про життя один одного.

ЮНЕСКО з метою досягнення цих положень Статуту:

- сприяє зближенню народів і культур, взаєморозумінню між ними шляхом використання усіх засобів інформації і рекомендує з цією метою укладати міжнародні угоди для вільного розповсюдження словесних і образотворчих ідей;
- заохочує розвиток народної освіти і розповсюдження культури;
- співпрацює з державами-членами Організації у справі розвитку і поширення освітньої діяльності;
- пропонує методи освіти, які сприяють вихованню у дітей усього світу почуття гідності і відповідальності вільної людини;
- допомагає збереженню і розповсюдженню традиційних знань, піклуючись про збереження і охорону світової спадщини людства (книг, творів мистецтва, пам'яток історичного і наукового значення);
- рекомендує зацікавленим сторонам відповідні міжнародні нормативно-правові акти, заохочуючи співпрацю народів у всіх галузях розумової діяльності, сприяючи міжнародному обміну особами, які працюють у сферах освіти, науки і культури, творами мистецтва, літератури, публікаціями дослідників інших країн у цих галузях, обладнанням, іншою корисною документацією.

ЮНЕСКО з метою забезпечення державам-членам незалежності, недоторканності та збереження своєрідності їх культури і системи освіти відмовляється від будь-якого втручання у справи, що входять до внутрішньої компетенції цих країн. Усі нормативно-

правові акти цього підрозділу ООН сприяють формуванню світовою спільнотою правових механізмів для вироблення державної політики у культурній, освітній і науковій галузях держав-учасниць і виходять із положень Статуту Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури [56]. Розглянемо лише ті акти, які необхідні для обґрунтування піднятої нами проблеми.

У *"Рекомендації про охорону на національному рівні культурної та природної спадщини"*, прийнятій ЮНЕСКО на своїй сімнадцятій сесії (Париж, 16 листопада 1972 року) виділимо такі важливі та глибокі думки:

- з метою здійснення виховання особистості необхідно зберегти відповідні умови етносередовища, як органічного зв'язку людини із природою та залишками культурної спадщини минулих поколінь; тому є сенс наділити культурну та природну спадщину активною функцією у житті суспільства, органічно пов'язавши у рамках загальнодержавної культурно-освітньої політики досягнення сьогодення з цінностями минулого і красою природи;
- цей взаємозв'язок повинен бути одним із основних аспектів регіонального розвитку й національного планування на усіх рівнях;
- кожен предмет культурної та природної спадщини є унікальним, його зникнення є невідомою втратою для цієї спадщини;
- кожна країна, на території якої знаходяться предмети культурної та природної спадщини, зобов'язана зберегти цю частину спадщини людства і забезпечити передачу майбутнім поколінням;
- вивчення, знання, охорона культурної спадщини у різних країнах світу сприяє взаєморозумінню між народами;
- спільно продумана і сформульована політика охорони культурної спадщини здатна створити постійну взаємодію між державами-членами і виявити вирішальний вплив на діяльність, яку проводить у цій царині Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури.

"Рекомендація про охорону на національному рівні культурної та природної спадщини" пропонує загальні принципи взаємозв'язку культури спільноти із довкіллям:

- культурна і природна спадщина є багатством, охорона, збереження й популяризація якого покладають на держави, на території яких воно знаходиться, обов'язки як перед своїми громадянами, так і перед усім міжнародним співтовариством, тому держави-члени повинні проводити необхідні заходи для виконання цього обов'язку;
- культурна і природна спадщина мають розглядатися як єдине

ціле, що охоплює не лише творіння з великою цінністю, а й найскромніші елементи, які із часом набувають культурної і природної цінності;

- жодне із цих творінь і жоден із цих елементів не повинні розглядатися поза їхнім довкіллям;

- оскільки кінцевою метою охорони, збереження й популяризації культурної та природної спадщини є розвиток людської особистості, то держави-члени повинні у межах своїх можливостей сприяти тому, щоб їхня діяльність і політика у цій царині виходили з того, що культурна і природна спадщина є визначальними чинниками національного розвитку;

- охорону, збереження й популяризацію культурної та природної спадщини слід розглядати як один із суттєвих аспектів планів місцевого, регіонального і загальнонаціонального рівнів розвитку;

- необхідно здійснювати активну політику інтеграції культурної і природної спадщини із суспільним життям. З цією метою надавати кожній цінності цієї спадщини функцію, яка включала б її в нинішнє і майбутнє соціально-економічне, наукове і культурне життя народу та гармоніювала з його культурним і природним характером.

Зазначимо, що у цьому нормативному акті йде мова лише про збереження цінностей матеріальної культури, обминувши увагою нематеріальну (духовну) культуру [54].

Цінною з позицій нормативно-правового забезпечення етнокультурного виховання є рекомендація дев'ятнадцятої сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО, яка проводилась з 26 жовтня по 30 листопада 1976 року у м. Нейробі, **"Про участь і вклад народних мас у культурне життя"** (документ 995-574, редакція від 26.11.1976 року), у якій зазначено:

- культура є невід'ємною частиною суспільного життя і тому культурна політика повинна розглядатися у широкому контексті загальної політики держави;

- культура за своєю природою є суспільним явищем, результатом спільної творчості людей і впливу їх один на одного;

- як важлива складова життя людини, культура є одним із основних чинників прогресу за умов постійного зростання духовного потенціалу суспільства на основі гармонійного розвитку всіх його членів і якнайповнішого розкриття їх творчих можливостей;

- культура — це не лише накопичення предметів і творів, але й здобуття знань, потреба у певному способі життя, особливості мислення, спілкування, поведінки;

- участь у культурному житті передбачає утвердження гідності особистості, її цінності, реалізацію основних свобод і прав люди-

ни, які проголошені Статуті Організації Об'єднаних Націй та міжнародних правових актах в галузі прав людини;

- участь у культурному житті спільноти допомагає утвердженню самобутності індивіда;
- утвердження культурної самобутності не може призвести до ізоляції груп, а навпаки, супроводжується спілкуваннями між ними.

Працівникам освітньої галузі та компетентним органам влади ЮНЕСКО рекомендує:

- готувати аудиторію до сприйняття і розуміння інформації про культуру спільноти з наступним включенням у культурну діяльність;
- пов'язувати освітні проекти з культурними;
- забезпечувати доступ народних мас до знань, як складової культури;
- розробляти програми культурного виховання, які відповідають вимогам сьогодення [51].

Заслужовує на увагу перелік рекомендацій серії Міжурядових конференцій з питань культури і освіти під патронатом ЮНЕСКО (Мехіко, 1982 рік):

- 1) "Збереження й популяризація культурної спадщини. Мир і збереження культурної спадщини";
- 2) "Культура і демократія. Права у сфері культури і культурна демократія";
- 3) "Всесвітнє десятиліття розвитку культури";
- 4) "Прогрес культури і економічне зростання";
- 5) Співіснування різних культурних груп у державі та їхні відносини з іншими країнами";
- 6) "Збереження культурної спадщини усіх віків".

Короткий аналіз головних ідей цих рекомендацій необхідний для більш чіткого розуміння актуальності, завдань і вироблення структури етнокультурного виховання в умовах сьогодення.

Елементом всесвітньої культурної спадщини, яка зробила важливий внесок у розвиток світових ідей, як застерігає рекомендація № 35 Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури **"Мир і збереження культурної спадщини"**, постійно загрожують дії, що спрямовані проти певної території, де знаходяться ці об'єкти. Конференція рекомендує:

- періодично скликати міжнародні симпозиуми із питань загальної культурної спадщини і миру;
- розширити обмін досвідом між спеціалістами різних держав-членів для сприяння більшому взаєморозумінню й поглибленню знань про різні культурні особливості;

- сприяти встановленню такого міжнародного клімату, який допомагав би населенню країн глибше усвідомлювати матеріальну й духовну цінність їхньої культурної спадщини [23].

Всесвітня конференція **"Культура і демократія. Права у сфері культури і культурна демократія"** визнає, що знання суспільством своєї культури є суттєвим чинником його розвитку, і рекомендує державам-членам ООН:

- підтвердити у своєму законодавстві та в адміністративній практиці абсолютну відмову від усіх форм дискримінації у сфері культури за ознакою статі, раси, релігії чи соціального стану;

- вжити заходів із метою децентралізації творчої культурної діяльності та управління культурою з метою забезпечення ефективної участі усіх груп суспільства і гарантувати поширення культурних заходів на всі географічні райони держави, уникаючи їхньої концентрації у міських центрах;

- створювати необхідні соціально-економічні умови для того, щоб населення в цілому могло брати участь у створенні культурних цінностей, мати до них доступ і користуватися ними;

- сприяти розвитку демократії у сфері культури й демократизації освіти;

- організувати якісну підготовку й перепідготовку спеціалістів для здійснення культурного виховання [34].

У матеріалах Міжнародної конференції під егідою ЮНЕСКО **"Всесвітнє десятиліття розвитку культур"** знаходимо такі думки:

- розвиток, кінцевою метою якого є людина, приховує у собі важливий культурний аспект;

- діяльність щодо розвитку культури варто розглядати у міжнародній перспективі як вимогу всесвітнього розвитку на благо миру;

- актуальність виокремлення культурного аспекту розвитку і утвердження культурної самобутності кожного народу [2].

Положення Рекомендації № 24 **"Прогрес культури і економічне зростання"** стверджують:

- розвиток вимагає не тільки збереження незалежності й свободи як умови створення національної економіки, її матеріальної бази, але й сприяння національній культурі, що складає духовну основу суспільства;

- основною метою культурного розвитку є задоволення культурних потреб народу;

- культурний розвиток, окрім задоволення зростаючих культурних потреб народу, повинен забезпечувати його надійними, високими духовними цінностями, необхідними для збереження націо-

нальної незалежності, національної гідності, прав на власну культуру, а також для його повноцінного розвитку [48].

Оскільки одним із завдань етнокультурного виховання є готовність індивіда до діалогу з іншими культурами у поліетнічному середовищі, то доречно зупинитися на висвітленні основних ідей Міжурядової конференції щодо політики у сфері культури **"Співіснування різних культурних груп у державі та їхні відносини з іншими країнами"** (ЮНЕСКО, документ 995-738 від 06.08.1982 р.). Конференція рекомендує державам-членам ООН вважати, що:

а) співіснування різних культурних груп, із яких вони складаються, і взаємовплив цих груп у дусі терпимості є чинником рівноваги і дозволяє досягати гармонійного розвитку та прогресу на державному та міжнародному рівнях;

б) співіснування різних культурних груп у межах однієї держави і прояви їхньої власної самобутності збагачують країну і світове співтовариство у цілому;

в) держава, а також члени світової спільноти зобов'язані визнавати культурні цінності кожної групи, а належність кожної людини до її культурної групи є властивістю її гідності;

г) членів культурних груп не можна позбавляти права вільно користуватися своєю культурою та сприяти її розвитку індивідуально або спільно з іншими членами цієї групи;

г) співробітництво та культурні обміни слід будувати на принципах визнання своєрідності інших культур, поваги до них, терпимості [55].

Рекомендація № 36 Міжурядової конференції **"Збереження культурної спадщини усіх віків"** пронизана ідеями, що лише сьогодні реально наповнюють зміст культурно-освітніх програм, стають особливо актуальними, зокрема:

- культурна спадщина народу є однією з основних характеристик культурної та національної самобутності, а також відмежового культурного розвитку цього народу і регіону;

- знайомство з культурними цінностями і повага до культурної спадщини інших народів сприяє розвитку міжнародного взаєморозуміння і миру;

- спадщина усіх віків, у т.ч. й сучасна, — є безцінним здобутком усіх народів світу;

- охороняти можна лише те, що досконало знаєш, що стало внутрішнім змістом людини, частиною її світу, тому сьогодні слід широко популяризувати культурні цінності усіх часів, знайомити з ними найширші версти населення;

- слід утвердити і здійснювати національні законодавства з охорони й захисту культурних цінностей усіх століть;
- приєднання до міжнародних конвенцій щодо охорони й захисту культурної та природної спадщини — справа честі та обов'язку всіх зацікавлених сторін [24].

"Загальна декларація про культурну різноманітність" — важливий міжнародний документ (прийнятий ЮНЕСКО у 2001 році), який вперше так глибоко аналізує поняття "культурна різноманітність". Культура розглядається як сукупність притаманних суспільству або соціальній групі відмінних ознак — духовних і матеріальних, інтелектуальних і емоційних; крім мистецтва і літератури, вона охоплює спосіб життя, "уміння жити разом", системи цінностей, традиції, вірування. Як бачимо, це якісно новий підхід до визначення цього поняття у міжнародних нормативно-правових актах.

У Декларації зазначено, що процес глобалізації, стимульований швидким розвитком нових інформаційних і комунікаційних технологій, хоча і є викликом для культурної різноманітності, разом з тим створює умови для нового діалогу між культурами і цивілізаціями. Вперше чітко визначено принципи збереження і сприяння плідній різноманітності культур:

- принцип самобутності, різноманітності і плюралізму;
- принцип взаємозв'язку культурної різноманітності і прав людини;
- принцип взаємозв'язку культурної різноманітності і творчості;
- принцип взаємозв'язку культурної різноманітності з міжнародною солідарністю.

1. Принцип самобутності, різноманітності і плюралізму передбачає такі аспекти:

- культурна різноманітність як загальне надбання людства. Форми культури змінюються у часі й просторі;
- культурна різноманітність виявляється у неповторності і різноманітності особливостей, властивих групам і спільнотам, що утворюють людство;
- як джерело обмінів, новаторства і творчості, культурна різноманітність так само необхідна для людства, як біологічна різноманітність для живої природи;
- від культурної різноманітності до культурного плюралізму. У суспільстві, яке стає все більш різноманітним, слід забезпечити гармонійну взаємодію і прагнення до співіснування людей і спільнот з багатоманітною і динамічною культурною самобутністю;

- культурний плюралізм, нерозривно пов'язаний з демократією, створює сприятливе середовище для культурних обмінів і розквіту творчих здібностей, що живлять життєві сили суспільства;

- *культурна різноманітність як чинник розвитку*. Культурна різноманітність розширює можливості вибору людини, є одним із джерел розвитку, який розглядається не тільки в плані економічного зростання, але і як засіб, що забезпечує повноцінне інтелектуальне, емоційне, етичне і духовне життя.

2. Принцип взаємозв'язку культурної різноманітності і прав людини зосереджує увагу на напрямках:

- права людини як гарантія культурної різноманітності. Захист культурної різноманітності є етичним імперативом, вона невід'ємна від поваги до людської особи;

- культурні права як чинник, що сприяє культурній різноманітності. Культурні права є невід'ємною складовою прав людини, як універсальні, неподільні та взаємозалежні. Вони включають такі права:

1) право мати можливість для самовираження, творчості і розповсюдження своїх творів будь-якою мовою за власним вибором, і зокрема, своєю рідною мовою;

2) право на якісну освіту і професійну підготовку в умовах цілковитого визнання культурної самобутності;

3) право мати можливість брати участь у культурному житті за власним вибором і дотримуватися своїх культурних традицій у межах дотримання прав людини і основних свобод;

4) загальна доступність культурної різноманітності. Гарантом культурної різноманітності є свобода виявлення думок, плюралізм засобів інформації, багатомовність, рівний доступ до можливостей для художньої творчості, до науково-технічних знань, зокрема у цифровій формі, забезпечення усім культурам доступу до засобів виявлення і розповсюдження ідей.

3. Принцип взаємозв'язку культурної різноманітності і творчості передбачає зосередження уваги на таких моментах:

- культурна спадщина як джерело творчості. Оскільки творчість черпає сили у культурних традиціях, а досягає розквіту у контакті з іншими, то необхідно зберігати, популяризувати і передавати майбутнім поколінням культурну спадщину у всіх формах, які відображають досвід, сподівання людства, створюючи цим середовище для творчості у всій її різноманітності та налагоджуючи справжній діалог між культурами;

- предмети і послуги культурного призначення – це товари зі своєрідними властивостями. Особливу увагу слід приділяти різно-

манітності творчих пропозицій, захищати права авторів і творчих працівників, визнавати специфіку предметів і послуг культурного призначення, які, як носії самобутності, цінності і сутності, не повинні розглядатися як звичні предмети або споживацькі товари;

- політика у галузі культури як каталізатор творчості. Кожна держава, дотримуючись міжнародних зобов'язань, сама розробляє політику у галузі культури і втілює її в життя за допомогою методів, які вважає найоптимальнішими, шляхом оперативної підтримки і створення належної нормативно-правової бази.

4. Принцип взаємозв'язку культурної різноманітності з міжнародною солідарністю включає такі аспекти:

- зміцнення творчого потенціалу і потенціалу розповсюдження матеріалів у глобальному масштабі. У час глобальних потоків культурних цінностей і обмінів між ними слід укріплювати міжнародну співпрацю і солідарність, опираючись на які появляється можливість конкурувати на національному і міжнародному рівнях;

- налагодження партнерства між державним сектором, приватним сектором і громадою;

- роль ЮНЕСКО [13].

Логічним продовженням попереднього акту є **"Конвенція про охорону і заохочення різноманітності форм культурного самовираження"** (документ № 952-008, ЮНЕСКО, Париж, 20 жовтня 2005 року). Це юридичний документ, обов'язковий для виконання тими державами, які ратифікували його. У Конвенції досить глибоко і всебічно проаналізовано сутність поняття *"культурна різноманітність"*, її значення у період глобалізації, коли швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій кидає виклик культурній різноманітності, але в той же час створює небачені умови для ширшої взаємодії культур.

Етнокультурне виховання передбачає готовність до визнання культур інших спільнот і діалогу з ними з метою взаєморозуміння і взаємозбагачення, тому Конвенція стає особливо актуальною для фахівців, які розробляють моделі виховання дітей і молоді у полікультурному регіоні. Зупинимось на деяких важливих моментах. Зміст документа спрямований як на державу-учасника, світову співдружність, так і на окрему особу, громаду, етноспільноту. У статті 1 першого розділу зазначено, що цілями цієї Конвенції є:

- охорона і заохочення різноманітності форм культурного самовираження;

- створення умов для розквіту і вільної взаємодії різних культур на взаємовигідній основі;

- сприяння міжкультурному діалогу з метою забезпечення широким і збалансованим культурним обмінам у всьому світі в інтересі

сах взаємоповаги культур і культури миру;

- заохочення міжкультурної взаємодії з метою розвитку взаємопроникнення культур, наведення мостів між народами, поваги до різноманітності форм культурного самовираження та підвищення усвідомлення цінності цієї різноманітності на місцевому, загальнонаціональному і міжнародному рівнях;

- підтвердження важливості взаємозв'язку між культурою та загальним розвитком на національному і міжнародному рівнях з метою забезпечити визнання справжньої цінності цього взаємозв'язку;

- визнання особливого характеру культурної діяльності, культурних товарів та послуг як носіїв самобутності, цінностей і сутності цієї культури;

- підтвердження суверенного права держав на підтримку, прийняття і реалізацію політики та заходів, які вони вважають необхідними для охорони і заохочення різноманітності форм культурного самовираження на власній території;

- зміцнення міжнародної співпраці і солідарності у дусі партнерства, з метою заохочення розмаїття форм культурного самовираження.

Охорона і заохочення різноманітності форм культурного самовираження будується на таких основних принципах (стаття 2):

- поваги прав людини та її основних свобод: свобода висловлення думок, інформації, комунікації, можливість вибирати форми культурного самовираження;

- суверенітету: держави володіють суверенним правом проводити власну політику щодо охорони, заохочення різноманітності форм культурного самовираження на своїй території, яка не суперечить вимогам міжнародних нормативно-правових актів у цій галузі;

- рівної гідності і поваги усіх культур;

- міжнародної солідарності та співпраці;

- взаємного доповнення економічних і культурних аспектів розвитку;

- стійкого розвитку;

- рівного доступу;

- відкритості і збалансованості.

З метою усунення двозначності розуміння положень цього юридичного акта наведено визначення понять (III розділ, стаття 4): *культурна різноманітність; культурний зміст; форми культурного самовираження; культурна діяльність, культурні товари і послуги; індустрія культури; культурна політика і культурні заходи; охорона; охороняти; міжкультурна взаємодія.*

Права і обов'язки учасників визначено у IV розділі. Щодо освіти зазначено, що учасники:

- сприяють кращому і глибшому розумінню важливості охорони і заохочення різноманітності форм культурного самовираження за допомогою програм в галузі освіти і підвищення інформованості громадськості;
- співпрацюють з іншими учасниками і міжнародними та регіональними організаціями для досягнення цілей цієї статті;
- докладають зусилля для стимулювання творчості й зміцнення культурного потенціалу шляхом розробки освітніх програм та програм професійної підготовки і обмінів у галузі індустрії культури (стаття 10) [27].

Особливої уваги сьогодні потребує охорона нематеріальної культурної спадщини. Цей аспект культури довгий час у міжнародно-правових актах певною мірою ігнорувався або законодавчо не закріплювався і тому належним чином не охоронявся. Документи щодо охорони культурної спадщини певною мірою були націлені на матеріальну і природну спадщину. Це призвело до втрати значної частини нематеріальної культурної спадщини. Важливим міжнародним документом з цього приводу стала **„Рекомендація про збереження традиційної культури і фольклору”**, прийнята Генеральною конференцією ЮНЕСКО на своїй двадцять п'ятій сесії (Париж, 15 листопада 1989 р.). Вона визнає, що фольклор:

- є частиною загальної спадщини людства та могутнім засобом зближення різних народів і соціальних груп, утвердженням їх культурної самобутності;
- має значне соціально-економічне, культурне і політичне значення, відіграє велику роль у історії народу і сучасній культурі;
- невід'ємна частини культурної спадщини і живої культури;
- має у край крихкий характер, особливо ті його аспекти, які пов'язані з усними традиціями;
- під впливом різноманітних чинників піддається небезпеці швидкого зникнення, тому урядам та іншим компетентним органам слід відігравати вирішальну роль у збереженні фольклору і діяти потрібно енергійно, не зволікаючи часу.

Генеральна конференція рекомендує державам-членам прийняти у законодавчому або іншому порядку міри, необхідні для втілення у життя на своїх територіях принципів і заходів, викладених у цій рекомендації.

Для поглибленого розуміння актуальності проблеми етнокультурного виховання та його сутності цей документ має особливе значення. Цінним є визначення поняття *„фольклор”* як сукупність заснованих на традиціях культурної спільноти творінь, виражених

групою або її одиницями і визнаних як віддзеркалення сподівань спільноти, її культурної і соціальної самобутності. Фольклорні зразки і цінності передаються усно, шляхом імітації або іншими способами. Структура фольклору включає такі елементи:

- рідна мова;
- народна і традиційна література;
- традиційна і народна музика;
- народна і традиційна хореографія;
- традиційні ігри і забави;
- міфологія;
- обряди, звичаї, ритуали;
- традиційні ремесла;
- архітектура;
- інші види художньої творчості [53].

Істотним доповненням до проаналізованого вище нормативно-го акту є *"Рекомендація про збереження фольклору. Надання статусу шедевра усної і нематеріальної спадщини" (Рекомендації для використання)*, прийнята ЮНЕСКО у листопаді 1997 року. Її метою є сприяння органам влади і місцевим спільнотам у виявленні, збереженні, розвитку усної і нематеріальної спадщини як скарбниці і джерела колективної пам'яті народів, які — і лише вони — можуть забезпечити збереження самобутності своєї культури. Надання цього статусу також покликане сприяти тому, щоб приватні особи, групи, установи, організації робили вагомий внесок в управління, збереження, захист і розвиток усної і нематеріальної творчості, зокрема, у частині виконання "Рекомендації про збереження традиційної культури і фольклору" (1989 р.).

Автори документа, посилаючись на *"Положення про надання ЮНЕСКО статусу Шедевра усної і нематеріальної спадщини людства"*, наводять визначення поняття *"усна і нематеріальна спадщина"* як сукупність заснованих на традиції творінь певної культурної спільноти, втілених колективно або індивідуально і визнаних як віддзеркалення сподівань даної спільноти, оскільки вони відображають її культурні і соціальні особливості; їх норми і цінності передаються із уст в уста шляхом імітування або іншими засобами. Такими формами є, зокрема, мова, література, музика, танець, ігри, міфологія, ритуали, звичаї, художні вироби, архітектура та інші види мистецтва. Разом з ними сюди слід враховувати і традиційні форми спілкування та передачі інформації. Отже, ми помічаємо тут співвіднесення понять "фольклор" та "усна і нематеріальна культурна спадщина" [25].

Генеральна конференція ЮНЕСКО, визнаючи, що на даний момент не існує іншого багатогранного правового акту, який має

обов'язкову юридичну силу щодо охорони нематеріальної культурної спадщини, вважаючи, що діючі міжнародні угоди, рекомендації, резолюції про культурну і природну спадщину необхідно збагатити і ефективно доповнити новими положеннями, що стосуються нематеріальної культурної спадщини, посилаючись на існуючі міжнародно-правові акти про права людини, на своїй тридцять другій сесії ухвалила **"Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини"** (Париж, 17 жовтня 2003 року).

Конвенція вказує на своєчасність і доцільність наукового дослідження про побудову моделі етнокультурного виховання та підготовки спеціалістів для його застосування, дає прямі вказівки, на що потрібно звернути пристальну увагу, чого не упустити з поля зору, підводить правову основу доцільності цієї справи. Зупинимося на деяких важливих моментах Конвенції. У статті 2 наведено визначення понять для чіткого розуміння суті документа.

"Нематеріальна культурна спадщина" означає звичаї, форми уявлень і мислення, знання, навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти, культурні простори, котрі визнані спільнотами, групами і, у деяких випадках, окремими особами як частина їх культурної спадщини. Нематеріальна культурна спадщина, що передається від покоління до покоління, постійно відтворюється спільнотами і групами залежно від навколишнього середовища, взаємодії з природою, їх історії і формує у них відчуття самотності, спадкоємності, сприяючи цим повазі до культурної різноманітності і творчості людини.

Нематеріальна культурна спадщина виявляється у таких аспектах:

- а) мова як носій нематеріальної культурної спадщини;
- б) усні традиції і форми мислення;
- в) виконавські мистецтва;
- г) звичаї, традиції, обряди, свята;
- г) знання і звичаї щодо природи і всесвіту;
- д) знання і навички, пов'язані з традиційними ремеслами.

"Охорона" — використання заходів з метою забезпечення життєздатності нематеріальної культурної спадщини, включаючи її ідентифікацію, документування, дослідження, збереження, захист, популяризацію, підвищення її ролі, трансформація, головним чином за допомогою формальної та неформальної освіти, а також відродження різних аспектів такої спадщини.

Третій розділ присвячений заходам охорони нематеріальної культурної спадщини на національному рівні. Назвемо лише ті, які стосуються простору досліджуваної нами проблеми:

- підтримання загальнодержавної політики, спрямованої на під-

вищення ролі нематеріальної культурної спадщини у суспільстві та включення охорони цієї спадщини у програми планування;

- сприяння науковим дослідженням, розробці науково-дослідних методологій з метою ефективної охорони нематеріальної культурної спадщини, зокрема нематеріальної культурної спадщини, що знаходиться у небезпеці;

- сприяння створенню або зміцненню установ з підготовки кадрів у галузі охорони та управління нематеріальною культурною спадщиною;

- презентація цієї спадщини через форуми, друковані видання, інші форми інформаційно-комунікативного простору;

- забезпечення доступу до нематеріальної культурної спадщини за умов дотримання узвичаєної практики, що визначає порядок доступу до тих або інших аспектів такої спадщини.

Заходи у галузі освіти повинні сприяти підвищенню обізнаності громадськості і зміцненню потенціалу нематеріальної культурної спадщини, зокрема:

- забезпечення визнання, поваги і підвищення ролі нематеріальної культурної спадщини у суспільстві за допомогою:

- програм у галузі освіти із підвищення обізнаності та інформування громадськості, в першу чергу дітей і молоді;

- конкретних програм у галузі освіти щодо підготовки кадрів, призначених для відповідних етноспільнот і груп;

- заходів щодо зміцнення потенціалу в галузі охорони нематеріальної культурної спадщини, пов'язаних, з питаннями управління та наукових досліджень;

- неформальних способів передачі знань;

- інформування громадськості про небезпеки, що загрожують такій спадщині, а також про заходи, здійснювані у зв'язку з виконанням даної Конвенції;

- сприяння освіті з питань охорони природних просторів і пам'ятних місць, існування яких необхідне для виявлення та трансформації нематеріальної культурної спадщини (стаття 14).

У статті 15 зазначено, що держава-учасник у межах своєї діяльності щодо охорони нематеріальної культурної спадщини прагне забезпечити по можливості найширшу участь спільнот, груп і, у відповідних випадках, окремих осіб, які займаються створенням, збереженням і передачею такої спадщини, а також активно залучати їх до управління такою спадщиною [28]

Цінною для дослідників особливостей етнокультурного виховання на сучасному етапі розвитку цивілізації є **"Декларація принципів толерантності"**, затверджена резолюцією №5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 року (до-

кумент 995-503, редакція від 16.11.1995). Вона дає чітке, достатньо повне визначення поняття толерантність на рівні окремої особистості, етноспільноти, держави, світової співдружності.

На рівні особистості толерантність означає:

- гармонію у різноманітті;
- повагу, схвалення дій і думок іншого;
- визнання і правильне розуміння багатого різноманіття культур світу, форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності;
- не тільки моральний обов'язок, але і політичну та правову потребу;
- чесність, яка робить можливим досягнення миру і сприяє заміні культури війни культурою миру;
- обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (зокрема культурного плюралізму), демократії, правопорядку;
- відмову від догматизму, абсолютизації істини і утвердження норм, встановлених міжнародними правовими актами у галузі прав людини;
- визнання того, що люди за своєю природою відрізняються зовнішнім виглядом, становищем, мовою, поведінкою, цінностями і володіють правом жити у світі та зберігати свою індивідуальність;
- ознака того, що погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим;
- активне відношення, сформоване на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини. Цьому сприяють знання, відвертість, спілкування, свобода думки, совісті, переконань.

На державному рівні толерантність вимагає:

- справедливого і неупередженого законодавства;
- дотримання правопорядку і судово-процесуальних та адміністративних норм;
- надання кожній людині можливостей для соціально-економічного і морально-духовного розвитку без будь-якої дискримінації;
- ратифікації існуючих міжнародних актів із галузі прав і основних свобод окремих людей, спільнот, груп;
- розробити у разі необхідності законодавство з метою забезпечення рівноправного підходу і рівності можливостей для усіх груп і окремих людей.

На рівні світової співдружності:

- важливо, щоб нації і етноспільноти визнавали і поважали культурний плюралізм людського співтовариства, оскільки мир неможливий без толерантності;
- нетерпимість може приймати форму маргіналізації найбільш

соціально незахищених груп, їх виключення із суспільного і політичного життя, а також насильство і дискримінації щодо до них;

- „Декларація про раси і расові забобони” свідчить, що “усі люди і групи людей мають право відрізнятися один від одного” (стаття 1.2);

- небажання визнавати культурне розмаїття призводить до глобальних конфліктів, від яких неможливо відгородитися національними кордонами;

- з метою вирішення цих глобальних завдань необхідно проводити відповідні наукові дослідження;

- налагоджувати контакти для координації діяльності міжнародного співтовариства, включаючи аналіз корінних причин нетерпимості у контексті соціально-історичних наук.

У Декларації зазначено, що виховання у дусі толерантності, особливо у полікультурних регіонах, є найефективнішим засобом попередження нетерпимості. Толерантність слід розглядати як обов’язковий імператив. Політика і програми у галузі етнокультурного виховання повинні сприяти взаєморозумінню і толерантності у відносинах як між окремими людьми, так і між етнічними, соціальними, культурними, релігійними і мовними спільнотами та націями. Виховання повинне сприяти формуванню у молоді навичок незалежного мислення, критичного осмислення і вироблення думок, заснованих на моральних цінностях. ЮНЕСКО заявляє про свою готовність підтримувати і втілювати у життя програми наукових досліджень щодо виховання у дусі толерантності, визнання прав людини [4].

Тема 3. Стандарти Ради Європи у галузі етнокультурного виховання

Україна зі вступом до Ради Європи 9 листопада 1995 року, ставши повноправним її членом, підписала Конвенцію про захист прав та основних свобод людини. З набранням Конвенцією чинності для України та після її ратифікації Верховною Радою 17 липня 1997 року наша держава визнала для себе обов'язковою юрисдикцію Європейського Суду з прав людини, зобов'язалася виконувати положення усіх нормативно-правових актів щодо прав людини, її основних свобод, політики у галузі культури. В Україні було запроваджено механізм гармонізації правової системи нашої держави з нормами й стандартами Ради Європи.

Правове поле Ради Європи щодо галузей культури і освіти включає ряд важливих нормативно-правових актів, які варто розглянути у площині правомірності здійснення етнокультурного виховання та наповнення його необхідним змістом. Насамперед, це **"Європейська культурна конвенція"** (Конференція Комітету міністрів Ради Європи, Париж, 19 грудня 1954 року), метою якої є заохочення громадян держав-членів та громадян інших європейських держав до вивчення мов, історії та культури інших країн. Кожна договірна сторона:

- вживає відповідні заходи для збереження свого національного внеску до загальної культурної спадщини Європи і сприяє його збільшенню (стаття 1)
- у міру можливості заохочує вивчення своїми громадянами мов, історії і культури інших Договірних Сторін і надає цим Сторонам можливості для сприяння такому вивченню на її території (стаття 2);
- у міру можливості сприяє пересуванню осіб та предметів, що мають культурну цінність, і обміну ними з метою вивчення мов, історії, культури своєї країни та інших країн (стаття 4);
- розглядає предмети, які мають культурну цінність для Європи і які передаються під її нагляд, як складову частину загальної культурної спадщини Європи, вживає відповідні заходи для їх збереження та забезпечує розумний доступ до них (стаття 5) [10].

"Європейська декларація щодо завдань у галузі культури" (Берлін, 1984 рік) визнає, що різноманітність і багатство культур — це сукупність багатьох чинників, зокрема: природні ресурси, досягнення людства, матеріальні набутки, релігійні та духовні цінності, знання і вірування, надії та перестороги, а також способи життя.

Основні ідеї Декларації:

- самореалізація особистості, пов'язана з культурою, є суттєвим фактором гармонійного розвитку суспільства;
- культура продукує цінності, які становлять сенс існування і діяльності людства;
- постійне збагачення культурної спадщини у результаті творчого процесу;
- сприяти визнанню культур регіонів;
- створення у суспільстві сприятливих умов для кращого взаєморозуміння між населенням різного віку, культури, релігії та традицій [9].

"Віденська декларація" (прийнята учасниками Конференції на найвищому рівні глав держав і урядів Ради Європи 9 жовтня 1993 року) наголошує, що країни Європи виявляють прихильність до спільної культурної спадщини, збагаченої самобутністю спільнот. Приєднання до Ради Європи передбачає "приведення державою-кандидатом у відповідність до базових принципів демократичної держави свій юридичний порядок і закони, підпорядковані верховенству права і поважанню прав людини". Міждержавне культурне співробітництво ґрунтується також на транскордонному співробітництві, що поважає принцип територіальної цілісності держави, визнання особливостей культури інших народів, через освіту, засоби масової інформації, культурні заходи, захист культурних надбань [43: 127-130].

Погляди Ради Європи на перспективи розвитку культури і освіти, як трансформатора культурних цінностей, викладено у Резолюції (95) 38 Комітету міністрів **"Про стратегію Ради Європи у галузі культури"** (Прийнята Комітетом міністрів на 551-му засіданні заступників міністрів 7 грудня 1995 р.). Ми визначимо основні основні положення змісту:

- культурне співробітництво, у якому Рада Європи відіграє найважливішу роль, є суттєвим для створення об'єднаної, але розмаїтої Європи;
- освіта у збагаченні культури, захисті та популяризації культурної спадщини, поліпшенні етнокультурного середовища відіграє особливу роль;
- сприяти використанню сучасних можливостей культури і освіти для досягнення мети Організації у контексті європейського співробітництва;
- активну участь у європейському культурному співробітництві повинна брати молодь.

Пріоритетні завдання культурного співробітництва включають наступне:

- сприяти збереженню і дотриманню демократичних цінностей і прав людини відповідно до загального культурного підходу;
- встановлювати атмосферу довіри і взаємної поваги між народами та спільнотами;
- розвивати відчуття культурної спільності нової Європи у багатстві її етнокультурних різноманітностей;
- здійснювати обмін інформацією, публікувати результати наукових досліджень щодо культурного співробітництва, поширення отриманих результатів повинно стати складовою частиною діяльності Організації як на рівні планування, так і на рівні виконання [47].

"Декларація про культурну різноманітність" (прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 7 грудня 2000 року) поряд з іншими нормативно-правовими актами Ради Європи визначає особливості загальноєвропейської політики у контексті Болонського процесу і місце етнокультури у цьому процесі. Основні положення Декларації відображають такі аспекти:

- повага до культурної різноманітності є важливою засадою людського суспільства;
- розвиток нових інформаційних технологій та глобалізація впливають на культурну різноманітність;
- культурна різноманітність завжди була домінантною європейською характеристикою та основним політичним завданням у процесі побудови Європи і набуває особливого значення у процесі побудови суспільства XXI століття, заснованого на інформації та знаннях;
- демократичні суспільства, в основі політики яких лежить принцип верховенства права, вживають заходів для підтримки та захисту культурної різноманітності у межах своєї політики у сфері культури та мас-медіа;
- традицією Ради Європи є захист та посилення культурної різноманітності;
- формування політики визнання та виявлення форм культурної різноманітності у межах юрисдикцій держав;
- свобода і плюралізм ЗМІ — основна передумова культурного обміну, плюралізм у медіа є суттєвим для демократії та культурної різноманітності;
- спільний глобальний контекст розвитку потребує опрацювання набору принципів, які забезпечать послідовні кроки для підтримки та сприяння культурній різноманітності на усіх рівнях;
- повага законного бажання держав-членів укласти міжнародні угоди з культурного співробітництва, які сприяли б культурній різноманітності;

- політика у галузі культури та аудіовізуальна політика повинні бути спрямовані на сталу культурну різноманітність у глобальному суспільстві;

- там, де заклади культури і освіти сприяють мовній різноманітності та творчому самовираженню, виявляється справжня різноманітність, формується плюралізм, творчість, поважаються права людини, спостерігається зайнятість;

- ***етнокультурна спрямованість освіти, якісна підготовка фахівців є суттєвими факторами заохочення культурної різноманітності.***

Основні положення документа визначають сутність культурної різноманітності, яка:

- виявляється у співіснуванні різних культурних практик та обміні між ними;

- не може існувати за відсутності умов, необхідних для вільного, творчого самовиявлення та свободи інформації, що присутня в усіх формах культурних обмінів;

- передбачає, що сталий розвиток зміцнює позиції щодо задоволення культурних прав людини, сприяючи обміну різними культурними послугами, продукцією та діяльністю [5].

Оскільки етнокультурне виховання передбачає врахування особливостей регіону, то ми зобов'язані коротко висвітлити основні підходи європейської спільноти до проблем транскордонного співробітництва у галузі освіти і культури, оскільки Поліський регіон має спільні кордони з іншими державами та регіонами країни.

Транскордонне співробітництво у галузі освіти і культури базується на таких нормативно-правових актах Ради Європи:

- *Європейська рамкова конвенція* про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або органами влади (підписана 21 травня 1980 року);

- *Резолюція № 165* (1985) Конференції місцевих і регіональних влад Європи "Про співробітництво між європейськими прикордонними регіонами" (1985 рік), яка закликає до підготовки типової угоди з транскордонного співробітництва у галузі культури;

- *Декларація щодо транскордонного співробітництва в Європі* (прийнята 6 жовтня 1989 року Комітетом міністрів з нагоди 40-ї річниці Ради Європи);

- *Декларація голів держав і урядів держав — членів Ради Європи* (підписана у Відні 9 жовтня 1993 року), у якій зазначено: "Створення терпимої та процвітаючої Європи залежить не лише від співробітництва між державами, а потребує також транскордонного співробітництва між місцевими та регіональними органа-

ми влади, яке здійснюється з повагою до Основного Закону та територіальної єдності кожної держави”;

- *Резолюція № 259 (1994)* Конгресу місцевих і регіональних влад Європи "Про місцеві й регіональні влади і транскордонне або транснаціональне співробітництво між школами", що обумовила прийняття типових угод, які увійшли до Рамкової конвенції (1994 рік);

- *Додатковий протокол до "Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або органами влади"*, підписаний 9 листопада 1995 року;

- *Протокол № 2 до „Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або органами влади”*, підписаний 5 травня 1998 року;

- *Рекомендація № 1 (2000)* Комітету міністрів Ради Європи "Про сприяння транскордонному співробітництву в галузі культури між територіальними громадами або органами влади" (Прийнята Комітетом міністрів 12 січня 2000 року на 693-му засіданні заступників міністрів);

- *Додаток до Рекомендації № 1 (2000) "Керівні принципи щодо розвитку транскордонного співробітництва у галузі культури між територіальними громадами або органами влади"*

За змістом наведених нормативно-правових актів проаналізуємо значення транскордонного співробітництва для розвитку етнокультур та етнокультурного виховання:

- добросусідські взаємини становлять основу для створення вільної і толерантної Європи, є вірним засобом для розширення діалогу між культурами;

- місцеві та регіональні органи влади зобов'язані включатись у транскордонну діяльність згідно з національним законодавством і з належною увагою до міжнародних зобов'язань своїх держав щодо співробітництва у галузі культури;

- зміцнення взаєморозуміння і довіри між спільнотами прикордонних регіонів, незалежно від мови, релігії, мають спільну культурну спадщину чи різні культурні корені;

- розвиток і поглиблення співробітництва в інших сферах діяльності (освіта, економічний розвиток, захист довкілля, регіональне планування, взаємодопомога у надзвичайних ситуаціях), є цеглинкою основою добрих відносин.

Транскордонний вимір в освіті допомагає виховати у дитини із раннього віку повагу, розуміння, толерантність до тих, хто проживає поруч, визнання їхньої культури, бажання засвоїти природним шляхом мову сусідів, підвищує обізнаність щодо спільної культурної спадщини [46].

Тема 4.

Нормативно-правова база забезпечення етнокультурного спрямування закладів освіти України

Актуальність здійснення етнокультурного виховання на сучасному етапі розвитку Українського суспільства та його ефективність залежать від державної етнонаціональної політики як системи заходів держави, спрямованих на:

- задоволення потреб українського етносу; представників національних меншин; корінних народів; діаспори, яка пов'язана з ядром титульного етносу; осіб, депортованих за етнічною ознакою, які повертаються в Україну;
- збереження специфіки етнокультурного розвитку різних етноспільнот українського народу;
- регулювання міжетнічних відносин, усунення чинників міжетнічної напруженості та міжетнічних конфліктів;
- забезпечення участі у державотворчих процесах різних структурних етнонаціональних компонентів українського суспільства.

Положення *Конституції України* щодо правомірності етнокультурного виховання констатують наступне:

- основним засобом виявлення культури спільноти є мова. У статті 10 зазначено, що державною мовою в Україні є українська мова, всебічний розвиток і функціонування якої у всіх сферах суспільного життя на всій території України забезпечує держава;
- однак, гарантується вільний розвиток, використання і захист мов національних меншин;
- роль держави у консолідації і розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, розвитку етнічної, культурної, мовної, релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин в Україні визначає стаття 11;
- стаття 21 стверджує, що усі люди вільні і рівні у своїй гідності та правах;
- право кожної людини на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, закріплено у статті 23. При цьому наголошується, що кожна людина має і "обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості";
- культурна спадщина охороняється законом, держава забезпечує збереження об'єктів, що становлять культурну цінність (стаття 54);
- у статті 66 зазначено, що обов'язком кожного є збереження культурної спадщини [29].

Закон України (проект) «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України» (№7615 від 6. 06. 2005 року) спрямований на ухвалення Концепції державної етнонаціональної політики, яка визначає основні напрями етнонаціональної політики та механізми їх здійснення. Виділимо напрями державної політики у сфері етнокультурного розвитку структурних елементів українського суспільства:

- збереження культурної самобутності етноспільнот, які проживають на теренах України і є складовими українського суспільства;
- гармонійне поєднання етнічних інтересів з інтересами і потребами усього народу України;
- всебічний розвиток мови титульного етносу як державної мови, впровадження її в усі сфери суспільного життя на всій території України;
- вільний розвиток мов інших етноспільнот і корінних народів України, їхнє функціонування відповідно до чинного законодавства без нанесення шкоди державній мові;
- створення умов для всебічного розвитку національної більшості як державотворчої української поліетнічної нації, формування її повноцінної самосвідомості;
- толерантність в етнокультурному різноманітті;
- подолання негативних соціально-психологічних стереотипів і деформацій етнокультурної сфери, тобто, засвоєння корінними народами та національними меншинами української мови і культури при одночасному збереженні ними їхніх рідних мов і культур;
- дотримання принципу рівності в етнокультурному розвитку у районах, де етнічні українці становлять меншість населення або у яких внаслідок історичних обставин вони зазнали денаціоналізації, держава сприяє відродженню їхньої етнокультурної самобутності, реалізації прав на навчання та отримання інформації рідною мовою, розвитку й зростанню престижу української культури;
- вироблення узгодженого підходу до трактування поняття корінні народи та визначення їхнього статусу. Виходячи з того, що корінні народи не мають іншої території, де вони могли б підтримувати і розвивати власну етнічність, держава повинна створювати умови для забезпечення виживання і розвитку цих етнічних спільнот, збереження їхньої культурно-духовної самобутності.

Механізми реалізації державної етнонаціональної політики включають такі аспекти:

- 1)нормативно-правове забезпечення;
- 2)наукове забезпечення;
- 3)організаційно-фінансове забезпечення.

Збереження етнокультурної спадщини та вироблення на цій основі сучасного розуміння духовних і культурних цінностей може забезпечити гармонійний розвиток суспільства та поступ нації. Сьогодні політики України визнають, що освіта, наука і культура повинні стати пріоритетами національної політики України, бо саме вони є основою для зростання країни, невичерпним джерелом покращення рівня духовного та матеріального добробуту громадян. Проаналізуємо нормативно-правове забезпечення етнокультурного виховання у галузях освіти і культури [49].

Законодавство України про освіту базується на Конституції України і складається із законів України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про дошкільну освіту", "Про позашкільну освіту", "Про професійно-технічну освіту", "Про вищу освіту", а також відповідних актів і постанов Кабінету Міністрів та Міністерства освіти і науки України. Важливими нормативними актами, які визначають політику держави та її структурних підрозділів у сфері освіти є Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"), затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 896 від 3 листопада 1993 р.; "Національна доктрина розвитку освіти", затверджена Указом Президента України № 347 від 17 квітня 2002 р.; "Концепція педагогічної освіти", схвалена колегією Міністерства освіти України 23 грудня 1998 року, протокол №17/1-5; "Концепція національної системи освіти" та ін. Проаналізуємо вітчизняні нормативно-правові акти щодо доцільності етнокультурного виховання на сучасному етапі розвитку Українського суспільства.

Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"), затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 896 від 3 листопада 1993 р., одним із стратегічних завдань освіти України на найближчі роки та перспективу XXI століття визначила формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації шляхом:

- відтворення і трансляції культури та духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків;
- подолання відірваності освіти від національних джерел;
- реформування змісту національного виховання, наповнення його культурно-історичними надбаннями українського народу;
- докорінних змін у підготовці нової генерації педагогічних кадрів для системи національного виховання;
- забезпечення духовної єдності поколінь;
- гуманізації освіти, що полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, гармонії її стосунків з навколишнім середовищем, суспільством і природою;

- гуманітаризації освіти, яка покликана формувати цілісну картину світу, духовність, культуру особистості, планетарне мислення;
- національної спрямованості, що полягає у невіддільності освіти від національного ґрунту, органічному поєднанні з народними традиціями, збереженні та збагаченні культури народу, визнанні освіти важливим інструментом національного розвитку і гармонізації національних відносин;
- забезпечення процесу інтеграції у світовий освітній та культурний простори, діалогу націй і культур [6: 600-623].

Закон України „Про освіту” (від 23 березня 1996 року) у статті 6 одним із основних принципів вітчизняної освіти визначає “органічний зв’язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями”; до обов’язків педагогічних та науково-педагогічних працівників відносить виховання у дітей та молоді поваги до народних традицій, звичаїв, національних, історичних, культурних цінностей України, дбайливе ставлення до історико-культурного та природного середовища країни, підготовку учнів і студентів до толерантних стосунків з іншими народами, етнічними групами з метою взаєморозуміння і злагоди (стаття 56). Оскільки першоосновою розвитку дитини як особистості є сім’я, то *Закон України „Про освіту”* покладає на батьків відповідальність за виховання у дітей шанобливого ставлення до державної і рідної мови, народних традицій, звичаїв, поваги до національних, історичних, культурних цінностей українського та інших народів, дбайливого ставлення до культурного надбання спільноти, нації, світової співдружності (стаття 59) [19: 578-597].

Закон України “Про загальну середню освіту” (від 13 травня 1999 року, №651-XIV) визначає правові, організаційні і фінансові засади системи загальної середньої освіти, сприяння вільному розвитку особистості без порушення основних прав і свобод людини, котрі визнані світовою спільнотою і затверджені міжнародними нормативно-правовими актами, які ратифікувала Україна, та формуванню цінностей демократичного суспільства. Закон стверджує, що виховання і навчання у системі загальної середньої освіти ґрунтуються на загальнолюдських цінностях, полікультурності, на засадах взаємоповаги між націями і народами, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей Українського народу та інших народів і націй (статті 3, 5) [17: 623-643].

У *“Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа)”*, схваленій на спільному засіданні колегії Міністерства освіти і нау-

ки України і Президії Академії педагогічних наук України 22 листопада 2001 року, №12/5-2, зазначено, що:

- стрижнем освіти XXI століття є розвиваюча, *культуротворча домінанта*;
- освіченість, вихованість і культура — найвищі цінності, незамінні чинники соціального прогресу;
- школа — це простір життя дитини, тут вона не готується до життя, а повноцінно живе;
- будь-яка школа України функціонує як українська національна школа;
- зміст шкільної освіти *детермінований українознавчим спрямуванням*;
- потрібно обов'язково враховувати *соціокультурні особливості регіону*;
- гармонізація і гуманізація відносин між учнями і педагогами, школою і родиною будуються на ідеї самоцінності дитинства, діалогу із культурою спільноти;
- діяльність школи ґрунтується на засадах органічного поєднання національного і загальнолюдського. Домінантою виховного процесу, з одного боку, є формування почуття любові до рідного краю, відповідальності за його майбутнє, а з іншого — відкритість до сприйняття різноманітних культур світу, *готовність до діалогу* з ними на принципах толерантності, визнання, поваги;
- посилюється виховне спрямування освіти;
- основним завданням освіти є утвердження усіма засобами цінності і гідності дитячої особистості, що перегукується із положеннями українського народного дитинознавства [33: 3-22].

"Національна Доктрина розвитку освіти", затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року №347/2002, визначає систему концептуальних ідей і поглядів на стратегію та основні напрями розвитку освіти у першій чверті XXI століття. Ми виділимо пріоритетні напрямки розвитку освіти, які безпосередньо стосуються із етнокультурним вихованням:

- 1) особистісна орієнтація освіти;
- 2) розширення україномовного освітнього простору;
- 3) забезпечення освітніх потреб національних меншин;
- 4) усвідомлення молоддю своєї належності до Українського народу та сучасної європейської цивілізації;
- 5) орієнтація на перспективи соціокультурної динаміки;
- 6) збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій, виховання шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, а також до історії та культури усіх корін-

них народів і національних меншин, які проживають в Україні, формування культури міжетнічних відносин;

7) виховання людини, яка з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання і мови спілкування народів світу.

Особливостям національного характеру освіти і національного виховання та стратегії мовної освіти відведено окремі розділи Національної доктрини. З цього приводу зазначено, що освіта має гуманістичний характер і ґрунтується на культурно-історичних цінностях Українського народу, його традиціях і духовності, утверджує національну ідею, спрямовується на *залучення індивідів до глибинних пластів національної культури і духовності*, формування світогляду на основі цінностей культури. Стратегія мовної освіти побудована таким чином, щоб громадяни України мали змогу обов'язково досконало оволодіти державною мовою, опанували рідну мову і практично володіли хоча б однією іноземною мовою. Освіта сприяє вихованню поваги до державної мови та мов національних меншин, толерантності у ставленні до носіїв різних мов і культур. Держава забезпечує право національних меншин на задоволення освітніх потреб мовою спільноти, сприяє збереженню та розвитку етнокультур. Водночас, у навчальних закладах, у яких навчання проводиться мовами національних меншин, створюються необхідні умови для належного опанування державної мови [40: 644-657].

Указ Президента України "Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні" (від 4 липня 2005 року, № 1013 / 2005) зобов'язує державні виконавчі органи опрацювати і забезпечити реалізацію заходів щодо докорінного поліпшення виховної роботи з дітьми, учнівською та студентською молоддю на основі традицій і звичаїв українського народу, вивчення його історичної та культурної спадщини. Відповідно до цього завдання Міністерством освіти і науки України розроблено такі заходи:

1) провести експертизу чинних нормативно-правових актів з піднятої проблеми та внести до них відповідні зміни;

2) організувати дослідження з проблем виховання дітей, учнівської і студентської молоді на основі традицій і звичаїв українського народу, вивчення його історичної і культурної спадщини;

3) підготувати та затвердити Національну програму виховання дітей, учнівської та студентської молоді;

4) здійснити роботу по створенню мережі "Європейських клубів", що сприятиме розумінню учнівською та студентською молоддю європейського плюралізму, виховання у молоді відповіда-

льності щодо прав людини, захисту довкілля та культурної спадщини;

5) продовжити огляди-конкурси виховних моделей і технологій у системі навчальних закладів і пропагувати адреси кращого педагогічного досвіду [57: 12-14].

Цілком доречним, досліджуючи актуальність та правові засади піднятої проблеми, є звернення до **Закону України (проект) "Про виховання дітей та молоді"** (реєстраційний номер 7251, вересень 2004 року). Мету і завдання виховання пропонує документ, визначає на засадах культуровідповідності. Серед основних завдань є і "забезпечення високого рівня освіченості, вихованості свідомого громадянина України, здатного до засвоєння досягнень світової культури з урахуванням загальнонаціональних, регіональних та етнічних особливостей", виховання патріотизму, національної самосвідомості, любові до рідного краю.

У змісті виховання повинно чітко простежуватися спрямування дітей і молоді до культури і духовності рідного народу, формування світогляду на основі цінностей вітчизняної і світової культури. Отже, духовну основу виховання, посиляючись на цей документ, повинна становити історично ціннісна традиція, втілена у всіх сферах культури, яка забезпечить гармонію поведінки людини у соціумі, у її стосунках з матеріальним світом і природою (стаття 2). На державу покладено обов'язок створити умови для засвоєння молодим поколінням досягнень вітчизняної і світової культури, зокрема:

- виховний процес у загальноосвітньому навчальному закладі обов'язково враховує регіональні особливості й спрямовується на органічне поєднання національних та загальнолюдських цінностей у процесі становлення особистості, її самовиховання і самореалізації (стаття 7). Для досягнення цієї мети необхідно підвищити ефективність науково-методичного забезпечення відповідно до нових завдань, сприяти проведенню дослідно-експериментальної роботи з питань організації виховного процесу, підпорядкувати усі види навчальної діяльності завданню *формування носія етнічних, національних і загальнолюдських цінностей, широко використовуючи надбання народної педагогіки* (статті 27, 28);

- завданнями виховання у вищому навчальному закладі є підготовка національно свідомої інтелігенції, оновлення інтелектуального генофонду нації, примноження культурного потенціалу, культивування кращих рис української ментальності, участь у відродженні і створенні національно-культурних традицій регіону, міста, розширення творчих зв'язків з установами культури, розвиток художніх здібностей (стаття 9).

Закон не обминув увагою і науково-педагогічних працівників. На наукові дослідження з проблем виховання передбачено виділяти не менше як 15 відсотків від суми коштів, призначених на утримання вищих навчальних закладів, а результати досліджень реалізувати як товар (стаття 32).

Оскільки вивчення проблеми етнокультурного виховання органічно поєднує галузь освіти і культури, то доречно розглянути і нормативно-правове забезпечення розвитку культури на національному рівні, щоб зробити об'єктивні висновки щодо правомірності здійснення етнокультурного виховання у системі національної освіти. У правовому полі галузі культури сьогодні діє значна кількість документів, що мають юридичну силу або несуть нормативне спрямування. Законодавство України про культуру базується на Конституції України (аспекти, необхідні для розкриття нашої проблеми, ми охарактеризували вище) і складається із *"Основ законодавства України про культуру"* та інших прийнятих відповідно до них законодавчих актів. Коротко охарактеризуємо деякі положення цих документів з позицій досліджуваної проблеми [15: 4-6].

"Основи законодавства України про культуру" (введено у дію Постановою ВР № 2141-ХІІ (2141-12) від 19.02.1992 року) визначають організаційно-правові та соціально-економічні засади розвитку культури в Україні, регулюють відносини у сфері створення, поширення, збереження та використання культурних цінностей і спрямовані на:

- реалізацію суверенних прав України у сфері культури;
- відродження і розвиток культури української нації та культур національних меншин, які проживають на території України;
- забезпечення свободи творчості;
- реалізацію прав громадян на доступ до культурних цінностей;
- соціальний захист працівників культури;
- створення фінансово-матеріальних умов для розвитку культури.

Серед основних принципів культурної політики в Україні (стаття 2) визначимо такі:

- визнання культури як одного із головних чинників самобутності української нації та національних меншин, які проживають на території держави;
- орієнтація на національні та загальнолюдські цінності, визнання їх пріоритетності над політичними і класовими інтересами;
- збереження і примноження культурних надбань;
- розвиток культурних зв'язків з українцями, що проживають за кордоном, як основи збереження цілісності української культури;
- гарантування свободи творчої діяльності;

- рівність прав і можливостей громадян у створенні, використанні та поширенні культурних цінностей;
- доступність культурних цінностей, послуг та діяльності для кожного громадянина;
- забезпечення умов для творчого розвитку особистості;
- всебічне міжнародне культурне співробітництво;
- визнання пріоритету міжнародно-правових актів у сфері культури.

У другому розділі аналізованого документа визначено *права* (статті 5-10) і *обов'язки* (стаття 11) *громадян у сфері культури*. Зокрема, громадяни держави мають право:

- на свободу творчості. Держава гарантує свободу вільного вибору видів культурної діяльності. Втручання у творчий процес, цензура у сфері творчої діяльності не допускаються;
- самостійне визначення авторами подальшої долі своїх творів, захист інтелектуальної власності. Захист права на інтелектуальну власність, охорона авторських прав регулюються спеціальним законодавством і нормами міжнародного права;
- збереження і розвиток національно-культурної самобутності, народних традицій та звичаїв;
- доступ до культурних цінностей;
- здобуття спеціальної освіти. Держава забезпечує розвиток у сфері культури мережі навчальних закладів, закладів підвищення кваліфікації, наукових установ, створює умови для самоосвіти.

Визначено такі *обов'язки громадян у сфері культури*:

- додержувати вимог чинного законодавства щодо діяльності у сфері культури;
- дбати про збереження культурної спадщини, традицій народної культури;
- сприяти охороні пам'яток історії та культури;
- поважати культуру, мову, традиції, звичаї та обряди національних меншин, які проживають на території України;
- піклуватися про культурний розвиток дітей, залучати їх до цінностей вітчизняної і світової культури [42].

Закон України „Про охорону культурної спадщини” (2000 рік; 16 грудня 2004 року Президентом України підписано Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про охорону культурної спадщини”) регулює відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою збереження і використання об’єктів культурної спадщини у суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища життєдіяльності представників етноспільноти в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. Для чіткого розуміння суті документа у статті 1 наведено визначення термінів:

культурна спадщина; об'єкт культурної спадщини; нерухомий об'єкт культурної спадщини; рухомі предмети, пов'язані з нерухомими об'єктами культурної спадщини; пам'ятка; охорона культурної спадщини; предмет охорони об'єкта культурної спадщини; зона охорони пам'ятки; історичне населене місце; історичний ареал населеного місця; традиційний характер середовища; виявлення об'єкта культурної спадщини; дослідження; консервація; музеєфікація; пристосування; реабілітація; ремонт; реставрація; зміна об'єкта культурної спадщини [20].

У **"Загальнодержавній програмі збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004-2010 рр."**, яка затверджена Законом України 27.03.2004 р., культурна спадщина України визнається невід'ємною частиною світового культурного надбання. Збереження і примноження культурних цінностей належить до пріоритетних напрямів політики держави у сфері культури. Відповідно до ратифікованих Верховною Радою України міжнародних конвенцій охорона культурної спадщини є міжнародно-правовим зобов'язанням нашої держави перед світовою спільнотою. Програма спрямована на вдосконалення організаційно-правових та матеріально-технічних засад у сфері охорони культурної спадщини і розрахована на період до 2010 року.

Основними завданнями Програми є:

- забезпечення належного державного обліку та контролю за збереженням і використанням об'єктів культурної спадщини;
- сприяння залученню інвестицій у діяльність щодо збереження, реставрації, реабілітації і використання пам'яток;
- створення розвинутої інфраструктури науково-дослідних, проектних, реставраційних, реабілітаційних та інших організацій у цій сфері;
- удосконалення законодавчого забезпечення охорони та використання об'єктів культурної спадщини;
- удосконалення управління у сфері охорони культурної спадщини;
- створення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для наукової, проектної та виробничої діяльності у сфері охорони культурної спадщини;
- сприяння залученню об'єктів культурної спадщини до національних та світових туристичних маршрутів;
- подальший розвиток міжнародного співробітництва у сфері охорони культурної спадщини.

Для забезпечення виконання завдань Програми передбачено внесення змін до Закону України "Про охорону культурної спадщини". У зв'язку з цим у 2004 році прийнято Закон України „Про

внесення змін до Закону України „Про охорону культурної спадщини” (16 грудня 2004 рік, №2245-IV). У цьому документі ряд статей подано у новій редакції (статті 1-6, 11, 14, 15, 22, 26, 33, 35, 44, 45) або з певними поправками. Наведено визначення термінів, які використані у тексті документа, а саме: *культурна спадщина*, *об’єкт культурної спадщини*, *нерухомий об’єкт культурної спадщини*, *охорона культурної спадщини*, *предмет охорони культурної спадщини*, *дослідження* та ін. Зазначений акт трактує поняття *"культурна спадщина"* як „сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об’єктів культурної спадщини”; *"об’єкт культурної спадщини"* — визначне місце, споруда, комплекс, їхні частини, території чи водні об’єкти, „інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об’єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність”; *"дослідження"* — це „науково-пошукова, науково-практична діяльність, спрямована на одержання нової інформації про об’єкти культурної спадщини, історичні населені місця, традиційний характер середовища, який є типовим для певних культур або періодів розвитку” (стаття 1). Стаття 2 подає класифікацію об’єктів культурної спадщини, а статті 3-6 визначають органи управління у сфері охорони культурної спадщини та межі їх повноважень у сфері охорони культурної спадщини.

У статті 11 зазначено, що *заклади науки, освіти і культури усіх форм власності* та окремі громадяни сприяють органам охорони культурної спадщини у роботі з охорони культурної спадщини, можуть встановлювати шефство над об’єктами культурної спадщини з метою забезпечення їх збереження, сприяють державі у здійсненні заходів з охорони об’єктів культурної спадщини і поширенні знань про них, *беруть участь у популяризації культурної спадщини серед населення, сприяють її вивченню дітьми та молоддю, залучають громадян до її охорони* [14: 2-6].

Головною метою реалізації ***"Концепції державної політики в галузі культури на 2005-2007 роки"*** (затверджена Законом України від 3 березня 2005 року №2460-IV), є утвердження культурного розвитку як одного із важливих ключових чинників соціально-економічного розвитку України та її окремих регіонів. Положення довгострокової програми культурного розвитку держави втілюють головні ідеї нормативно-правових актів ЮНЕСКО та Ради Європи, зокрема:

- сталий розвиток і розвиток культури є взаємопов’язаними процесами;

- головною метою розвитку людства є суспільна і культурна самореалізація особистості;
- доступ до культурних цінностей та участь у культурному житті є фундаментальним правом кожної людини.

Концепція визначає принципи державної політики у галузі культури:

- прозорість і публічність;
- демократичність;
- деідеологізованість;
- толерантність;
- системність та ефективність;
- інноваційність [31: 2-5].

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши нормативно-правове забезпечення етнокультурного виховання на міжнародному, європейському і вітчизняному рівнях, ми прийшли до висновку, що:

- необхідна нова система суспільних цінностей, які одночасно мають національний характер і взаємодіють із принципами співжиття у світовому просторі. До таких цінностей належать, насамперед, любов до Батьківщини, її історії, мови, культури;

- нормативно-правові акти із досліджуваної проблеми сприяють формуванню світовою спільнотою правових механізмів для вироблення державної політики у культурній, освітній і науковій галузях держав-учасниць;

- культура є одним із основних чинників прогресу за умов постійного зростання духовного потенціалу суспільства на основі гармонійного розвитку всіх його членів і якнайповнішого розкриття їх творчих можливостей;

- відповідно до сучасних концепцій сталого гуманітарного розвитку, як головного критерією розвиненості суспільства, ключовим складником такого розвитку виступає саме культура, стратегічна роль якої увиразнюється на кількох головних напрямках: збереження й актуалізація культурно-історичної спадщини; забезпечення доступу до всього культурного надбання; розвиток творчого потенціалу суспільства; сприяння культурному різноманіттю у період глобалізаційних тенденцій;

- охорону, збереження, популяризацію етнокультурної спадщини та її трансформацію наступним поколінням слід розглядати як один із ключових аспектів місцевого, регіонального і загальнонаціонального рівнів розвитку;

- участь у культурному житті спільноти допомагає утвердженню самобутності, цінності та гідності індивіда;

- утвердження етнокультурної самобутності не може призвести до ізоляції етноспільнот, а навпаки, супроводжується спілкуваннями між ними, сприяє діалогу культур.

Окрім того, ґрунтовний аналіз вітчизняних нормативно-правових актів щодо піднятої проблеми наводить на такі роздуми:

- українська влада повинна інвестувати, у першу чергу, в ті проекти культурної та освітньої галузей, які працюють на національну ідею;

- одне із найголовніших завдань державної етнонаціональної політики — формування цілісного національно-культурного простору України. Ця політика не повинна бути агресивною, а послідовною, цілеспрямованою, виваженою щодо відстоювання українських національних інтересів;

- етнокультура виявляє свою життєздатність у найскладніші моменти історії спільноти завдяки своїй центральній зоні та етнічним константам і засобу їх фіксації — мові. Ситуація у культурно-інформаційному просторі України, зокрема у мовній політиці, викликає занепокоєння. Тому позиція держави щодо неухильного дотримання норм чинного законодавства має носити достатньо жорсткий характер. Це, насамперед, стосується виконання статті 10 Конституції України: державною мовою в Україні є українська мова, держава забезпечує її всебічний розвиток і функціонування у всіх сферах життя, водночас гарантується розвиток, використання і захист інших мов національних меншин України;

- Україна неухильно дотримується загальноєвропейських принципів, які гарантують всебічний розвиток національних меншин, що проживають на території України, збереження їхнього культурного та мовного середовища.

Постколоніальна спадщина сучасної України та недостатня сформованість української політичної нації ставлять перед національною культурою завдання, які у більшості європейських країн були вирішені багато десятиліть тому. Головними із них є:

- 1)творення цілісного національного культурного простору як оптимального середовища для життєдіяльності та найкращого вияву творчих можливостей представників нації;

- 2)формування носія національної культури — стратегічне завдання національної системи освіти.

Ці аспекти культурної політики держави є водночас і сенсом, і завданням національної безпеки, запорукою сталого суспільного розвитку модерної, європейської України.

Інертність освітньо-культурної політики держави у попередні роки призвела до пасивності громадян, невпевненості їх у власному майбутньому, деградації духовності, порушення основних прав і свобод людини тощо. Сьогодні ми спостерігаємо дві крайності:

- 1)інертність певних державних структур щодо політики у галузі культури та освіти;

- 2)надмірна активність щодо нагромадження пакету нормативно-правових актів за вимогою європейської та світової спільноти (в особі ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи та ін.) з ознаками неузгодженості між цими документами, непродуманості їх системного впровадження та механізму відповідальності за результати такої діяльності на всіх рівнях (від Президента держави до шкільного вчителя, вихователя у дошкільному закладі, родини).

Політика сучасної демократичної держави у сфері освіти та культури має ґрунтуватися на засадах, що відповідають основопо-

ложним принципам демократії, прав людини, соціально-орієнтованої ринкової економіки, європейського вибору держави.

Основними принципами державної культурної політики мають стати:

- гарантування культурних прав громадян;
- збереження етнокультурної спадщини як основи національної культури;
- визнання етнокультури одним із головних чинників самобутності української нації та національних меншин, що проживають в Україні;
- забезпечення активного функціонування української мови (як мови титульного етносу) у всіх сферах культурного життя держави та мов інших етноспільнот у місцях компактного їх проживання без заподіяння шкоди українській мові як державній;
- визнання культур корінних народів і національних меншин у їхньому різноманітті та взаємовпливові й турбота про їх подальший розвиток на рівні особи, регіону, держави;
- забезпечення цілісності національного культурного простору як одного з найважливіших чинників формування української політичної нації;

Міністерство освіти та науки України має забезпечити реалізацію першочергових завдань, до яких належать:

1. Формування нової стратегії культурного розвитку, кінцевим результатом якої є формування носія культури конкретної етноспільноти, а не особи взагалі.

2. Етнокультурну спрямованість освіти та якісну підготовку фахівців для закладів освіти етнокультурного спрямування вважати суттєвими факторами заохочення культурної різноманітності, дієвим механізмом підготовки дітей та молоді до діалогу з іншими культурами у європейському та світовому просторах.

3. Створення цілісної та дієвої нормативно-правової бази галузі освіти нового тисячоліття відповідно до вимог світової спільноти щодо збереження та подальшого розвитку культурної різноманітності й діалогу між різними культурами на основі принципів визнання культурної різноманітності, толерантності, розвитку культури у діяльності.

4. Сприяння інтеграції української культури до європейських та світових культурних процесів.

5. Співпраця Міністерства освіти і науки України з Державною службою національної культурної спадщини Міністерства культури і туризму України.

Розділ 2.

Тексти нормативно-правових актів, у яких відображено проблему етнокультурного виховання

Нормативні документи ООН

Загальна декларація прав людини

*Прийнята і проголошена резолюцією 217А (iii)
Генеральної асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року*

Преамбула

Беручи до уваги, що визнання гідності, притаманної усім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру у всьому світі; і

беручи до уваги, що зневажання й нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, і що створення світу, в якому люди матимуть свободу слова й переконань і будуть вільні від страху та нестатків, проголошено як високе прагнення людей; і

беручи до уваги, що необхідно охороняти права людини силою закону з метою усунення необхідності застосування нею як останнього засобу оборони повстання проти тиранії та гноблення; і

беручи до уваги, що необхідно сприяти розвитку дружніх відносин між народами; і

беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили у Хартії віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особи та у рівноправність чоловіків і жінок, а також вирішили сприяти соціальному прогресові та поліпшенню умов життя за умови більшої свободи; і

беручи до уваги, що держави-члени у співробітництві з Організацією Об'єднаних Націй зобов'язалися сприяти підтримці загальної поваги і дотриманню прав людини й основних свобод; і

беручи до уваги, що загальне розуміння характеру цих прав і свобод має величезне значення для повної реалізації цього зобов'язання,

Генеральна Асамблея

проголошує цю загальну Декларацію прав людини як певний зразок, відповідати якому мають прагнути всі народи і всі держави, з тим щоб кожна людина і кожна структура суспільства, постійно враховуючи положення цієї Декларації, прагнули шляхом проведення просвітницької та освітньої діяльності сприяти поважанню цих прав і свобод, а також забезпечити, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, їх загальне й ефективне визнання та дотримання як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів тих територій, то перебувають під їхньою юрисдикцією.

Стаття 1. Усі люди народжуються вільними й рівними за своєю гідністю та правами. Вони наділені розумом і совістю та повинні діяти один щодо одного у дусі братерства.

Стаття 2. Кожній людині належать усі права й усі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, соціального чи станового походження, майнового або іншого стану.

Крім того, не повинно проводитися жодного розрізнення людей залежно від політичного, правового чи міжнародного статусу країни або території, до якої вони належать, незважаючи на те, є ця територія незалежною чи підопічною, несамоврядною або іншим чином обмеженою у своєму суверенітеті.

Стаття 3. Кожна людина має право на життя, свободу і на особисту недоторканність.

Стаття 4. Ніхто не повинен утримуватися у рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються у всіх формах.

Стаття 5. Ніхто не повинен зазнавати тортур або жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує людську гідність, ставлення чи покарання.

Стаття 6. Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності.

Стаття 7. Усі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якого розрізнення, на рівний захист законом. Усі люди мають право на однаковий захист від будь-якої дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від будь-якого підбурювання до такої дискримінації.

Стаття 8. Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом.

Стаття 9. Ніхто не може бути підданий безпідставному арешту, затриманню чи вигнанню.

Стаття 10. Кожна людина, для визначення своїх прав та обов'язків і для встановлення обґрунтованості висунутого проти неї кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справу було розглянуто незалежним і безстороннім судом прилюдно і з дотриманням усіх вимог справедливості.

Стаття 11.

1. Кожна людина, яка звинувачується у вчиненні злочину, має право вважатися безвинною доти, доки її винність не буде встановлена законним чином шляхом прилюдного судового розгляду, за якого їй забезпечуються усі можливості для захисту.

2. Ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі скоєння будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їх скоєння не є злочинами за національними законами або за міжнародним правом. Не може також накладатися покарання, тяжче від того, яке могло бути застосоване на час вчинення злочину.

Стаття 12. Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте та сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємниці його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист законом від подібних втручань чи посягань.

Стаття 13.

1. Кожна людина має право свободи пересування і обрання собі місця проживання у межах кордонів кожної держави.

2. Кожна людина має право залишати будь-яку країну, включаючи також її власну, і повертатися до своєї країни.

Стаття 14

1. Кожна людина має право шукати притулок від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком.

2. Це право не може бути застосоване у випадку переслідування, яке насправді викликане вчиненням неполітичного злочину або діянням, що суперечить цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 15

1. Кожна людина має право на громадянство.

2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права змінювати своє громадянство.

Стаття 16

1. Чоловіки та жінки, котрі досягли повноліття, мають право, без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії, одружуватися і створювати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо вступу до шлюбу, перебування у шлюбі та під час розірвання шлюбу.

2. Шлюб може укладатися тільки за умови вільної та повної згоди двох сторін, які вступають до шлюбу.

3. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави.

Стаття 17

1. Кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і спільно з іншими.

2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна.

Стаття 18

Кожна людина має право на свободу думки, совісті та релігії; це право передбачає свободу змінювати свою релігію або переконання, свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово так і спільно з іншими, прилюдно або приватним чином у вченні, богослужінні та здійсненні релігійних і ритуальних обрядів.

Стаття 19

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільний їх вияв; це право передбачає свободу безперешкодно дотримуватися власних переконань і свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Стаття 20

1. Кожна людина має право на свободу мирних зборів і об'єднань.

2. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якого об'єднання.

Стаття 21

1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників.

2. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби у своїй країні.

3. Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля має виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які необхідно проводити за умови загального і рівного виборчого права шляхом таємного голосування або через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування.

Стаття 22

Кожна людина як член суспільства має право на соціальне забезпечення, а також на реалізацію необхідних для підтримки її гідності й вільного розвитку особистості прав у економічній, соціальній і культурній сферах за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави.

Стаття 23

1. Кожна людина має право на працю, на вільний вибір праці, на справедливі та сприятливі умови праці та на захист від безробіття.

2. Кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю.

3. Кожен, хто працює, має право на справедливу й задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людське існування для неї самої та її сім'ї та яка, у разі необхідності, доповнюється іншими засобами соціального забезпечення.

4. Кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок з метою захисту своїх інтересів.

Стаття 24. Кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого часу та на оплачувану періодичну відпустку.

Стаття 25

1. Кожна людина має право на такий рівень життя, включаючи їжу, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, які необхідні для забезпечення здоров'я і добробуту її самої та сім'ї, а також право на забезпечення у разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування із незалежних від людини обставин.

2. Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі чи поза шлюбом, повинні мати однаковий соціальний захист.

Стаття 26

1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, принаймні початкова і загальна. Початкова освіта має бути обов'язковою. Технічна та професійна освіта повинні бути загальнодоступними, а вища освіта має бути однаково доступною для Усіх відповідно до здібностей кожного.

2. Освіта повинна спрямовуватися на всебічний розвиток людської особистості й на поглиблення поваги до прав людини та її основних свобод. Освіта має сприяти взаєморозумінню, терпимості й дружбі між усіма народами, расовими чи релігійними групами, а також повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй у справі підтримання миру.

3. Батьки мають пріоритетне право у виборі форми освіти для своїх дітей.

Стаття 27

1. Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, насолоджуватися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі та користуватися його благами.

2. Кожна людина має право на захист своїх моральних і матеріальних інтересів, які є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона виступає.

Стаття 28. Кожна людина має право на такий соціальний і міжнародний порядок, за якого права і свободи, викладені У цій Декларації, можуть бути повністю здійснені.

Стаття 29

1. Кожна людина має обов'язки перед таким суспільством, у якому лише можливий вільний і повний розвиток її особистості.

2. Кожна людина, здійснюючи свої права і свободи, повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання й поваги прав і свобод інших та з метою задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку та загального добробуту у демократичному суспільстві.

3. Здійснення цих прав і свобод ні в якому разі не повинно суперечити цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 30. Ніщо у цій Декларації не може бути витлумачено як надання якій-небудь державі, групі осіб чи окремим особам права займатися будь-якою діяльністю або чинити дії, спрямовані на порушення прав і свобод, викладених у цій Декларації.

[Права людини в Україні. Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини: Випуск 21. – К., 1998. – 455 с. – С. 31-36.]

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права

Прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї від 16 грудня 1966 року. Ратифікований Україною 19 жовтня 1973 року із заявою про внесення деяких змін до змісту статті 48. Набув чинності, у тому числі й для України, 23 березня 1976 року.

Пreamбула

Держави — сторони цього Пакту,

беручи до уваги, що відповідно до принципів, проголошених Статутом Організації Об'єднаних Націй, визнання гідності, притаманної усім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних їхніх прав є основою свободи, справедливості та загального миру,

визнаючи, що ці права впливають із притаманної людській особі гідності,

визнаючи, що, згідно із Загальною декларацією прав людини, ідеал вільної людської особистості, яка користується громадянською та політичною свободою і свободою від страху та злигоднів, може бути досягнутий лише у випадку створення таких умов, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами, так само як і своїми громадянськими та політичними правами,

беручи до уваги, що за Статутом Організації Об'єднаних Націй держави зобов'язані сприяти дотриманню загальної поваги прав і свобод людини,

беручи до уваги, що кожна окрема людина, маючи обов'язки перед іншими людьми і тим колективом, до якого вона належить, повинна домагатися сприяння та додержання прав, які визнаються у цьому Пакті, погоджуються про такі статті:

Частина I

Стаття 1.

1. Усі народи мають право на самовизначення. За силою цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний та культурний розвиток.

2. Усі народи для досягнення своїх цілей можуть вільно розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами без втрат для будь-яких зобов'язань, що випливають із міжнародного економічного співробітництва, заснованого на принципі взаємної вигоди, та з міжнародного права. Жоден народ ні у якому разі не може бути позбавлений належних йому засобів існування.

3. Усі держави-сторони цього Пакту, у тому числі ті, які несуть відповідальність за управління несамоверхніми та підопічними територіями, повинні, відповідно до положень Статуту Організації Об'єднаних Націй, заохочувати здійснення права на самовизначення і поважати це право.

Частина II

Стаття 2

1. Кожна держава-сторона цього Пакту зобов'язується поважати і забезпечувати усім особам, які знаходяться у межах її території та під її юрисдикцією, прав, що визнаються у цьому Пакті, без будь-якого розрізнення щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини.

2. Якщо це ще не передбачено існуючими законодавчими чи іншими заходами, кожна держава-сторона цього Пакту зобов'язується вжити необхідних заходів, відповідно до своїх конституційних процедур і положень цього Пакту, для прийняття таких законодавчих або інших заходів, які можуть виявитися необхідними для здійснення прав, що визнаються у цьому Пакті.

3. Кожна держава-сторона цього Пакту зобов'язується:

а) забезпечити будь-якій особі, права та свободи якої відповідно до Пакту порушено, ефективний засіб правового захисту, навіть як що це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні;

б) забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, котра потребує такого захисту, встановлювалось компетентними судовими, адміністративними чи законодавчими властями або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту;

с) забезпечити застосування компетентними властями засобів правового захисту, у тому випадку коли вони ними надаються.

Стаття 3.

Держави-сторони цього Пакту зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування усіма громадянськими і політичними правами, передбаченими у цьому Пакті.

Стаття 4.

1. Під час надзвичайного стану в державі, за якого життя нації перебуває під загрозою і про який оголошується офіційно, держави-сторони Пакту можуть вживати заходи на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом лише настільки, наскільки цього вимагає гострота становища, за умови, що такі заходи не є несумісними з іншими їхніми зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження.

2. Це положення не може бути підставою для будь-яких відступів від статей 6, 7, 8 (пункти 1 і 2), 11, 15, 16 і 18.

3. Будь-яка держава-сторона цього Пакту, використовуючи право відступу, повинна негайно інформувати інші держави-сторони цього Пакту за посередництвом Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй про положення, від яких вона відступила, і про причини, що спонукали до такого рішення. Також має бути зроблено повідомлення через того ж посередника про дату, коли вона припиняє такий відступ.

Стаття 5

1. Ніщо у цьому Пакті не може тлумачитись як таке, яке означає, що будь-яка держава, будь-яка група чи будь-яка особа має право займатися якою завгодно діяльністю або чинити які завгодно дії, спрямовані на знищення будь-яких прав чи свобод, визнаних у цьому Пакті, або на обмеження їх більшою мірою, ніж передбачається у цьому Пакті.

2. Жодне обмеження чи применшення будь-яких основних прав людини, що визнаються або існують за силою закону, конвенцій, правил чи звичаїв у якій-небудь країні-стороні цього Пакту, не допускається з того приводу, що у цьому Пакті не визнаються такі права чи що у ньому вони визнаються у меншому об'ємі.

Частина III

Стаття 6

1. Право на життя є невід'ємне право кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

2. У країнах, де не відмінено смертну кару, смертні вирoki можуть вноситися тільки за найтяжчі злочини відповідно до закону, який діяв під час вчинення злочину і який не суперечить постановам цього Пакту і Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього. Це покарання може бути здійснене тільки на виконання остаточного вирoku, винесенного компетентним судом.

3. Коли позбавлення життя становить злочин геноциду, слід мати на увазі, що ніщо у цій статті не дає державам-сторонам цього Пакту права хоч яким шляхом відступати від будь-яких зобов'язань, прийнятих згідно з постановами Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього.

4. Кожен, кого засуджено до смертної кари, має право просити про помилування чи про пом'якшення вирoku. Амністія, помилування або заміна

смертного вироку можуть допускатися у всіх випадках.

5. Смертний вирок не виноситься за злочини, вчинені особами, молодшими за вісімнадцять років, і не виконується щодо вагітних жінок.

6. Ніщо у цій статті не може бути підставою для відстрочки або недопущення скасування смертної кари будь-якою державою-стороною цього Пакту.

Стаття 7.

Ніхто не повинен зазнавати катувань чи жорстоких, нелюдських або таких, що принижують його гідність, поводження чи покарань. Зокрема, жодна особа не повинна без її вільної згоди піддаватися медичним чи науковим досліддам.

Стаття 8

1. Ніхто не повинен утримуватися у рабстві: рабство і работоргівля забороняються у всіх їх видах.

2. Ніхто не повинен утримуватися у підневільному стані.

3.а) Ніхто не повинен бути приневоленим до примусової чи обов'язкової праці;

б) у тих країнах, де як покарання за злочин може призначатися позбавлення волі, пов'язане з каторжними роботами, пункт 3 а) не вважається перешкодою для виконання каторжних робіт за вироком компетентного суду, що призначив таке покарання;

с) терміном "примусова чи обов'язкова праця" у цьому пункті не охоплюються:

i) будь-яка робота чи служба, не згадана у підпункті б), котру як правило, повинна виконувати особа, що перебуває в ув'язненні на підставі законного розпорядження суду, або особа, умовно звільнена від такого ув'язнення;

ii) будь-яка служба військового характеру, а у тих країнах, де визнається відмова від військової служби з політичних чи релігійно-етичних мотивів, будь-яка служба, що передбачається законом для осіб, котрі відмовляються від військової служби з таких мотивів;

iii) будь-яка служба, обов'язкова у випадках надзвичайного стану або лиха, що загрожують життю чи добробуту населення;

iiii) будь-яка робота чи служба, що входить до звичайних громадянських обов'язків.

Стаття 9

1. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість. Ніхто не може бути підданий свавільному арешту чи утриманню під вартою. Ніхто не повинен бути позбавлений волі інакше, як на таких підставах і відповідно до таких процедур, які встановлені законом.

2. Кожному заарештованому повідомляються при арешті причини його арешту і у терміновому порядку повідомляється будь-яке обвинувачення, що висувається проти нього.

3. Кожна заарештована або затримана за кримінальним звинуваченням особа у терміновому порядку допроваджується до судді чи до іншої службової особи, якій належить за законом право здійснювати судову

владу, і має право на судовий розгляд протягом розумного строку або на звільнення. Утримання під вартою осіб, які чекають на судовий розгляд, не повинно бути загальним правилом, але звільнення може ставитись у залежність від подання гарантій явки на суд, явки на судовий розгляд у будь-якій іншій його стадії і, у разі необхідності, явки для виконання вироку.

4. Кожному, хто позбавлений волі внаслідок арешту чи утримання під вартою, належить право на розгляд його справи у суді, щоб той міг не відкладаючи винести постанову щодо законності його затримання і розпорядитися про його звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожному, хто був жертвою незаконного арешту чи утримання під вартою, належить право на компенсацію, яка має позовну силу.

Стаття 10

1. Усі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне ставлення і повагу гідності, притаманної людській особі.

2. а) Обвинувачені — у випадках, коли відсутні виняткові обставини, поміщаються окремо від засуджених, і їм надається окремий режим, що відповідає їх статусу незасуджених осіб;

б) обвинувачені неповнолітні відокремлюються від повнолітніх і у найкоротший термін доправляються до суду для винесення рішення.

3. Пенітенціарною системою передбачається режим для ув'язнених, суттєвою метою якого є їхнє виправлення та соціальне перевиховання. Неповнолітні правопорушники відокремлюються від повнолітніх і їм надається режим, який відповідає їхньому віку і правному статусу.

Стаття 11

Ніхто не може бути позбавлений волі на тій лише підставі, що він не у змозі виконати якесь договірне зобов'язання.

Стаття 12

1. Кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави, належить, у межах цієї території, право на вільне пересування, свобода вибору місця проживання.

2. Кожна людина має право залишати будь-яку країну, включаючи свою власну.

3. Згадані вище права не можуть бути об'єктом жодних обмежень, крім тих, які передбачені законом, є необхідними для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення або прав і свобод інших і є сумісними з іншими правами, які визнаються у цьому Пакті.

4. Ніхто не може бути свавільно позбавлений права на в'їзд до своєї власної країни.

Стаття 13

Іноземець, який законно перебуває на території будь-якої держави-сторони цього Пакту, може бути висланий лише на виконання рішення, винесеного відповідно до закону, і, якщо імперативні міркування державної безпеки не вимагають іншого, має право на подання доводів проти

свого висланя, на перегляд своєї справи компетентною владою чи особою або особами, спеціально призначеними компетентною владою, і на те, щоб бути представленим з цією метою перед указаною владою, особою чи особами.

Стаття 14

1. Усі особи є рівними перед судами і трибуналами. Кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що висувається проти нього, або при визначенні його прав і обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і прилюдний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону. Преса і публіка можуть не допускатися на увесь судовий розгляд або частину його з міркувань моралі, громадського порядку чи державної безпеки у демократичному суспільстві, якщо цього вимагають інтереси приватного життя сторін, або — тією мірою, якою це, на думку суду, є строго необхідним, — за особливих обставин, якщо публічність порушувала б інтереси правосуддя; проте будь-яка судова постанова у кримінальній або цивільній справі повинна бути публічною, за винятком тих випадків, коли інтереси неповнолітніх вимагають іншого чи коли справа стосується матеріальних спорів або опіки над дітьми.

2. Кожен обвинувачений у кримінальному злочині має право вважатися невинним, поки винність його не буде доведена згідно із законом.

3. Кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що висувається проти нього, як мінімум на такі гарантії на основі цілковитої рівності:

а) бути терміново і докладно оповіщеним мовою, яку він розуміє, про характер і підставу висунутого проти нього обвинувачення;

б) мати достатньо часу та можливостей для підготовки свого захисту і мати контакти з вибраним ним самим захисником;

с) бути судимим без невиправданої затримки;

д) бути судимим у його присутності та захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним самим захисника; якщо він не має захисника, бути оповіщеним про це право і мати призначеного йому захисника у будь-якому випадку, коли інтереси правосуддя того вимагають, безоплатно для нього в усякому подібному випадку, коли він не має достатньо коштів для оплати цього захисника;

е) допитувати свідків, які дають свідчення проти нього, або мати право на те, щоб ці свідки були допитані, та мати право на виклик і допит його свідків на тих само умовах, які існують для свідків, що дають свідчення проти нього;

ф) користуватися безплатною допомогою перекладача, якщо він не розуміє мови, яка використовується у суді, або не говорить цією мовою;

г) не бути приневоленим до давання свідчень проти самого себе чи до визнання себе винним.

4. Щодо неповнолітніх процес повинен бути таким, щоб враховувались їх вік і бажаність сприяння їхньому перевихованню.

5. Кожен, хто засуджений за будь-який злочин, має право на те, щоб його засудження і вирок були переглянуті судовою інстанцією вищої ланки згідно із законом.

6. Якщо будь-яка особа остаточною рішенням була засуджена за кримінальний злочин і якщо винесений їй вирок був згодом скасований або їй було дароване помилування на тій підставі, що якась нова чи нововиявлена обставина незаперечно доводить наявність судової помилки, то особа, котра зазнала покарання у результаті такого засудження, одержує компенсацію відповідно до закону, якщо не буде доведено, що вказана невідома обставина не була свого часу виявлена виключно або частково з її вини.

7. Ніхто не повинен бути удруге засуджений чи покараний за злочин, за який він уже був остаточно засуджений або виправданий відповідно до закону та кримінально-процесуального права кожної країни.

Стаття 15

1. Ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні будь-якого кримінального злочину внаслідок якоїсь дії чи упущення, яке, згідно із діючим на момент його вчинення внутрішньодержавним законодавством або міжнародним правом, не становило кримінального злочину. Так само не може призначатися більш тяжке покарання, ніж те, яке підлягало застосуванню на момент вчинення кримінального злочину. Якщо після вчинення злочину законом установлюється більш легке покарання, дія цього закону поширюється на даного злочинця.

2. Ніщо у цій статті не перешкоджає відданню під суд і покаранню будь-якої особи за будь-яке діяння чи упущення, які на момент учинення становили кримінальний злочин згідно із загальними принципами права, визнаними міжнародним співтовариством.

Стаття 16

Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнанні правосуб'єктності.

Стаття 17

1. Ніхто не може зазнавати свавільного чи незаконного втручання у його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції, незаконних посягань на його честь і репутацію.

2. Кожна людина має право на захист законом від такого втручання чи таких посягань.

Стаття 18

1. Кожна людина має право на свободу думки, совісті та релігії. Це право включає свободу мати чи приймати релігію або переконання за своїм вибором і свободу сповідувати свою релігію та переконання як одноособово, так і спільно з іншими, прилюдно чи приватним чином, у відправленні культу, виконанні релігійних та ритуальних обрядів і вчень.

2. Ніхто не повинен зазнавати примусу, що зменшує його свободу мати чи приймати релігію або переконання за своїм вибором.

3. Свобода сповідувати релігію або переконання підлягає лише обмеженням, установленим законом і необхідним для охорони суспільної безпеки, порядку, здоров'я та моралі, так само як і основних прав і свобод інших осіб.

4. Держави-сторони цього Пакту зобов'язуються поважати свободу батьків і, у відповідних випадках, законних опікунів забезпечувати релігійне та моральне виховання своїх дітей відповідно до власних переконань.

Стаття 19

1. Кожна людина має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів.

2. Кожна людина має право на вільне висловлення своєї думки; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір.

3. Користування передбаченими у пункті 2 цієї статті правами накладає особливі обов'язки й особливу відповідальність. Воно може бути пов'язане з певними обмеженнями, які, однак, мають встановлюватися законом і бути необхідними:

- а) для поважання прав і репутації інших осіб;
- б) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення.

Стаття 20

1. Будь-яка пропаганда війни повинна бути заборонена законом.

2. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що є підбурюванням до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

Стаття 21

Визнається право на мирні збори. Користування цим правом не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які накладаються відповідно до закону і які є необхідними у демократичному суспільстві в інтересах державної чи суспільної безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб.

Стаття 22

1. Кожна людина має право на свободу асоціації з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Користування цим правом не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними у демократичному суспільстві в інтересах державної чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає введенню законних обмежень користування цим правом для осіб, які входять до складу збройних сил і поліції.

3. Ніщо у цій статті не дає права державам-сторонам Конвенції Міжнародної організації праці 1948 року щодо свободи асоціації і захисту права на організацію приймати законодавчі акти на шкоду гарантіям, передбаченим у зазначеній Конвенції, або застосовувати за закон таким чином, щоб завдавалася шкода цим гарантіям.

Стаття 23

1. Сім'я є природним і основним осередком суспільства й має право на захист з боку суспільства та держави.

2. За чоловіками і жінками, які досягли шлюбного віку, визнається право на вступ до шлюбу і право засновувати сім'ю.

3. Жоден шлюб не може бути укладений без вільної і цілковитої згоди тих, хто вступає до шлюбу.

4. Держави-сторони цього Пакту повинні вжити належних заходів для забезпечення рівності прав і обов'язків кожного із подружжя щодо вступу до шлюбу, під час перебування в шлюбі і при його розірванні. У разі розірвання шлюбу має передбачатися необхідний захист усіх дітей.

Стаття 24

1. Кожна дитина без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження має право на такі засоби захисту, які є необхідними у її становищі як малолітньої з боку її сім'ї, суспільства і держави.

2. Кожна дитина повинна бути зареєстрована негайно після її народження і повинна мати ім'я.

3. Кожна дитина має право на набуття громадянства.

Стаття 25

Кожен громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації, згаданої у статті 2, і без необґрунтованих обмежень право і можливість:

а) брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так за посередництвом вільно обраних представників;

б) голосувати і бути обраним на повноцінних періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні й забезпечують свободу волевиявленні виборців;

с) допускатися в своїй країні на загальних умовах рівності до державної служби.

Стаття 26

Усі люди є рівними перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист законом. У цьому відношенні всякого роду дискримінація повинна бути заборонена законом і закон повинен гарантувати усім особам рівний і ефективний захист проти дискримінації за будь-якою ознакою, як-от: раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, політичні чи інші переконання, національне чи соціальне походження, майновий стан, народження чи інші обставини.

Стаття 27

У тих країнах, де існують етнічні, релігійні та мовні меншості, особам, які належать до таких меншостей, не може бути відмовлено у праві разом з іншими членами тієї ж групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

Частина IV

Стаття 28

1. Створюється Комітет із прав людини (який іменується нижче в цьому Пакті Комітет). Він складається з вісімнадцяти членів і виконує функції,

передбачені нижче.

2. До складу Комітету входять особи, які є громадянами держав-сторін цього Пакту і мають високі моральні якості та визнану компетентність у галузі прав людини, причому береться до уваги корисність участі кількох осіб, що мають юридичний досвід.

3. Члени Комітету обираються і працюють як такі.

Стаття 29

1. Члени Комітету обираються таємним голосуванням із списку осіб, що відповідають вимогам, передбаченим у статті 28, і були висунуті для цієї мети державами-сторонами цього Пакту.

2. Кожна держава-сторона цього Пакту може висунути не більше двох осіб. Ці особи повинні бути громадянами держави, що їх висуває.

3. Будь-яка особа має право на повторне висунення.

Стаття 30

1. Початкові вибори проводяться не пізніше як через шість місяців від дня набуття цим Пактом чинності.

2. Принаймні за чотири місяці до дня кожних виборів до Комітету, крім виборів для заповнення тих вакансій, про відкриття яких оголошується відповідно до статті 34, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй звертається з письмовим запрошенням до держав-сторін цього Пакту подати протягом трьох місяців кандидатури у члени Комітету.

3. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй складає у алфавітному порядку список усіх висунутих таким чином осіб із зазначенням держав-сторін цього Пакту, які висунули цих осіб, і подає список державам-сторонам цього Пакту не пізніше, ніж за місяць до дати проведення кожних виборів.

4. Обрання членів Комітету проводиться на засіданні держав-сторін цього Пакту, яке скликає Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй у центральних установах Організації Об'єднаних Націй. На цьому засіданні, для якого кворумом є присутність двох третин держав-сторін цього Пакту, обраними до Комітету є ті особи, кандидатури яких отримують найбільшу кількість голосів та абсолютну більшість голосів присутніх і голосуючих представників держав-сторін.

Стаття 31

1. До Комітету не може входити більше ніж один громадянин від однієї і тієї ж держави.

2. Під час виборів до Комітету береться до уваги справедливий географічний розподіл членів і представництво різних форм цивілізації та основних юридичних систем.

Стаття 32

1. Члени Комітету обираються на чотирирічний термін. Вони мають право бути переобраними при повторному висуненні їх кандидатур. Однак термін повноважень дев'яти членів із тих, яких обрано на перших виборах, минає у кінці дворічного періоду; відразу після перших виборів імена цих дев'яти членів визначає жеребкуванням Голова засідання, про якого згадується у пункті 4 статті 30.

2. Після закінчення повноважень вибори проводяться відповідно до попередніх статей даної частини цього Пакту.

Стаття 33

1. Якщо, на одностайну думку решти членів, один член Комітету припинив виконання своїх функцій з будь-якої причини, крім тимчасової відсутності, Голова Комітету повідомляє Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, який оголошує згодом місце цього члена вакантним.

2. У разі смерті або виходу у відставку певного члена Комітету Голова негайно повідомляє Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, який оголошує це місце вакантним з дня смерті або з того дня, коли вихід у відставку стає дійсним.

Стаття 34

1. Коли вакансія оголошується відкритою відповідно до статті 33 і якщо термін повноважень члена, який має бути замінений, не вичерпується протягом шести місяців після оголошення цієї вакансії, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє кожну державу-сторону цього Пакту, яка може протягом двох місяців подати відповідно до статті 29 кандидатуру для заповнення цієї вакансії.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй складає у алфавітному порядку список висунутих таким чином осіб і подає список державам-сторонам цього Пакту. Вибори для заповнення вакансії проводяться згодом відповідно до положень даної частини цього Пакту.

3. Член Комітету, обраний для зайняття вакансії, оголошеної відповідно до статті 33, обіймає посаду протягом решти частини терміну повноважень члена, який звільнив місце у Комітеті, відповідно до положень зазначеної статті.

Стаття 35

Члени Комітету одержують затверджену Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй винагороду з коштів Організації Об'єднаних Націй у порядку і на умовах, що встановлюються Генеральною Асамблеєю з урахуванням важливості обов'язків Комітету.

Стаття 36

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надає необхідний персонал і матеріальні засоби для ефективного здійснення функцій Комітету відповідно до цього Пакту.

Стаття 37

1. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй скликає перше засідання Комітету у центральних установах Організації Об'єднаних Націй.

2. Після свого першого засідання Комітет збирається у такий час, який передбачений у його правилах процедури.

3. Комітет, як правило, збирається у центральних установах Організації Об'єднаних Націй у Женеві.

Стаття 38

Кожен член Комітету до початку виконання своїх обов'язків робить урочисту заяву на відкритому засіданні Комітету про те, що здійснюватиме свої функції безсторонньо і сумлінно.

Стаття 39

1. Комітет обирає своїх посадових осіб на дворічний термін. Вони можуть бути переобрані.

2. Комітет встановлює свої власні правила процедури, але ці правила повинні, зокрема, передбачати, що:

- a) двадцять членів Комітету утворюють кворум;
- b) постанови Комітету приймаються більшістю голосів присутніх членів.

Стаття 40

1. Держави-сторони цього Пакту зобов'язуються подавати доповіді про здійсненні ними заходи для втілення у життя прав, визнаних у цьому Пакті, і про прогрес, досягнутий у використанні цих прав:

a) протягом одного року після набуття чинності цим Пактом щодо відповідних держав-сторін;

b) у всіх випадках, коли того зажадає Комітет.

2. Усі доповіді подаються Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй, який надсилає їх до Комітету для розгляду. У доповідях зазначаються фактори та утруднення, якщо такі є, що впливають на втілення у життя цього Пакту.

3. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй після консультацій з Комітетом може направити спеціалізованим установам примірники тих частин доповідей, які можуть стосуватися сфери їх компетенції.

4. Комітет вивчає доповіді, які подаються державами-сторонами цього Пакту. Він надсилає державам-сторонам свої доповіді й такі зауваження загального змісту, які він вважатиме за доцільні. Комітет може також надіслати Економічній і Соціальній Раді ці зауваження разом із примірниками доповідей, одержаними ним від держав-сторін цього Пакту.

5. Держави-сторони цього Пакту можуть подавати до Комітету свої міркування щодо будь-яких зауважень, які можуть бути зроблені відповідно до пункту 4 цієї статті.

Стаття 41

1. Відповідно до статті держава-сторона цього Пакту може у будь-який час заявити, що вона визнає компетенцію Комітету одержувати і розглядати повідомлення про те, що певна держава-сторона стверджує про невиконання іншою державою-сторонаю своїх зобов'язань щодо цього Пакту. Повідомлення, які передбачаються цією статтею, можуть прийматися і розглядатися тільки у тому разі, якщо їх подала держава-сторона, яка зробила заяву про визнання для себе компетенції цього Комітету. Комітет не приймає ніяких повідомлень, якщо вони стосуються держави-сторони, яка не зробила такої заяви. Повідомлення, одержані згідно з цією статтею, розглядаються відповідно до такої процедури:

a) якщо будь-яка держава-сторона цього Пакту вважає, що інша держава-сторона не втілює у життя постанов цього Пакту, то вона може письмовим повідомленням донести це питання до відома зазначеної держави-сторони. Протягом трьох місяців після одержання цього повідомлення держава, яка його одержала, надає у письмовій формі державі, яка надіслала таке повідомлення, пояснення чи будь-яку іншу заяву з роз'ясненнями цього питання, де має міститися, наскільки це можливо і

доцільно, зазначення внутрішніх процедур і заходів, які було вжито, буде вжито чи може бути вжито щодо цього питання;

b) якщо питання не вирішено на задоволення обох зацікавлених держав-сторін протягом шести місяців після отримання одержуючою державою першого повідомлення, будь-яка з цих держав має право передати це питання до Комітету, повідомивши про це Комітет та іншу державу;

c) Комітет розглядає передане йому питання тільки після того, як переконається, що відповідно до загальновизнаних принципів міжнародного права всі досяжні внутрішні засоби було випробувано і вичерпано у даному разі. Це правило не діє у тих випадках, коли застосування цих засобів невинуватено затягується;

d) при розгляді повідомлень, передбачених цією статтею, Комітет проводить закриті засідання;

e) дотримуючись постанов підпункту c), Комітет надає свої добрі послуги зацікавленим державам-сторонам з метою дружнього виявлення поваги до прав людини та основних свобод, визнаних у цьому Пакті;

f) з будь-якого, переданого на його розгляд, питання Комітет може звернутися до зацікавлених держав-сторін, згаданих у підпункті b) з проханням надати будь-яку інформацію, що стосується справи;

g) зацікавлені держави-сторони, згадані підпункті b), мають право бути представленими при розгляді у Комітеті питання і робити заяви усно або письмово;

h) Комітет подає протягом дванадцяти місяців з дня одержання повідомлення відповідно до пункту b) доповідь:

i) якщо досягається вирішення у межах постанов підпункту e), то Комітет обмежується у своїй доповіді коротким викладом фактів і досягнутого рішення;

ii) якщо вирішення у межах постанов підпункту e) не досягнуто, то Комітет обмежується у своїй доповіді коротким викладом фактів, письмові подання і запис усних подань, викладених заінтересованими державами-сторонами, додаються до доповіді.

З кожного питання доповідь надсилається заінтересованим державам-сторонам.

2. Постанови цієї статті набувають чинності, коли десять держав-сторін цього Пакту зроблять заяву відповідно до пункту 1 цієї статті. Такі заяви депонуються державами-сторонами у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, який надсилає їх копії решті держав-сторін. Заява може бути у будь-який час відкликана назад повідомленням Генерального секретаря. Така дія не перешкоджає розглядові будь-якого питання, що є предметом повідомлення, вже переданого відповідно до цієї статті; ніякі подальші повідомлення будь-якої держави-сторони не приймаються після одержання Генеральним секретарем повідомлення про відкликання заяви назад, якщо заінтересована держава-сторона не зробила нової заяви.

Стаття 42

1. a) Якщо будь-яке запитання, передане Комітетові відповідно до статті 41, не вирішено на користь заінтересованих держав-сторін, Комітет може за попередньою згодою заінтересованих держав-сторін призначити спеціальну Узгоджувальну комісію (що далі йменується "Комісія"). Доб-

росердечні послуги Комісії надаються заінтересованим державам-сторонам з метою гуманного вирішення даного питання на основі додержання положень цього Пакту;

б) Комісія складається з п'яти осіб, прийнятних для заінтересованих держав-сторін. Якщо заінтересовані держави-сторони не досягли протягом трьох місяців згоди щодо усього складу або частини складу Комісії, то ті члени Комісії, про призначення яких не було досягнуто згоди, обираються шляхом таємного голосування більшістю у дві третини голосів Комітету зі складу його членів.

2. Члени Комісії виконують свої обов'язки як такі. Вони не повинні бути громадянами заінтересованих держав-сторін, або держави, що не є стороною цього Пакту, чи держави-сторони, яка не зробила заяви відповідно до статті 41.

3. Комісія обирає свого Голову і встановлює свої власні правила процедури.

4. Засідання Комісії звичайно проводяться у центральних установах Організації Об'єднаних Націй або у Відділенні Організації Об'єднаних Націй у Женеві. Однак, вони можуть проводитися у таких зручних місцях, які можуть бути визначені Комісією за консультацією з Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй і відповідними державами-сторонами.

5. Секретаріат, який надається відповідно до статті 36, також обслуговує комісії, що призначаються на підставі цієї статті.

6. Одержана і вивчена Комітетом інформація надається у розпорядження Комісії, і Комісія може звернутися до заінтересованих держав-сторін із проханням надати будь-яку інформацію, що стосується справи.

7. Коли Комісія повністю розгляне питання, але у будь-якому разі не пізніше ніж через дванадцять місяців після того, як їй було передано це питання, вона відправляє Голові Комітету доповідь для направлення заінтересованим державам-сторонам:

а) якщо Комісія не може завершити розгляд даного питання у межах дванадцяти місяців, вона обмежує свою доповідь коротким викладом про стан розгляду нею цього питання;

б) якщо досягається простосердечне вирішення даного питання на основі додержання прав людини, визнаних у цьому Пакті, Комітет обмежує свою доповідь коротким викладом фактів і досягнутого вирішення;

с) якщо вирішення, зазначене у підпункті б), не досягається, доповідь Комісії містить її висновки у усіх питаннях фактичного характеру, що стосуються конфлікту між заінтересованими державами-сторонами, та її міркування про можливості простосердечного врегулювання цього питання. Ця доповідь також містить письмові подання і запис усних подань, зроблених заінтересованими державами-сторонами;

д) якщо доповідь Комісії подається згідно з підпунктом с), заінтересовані держави-сторони протягом трьох місяців після одержання цієї доповіді повідомляють Голову Комітету про те, чи згодні вони зі змістом доповіді Комісії.

8. Постанови цієї статті не применшують обов'язків Комітету, передбачених у статті 41.

9. Заінтересовані держави-сторони рівною мірою несуть усі витрати членів Комісії відповідно до кошторису, що подається Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй.

10. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй має право оплачувати витрати членів Комісії, якщо необхідно, до їх відшкодування заінтересованими державами-сторонами відповідно до пункту 9 цієї статті.

Стаття 43

Члени Комітету і спеціальних узгоджувальних комісій, які можуть бути призначені відповідно до статті 42, мають право на пільги, привілеї та імунітети експертів, що посилаються Організацією Об'єднаних Націй у відрядження, як це передбачено у відповідних розділах Конвенції про привілеї та імунітети Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 44

Положення про здійснення цього Пакту застосовуються без збитку для процедур у галузі прав людини, визначених установчими актами і конвенціями Організації Об'єднаних Націй та спеціалізованих установ або відповідно до них, і не перешкоджають державам, які є сторонами цього Пакту, удаватися до інших процедур вирішення конфлікту на підставі діючих між ними загальних і спеціальних міжнародних угод.

Стаття 45

Комітет подає Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй через Економічну і Соціальну Раду щорічну доповідь про свою роботу.

Частина V

Стаття 46

Ніщо у цьому Пакті не може тлумачитись як применшення значення постанов Статуту Організації Об'єднаних Націй і статутів спеціалізованих установ, що визначають відповідні обов'язки різних органів Організації Об'єднаних Націй і спеціалізованих установ щодо тих предметів, яких стосується цей Пакт.

Стаття 47

Ніщо у цьому Пакті не може тлумачитись як обмежування невід'ємного права усіх народів володіти і користуватися повною мірою і вільно своїми природними багатствами та ресурсами.

Частина VI

Стаття 48

1. Цей Пакт відкритий для підписання будь-якою державою-членом Організації Об'єднаних Націй або членом будь-якої з її спеціалізованих установ, будь-якою державою-стороною Статуту Міжнародного Суду та будь-якою іншою державою, запрошеною Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй до участі у цьому Пакті.

2. Цей Пакт підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти депонуються у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

3. Цей Пакт відкритий для приєднання будь-якої держави, зазначеної у пункті 1 цієї статті.

4. Приєднання здійснюється депонуванням документа приєднання у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

5. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє всі держави, які підписали цей Пакт або приєдналися до нього, про депонування кожної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 49

1. Цей Пакт набуває чинності через три місяці від дня депонування у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікує цей Пакт або приєднується до нього після депонування тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, цей Пакт набуває чинності через три місяці від дня депонування її власної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 50

Постанови цього Пакту поширюються на усі частини федеративних держав без будь-яких обмежень чи вилучень.

Стаття 51

1. Будь-яка держава-сторона цього Пакту може пропонувати поправки і подавати їх Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй пересилає потім будь-які запропоновані поправки державам-сторонам цього Пакту з проханням повідомити його, чи висловлюються вони за скликання конференції держав-сторін з метою розгляду цих пропозицій і проведення щодо них голосування. Якщо принаймні третина держав-сторін висловиться за таку конференцію, Генеральний секретар скликає цю конференцію під егідою Організації Об'єднаних Націй. Будь-яка поправка, прийнята більшістю держав-сторін, що були присутні і брали участь у голосуванні на цій конференції, подається Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй на затвердження.

2. Поправки набувають чинності після затвердження їх Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй і прийняття їх більшістю у дві третини голосів держав-сторін цього Пакту відповідно до їх конституційних процедур.

3. Коли поправки набувають чинності, вони стають обов'язковими для тих держав-сторін, які їх прийняли, а для інших держав-сторін залишаються обов'язковими постанови цього Пакту та будь-які попередні поправки, ними прийняті.

Стаття 52

Незалежно від повідомлень, зроблених відповідно до пункту 5 статті 48, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє усі держави, про які йдеться у пункті 1 тієї ж статті, про таке:

- a) підписання, ратифікації і приєднання згідно зі статтею 48;
- b) дату набуття чинності цього Пакту згідно зі статтею 49 і дату набуття чинності будь-якої поправки згідно зі статтею 51.

Стаття 53

1. Цей Пакт, англійський, іспанський, китайський, російський і французький тексти якого є однаково автентичними, здається на зберігання до архіву Організації Об'єднаних Націй.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй пересилає завірені копії цього Пакту усім державам, зазначеним у статті 48.

[Права людини в Україні. Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини: Випуск 21. – К., 1998. – 455с. – С.37-54].

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права

Прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї від 16 грудня 1966 року. Ратифікований Україною 19 жовтня 1973 року із заявою-пропозицією щодо змісту пункту 1 статті 26. Набув чинності, у тому числі й для України, 3 січня 1976 року.

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, беручи до уваги, що відповідно до принципів, проголошених Статутом Організації Об'єднаних Націй, визнання гідності, притаманної усім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних їхніх прав є основою свободи, справедливості і загального миру,

визнаючи, що ці права впливають із властивої людській особі гідності,

визнаючи, що згідно із Загальною декларацією прав людини ідеал людської особи, вільної від страху та нужди, можна досягнути, тільки якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними, культурними та політичними правами,

беручи до уваги, що за Статутом Організації Об'єднаних Націй держави зобов'язані заохочувати загальну повагу і дотримання прав та свобод людини,

беручи до уваги, що кожна окрема людина, маючи обов'язки щодо інших людей і того колективу, до якого вона належить, повинна добиватися заохочення і дотримання прав, визнаних у цьому Пакті,

погоджуються про такі статті:

Частина I

Стаття 1

1 Усі народи мають право на самовизначення. На підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний та культурний розвиток

2. Усі народи для досягнення своїх цілей можуть вільно розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами без шкоди для будь-яких зобов'язань, що випливають з міжнародного економічного співробітництва, заснованого на принципі взаємної вигоди, та з міжнародного права. Жоден народ ні у якому разі не може бути позбавлений належних йому засобів існування.

3. Всі держави, які беруть участь у цьому Пакті, у тому числі ті, які несуть відповідальність за управління несамоврядними та підопічними територіями, повинні, відповідно до положень Статуту Організації Об'єднаних

Націй, заохочувати здійснення права на самовизначення і поважати це право.

Частина II

Стаття 2

1. Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується в індивідуальному порядку і в порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема в економічній і технічній галузях, вжити у максимальних межах наявних ресурсів заходів для того, щоб забезпечити поступово повне здійснення визнаних у цьому Пакті прав усіма належними способами, включаючи, зокрема, проведення законодавчих заходів.

2. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються гарантувати, що права, проголошені у цьому Пакті, здійснюватимуться без будь-якої дискримінації щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану, народження або інших обставин.

3. Країни, що розвиваються, можуть з належним урахуванням прав людини і свого народного господарства визначати, у якій мірі вони гарантуватимуть визнані у цьому Пакті економічні права особам, котрі не є їх громадянами.

Стаття 3

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування усіма економічними, соціальними і культурними правами, передбаченими у цьому Пакті.

Стаття 4

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають, що відносно користування тими правами, що їх та чи інша держава забезпечує відповідно до цього Пакту, дана держава може встановлювати тільки такі обмеження цих прав, які визначаються законом, і лише остільки, оскільки це є сумісним з природою зазначених прав, і виключно з метою сприяти загальному добробуту у демократичному суспільстві.

Стаття 5.

1. Ніщо у цьому Пакті не може тлумачитись як таке, що означає, що якась держава, якась група чи якась особа має право займатися будь-якою діяльністю або чинити будь-які дії, спрямовані на знищення будь-яких прав чи свобод, визнаних у цьому Пакті, або на обмеження їх у більшій мірі, ніж передбачається у цьому пакті.

2. Ніяке обмеження чи приниження будь-яких основних прав, визнаних або існуючих у якій-небудь країні на підставі закону, конвенції, правил чи звичаїв, не допускається під тим приводом, що у цьому Пакті не визнаються такі права або що у ньому вони визнаються у меншому обсязі.

Частина III

Стаття 6

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право на працю, що включає право кожної людини дістати можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується, і роблять належні кроки до забезпечення цього права.

2. Заходи, яких повинні вживати держави-учасниці цього Пакту з метою повного здійснення цього права, включають програми професійно-технічного навчання і підготовки, шляхи і методи досягнення продуктивної зайнятості в умовах, що гарантують основні політичні і економічні свободи людини.

Стаття 7

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на справедливі і сприятливі умови праці, включаючи, зокрема:

- a) винагороду, що забезпечувала б як мінімум усім трудящим:
- i) справедливую зарплату і рівну винагороду за працю рівної цінності без будь-якої різниці, причому, зокрема, жінкам повинні гарантуватись умови праці, не гірші від тих, якими користуються чоловіки, з рівною платою за рівну працю;
- ii) задовільне існування для них самих та їхніх сімей відповідно до постанов цього Пакту;
- b) умови праці, що відповідають вимогам безпеки та гігієни;
- c) однакову для усіх можливість просування по роботі на відповідні більш високі ступені виключно на підставі трудового стажу і кваліфікації;
- d) відпочинок, дозвілля і розумне обмеження робочого часу та оплачувану періодичну відпустку так само, як і винагороду за святкові дні.

Стаття 8

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити:

- a) право кожної людини створювати для здійснення і захисту своїх економічних та соціальних інтересів професійні спілки і вступати у них на свій вибір при єдиній умові додержання правил відповідної організації. Користування зазначеним правом не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними у демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки, громадського порядку або для захисту прав і свобод інших;
- b) право професійних спілок утворювати національні федерації і конфедерації і право цих останніх засновувати міжнародні професійні організації або приєднуватися до них;
- c) право професійних спілок функціонувати безперешкодно без будь-яких обмежень, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними у демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки чи громадського порядку або для захисту прав і свобод інших;
- d) право на страйки при умові його здійснення відповідно до законів кожної країни.

2. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень користування цими правами для осіб, що входять до складу збройних сил, поліції або адміністрації держави.

3. Ніщо у цій статті не дає права державам, які беруть участь у Конвенції Міжнародної організації праці 1948 року щодо свободи асоціацій і захисту права на організацію, приймати законодавчі акти на шкоду гарантіям, передбаченим у зазначеній Конвенції, або застосовувати закон так, щоб завдавалося шкоди цим гарантіям.

Стаття 9

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування.

Стаття 10

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають, що:

1. Сім'я, яка є природним і основним осередком суспільства, повинні надаватися по можливості якнайширша охорона і допомога, особливо при її утворенні і поки на її відповідальності лежить турбота про несамотійних дітей та їх виховання. Шлюб повинен укладатися за вільною згодою тих, хто одружується.

2. Особлива охорона повинна надаватися матерям протягом розумного періоду до і після пологів. Протягом цього періоду працюючим матерям повинна надаватися оплачувана відпустка або відпустка з достатньою допомогою по соціальному забезпеченню.

3. Особливі заходи охорони і допомоги потрібно застосовувати щодо усіх дітей та підлітків без будь-якої дискримінації за ознакою сімейного походження чи за іншою ознакою. Дітей і підлітків потрібно захищати від економічної та соціальної експлуатації. Застосування їх праці у галузі, шкідливій для їх моральності і здоров'я чи небезпечній для життя або такої, що може завдати шкоди їх нормальному розвитку, повинно каратись за законом. Крім того, держави повинні встановлювати межі віку, нижче яких використання оплачуваної дитячої праці забороняється і карається законом.

Стаття 11

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, та на неминуче поліпшення умов життя. Держави-учасниці вживуть належних заходів щодо забезпечення здійснення цього права, визнаючи важливе значення у цьому відношенні міжнародного співробітництва, заснованого на вільній згоді.

2. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнаючи основне право кожної людини на свободу від голоду, повинні вживати необхідних заходів індивідуально і в порядку міжнародного співробітництва, які б включали проведення конкретних програм для того, щоб:

а) поліпшити методи виробництва, зберігання і розподілу продуктів харчування шляхом широкого використання технічних і наукових знань, поширення знань про принципи харчування і вдосконалення або реформи аграрних систем так, щоб досягти найбільш ефективного освоєння і використання природних ресурсів, і

б) забезпечити справедливий розподіл світових запасів продовольства відповідно до потреб і з урахуванням проблем країн, як імпортуючих, так і експортуючих продукти.

Стаття 12

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на максимально досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я.

2. Заходи, яких повинні вжити держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають ті, які є необхідними для:

- a) забезпечення скорочення мертвонароджуваності та дитячої смертності і здорового розвитку дитини;
- b) поліпшення усіх аспектів гігієни зовнішнього середовища і гігієни праці у промисловості;
- c) запобігання і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьби з ними;
- d) створення умов, які б забезпечували усім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби.

Стаття 13

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на освіту. Вони погоджуються, що освіта повинна сприяти усвідомленню її гідності і повинна зміцнювати повагу до прав людини і основних свобод.

Вони, далі, погоджуються у тому, що освіта повинна дати можливість усім бути корисними учасниками вільного суспільства, сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма націями і всіма расовими, етнічними та релігійними групами та сприяти роботі Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру.

2. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають, що для повного здійснення цього права:

- a) початкова освіта повинна бути обов'язкова і безкоштовна для всіх;
- b) середня освіта у її різних формах, включаючи професійно-технічну середню освіту, повинна бути відкритою і доступною для всіх шляхом впровадження усіх необхідних заходів і, зокрема, поступового запровадження безкоштовної освіти;
- c) вища освіта повинна бути однаково доступною для усіх на основі здібностей кожного шляхом впровадження усіх необхідних заходів і, зокрема, поступового запровадження безкоштовної освіти;
- d) елементарна освіта повинна заохочуватися або інтенсифікуватися якщо для цього наявні можливості, для тих, хто не проходив чи не закінчив повного курсу початкової освіти;
- e) має активно проводитися розвиток мережі шкіл усіх ступенів, повинна бути встановлена задовільна система стипендій, постійно поліпшуватися матеріальні умови викладацького персоналу.

3. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються поважати свободу батьків і у відповідних випадках законних опікунів. Обирати для своїх дітей не тільки запроваджені державними владами школи, але й інші школи, що відповідають тому мінімуму вимог щодо освіти, який може бути встановлено чи затверджено державою, забезпечувати релігійне та моральне виховання своїх дітей відповідно до власних переконань.

4. Ніяка частина цієї статті не повинна тлумачитись у розумінні приниження свободи окремих осіб та установ, створювати навчальні заклади і керувати ними при незмінній умові додержання принципів; викладених у пункті 1 цієї статті, і вимоги, щоб освіта, яку дають у таких закладах, відповідала тому мінімуму вимог, які можуть бути встановлені державою.

Стаття 14

Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті і яка на час свого вступу до числа учасників не змогла встановити на території своєї метрополії або на інших територіях, що перебувають під її юрисдикцією, обов'язкової безкоштовної початкової освіти, зобов'язується протягом двох років виробити і прийняти докладний план заходів для поступового втілення у життя — протягом розумної кількості років, яка повинна бути зазначена у цьому плані, — принципу обов'язкової безкоштовної загальної освіти.

Стаття 15

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на:

- а) участь у культурному житті;
- б) користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування;
- в) користування захистом моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з будь-якими науковими, літературними чи художніми працями, автором яких вона є.

2. Заходи, яких повинні вживати держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають ті, які є необхідними для охорони, розвитку і поширення досягнень науки та культури.

3. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються поважати свободу, безумовно, необхідну для наукових досліджень і творчої діяльності.

4. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають користь, що їм дають заохочення і розвиток міжнародних контактів та співробітництво у науковій і культурній галузях.

Частина IV

Стаття 16

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються подавати відповідно до цієї частини даного Пакту доповіді про вживані ними заходи і про прогрес на шляху до додержання прав, визнаних у цьому Пакті.

2. а) Усі доповіді подаються Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй, який надсилає їх примірники на розгляд у Економічну і соціальну раду відповідно до положень цього Пакту;

б) Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй також пересилає спеціалізованим установам примірники доповідей або будь-які відповідні частини доповідей держав-учасниць цього Пакту, які також є членами цих спеціалізованих установ, оскільки такі доповіді або частини цих доповідей стосуються якихось питань, що входять до функціональних обов'язків вище зазначених установ відповідно до їх конституційних актів.

Стаття 17

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, подають свої доповіді поетапно відповідно до програми, що повинна бути розроблена Економічною і соціальною радою протягом року після набрання чинності цим Пактом після консультацій з державами-учасниками і зацікавленими спеціалізованими установами.

2. У доповідях можуть зазначатися фактори та труднощі, що впливають на ступінь виконання обов'язків за цим Пактом.

3. Коли відповідні відомості були раніше передані Організації Об'єднаних Націй або якійсь спеціалізованій установі якою-небудь державою-учасницею цього Пакту, то немає потреби відтворювати відомості, і буде достатнім точне посилання на відомості, передані таким чином.

Стаття 18

На виконання своїх обов'язків за Статутом ООН у галузі прав людини та основних свобод Економічна і соціальна рада може вступати в угоди зі спеціалізованими установами про надання ними їх доповідей про прогрес на шляху до досягнення додержання постанов цього Пакту, що належать до сфери їх діяльності. Ці доповіді можуть включати подробиці прийнятих компетентними органами рішень і рекомендацій щодо їх реалізації.

Стаття 19

Економічна і соціальна рада може передавати у Комісію по правах людини для розгляду і вироблення загальних рекомендацій або у відповідних випадках до відома доповіді, що стосуються прав людини і подаються державами відповідно до статей 16 та 17, та доповіді, що стосуються прав людини і подаються спеціалізованими установами відповідно статті 18.

Стаття 20

Зацікавлені держави-учасниці цього Пакту і спеціалізовані установи можуть подавати Економічній і соціальній раді зауважені щодо будь-якої загальної рекомендації відповідно до статті 19 чи щодо посилання на загальну рекомендацію у будь-якій доповіді Комісії по правах людини або у будь-якому документі, що на нього там дається посилання.

Стаття 21

Економічна і соціальна рада може подавати періодично Генеральній Асамблеї доповіді з рекомендаціями загального характеру і коротким викладом відомостей, одержуваних від держав-учасниць цього Пакту і від спеціалізованих установ, про вжиті заходи і досягнуті результати у галузі забезпечення загального додержання прав, визнаних у цьому Пакті.

Стаття 22

Економічна соціальна рада може звертати увагу інших органів Організації Об'єднаних Націй, її допоміжних органів і спеціалізованих установ, які займаються наданням технічної допомоги, на будь-які питання, що виникають у зв'язку з доповідями, згаданими у цій частині даного Пакту, які можуть бути корисні цим органам при винесенні кожним із них у межах своєї компетенції рішень щодо доцільності міжнародних заходів, які могли б сприяти ефективному поступовому втіленню у життя цього Пакту.

Стаття 23

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, погоджуються, що до числа заходів, які сприяють здійсненню прав, визнаних у цьому Пакті, належить застосування таких засобів, як укладання конвенцій, рекомендацій, подання технічної допомоги та проведення регіональних нарад і технічних нарад з метою консультацій, а також дослідження, організовані спільно із зацікавленими урядами.

Стаття 24

Ніщо у цьому Пакті не може тлумачитись як приниження значення постанов Статуту Організації Об'єднаних Націй і статутів спеціалізованих установ, що визначають відповідні обов'язки різних органів Організації Об'єднаних Націй і спеціалізованих установ щодо питань, яких стосується цей Пакт.

Стаття 25

Ніщо у цьому Пакті не може тлумачитись як приниження невід'ємного права усіх народів повністю і вільно володіти та користуватися своїми природними багатствами й ресурсами.

Частина V

Стаття 26

1. Цей Пакт відкрито для підписання будь-якою державою-членом Організації Об'єднаних Націй або членом будь-якої з її спеціалізованих установ, будь-якою державою-учасницею Статуту Міжнародного Суду та будь-якою іншою Державою, запрошеною Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй до участі у цьому Пакті.

2. Цей Пакт підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти депонуються у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

3. Цей Пакт відкрито для приєднання будь-якої держави, зазначеної у пункті 1 цієї статті.

4. Приєднання здійснюється депонуванням документа про приєднання у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

5. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє всі держави, які підписали цей Пакт або приєдналися до нього, про депонування кожної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 27

1. Цей Пакт набирає чинності через три місяці від дня депонування у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікує цей Пакт або приєднається до нього після депонування тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти і документа про приєднання, цей Пакт набирає чинності через три місяці від дня депонування її власної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 28

Постанови цього Пакту поширюються на всі частини федеративних держав без будь-яких обмежень чи винятків.

Стаття 29

1. Будь-яка держава, що бере участь у цьому Пакті, може пропонувати поправки і подавати їх Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй. Генеральний секретар пересилає потім будь-які запропоновані поправки державам-учасникам цього Пакту з проханням повідомити його, чи висловлюються вони за скликання конференції держав-учасниць з метою розгляду цих пропозицій і проведення по них голосування. Якщо принаймні третина держав-учасниць висловиться за таку конференцію, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй скликає цю конфере-

нцію під егідою Організації Об'єднаних Націй. Будь-яка поправка, прийнята більшістю держав-учасниць, що були присутні і брали участь у голошуванні на цій конференції, подається Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй на затвердження.

2. Поправки набирають чинності після затвердження їх Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй і прийняття їх більшістю у дві третини держав-учасниць цього Пакту, відповідно до конституційних процедур.

3. Коли поправки набирають чинності, вони стають обов'язковими для тих держав-учасниць, які їх прийняли, а для інших держав-учасниць залишаються обов'язковими постанови цього Пакту і попередні поправки, ними прийняті.

Стаття 30

Незалежно від повідомлень, зроблених згідно з пунктом 5 статті 26, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє усі держави, про які йдеться у пункті 1 тієї ж статті, про таке:

а) підписання, ратифікації і приєднання згідно зі статтею 26;

б) дату набрання чинності цього Пакту згідно зі статтею 27 і дати набрання чинності будь-якої поправки згідно зі статтею 29.

Стаття 31

1. Цей Пакт, англійський, іспанський, китайський, російський і французький тексти якого є цілком автентичними, підлягає здачі на зберігання у архів Організації Об'єднаних Націй.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй пересилає засвідчені копії цього Пакту усім державам, зазначеним у статті 26.

[Права людини в Україні. Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини: Випуск 21. – К., 1998. – 455 с. – С. 59-68].

Конвенція
"Про корінні народи і народи,
що ведуть племінний спосіб життя
у незалежних країнах"

*Прийнята 27 червня 1989 року
Генеральною конференцією Міжнародної організації праці
на її сімдесят шостій сесії
Набула чинності: 5 вересня 1991 року.*

Генеральна конференція Міжнародної організації праці, яка була зібрана у Женеві Адміністративною радою Міжнародного бюро праці 7 червня 1989 року на сімдесят шосту сесію, враховуючи міжнародні норми, що містяться в Конвенції 1957 року "Про корінне населення та населення, котре веде племінний спосіб життя";

- посилаючись на положення "Загальної декларації прав людини", "Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права", "Міжнародного пакту про цивільні й політичні права" та інші міжнародні акти щодо запобігання дискримінації;

- вважаючи, що зміни, котрі мали місце в міжнародному праві у період після 1957 року, а також зміни в становищі корінних народів і народів, що ведуть племінний спосіб життя у всіх регіонах земної кулі, вимагають термінового ухвалення нових міжнародних норм з даного питання з метою ліквідації спрямування на асиміляцію, що міститься в нині діючих нормах;

- визнаючи прагнення зазначених народів до збереження та розвитку власної самобутності, мови, віри, до здійснення контролю над власними інститутами, способом життя, економічним розвитком у межах тих держав, на території яких проживають;

- наголошуючи на тому факті, що у багатьох частинах земної кулі ці народи позбавлені можливості користуватися основними правами людини нарівні з іншими частинами населення тих держав, у межах яких вони проживають, нерідко винищуються усталені закони життєдіяльності цих спільнот, їх цінності, звичаї, перспективи на майбутнє;

- звертаючи увагу на той факт, що корінні народи і народи, що ведуть племінний спосіб життя, значно сприяють культурній різноманітності, соціальній та екологічній гармонії людства у просторі міжнародної співпраці та взаєморозуміння;

- наголошуючи на тому факті, що ці положення викладено у співпраці з Організацією Об'єднаних Націй, Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН, Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Всесвітньою організацією охорони здоров'я, Міжамериканським інститутом з питань індіанського населення, на відповідному рівні й у відповідних галузях з пропозиціями продовжувати співпрацю у справі сприяння ухваленню вказаних положень і забезпечення їх реалізації;

- ухваливши прийняти ряд пропозицій щодо перегляду деяких положень Конвенції (№107) 1957 року "Про корінне населення та населення,

що веде племінний спосіб життя", (винесено четвертим пунктом порядку денного сесії);

- ухваливши, що ці пропозиції набувають форми міжнародної конвенції, котра переглядає положення Конвенції 1957 року "Про корінне населення та населення, що веде племінний спосіб життя";

приймає 27 дня червня місяця тисяча дев'ятсот вісімдесят дев'ятого року нижче наведену конвенцію яка іменуватиметься Конвенцією 1989 року "Про корінні народи і народи, що ведуть племінний спосіб життя".

Розділ I

Загальна політика

Стаття 1.

1.Ця Конвенція розповсюджується:

а) на народи, що ведуть племінний спосіб життя в незалежних державах, соціальні, культурні та економічні умови яких відрізняють їх від інших груп національного співтовариства і становище яких регулюється повністю або частково їх власними звичаями, традиціями або спеціальним законодавством;

б) на народи в незалежних державах, які розглядаються як корінні з огляду на те, що вони є нащадками тих, хто населяв країну або географічну область, частиною якої є дана держава, в період її завоювання або колонізації чи в період встановлення існуючих державних меж, і які, незалежно від їх правового статусу, зберігають деякі або всі свої соціальні, економічні, культурні та політичні інститути.

2. Вказівка самих народів на їх належність до числа корінних або таких, що ведуть племінний спосіб життя, розглядається як основоположний критерій для визначення груп, на які розповсюджуються положення цієї Конвенції.

3. Використовування терміну "народи" в цій Конвенції не розглядається як такий, що містить будь-який зміст щодо прав, котрі передбачені цим терміном у відповідності з міжнародним правом.

Стаття 2

1. Уряди держав-учасниць несуть відповідальність за проведення, з участю відповідних народів, злагодженої та систематичної діяльності щодо захисту прав цих народів і встановлення гарантій визнання їх цілісності.

2. Така діяльність включає заходи, спрямовані на:

а) забезпечення особам, котрі належать до відповідних народів, шансів для використання прав та можливостей, що гарантуються національним законодавством, на рівних підставах з рештою населення країни;

б) цілковиту реалізацію соціально-економічних і культурних прав цих народів за умов визнання їх соціально-культурної самобутності, звичаїв, традицій, інститутів;

с) сприяння особам, що належать до відповідних народів, у ліквідації відмінностей соціально-економічних умов у порівнянні з іншими членами національного співтовариства, такими методами та засобами, які відповідають їх прагненням і способу життя.

Стаття 3

1. Корінні народи і народи, що ведуть племінний спосіб життя, повною мірою безперешкодно і без дискримінації користуються правами людини і основними свободами. Положення цієї Конвенції розповсюджуються без будь-якої дискримінації на чоловіків і жінок, що належать до вказаних народів.

2. Ніякі форми застосування сили або примусу, що можуть призвести до порушення прав людини і основних свобод відповідних народів, зокрема прав, що містяться у цій Конвенції, не використовуються.

Стаття 4

1. У разі необхідності застосовуються спеціальні заходи для охорони осіб, що належать до відповідних народів, їх інститутів, власності, праці, культури і навколишнього середовища.

2. Такі спеціальні заходи не повинні суперечити вільно виявленим побажанням відповідних народів.

3. Такі спеціальні заходи жодним чином не повинні шкодити бездискримінаційному користуванню загальногромадянськими правами.

Стаття 5

При використанні положень цієї Конвенції:

а) визнаються і охороняються вказані соціально-культурні, релігійні, духовні цінності та життєвий досвід зазначених народів і належним чином враховується характер проблем, з якими вони стикаються як спільнота, так і окремі особи;

б) поважається недоторканність цінностей, практики та інститутів зазначених народів;

с) проводиться політика пом'якшення труднощів, які переживають зазначені народи у зв'язку з новими умовами життя і праці за умов безпосередньої участі цих народів та співпраці з ними.

Стаття 6

1. Реалізуючи положення цієї Конвенції, уряди:

а) проводять з цими народами консультації з використанням відповідних процедур через їх представницькі інститути, зокрема, кожен раз, коли розглядаються питання про прийняття законодавчих або адміністративних заходів, які можуть безпосередньо зачіпати їх інтереси;

б) встановлюють процедури, за допомогою яких вказані народи можуть вільно і рівноправно з іншими групами населення брати участь у затвердженні на всіх рівнях рішень виборних установ, адміністративних та інших органів, котрі відповідають за політику і програми, що стосуються їх;

с) створюють умови для повного розвитку власних установ та ініціатив вказаних народів, в разі необхідності надають їм ресурси для досягнення цих цілей.

2. Консультації, необхідні для реалізації положень цієї Конвенції, проводяться сумлінно і в формі, що відповідає обставинам, з метою досягнення домовленості або згоди щодо пропонуванних заходів.

Стаття 7

1. Вказані народи мають право вирішувати питання вибору власних пріоритетів розвитку щодо способу життя, вірувань, інститутів, духовного благополуччя та землі, яку вони займають або використовують певним

чином; право здійснювати контроль, в міру можливості, за власним економічним, соціальним і культурним розвитком. Крім того, вони беруть участь у підготовці, реалізації та експертизі планів і програм національного та регіонального розвитку, які безпосередньо торкаються їх інтересів.

2. Поліпшення умов життя і праці, підвищення рівня охорони здоров'я та освіти відповідних народів з їх участю і при їх співпраці є пріоритетними питаннями у планах загального економічного розвитку територій, на яких вони компактно проживають. Спеціальні проекти розвитку вказаних регіонів укладаються з урахуванням найповнішого сприяння досягненню зазначених аспектів.

3. У разі необхідності уряди, співпрацюючи із зазначеними народами, забезпечують проведення досліджень для вивчення впливу на них спланованої діяльності з метою розвитку їх в соціальному, духовному, культурному аспектах, а також в аспекті навколишнього середовища. Результати цих досліджень розглядаються як основні критерії здійснення такої діяльності.

4. Співпрацюючи із зазначеними народами, уряди здійснюють заходи щодо захисту і збереженню навколишнього середовища територій, які вони заселяють.

Стаття 8

1. При застосуванні до зазначених народів національних законів враховуються належним чином положення їх звичаєвого права.

2. Зазначені народи мають право зберігати власні звичаї та інститути, якщо ті не суперечать основним правам, котрі визначені національною правовою системою, і правам людини, визнаним світовою спільнотою. У разі необхідності встановлюються процедури для розв'язання конфліктів, що можуть виникнути під час реалізації даного принципу.

3. Застосування пунктів 1 і 2 цієї статті не повинне служити перешкодою для осіб, що належать до вказаних народів, в здійсненні ними прав, що надаються всім громадянам, і в несенні відповідних обов'язків.

Стаття 9

1. При розгляді правопорушень, скоєних особами, які належать до зазначених народів, визнаються методи покарання, що традиційно практикуються цими народами, якщо вони не вступають у протиріччя з національною правовою системою та з правами людини.

2. Звичаї зазначених народів щодо кримінально-правових питань враховуються органами влади і судами, що розглядають відповідні судові справи.

Стаття 10

1. При застосуванні до осіб, що належать до зазначених народів, заходів покарання, передбачених загальним законодавством, враховуються їх економічні, соціальні та культурні особливості.

2. Перевага перед тюремним позбавленням волі висновком віддається іншим заходам покарання.

Стаття 11

Залучення осіб, що належать до зазначених народів, до примусового виконання певних особистих послуг, оплачуваних чи неоплачуваних, у

будь-якій формі забороняється і карається згідно із законом, окрім випадків, передбачених законодавством для всіх громадян.

Стаття 12

Зазначені народи захищені від порушення їхніх прав і мають нагоду індивідуально або через представницькі органи вдаватися до юридичних процедур для ефективного захисту цих прав. Використовуються такі заходи, що забезпечують особам з числа вказаних народів розуміння юридичних процедур та їх механізмів за допомогою усного перекладу або інших ефективних засобів.

Розділ II

Земля

Стаття 13

1. При використанні положень даного розділу Конвенції уряди враховують особливу важливість для культури і духовних цінностей зазначених народів їх зв'язку із землями або територіями — або з тим та іншим, залежно від обставин, — які вони займають чи використовують певним чином, і особливо важливими є колективні аспекти цього зв'язку.

2. Термін "земля" у статтях 15 і 16 включає поняття територій, що охоплюють все навколишнє середовище районів, які займають або використовують певним чином зазначені народи.

Стаття 14

1. За зазначеними народами визнаються права власності на володіння землями, які вони традиційно займають. Окрім того, якщо з'являється потреба, застосовуються заходи для гарантування цим народам прав користування не тільки тими землями, на яких вони безпосередньо проживають, але й до яких у них є традиційний доступ для здійснення їх життєво необхідної та традиційної діяльності. Особлива увага звертається на становище народів-кочівників та народів, що практикують перелогове землеробство.

2. У разі необхідності уряди використовують заходи для визначення меж земель, які традиційно займають зазначені народи з метою гарантування ефективної охорони їх прав власності і володіння.

3. У межах національної правової системи опрацьовуються механізми розв'язання конфліктів з приводу землі за ініціативою зазначених народів.

Стаття 15

1. З метою охорони прав зазначених народів на природні ресурси їх земель впроваджуються спеціальні заходи. Ці права включають право зазначених народів на участь у користуванні, управлінні цими ресурсами та у їх збереженні.

2. У випадках, коли держава зберігає за собою право власності на мінеральні ресурси, ресурси земних надр або право на інші ресурси землі, на якій проживають зазначені народи, уряди встановлюють процедури або забезпечують збереження процедур, за допомогою яких вони проводять консультації з цими народами з метою з'ясування ступеня збитків їхнім інтересам — до початку здійснення або до видачі дозволу на здійснення будь-яких програм з розвідки або експлуатації ресурсів, що відносяться до їх земель. Зазначені народи беруть участь, якщо це можливо, у підведенні

підсумків такої діяльності і одержують справедливую компенсацію за будь-яку заподіяну шкоду, яка може бути спричинена їм внаслідок цієї діяльності.

Стаття 16

1. За винятком викладеного в наведених нижче пунктах цієї статті, зазначені народи не виселяються із займаних ними земель.

2. Якщо переселення зазначених народів є винятково необхідним, реально воно можливе лише за наявності їх свідомої, не нав'язаної зі сторони згоди. У разі неможливості одержати згоду зазначених народів на таке переселення воно правомірне лише в тому випадку, коли здійснено з дотриманням належних процедур, передбачених національним законодавством, що включають попереднє офіційне розслідування та присутність компетентного представництва від цих народів.

3. Зазначені народи одержують право повернутися на свої традиційні землі після припинення дії підстав, що викликали це переселення.

4. Якщо таке повернення неможливе (цей факт встановлюється за згодою сторін або, у разі відсутності такої згоди, за допомогою відповідних процедур), зазначеним народам у всіх можливих випадках надаються землі, які за якісними показниками та правовим статусом рівноправні раніше займаним землям і цілком придатні для задоволення природних потреб спільноти та її розвитку у майбутньому. Якщо зазначені народи віддають перевагу отриманню компенсації у грошовому еквіваленті або натурою, вони отримують таку компенсацію відповідно до існуючих гарантій.

5. Переселені таким чином особи одержують повну компенсацію за будь-які понесені ними у зв'язку з цим збитки або збиток.

Стаття 17

1. Дотримуються встановлені зазначеними народами процедури передачі прав на землю між особами, що належать до цих народів.

2. Із зазначеними народами консультуються кожен раз, розглядаючи їхні повноваження щодо питань відчуження або інших форм передачі земель, що їм належать, за межі власної спільноти.

3. Необхідно перешкоджати особам, що не належать до зазначених народів, у використанні звичаїв цих народів для власної вигоди або у використанні незнання законів особами, що належать до зазначених народів, з метою заволодіння землями цих народів.

Стаття 18

Законом встановлюються відповідні санкції за неправомірне вторгнення на землі зазначених народів або за неправомірне користування їх землями, уряди розробляють та реалізують заходи для запобігання таким порушенням.

Стаття 19

Національні аграрні програми забезпечують зазначеним народам умови, еквівалентні тим, які надані іншим групам населення щодо:

а) надання цим народам додаткової землі, якщо вони не мають у своєму розпорядженні площ, необхідних для забезпечення нормального існування та майбутнього прогнозованого зростання чисельності спільноти;

б) надання засобів, котрі необхідні для сприяння освоєнню земель, якими вже володіють ці народи.

Розділ III

Найм і умови зайнятості

Стаття 20

1. Уряди, у межах своїх національних законодавств і в співпраці із зазначеними народами використовують спеціальні заходи щодо найму та умов зайнятості працюючого населення, якщо воно не отримує ефективного захисту відповідно до законів, що поширюються на всіх працюючих.

2. Уряди роблять усе можливе для недопущення будь-якої дискримінації серед працівників, що є представниками зазначених народів, та іншими працівниками, зокрема, в таких питаннях:

а) доступ до зайнятості, включаючи кваліфіковану працю, а також заходи щодо професійного просування та зростання;

б) рівна винагорода за працю рівної цінності;

с) медична і соціальна допомога, безпека і гігієна праці, всі види виплат із фондів соціального забезпечення та будь-які інші види пільг, пов'язані з виробництвом та житлом;

д) право на об'єднання і на вільну участь у будь-якій дозволений законом профспілковій діяльності, а також право укладати колективні договори з підприємцями або з об'єднаннями підприємців.

3. Розроблені заходи повинні включати наступне:

а) працюючі, що належать до зазначених народів, зокрема: сезонні та тимчасові працівники, робітники-мігранти, зайняті сільськогосподарською та іншою роботою, а також найняті вербувальниками, знаходяться під захистом національного законодавства, отримують повну інформацію про свої права, закріплені за ними трудовим законодавством, і про засоби захисту своїх прав;

б) працівники, котрі є представниками зазначених народів, під час виконання трудових обов'язків не повинні зазнавати дії пестицидів та інших токсичних речовин, що становить небезпеку для їхнього здоров'я;

с) працівники, котрі є представниками зазначених народів, не повинні бути об'єктом системи примусового найму, включаючи підневільну працю та інші форми боргової залежності;

д) працівники, котрі є представниками зазначених народів, користуються рівними для чоловіків і жінок можливостями і рівним обсягом зайнятості і захищені від спроб посягання на їхню честь та згвалтування.

4. Особлива увага звертається на створення компетентних служб інспекції праці в тих районах, де працюють наймані працівники, що є представниками зазначених народів, з метою забезпечення дотримання положень даного розділу цієї Конвенції.

Розділ IV

Професійна підготовка, місцеві промисли та сільські ремесла

Стаття 21

Особи, що належать до зазначених народів, користуються поряд з іншими громадянами держави рівними можливостями у галузі професійної підготовки.

Стаття 22

1. Впроваджуються заходи щодо сприяння добровільній участі осіб, що належать до зазначених народів, у програмах професійної підготовки загального призначення.

2. Якщо існуючі програми професійної підготовки загального призначення не відповідають особливим потребам зазначених народів, уряди, співпрацюючи з цими народами, пропонують їм спеціальні навчальні програми та надають матеріальне забезпечення для їх професійної підготовки.

3. Всі програми спеціальної підготовки виходять з вимог економічного середовища, соціальних і культурних умов та практичних потреб зазначених народів. Всі дослідження, що проводяться у зв'язку з цим, здійснюються у співпраці з цими народами шляхом проведення консультації з питань організації та реалізації таких програм. Там, де це можливо, зазначені народи поступово беруть на себе відповідальність за організацію та виконання програм спеціальної підготовки, якщо вони ухвалюють відповідні рішення.

Стаття 23

1. Місцеві промисли, сільські та громадські виробництва, види діяльності, що забезпечують засоби існування, та традиційні види діяльності зазначених народів (мисливство, рибальство, збиральництво тощо) одержують визнання як важливі чинники збереження їх культури, економічної самостійності та розвитку. Уряди, за участю цих народів, у необхідних випадках забезпечують розвиток таких видів діяльності і сприяння їм.

2. За проханням зазначених народів їм надається, якщо це можливо, необхідна технічна та фінансова допомога з урахуванням традиційних технологій і культурних особливостей цих народів, а також з урахуванням важливості неперервного та правильного розвитку.

Розділ V

Соціальне забезпечення і охорона здоров'я

Стаття 24

Системи соціального забезпечення поступово включають у поле своєї діяльності зазначені народи без будь-якої дискримінації щодо них.

Стаття 25

1. Уряди забезпечують зазначеним народам належне медичне обслуговування або надають ресурси, що дозволяють їм самостійно організовувати та здійснювати таке медичне обслуговування, щоб за станом свого фізичного і психічного здоров'я вони могли знаходитися на максимально високому рівні.

2. Служби охорони здоров'я функціонують, якщо є така можливість, на місцевому рівні. Планування цих служб і управління ними здійснюються у співпраці із зазначеними народами, обов'язково враховуючи при цьому їх економічні, географічні, соціальні, культурні умови, особливості традиційної превентивної медицини, традиційних методів лікування та лікарських засобів.

3. Система охорони здоров'я віддає перевагу підготовці і найму працівників охорони здоров'я із числа представників спільноти, на рівні місцевої громади забезпечує переважно первинну медичну допомогу при одночасній підтримці тісних зв'язків зі службами охорони здоров'я на вищих рівнях.

4. Надання такого медичного обслуговування координується з соціальними, економічними та культурними заходами, що проводяться в спільноті.

Розділ VI.

Освіта і засоби спілкування

Стаття 26

Реалізуються заходи, що забезпечують особам, які належать до зазначених народів, можливість отримати освіту на всіх рівнях на підставах, рівних з іншими групами національного співтовариства.

Стаття 27

1. Навчальні програми та послуги в галузі освіти для зазначених народів створюються і здійснюються у співпраці з ними, орієнтовані на їх особливі потреби і включають їх історію, знання, технології, системи цінностей, перспективні соціально-економічні цілі та культурні сподівання.

2. Компетентний орган забезпечує отримання освіти особами, що належать до зазначених народів, і їх участь у розробці та реалізації освітніх програм.

3. Уряди визнають право вказаних народів на створення власних навчальних закладів і засобів навчання за умови, що вони відповідають мінімальним нормам, встановленим компетентним органом під час консультації з цими народами. Для цієї мети виділяються відповідні ресурси.

Стаття 28

1. Діти зазначених народів, у міру практичної можливості, навчаються грамоті на своїй рідній мові або на мові, найпоширенішій у тій спільноті, до якої вони належать. За відсутності такої можливості компетентні органи влади проводять консультації з цими народами з метою розроблення заходів для вирішення даної проблеми.

2. Розробляються та впроваджуються необхідні заходи, що забезпечують зазначеним народам можливість вільно володіти загальнонаціональною мовою або однією із офіційних мов країни.

3. Розробляються заходи з метою збереження мов зазначених народів, сприяння їх розвитку та практичного використання.

Стаття 29

Однією з цілей освіти зазначених народів є засвоєння молодими поколіннями загальних знань та умінь, які допоможуть їм стати рівноправними учасниками життя спільноти та національного співтовариства.

Стаття 30

1. Уряди розробляють заходи, що відповідають особливостям традицій та культури зазначених народів, з метою ознайомлення цих народів з їх правами і обов'язками, особливо в таких напрямках, як трудова діяльність, економічні можливості, освіта, охорона здоров'я, соціальне обслуговування, і правами, котрі випливають із цієї Конвенції.

2. У разі необхідності вище викладене подається у формі письмових перекладів та з застосуванням засобів масової інформації на мовах зазначених народів.

Стаття 31

Серед усіх груп національного співтовариства і особливо серед груп населення, що мають найтісніші контакти із зазначеними народами, здійснюються заходи освітнього характеру з метою викорінювання негативних стереотипів щодо цих народів. Для цього у підручники історії та інші навчальні матеріали вноситься історично справедливий, інформаційно насичений матеріал, що зображує спільноту та її культуру.

Розділ VII

Міжнародні контакти і співпраця

Стаття 32

Уряди розробляють, використовуючи, зокрема, положення міжнародних угод, відповідні заходи для поліпшення контактів та співробітництва між корінними народами і народами, що ведуть племінний спосіб життя, включаючи діяльність в економічній, соціальній, культурній, духовній галузях і в галузі охорони навколишнього середовища.

Розділ VIII

Управління

Стаття 33

1. Органи влади, відповідальні за питання, охоплені цією Конвенцією, забезпечують наявність установ або інших відповідних механізмів для управління програмами, які зачіпають інтереси зазначених народів, і забезпечують наявність засобів, необхідних для належного виконання покладених на них функцій.

2. Вказані програми включають:

- а) планування, координацію, реалізацію та експертизу заходів, передбачених цією Конвенцією, у співпраці із зазначеними народами;
- б) подання компетентному органу пропозицій щодо законодавчих та інших заходів і контроль за здійсненням цих заходів у співпраці із зазначеними народами.

Розділ IX

Загальні положення

Стаття 34

При визначенні характеру і масштабу заходів, які слід проводити з метою впровадження цієї Конвенції, виявляється гнучкість у врахуванні умов, притаманних кожній країні.

Стаття 35

Використання положень цієї Конвенції не позначається негативно на правах і пільгах зазначених народів, що випливають з інших конвенцій, рекомендацій, міжнародних актів, договорів, національних законів, постанов, звичаїв або угод.

Розділ X

Прикінцеві положення

Стаття 36

Ця Конвенція переглядає Конвенцію 1957 року "Про корінне населення та населення, що веде племінний спосіб життя".

Стаття 37

Офіційні грамоти про ратифікацію цієї Конвенції надсилаються Генеральному директору Міжнародного бюро праці для реєстрації.

Стаття 38

1. Ця Конвенція має обов'язкову силу тільки для тих членів Міжнародної організації праці, ратифікаційні грамоти яких зареєстровані Генеральним директором.

2. Вона набуває чинності через дванадцять місяців після дати реєстрації Генеральним директором ратифікаційних грамот двох членів Організації.

3. В подальшому Конвенція набуває чинності для кожного члена Організації через дванадцять місяців після дати реєстрації його ратифікаційної грамоти.

Стаття 39

1. Кожний член Організації, що ратифікував цю Конвенцію, через десять років від дати початкового набрання нею чинності може денонсувати її заявою про денонсацію, відправленою Генеральному директору Міжнародного бюро праці і зареєстрованою ним. Денонсація набуває чинності через рік після дати її реєстрації.

2. Для кожного члена Організації, який ратифікував цю Конвенцію і в річний термін після закінчення вказаних у попередньому пункті десяти років не скористався передбаченим у цій статті правом на денонсацію, Конвенція залишатиметься чинною наступні десять років, після чого він зможе денонсувати її в порядку, передбаченому в цій статті.

Стаття 40

1. Генеральний директор Міжнародного бюро праці інформує усіх членів Міжнародної організації праці про реєстрацію усіх ратифікаційних грамот і заяв про денонсацію, надісланих йому членами Організації.

2. Повідомляючи членам Організації про реєстрацію одержаної ним другої ратифікаційної грамоти, Генеральний директор звертає їх увагу на дату набрання чинності цієї Конвенції.

Стаття 41

Генеральний директор Міжнародного бюро праці спрямовує Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй для реєстрації відповідно до статті 102 Статуту Організації Об'єднаних Націй вичерпні відомості про всі ратифікаційні грамоти і заяви про денонсацію, зареєстровані ним відповідно до положень попередньої статі.

Стаття 42

У випадках, коли Адміністративна рада Міжнародного бюро праці вважає це за необхідне, вона подає Генеральній конференції доповідь про застосування цієї Конвенції і розглядає доцільність включення до порядку денного Конференції питання про її повний або частковий перегляд.

Стаття 43

1. Якщо Конференція ухвалить нову конвенцію, котра повністю або частково переглядає цю Конвенцію, і якщо в новій конвенції не передбачено інше, то:

а) ратифікація певним членом Організації нової, тобто переглянутої, конвенції спричиняє автоматичну, незалежно від положень статті 39, негайну денонсацію цієї Конвенції за умови, що нова, переглянута, конвенція набула чинності;

б) з дня вступу в силу нової, переглянутої, конвенції, ця Конвенція закрита для ратифікації членами Організації.

2. Ця Конвенція залишається у будь-якому випадку в силі за формою і змістом для тих членів Організації, які ратифікували її, але не ратифікували попередню конвенцію.

Стаття 44

Англійський і французький тексти цієї Конвенції мають однакову силу.

[Електронна версія офіційних документів правозахисту. Всесвітня організація Праці // <http://www.unsrd.kiev.ua/ucipr/ukr/law/un/15.php>]

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Нормативні документи ЮНЕСКО

Статут Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

*Документ 995-014, чинний,
редакція від 12.05.1954*

Уряди держав-учасниць цього Статуту від імені своїх народів *проголошують наступне:*

- скільки у головах людей виникають думки про війну, тому в їхній свідомості слід укорінювати ідею захисту миру;
- взаємне нерозуміння було впродовж усієї історії людства причиною підозрілості та недовіри між народами, внаслідок чого їх розбіжності дуже часто призводили до війни;
- жахлива світова війна, яка тільки що закінчилася, стала можливою внаслідок відмови від демократичних принципів поваги гідності людської особи, рівноправності та взаємної пошани людей, а також унаслідок насадженої на основі неуги і забобонів доктрини нерівності людей і рас;
- для підтримки людської гідності необхідне широке розповсюдження культури та освіти серед усіх людей на основі справедливості, свободи і миру; тому на усі народи покладається священний обов'язок, який слід здійснювати у душі взаємної співпраці;
- мир, заснований лише на економічних та політичних угодах урядів, не зможе завоювати одностайної, міцної та щирої підтримки народів; він повинен базуватися на інтелектуальній та етичній солідарності людства;
- керуючись вище наведеними міркуваннями і вірячи у необхідність надання усім людям повних і рівних можливостей для отримання освіти, безперешкодних пошуків об'єктивної істини та вільного обміну думками і знаннями, держави, що підписали цей Статут, виразили тверду рішучість розвивати та всебічно розширювати зв'язки між своїми народами з метою взаємного розуміння і надбання точніших і ясніших уявлень про життя один одного.

Як результат наведених вище міркувань, вони створюють цим актом Організацію Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури з метою поступового досягнення шляхом співпраці народів усього світу у галузі освіти, науки і культури міжнародного миру і загального добробуту людства, для чого і була утворена Організація Об'єднаних Націй, як проголошує її Статут (995_010).

Стаття I. Цілі і обов'язки.

1. Організація ставить собі завданням сприяти зміцненню миру та безпеки шляхом розширення співпраці народів у галузі освіти, науки і культури на користь забезпечення загального визнання справедливості, законності та прав людини, а також основних свобод, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй (995-010), для усіх народів незалежно від раси, статі, мови або релігії.

2. У цих цілях Організація:

а) сприяє зближенню та взаєморозумінню народів шляхом використання усіх засобів інформації і рекомендує з цією метою укладати міжнародні угоди, які вона визнає корисними, для вільного розповсюдження ідей словесним і образотворчим шляхом;

б) заохочує розвиток народної освіти та розповсюдження культури, співпрацюючи з державами-членами Організації за їх проханням щодо розширення освітньої діяльності, залучаючи народи до співпраці з метою поступового досягнення ідеалу доступності освіти для всіх, незалежно від раси, статі або будь-яких соціально-економічних відмінностей, пропонуючи найдоцільніші методи освіти для виховання у дітей усього світу почуття відповідальності вільної людини;

с) допомагає збереженню, зростанню і розповсюдженню знань, водночас піклуючись про збереження та охорону світової спадщини людства (книг, творів мистецтва, пам'ятників історичного та наукового значення), а також рекомендує зацікавленим країнам висновки відповідних міжнародних конвенцій, заохочуючи співпрацю народів у всіх галузях розумової діяльності, міжнародний обмін особами, що працюють у галузі освіти, науки і культури, обмін виданнями, творами мистецтва, лабораторним устаткуванням та іншою корисною документацією, забезпечуючи різні види міжнародної співпраці для ознайомлення з усім, що публікується в окремих країнах.

3. Для того щоб забезпечити державам-членам Організації незалежність, недоторканність і збереження своєрідності їх культури та систем освіти, Організація відмовляється від будь-якого втручання у справи, що знаходяться у внутрішній компетенції цих країн.

Стаття II. Членський склад.

1. Прийом в Організацію Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури відкритий для держав-членів Організації Об'єднаних Націй.

2. Відповідно до угоди, укладеної між Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури і Організацією Об'єднаних Націй та статті X цього Статуту, держави, що не є членами ООН, можуть бути, за пропозицією Виконавчої ради, прийняті в Організацію її Генеральною конференцією більшістю в дві третини голосів.

3. Території або групи територій, котрі не несуть відповідальності за здійснення своїх зовнішніх стосунків, можуть бути прийняті в члени-співробітники Генеральною конференцією більшістю в дві третини присутніх членів, що беруть участь у голосуванні, якщо про цей прийом просить для кожної з даних територій або групи територій та держава-член або той орган, які відповідальні за здійснення їх зовнішніх відносин. Характер і обсяг прав та обов'язків членів-співробітників встановлюється Генеральною конференцією.

4. Реалізація прав і привілеїв держави-члена цієї Організації, права і привілею якої як члена Організації Об'єднаних Націй призупинені, за вимогою останньої згортаються.

5. Держави-члени Організації автоматично вибувають з неї, якщо вони виключені з Організації Об'єднаних Націй.

6. Державо-член або член-співробітник Організації може вийти з її складу після попереднього повідомлення про це Генерального директора.

Це повідомлення набуває чинності 31 грудня наступного року, якщо заяву поданому в поточному році. Вихід зі складу Організації не знімає фінансових зобов'язань, що лежать на вибуваючій державі, щодо Організації до моменту набрання чинності рішення про її вихід. Повідомлення про вихід члена-співробітника зі складу Організації робиться від його імені урядом держави-члена або іншим органом, відповідальним за ведення його зовнішніх стосунків.

Стаття III. Органи.

Органами Організації є: Генеральна конференція, Виконавча рада і Секретаріат.

Стаття IV. Генеральна конференція

A. Склад

1. Генеральна конференція складається з представників держав-членів Організації. Уряд кожної держави-члена призначає не більше п'яти представників, обраних після попередньої консультації з Національною комісією, якщо така існує, або з освітніми, науковими чи культурними установами.

B. Функції

2. Генеральна конференція визначає напрями і загальну лінію діяльності Організації. Вона виносить ухвали щодо програм, направлених їй Виконавчою радою.

3. Генеральна конференція скликає, у разі потреби і відповідно до затверджених нею правил, міжнародні конференції держав з питань, що стосуються освіти, природних і гуманітарних наук та розповсюдження знань; неурядові конференції з тих же питань можуть скликатися Генеральною конференцією або Виконавчою радою відповідно до затверджених Генеральною конференцією правил.

4. Висловлюючись за ухвалення проектів, пропонованих державам-членам, Генеральна конференція повинна усвідомлювати різницю між рекомендаціями державам-членам і міжнародними конвенціями, які повинні бути ратифіковані державами-членами. У першому випадку достатньо простої більшості голосів; у другому — необхідна більшість у дві третини. Кожна із держав-членів вносить ці рекомендації або конвенції на розгляд своїх компетентних органів протягом одного року від дати закриття тієї сесії Генеральної конференції, на якій вони були прийняті.

5. Відповідно до пункту 5 статті V Генеральна конференція дає свої висновки Організації Об'єднаних Націй з тих питань освіти, науки і культури, що цікавлять дану Організацію, відповідно до процедур і термінів, які встановлять компетентні органи обох організацій.

6. Генеральна конференція одержує і розглядає звіти, що надаються Організації державами-членами, про виконання рекомендацій і конвенцій, мова про які йде вище у пункті 4, або, у разі ухвалення конференцією такого рішення, резюме цих звітів.

7. Генеральна конференція обирає членів Виконавчої ради; за рекомендацією Виконавчої ради вона призначає Генерального директора.

C. Голосування

8. а) Кожна держава-член має один голос на Генеральній конференції. Рішення ухвалюються простою більшістю голосів, за винятком тих випадків, коли положення цього Статуту* або Правила процедури Генеральної конференції** вимагають більшості у дві третини. Під більшістю слід розуміти більшість присутніх і тих, що беруть участь у голосуванні.

*Положення наступних статей: II. 2 (прийом нових держав-членів, що не є членами ООН, за рекомендацією Виконавчої ради); II. 3 (прийом членів-співробітників); IV. 13 (допуск спостерігачів неурядових або напівурядових організацій); XIII. 1 (поправки до Статуту); XIII. 2 (ухвалення правил, що визначають процедуру внесення поправок до Статуту).

** Див. статтю 81, пункт 2 правил процедури Генеральної конференції.

б) Держава-член Організації не має права брати участь у голосуваннях Генеральної конференції, якщо сума її заборгованості по внесках перевищує суму самих внесків, що належать з неї за поточний і за попередні календарні роки.

с) Генеральна конференція може, однак, дозволити такій державі-члену Організації брати участь у голосуванні, якщо вона визнає, що несплата має місце із-за незалежних від неї обставин.

Д. Процедура

9. а) Генеральна конференція збирається на чергові сесії один раз у два роки. Вона може зібратися на позачергову сесію за власним рішенням, за рішенням Виконавчої ради або за вимогою не менше однієї третини держав-членів.

б) Конференція встановлює на кожній сесії місце скликання наступної чергової сесії. Місце скликання позачергової сесії встановлюється Генеральною конференцією, якщо ініціатива скликання виходить від неї, або, у решті випадків, Виконавчою радою.

10. Генеральна конференція затверджує свої Правила процедури. Вона обирає на кожній сесії Голову та інших членів Президії.

11. Генеральна конференція засновує спеціальні та технічні комісії й інші допоміжні органи, необхідні для виконання її завдань.

12. Відповідно до Правил процедури Генеральна конференція повинна вжити належні заходи до того, щоб засідання проходили в умовах широкої гласності.

Е. Спостерігачі

13. За рекомендацією Виконавчої ради відповідно до Правил процедури Генеральна конференція може за рішенням, прийнятим більшістю у дві третини голосів, запрошувати у якості спостерігачів на певні сесії Конференції або її комісій представників міжнародних організацій, зокрема, вказаних у пункті 4 статті XI.

14. Якщо Виконавча рада надала таким міжнародним неурядовим або напівурядовим організаціям консультативний статус відповідно до положень пункту 4 статті XI, то ці організації спрямовують за запрошенням своїх спостерігачів на сесії Генеральної конференції та її комісій.

Стаття V. Виконавча рада

А. Склад

1. Виконавча рада обирається Генеральною конференцією з числа представників, що призначаються державами-членами Організації, і складається з п'ятдесяти одного члена, з яких кожний представляє уряд держави-члена, громадянином якої він є. Голова Генеральної конференції відповідно до посади бере участь з правом дорадчого голосу у засіданнях Виконавчої ради.

2. Під час виборів членів Виконавчої ради Генеральна конференція повинна прагнути ввести до неї осіб, компетентних у галузі мистецтва, літератури, науки, освіти та поширення знань. Вони повинні володіти необхідним досвідом та авторитетом для здійснення адміністративних і виконавських функцій Ради. Конференція повинна також підходити до цього питання з урахуванням різноманітності культур та справедливого географічного розподілу. У складі Виконавчої ради не може бути одночасно двох громадян однієї і тієї ж держави-члена; це обмеження не стосується Голови Конференції.

3. Члени Виконавчої ради виконують свої обов'язки з моменту закінчення тієї сесії Генеральної конференції, на якій вони були обрані, до завершення наступної чергової сесії Генеральної конференції. Вони не можуть бути відразу ж переобрані на другий термін. Генеральна конференція на кожній зі своїх чергових сесій проводить вибори такої кількості членів, яка необхідна для заміщення місць, що звільняються у кінці сесії.

4. а) У разі смерті або виходу у відставку одного з членів на його місце до закінчення терміну його повноважень Виконавча рада призначає кандидата, визначеного урядом держави-члена, яку представляв вибулий зі складу член Ради.

б) Уряд, що виставляє кандидата, і Виконавча рада керуються положеннями пункту 2 цієї статті.

с) У разі появи екстраординарних обставин, які, на думку представленої держави, роблять необхідною заміну її представника, навіть якщо останній не заявить про свій вихід у відставку, вона діє відповідно до положень підпункту а).

д) У разі виходу з Організації певної держави-члена, громадянин якої є членом Виконавчої ради, цей член втрачає свої повноваження з моменту набрання чинності вказаного виходу.

В. Функції

5. а) Виконавча рада готує порядок денний Генеральної конференції. Вона розглядає програму роботи Організації та відповідні бюджетні кошториси, що подаються їй Генеральним директором відповідно до пункту 3 статті VI і представляє їх Генеральній конференції зі всіма рекомендаціями, які та вважатиме слушними.

б) Виконавча рада, діючи відповідно до повноважень Генеральної конференції, несе перед нею відповідальність за виконання прийнятої програми. Відповідно до рішення Генеральної конференції і враховуючи обставини, які можуть виникнути у період між двома черговими сесіями, Виконавча рада вживає всі необхідні заходи для ефективного і раціонального виконання програми Генеральним директором.

с) У період між двома черговими сесіями Генеральної конференції Рада може виконувати консультативні функції при Організації Об'єднаних

Націй, передбачені пунктом 5 статті IV, за умови, що питання, по якому запрошується висновок, уже розглянуте Конференцією або коли вирішення питання витікає з ухвал Конференції.

6. Виконавча рада подає Генеральній конференції рекомендації щодо прийому до Організацію нових членів.

7. Відповідно до рішень Генеральної конференції Виконавча рада затверджує свої правила процедури. Вона обирає посадовців зі складу своїх членів.

8. Виконавча рада збирається на чергові сесії, принаймні, двічі на рік. Голова може скликати її на позачергову сесію за своєю ініціативою або на вимогу шести членів Ради.

9. Голова Виконавчої ради подає від імені Ради на кожну чергову сесію Генеральної конференції доповіді про діяльності Організації зі своїми зауваженнями або без них, підготовлені Генеральним директором відповідно до положень статті VI 3 b.

10. Виконавча рада вживає усі необхідні заходи для консультації з представниками міжнародних організацій або компетентними особами, які займаються питаннями, що входять до кола діяльності Ради.

11. У період між сесіями Генеральної конференції Виконавча рада може запросити консультативні висновки Міжнародного суду з юридичних питань, що виникають у межах діяльності Організації.

12. Хоча члени Виконавчої ради є представниками урядів своїх країн, вони здійснюють повноваження, що надаються їм Генеральною конференцією, від імені всієї Конференції.

Стаття VI. Секретаріат

1. Секретаріат складається з Генерального директора і, визнаного необхідним, персоналу.

2. Генеральний директор призначається Генеральною конференцією після подання його кандидатури Виконавчою радою на шестирічний термін на умовах, ухвалених Конференцією. Генеральний директор може бути призначений на наступний шестирічний термін, після завершення якого він не підлягає новому призначенню. Генеральний директор є головним посадовцем Організації.

3. а) Генеральний директор або призначений ним замісник без права голосу бере участь у всіх засіданнях Генеральної конференції, Виконавчої ради і комісій Організації. Він формулює пропозиції щодо заходів, які повинні бути прийняті Конференцією і Радою, готує для подання Раді проект програми роботи Організації з відповідними бюджетними кошторисами.

б) Генеральний директор періодично готує і розсилає державам-членам і Виконавчій раді доповіді про діяльність Організації. Генеральна конференція визначає, які саме періоди діяльності повинні охоплювати ці доповіді.

4. Персонал Секретаріату призначається Генеральним директором відповідно до Положення про персонал, затверджене Генеральною конференцією. Персонал набирається на якомога ширшій географічній основі, але, в першу чергу, до нього висуваються максимальні вимоги щодо сумлінності, працездатності, професійної компетентності.

5. Обов'язки Генерального директора і персоналу носять виключно міжнародний характер. При виконанні своїх обов'язків вони не повинні запрошувати або одержувати вказівки від будь-якого уряду або установи, що не має відношення до Організації. Вони повинні утримуватися від будь-яких дій, які могли б позначитися на їх становищі як міжнародних посадовців. Кожна держава-член Організації зобов'язана поважати міжнародний характер функцій Генерального директора та персоналу Секретаріату і не намагатися впливати на них при виконанні ними своїх обов'язків.

6. Жодне з положень цієї статті не перешкоджає укладенню Організацією в межах Організації Об'єднаних Націй спеціальних угод про створення спільних служб, про набір спільного персоналу, а також про обмін персоналом.

Стаття VII. Національні органи, що співпрацюють з Організацією.

1. Кожна держава-член Організації проводить відповідно до власних конкретних умов заходи щодо залучення до діяльності в Організації свої центральні установи, що займаються питаннями освіти, науки і культури, переважно шляхом створення національної комісії, у якій представлені уряд і згадані установи.

2. У тих країнах, де існують національні комісії або національні органи, що співпрацюють, останні виконують консультативні функції у складі делегації своєї країни на Генеральній конференції та у складі свого уряді щодо усіх проблем, котрі стосуються Організації, і виконують роль органу зв'язку з усіх питань, що цікавлять її.

3. За проханням держави-члена Організація може відряджати до національної комісії даної країни, тимчасово або на постійній основі, співробітника Секретаріату для спільної роботи з цією комісією.

Стаття VIII. Подання доповідей державами-членами

Кожна держава-член подає Організації в ті терміни і у тій формі, які визначає Генеральна конференція, доповіді, які містять відомості про закони, положення і статистичні дані, що стосуються її установ та їх діяльності у галузі освіти, науки і культури, а також про виконання рекомендацій і конвенцій, згаданих у пункті 4 статті IV.

Стаття IX. Бюджет

1. Організація відає своїм бюджетом.

2. Генеральна конференція затверджує у кінцевому вигляді бюджет та визначає частку фінансової участі кожного держави-члена за умов дотримання положень, які можуть бути встановлені у відповідній угоді, укладеній з Організацією Об'єднаних Націй відповідно до статті X цього Статуту.

3. Генеральний директор може приймати добровільні внески, пожертвування, заповідане майно і субсидії від урядів, державних і приватних установ, організацій, приватних осіб на умовах, визначених у Положенні про фінанси.

Стаття X. Взаємовідносини з Організацією Об'єднаних Націй.

Організація повинна в якомога короткий термін зв'язатися з Організацією Об'єднаних Націй як одна із спеціалізованих установ, передбачених

статтею 57 Статуту Організації Об'єднаних Націй (995-010). Їх взаємовідносини встановлюються шляхом угоди з Організацією Об'єднаних Націй відповідно до положення статті 63 Статуту останньої. Ця угода подається Генеральній конференції цієї Організації на затвердження. Вона забезпечує плідну співпрацю обох організацій для досягнення загальних цілей. Водночас, угода визнає автономний характер даної Організації в галузі її спеціальної компетенції, яку передбачає цей Статут. Зазначена угода може, зокрема, передбачати затвердження і фінансування Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй бюджету даної Організації.

Стаття XI. *Взаємовідносини з іншими спеціалізованими міжнародними організаціями і установами*

1. Організація може співпрацювати з іншими спеціалізованими міжурядовими організаціями і установами, завдання діяльності яких відповідають її цілям. Для цього Генеральний директор із дозволу Виконавчої ради може вступити у ефективні робочі відносини із зазначеними організаціями та установами і створювати змішані комісії, необхідні для забезпечення успішної співпраці. Кожна угода, укладена із цими спеціалізованими організаціями або установами, подається на затвердження Виконавчій раді.

2. У тих випадках, коли Генеральна конференція і компетентні органи будь-яких інших спеціалізованих міжурядових організацій або установ, які переслідують аналогічні цілі, визнають бажаним передати даній Організації засоби або функції вказаних організацій або установ, Генеральний директор може укладати взаємоприйнятні угоди за умов їх схвалення Конференцією.

3. Організація може за угодою з іншими міжурядовими організаціями застосовувати необхідні заходи для проведення консультацій та забезпечення співпраці з міжнародними неурядовими організаціями, що займаються питаннями, що входять до кола її компетенції, а також покладати на них конкретні доручення. Ця співпраця може також здійснюватися шляхом участі представників зазначених організацій у роботі консультативних комітетів, створених Генеральною конференцією.

Стаття XII. *Правовий статус Організації*

Положення статі 104 і 105 Статуту Організації Об'єднаних Націй* (995-010) щодо її правового статусу, привілеїв та імунітету рівноправно застосовуються до цієї Організації.

*Стаття 104

Організація Об'єднаних Націй користується на території кожного зі своїх членів такою правоздатністю, яка може виявитися необхідною для виконання її функцій і досягнення її цілей.

Стаття 105

1) Організація Об'єднаних Націй користується на території кожного з своїх членів такими привілеями та імунітетом, які необхідні для досягнення її цілей.

2) Представники членів Організації та її посадовці також користуються привілеями й імунітетом, який необхідний для самостійного виконання ними своїх функцій, пов'язаних з діяльністю Організації.

3) Генеральна Асамблея може виробляти рекомендації для визначення деталей використання пунктів 1 і 2 цієї статті, а також може пропонувати членам Організації конвенції для цих цілей.

Стаття XIII. Поправки

1. Проекти поправок до цього Статуту набувають чинності у випадку ухвалення їх Генеральною конференцією більшістю у дві третини голосів; при цьому поправки, що спричиняють радикальні зміни завдань Організації або покладають нові зобов'язання на її членів, перш ніж набути чинності, повинні бути прийняті двома третинами держав-членів. Текст проектів поправок повідомляється Генеральним директором державам-членам принаймні за шість місяців до того, як вони виносяться на розгляд Генеральної конференції.

2. Генеральна конференція встановлює більшістю у дві третини голосів порядок втілення у життя положень цієї статті.

Стаття XIV. Тлумачення

1. Англійський і французький тексти цього Статуту мають однакову силу.

2. Усі питання та суперечки, що стосуються тлумачення цього варіанту Статуту, передаються на розгляд до Міжнародного Суду або третейському суду залежно від рішення, прийнятого Генеральною конференцією відповідно до Правил процедури.

Стаття XV. Набрання чинності

1. Цей Статут підлягає ухваленню державами-членами. Акти про ухвалення передаються на зберігання уряду Сполученого Королівства.

2. Цей Статут здається на зберігання до архіву уряду Сполученого Королівства, де він залишається відкритим для підписання. Підписання може мати місце до або після передачі на зберігання актів про ухвалення. Ухвалення дійсне лише у тому випадку, якщо йому передувало або за ним послідувало підписання. Проте державі, що вийшла з Організації, для того, щоб знову стати її членом, достатньо здати на зберігання новий акт про ухвалення.

3. Цей Статут набуває чинності після його ухвалення двадцятьма членами, що підписали його. Подальші акти про ухвалення набувають чинності негайно.

4. Уряд Сполученого Королівства повідомляє усіх членів Організації Об'єднаних Націй, а також Генерального директора про отримання усіх актів про ухвалення і про дату набрання чинності цього Статуту відповідно до попереднього пункту.

На підтвердження чого *уповноважені особи належним чином підписали цей Статут* на англійській та французькій мовах, причому обидва тексти є рівно автентичними.

Вчинено у Лондоні 16 листопада 1945 року в одному екземплярі на англійській і французькій мовах.

Належним чином завірені копії будуть перепроводжені урядом Сполученого Королівства урядам усіх держав-членів Організації Об'єднаних Націй.

Рекомендація

"Про охорону на національному рівні культурної та природної спадщини"

Генеральна конференція Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, яка зібралася у Парижі з 17 жовтня по 21 листопада 1972 року на свою сімнадцяту сесію,

- беручи до уваги, що в суспільстві, умови життя якого стрімко змінюються, для гармонійного розвитку людської особистості необхідно зберегти відповідні умови життя, за яких вона не втратить зв'язок із природою та залишками культурної спадщини минулих поколінь, і що для цього є сенс надати культурній та природній спадщині активну функцію у житті суспільства та органічно поєднати в межах загальної політики досягнення сучасності з цінностями минулого і красою природи;
- беручи до уваги, що це нововведення у соціальне та економічне життя мусить бути одним із основних аспектів регіонального розвитку й національного планування на всіх рівнях;
- беручи до уваги, що нові явища, властиві сьогоденню, становлять серйозну загрозу культурній та природній спадщині, яка є суттєвим елементом спадщини людства і джерелом збагачення та гармонійного розвитку для нинішньої та майбутньої цивілізації;
- беручи до уваги, що кожен предмет культурної та природної спадщини є унікальним і що зникнення будь-якого такого предмета є невідомою та безповоротною втратою для цієї спадщини;
- беручи до уваги, що кожна країна, на території якої знаходяться предмети культурної та природної спадщини, зобов'язана зберегти цю частину спадщини людства і забезпечити передачу майбутнім поколінням;
- беручи до уваги, що вивчення, знання, охорона культурної та природної спадщини у різних країнах світу сприяє взаєморозумінню між народами;
- беручи до уваги, що культурна і природна спадщина становить єдине гармонійне ціле, елементи якого неподільні;
- беручи до уваги, що спільно продумана і сформульована політика охорони культурної та природної спадщини здатна створити постійну взаємодію між державами-членами і виявити вирішальний вплив на діяльність, яку проводить у цій царині Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури;
- відзначаючи, що Генеральна конференція вже ухвалила такі міжнародні акти про охорону культурної та природної спадщини, як: Рекомендація щодо міжнародних принципів, які застосовуються під час археологічних розкопок (1956 р.), Рекомендація про збереження краси пейзажів і місцевостей (1962 р.), Рекомендація про збереження культурних цінностей,

яким загрожує небезпека внаслідок проведення громадських або приватних робіт (1968 р.);

- бажаючи доповнити і поширити дію норм і принципів, сформованих у таких рекомендаціях;
- отримавши пропозиції, що стосуються охорони культурної та природної спадщини, і включивши це питання як пункт 23 до порядку денного сесії;
- вирішивши на своїй шістнадцятій сесії, що це питання має стати предметом міжнародної регламентації у вигляді рекомендації державам-членам,

ухвалює 16 листопада 1972 року цю Рекомендацію.

I. Визначення культурної та природної спадщини

1. У цій Рекомендації *"культурна спадщина"* розглядаються як:

- пам'ятки — твори архітектури, монументальної скульптури й живопису включно з печерами й надписами, а також елементи, групи елементів чи структури, що становлять особливу цінність під кутом зору археології, історії, мистецтва чи науки;
- ансамблі — групи ізольованих чи поєднаних будівель, що завдяки їхній архітектурі, єдності чи зв'язку з пейзажем становлять особливу цінність з погляду історії, мистецтва чи науки;
- пам'ятні місця — топографічні зони, спільні творіння людини й природи, що становлять особливу цінність завдяки їхній красі чи викликають інтерес як об'єкти археології, історії, етнології чи антропології.

2. У цій Рекомендації як *"природна спадщина"* розглядаються:

- природні пам'ятки, утворені фізичними чи біологічними формаціями або групами таких формацій, що становлять особливу цінність з естетичного й наукового поглядів;
- геологічні й фізіографічні утворення і точно визначені райони, які складають ареал цінних або таких, що знаходяться під загрозою, видів тварин і рослин, котрі становлять особливу цінність з погляду науки чи екології;
- природні пам'ятні місця чи суворо обмежені природні зони, які становлять цінність для науки, екології, природної краси, або спільні творіння людини і природи.

II. Національна політика

3. Відповідно до своїх юридичних і законодавчих вимог кожна держава має згідно з можливостями формулювати, вдосконалювати і здійснювати національну політику, головною метою якої полягає у координації та використанні всіх наукових, технічних, культурних та інших можливостей для забезпечення ефективної охорони, збереження й популяризації культурної та природної спадщини.

III. Загальні принципи

4. Культурна і природна спадщина є багатством, охорона, збереження й популяризація якого покладаються на держави, на території яких воно знаходиться, обов'язки як перед своїми громадянами, так і перед усім міжнародним співтовариством: держави-члени повинні проводити необхідні заходи для виконання цього зобов'язання.

5. Культурна та природна спадщина мають розглядатися як єдине ціле, що охоплює не лише творіння з властивою їм великою цінністю, а й найскромніші елементи, які набувають із часом культурної та природної цінності.

6. Жодне з цих творінь і жоден із цих елементів не повинні розглядатися поза їхнім довкіллям.

7. Оскільки кінцевою метою охорони, збереження й популяризації культурної та природної спадщини є розвиток людської особистості, держави-члени повинні у межах своїх можливостей дати орієнтацію своєї діяльності в цій царині, щоби культурна і природна спадщина не розглядалися як гальмо національного розвитку, а стали визначальним чинником такого розвитку.

8. Охорону, збереження й популяризацію культурної та природної спадщини слід розглядати як один із суттєвих аспектів планів регіонального розвитку й загального планування на національному, регіональному й місцевому рівнях.

9. Необхідно здійснювати активну політику збереження та інтеграції культурної та природної спадщини з суспільним життям. Держави-члени мають об'єднати дії всіх зацікавлених державних і приватних служб з метою формування та реалізації такої політики. Попереджувальні й виправні заходи щодо культурної та природної спадщини слід доповнювати іншими заходами, аби надати кожній цінності цієї спадщини функцію, яка включала б її в сучасне та майбутнє соціальне, економічне, наукове і культурне життя народу, функцію, сумісну з культурним і природним характером даної цінності. У здійсненні заходів з охорони культурної спадщини мають використовуватися наукові й технічні досягнення усіх дисциплін, пов'язаних з охороною, збереженням і популяризацією культурної та природної спадщини.

10. У міру можливостей державним органам треба знаходити дедалі значніші фінансові засоби для збереження й популяризації культурної та природної спадщини.

11. Місцеве населення варто безпосередньо залучати до здійснення заходів з охорони і збереження, до нього необхідно звертатися за пропозиціями і допомогою, зокрема в тому, що стосується поваги і нагляду за культурною та природною спадщиною. Може бути також передбачено фінансове сприяння з боку приватного сектора.

IV. Організація служб

12. Попри те, що різноманітність не дозволяє всім державам-членам прийняти одноманітну організацію, все ж таки слід виробити деякі спільні критерії.

Спеціалізовані державні служби

13. Держави-члени мають заснувати на своїй території, з урахуванням притаманних кожній країні умов, одну чи кілька спеціалізованих державних служб, якщо вони до цього часу не створені, яким доручається ефективно виконувати нижченаведені функції:

а) розробляти і здійснювати різноманітні заходи з метою охорони, збереження і популяризації культурної та природної спадщини та її активної інтеграції з суспільним життям; приступити до складання переліку об'єктів охорони цієї спадщини і створення відповідних служб документації;

б) готувати й набирати наукові, технічні та адміністративні кадри, доручати їм розроблення програм виявлення, охорони, збереження, інтеграції та керівництво їх виконанням;

с) організовувати тісну співпрацю спеціалістів різних дисциплін для вивчення проблем технічного збереження культурної та природної спадщини;

д) створювати чи використовувати лабораторії для вивчення усіх наукових проблем, які виникають у зв'язку зі збереженням культурної та природної спадщини;

е) стежити за тим, щоби власники чи наймачі здійснювали необхідну реставрацію і забезпечували оптимальне мистецьке і технічне утримування будівель.

Консультативні органи

14. Спеціалізовані служби мають працювати разом із консультативними органами, відповідальними за консультацію та підготовку заходів, дотичних до культурної та природної спадщини. Ці консультативні органи мають складатися, зокрема, з експертів, представників великих асоціацій із збереження культурної спадщини і представників зацікавлених адміністративних органів.

Співробітництво між різними органами

15. Спеціальні служби з охорони, збереження і популяризації культурної та природної спадщини мають працювати нарівні з іншими державними службами, зокрема з тими, що займаються облаштуванням території, проведенням значних робіт, довкіллям, плануванням території, економічним і соціальним плануванням. Необхідно ретельно розробляти програми розвитку туризму, пов'язані з природною та культурною спадщиною, аби не підмінити властивого характеру і значення таких цінностей, і вживати заходів для встановлення відповідних зв'язків між зацікавленими органами.

16. Між спеціалізованими службами слід організувати на всіх рівнях постійне співробітництво у проведенні широкомасштабних проектів і створити координаційні органи для того, щоб спільно прийняті рішення враховували різні інтереси. Спільне планування між ними має передбачатися від самого початку досліджень, необхідно створити механізм для вирішення конфліктів.

Компетенція центральних, федеральних, обласних та місцевих органів

17. З огляду на те, що проблеми охорони, збереження й популяризації культурної та природної спадщини є складними, вимагають спеціальних знань, іноді прийняття не простих рішень і що в цій сфері немає достатньої кількості кваліфікованих спеціалістів, розподіл обов'язків між

центральними чи федеральними органами влади та обласними чи місцевими органами влади має в основному здійснюватися способом продуманої рівноваги, яка враховувала б умови кожної держави в усьому, що стосується розроблення й застосування усіх заходів щодо охорони.

V. Заходи з охорони

18. Держави-члени мають у межах своїх можливостей проводити необхідні наукові, технічні, адміністративних, юридичні та фінансові заходи для забезпечення охорони культурної та природної спадщини, що знаходиться на її території. Ці заходи визначаються законодавством і устроєм держави.

Наукові й технічні заходи

19. Державам-членам слід турботливо й систематично підтримувати у належному стані свою культурну і природну спадщину, аби уникнути значних фінансових операцій, викликаних її руйнуванням; з цієї метою їм належить спостерігати за цією спадщиною через періодичні інспекції. Крім того, відповідно до наявних у них наукових, технічних і фінансових можливостей вони повинні розробити детальну і сплановану програму збереження й популяризації, яка поступово охопила б усю культурну і природну спадщину.

20. Необхідним роботам мають, залежно від їхніх масштабів, передувати й супроводжувати їх глибокі спільні дослідження спеціалістів усіх відповідних галузей.

21. Держави-члени мусять вишукувати ефективні методи додаткової охорони тих предметів культурної та природної спадщини, яким загрожує особливо серйозна небезпека. У таких методах необхідно брати до уваги взаємозв'язок наукових, технічних і мистецьких проблем, визначати необхідні заходи.

22. Предмети культурної та природної спадщини слід, де це є доцільним, реставрувати задля збереження їхнього вигляду чи надати їм нову, придатнішу функцію за умови, що їхня культурна цінність від цього не зменшиться.

23. Роботи, здійснювані щодо культурної спадщини, мають бути скеровані на збереження її традиційного вигляду, недопущення будь-яких нових будівель чи будь-якого опорядження, яке могло б порушити її об'ємне чи кольорове співвідношення з довкіллям.

24. Оскільки зв'язки між пам'яткою та її довкіллям, встановлені часом і людьми, є надзвичайно важливими, їх ніяк не можна порушувати чи нищити. Не слід дозволяти ізоляцію пам'ятки через знищення довкілля; так само її переміщення має розглядатися лише як виключне рішення, спричинене надзвичайно важливою мотивацією.

25. Держави-члени мають проводити заходи щодо охорони культурної та природної спадщини від несприятливих наслідків технологічного розвитку цивілізації. Метою цих заходів має бути боротьба з шумом і вібраціями машин та транспортних засобів. Необхідно також проводити заходи проти забруднення та стихійних лих, передбачати компенсацію втрат, заподіяних культурній і природній спадщині.

26. Оскільки відродження ансамблів не завжди підкоряється ідентичним правилам, державам-членам у відповідних випадках необхідно передбачати соціологічні дослідження з метою точного визначення соціально-культурних потреб середовища, в якому знаходиться відроджуваний ансамбль. Будь-яка операція щодо відродження має надати людині можливість працювати у цьому ансамблі та розвиватися в ньому.

27. Державам-членам належить проводити дослідження геології та екології різноманітних цінностей природної спадщини, таких як природні парки, заповідники й заказники флори і фауни, сховища, зони відпочинку чи інші еквіваленти резервації, щоби збагнути їхню наукову цінність, визначити вплив їх використання відвідувачами і встановити контроль за наслідками цього, щоби уникнути заповідання серйозної шкоди цій спадщині та забезпечити відповідну основу для збереження фауни і флори.

28. Держави-члени мають бути обізнаними з розвитком засобів сполучення, зв'язку, аудіовізуальних засобів, автоматичної обробки даних та іншої відповідної техніки, а також тенденцій культури й відпочинку, щоби створити найкращі можливості та умови для наукових досліджень і відпочинку широкого загалу, які відповідали б призначенню кожного району і не завдавали б шкоди його природним ресурсам.

Адміністративні заходи

29. Кожній державі-членові слід якомога швидше скласти перелік своєї культурної та природної спадщини, в т. ч. цінностей, які, не маючи виключного значення, невіддільні від середовища і сприяють його неповторності.

30. Результати перепису культурної та природної спадщини мають бути викладені в належній формі й постійно оновлюватись.

31. Держави-члени мають підготувати мапи і найповнішу документацію даних про цю культурну та природну спадщину, аби забезпечити справжнє визнання культурної та природної спадщини на всіх рівнях планування.

32. Держави-члени мусять турбуватися про відповідне використання історичних ансамблів, які втратили своє первісне призначення.

33. Має розроблятися план охорони, збереження, розвитку й відродження історичних і художніх ансамблів. В ньому треба вказувати периферичні пояси охорони, викладати умови використання землі й зазначати споруди, що їх належить охороняти, а також умови такої охорони. Цей план слід включати в загальну політику міста і країни для цих районів.

34. У планах відродження необхідно вказувати використання історичних будівель і зв'язки між відновлюваною зоною та містобудівельним розвитком довколишніх районів. При визначенні зони, що підлягає відродженню, варто консультуватися з місцевою владою і компетентними представниками цієї зони.

35. Будь-які роботи, що могли б спричинити порушення наявного стану будівель в районі, що охороняється, слід проводити лише за умови попереднього дозволу планових органів міста і країни та за порадою спеціалізованих служб, відповідальних за охорону культурної та природної спадщини.

36. З метою створення в ансамблях будівель із сучасними зручностями, необхідних для мешканців, варто дозволяти внутрішні переробки, якщо вони докорінно не змінюють характерних рис старовинних будівель.

37. Державам-членам належить розробляти коротко- і довготермінові плани на основі переліків своєї природної спадщини з метою досягнення того, щоб система збереження відповідала потребам їхніх країн.

38. Держави-члени мають створити консультативну службу для орієнтації неурядових організацій і землевласників з питань національної політики щодо збереження природи з урахуванням продуктивного використання землі.

39. Держави-члени мусять розробляти політику і програми щодо відновлення природних ділянок, занеханих унаслідок промислової та іншої діяльності людини.

Юридичні заходи

40. Культурна і природна спадщина має охоронятись у своїх окремих елементах чи в цілому, залежно від міри зацікавленості нею, законодавством чи положеннями відповідно до компетенції та правових процедур кожної країни.

41. Заходи щодо охорони належить доповнювати в міру необхідності прийняттям нових положень, що сприятимуть збереженню культурної та природної спадщини і полегшуватимуть належну підтримку її складових частин. З цією метою дотримання заходів з охорони має розповсюджуватися на окремих власників та на державні органи, котрі володіють об'єктами культурної та природної спадщини.

42. Якщо певна нерухомість розташована всередині чи поблизу пам'ятного місця, що охороняється, вона не може без дозволу на те спеціалізованих органів бути предметом будь-яких нових будівель, руйнувань, вирубки лісів, перебудов, що змінять її вигляд.

43. У законодавчих текстах про будівництво промислових підприємств чи проведення громадських або приватних робіт має враховуватися чинне законодавство у сфері збереження спадщини. З метою прискорення проведення необхідних робіт щодо збереження органи, відповідальні за охорону культурної та природної спадщини, можуть уживати заходів із надання фінансової допомоги власникові, заступивши його собою, і проведення замість нього робіт, вартість яких він мусить, поза сумнівом, відшкодувати.

44. Там, де це необхідно для збереження цінностей, органи влади можуть отримати повноваження на експропріацію будівлі чи пам'ятного місця, що охороняється, і на передачу його державним органам відповідно до умов і положень внутрішнього законодавства.

45. Держави-члени мають регламентувати розміщення афіш, реклами, в т. ч. світлових, торгових вивісок, облаштування наметових містечок, встановлення опор, прокладання електричних чи телефонних кабелів, встановлення телевізійних антен, рух і стоянки будь-якого транспорту, встановлення вказівок на дорогах, розміщення міського обладнання і т. д., тобто всього, що пов'язане з упорядкуванням або частковим використанням культурної та природної спадщини.

46. Обов'язки, що випливають із заходів щодо охорони будь-якого елементу культурної та природної спадщини, не слід відокремлювати від майна, незалежно від того до кого воно переходить. У разі продажу будівлі, що охороняється, чи природного пам'ятного місця необхідно повідомляти покупцеві про те, що вони підлягають охороні.

47. Відповідно до юридичних та конституційних положень кожної держави-члена кримінальні покарання чи адміністративні санкції мають застосовуватися до будь-якої особи, яка свідомо зруйнує, змінить або зіпсує пам'ятку, ансамбль чи пам'ятне місце, що мають археологічну, історичну чи мистецьку цінність. Ці заходи можуть доповнюватися конфіскацією обладнання, використаного для незаконних розкопок.

48. Кримінальні покарання чи адміністративні санкції слід накладати на винуватця будь-яких інших посягань на охорону, збереження або популяризацію взятих під захист об'єктів культурної або природної спадщини і мають включати положення щодо відновлення пошкоджених пам'ятних місць в їх первинному стані відповідно до наукових і технічних норм.

Фінансові заходи

49. Центральні й місцеві органи влади мають по можливості передбачати у своїх бюджетах певну частину коштів, пропорційну значенню цінностей культурної та природної спадщини, яка охороняється, аби забезпечити утримання, збереження і популяризацію тих цінностей, власниками яких вони є, і взяти фінансову участь у роботах, що проводяться з цінностями, котрі охороняються, органами влади чи приватними власниками.

50. Витрати, пов'язані з охороною, збереженням і популяризацією культурної та природної спадщини, що знаходиться у приватній власності, мають, згідно з можливостями, відноситися на рахунок її власників і користувачів.

51. Для приватних власників володінь, що охороняються, можуть бути встановлені пільгові податкові режими, позики чи допомоги за умов, що вони здійснюватимуть роботи з охорони, збереження чи популяризації своїх володінь відповідно до встановлених норм.

52. Власникам культурних і природних ділянок, що охороняються, у разі необхідності, може виплачуватися компенсація за витрати, зроблені ними внаслідок здійснення програм щодо охорони.

53. Фінансові переваги, надавані приватним власникам, належить у відповідних випадках супроводжувати виконанням деяких умов, встановлених у інтересах суспільства, наприклад: доступ до парків, садів, визначних місць, відвідування всіх чи частин внутрішніх приміщень пам'яток і ансамблів та природних визначних місць, фотографування і т. ін.

54. У бюджетах державних органів варто передбачати спеціальні кошти для охорони культурної та природної спадщини, якій загрожують великомасштабні громадські чи приватні роботи.

55. Аби збільшити свої фінансові можливості, держави-члени можуть заснувати один чи кілька "Фондів культурної та природної спадщини", що були б державними установами з правом отримання приватних пожертвувань, дотацій та дарчих сум, зокрема, від промислових і комерційних організацій.

56. Особам і установам, що роблять пожертвування, дарують суми чи заповіти на придбання, реставрацію чи утримання певних елементів культурної та природної спадщини, можуть надаватися податкові пільги.

57. З метою полегшення діяльності з відновлення природної та культурної спадщини держави-члени можуть проводити особливі заходи, зокрема, у формі позик на цілі оновлення й реставрацію, а також заходи щодо регламентації, необхідні для того, щоб уникнути спекулятивного зростання цін на землю у визначених зонах.

58. Аби уникнути переселення на шкоду малозабезпеченим мешканцям відроджуваних будівель чи ансамблів, може бути передбачена винагорода, що компенсує збільшення квартирної плати і дозволить мешканцям відроджуваних будівель зберегти свої квартири. Ця тимчасова винагорода, що визначається залежно від доходів заінтересованих осіб, дозволить останнім робити більші витрати на проведення робіт.

59. Держави-члени можуть поліпшити фінансування будь-яких робіт, здійснюваних щодо культурної та природної спадщини, заснуванням позичкового фонду, який став би органом, що користується підтримкою державних структур і приватних кредитних установ, відповідальних за надання власникам позичок під низькі проценти і з довготривалим терміном погашення.

VI. Культурно-освітня діяльність

60. Університети, навчальні заклади усіх ступенів і неперервної освіти мають організувати курси, лекції, семінари і т. ін. з історії мистецтва, архітектури, навколишнього середовища і міського планування.

61. Державам-членам варто здійснювати просвітницькі кампанії, аби пробуджувати широкий інтерес населення і розвивати його повагу до культурної та природної спадщини. Постійні зусилля бажано здійснювати для інформування населення про те, що робиться і що може бути зроблено для охорони культурної та природної спадщини і для зміцнення любові й поваги до її цінностей. З цією метою, в міру необхідності, належить використовувати всі засоби інформації.

62. За повного обліку особливої економічної та соціальної цінності культурної і природної спадщини необхідно вжити заходів щодо розвитку і зміцнення високої культурної та просвітницької цінності цієї спадщини, суттєво мотивуючи її охорону, збереження й популяризацію.

63. Будь-які дії в інтересах цінностей культурної та природної спадщини повинні враховувати цю культурну і просвітницьку цінність, яка базується на тому, що вони є свідченням певного середовища, форм архітектури або містобудування, проявів людської особистості та її перспектив.

64. Необхідно створювати добровільні організації для того, щоб заохочувати національну й місцеву владу повністю використовувати її повноваження у справі охорони, сприяти їм, а в необхідних випадках відшукувати для них фінансові кошти. Ці організації мають підтримувати контакти з місцевими історичними товариствами, з товариствами з благоустрою та місцевими комітетами розвитку, з туристичними організаціями тощо; вони можуть також організовувати для своїх членів коментовані екскурсії та відвідування різних елементів культурної та природної спадщини.

65. Варто організувати інформаційні центри, музеї та виставки для роз'яснення робіт, здійснюваних на елементах культурної та природної спадщини, які заплановано відновити.

VII. Міжнародне співробітництво

66. Державам-членам слід співпрацювати у галузі охорони, збереження й популяризації культурної та природної спадщини, використовуючи, коли це бажано, допомогу міжурядових і неурядових міжнародних організацій. Таке двостороннє чи багатостороннє співробітництво необхідно координувати і відображати у таких формах:

- а) обмін науково-технічною інформацією та публікаціями;
- б) організація навчальних курсів і робочих груп із визначених питань;
- с) надання стипендій для досліджень і відряджень наукового, технічно-го й адміністративного персоналу та пересилання обладнання;
- д) надання можливостей для наукової й технічної підготовки за кордоном через участь молодих дослідників і техніків у архітектурних роботах, археологічних розкопках і збереженні природних визначних місць;
- е) координація, в межах групи держав-членів, великомасштабних проєктів щодо збереження, розробок, реставрації та відродження з метою поширення набутого досвіду.

[Міжнародні документи 1972 року. Конвенції і рекомендації ЮНЕСКО з питань охорони культурної спадщини // Електронний варіант: <http://ecolife.org.ua/laws/inter/1972/02.php>].

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Рекомендація "Про участь і вклад народних мас у культурне життя"

*Документ 995-574, редакція від 26.11.1976 р.
Ухвалено у м. Найробі, 26 листопада 1976 року
на 19-ій сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО.*

Генеральна конференція Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, зібравшись на свою дев'ятнадцяту сесію, котра проходила з 26 жовтня по 30 листопада 1976 року,

- нагадуючи, що у відповідності зі статтею 27 Загальної декларації прав людини (995-015) "кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, насолоджуватися мистецтвом, брати участь в науковому прогресі і користуватися його благами",

- нагадуючи, що в преамбулі Статуту ЮНЕСКО (995-014) мовиться, що для підтримки людської гідності необхідне широке розповсюдження культури і освіти серед усіх людей на основі справедливості, свободи і миру,

- нагадуючи положення Декларації принципів міжнародної культурної співпраці і (995-067), прийнятої чотирнадцятою сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО 4 листопада 1966р., і, зокрема, статтю I, згідно якої "кожна культура володіє гідністю і цінністю, які слід поважати і зберігати", і статтю 4, у якій зазначено, що однією з цілей міжнародної культур-

ної співпраці є "забезпечення кожній людині доступу до знань і можливості насолоджуватися мистецтвом та літературою усіх народів, брати участь у прогресі науки у всіх частинах земної кулі, користуватися його благами і сприяти збагаченню культурного життя", а також положення Завершального акту Наради з безпеки та співпраці в Європі (1994-055) про те, щоб держави-учасники, "бажаючи сприяти зміцненню миру і взаєморозуміння між народами і духовному збагаченню людської особи без відмінності раси, статі, мови і релігії", ставили, зокрема, своєю метою сприяти загальному доступу до їх досягнень культури,

- вважаючи, що культурний розвиток не тільки доповнює і регулює загальний розвиток, але також є справжнім знаряддям прогресу,

- вважаючи, що

- а) культура є невід'ємною частиною соціального життя і у зв'язку з цим культурна політика повинна розглядатися у більш широкому контексті загальної політики держав; що культура за своєю природою є суспільним явищем, результатом спільної творчості людей і впливу їх один на одного;

- б) культура все більше виступає як важлива складова життя людини і є одним із основних чинників прогресу; що найважливішою умовою цього прогресу є забезпечення постійного зростання духовного потенціалу суспільства на основі усестороннього і гармонійного розвитку всіх його членів і якнайповнішого розкриття їх творчих можливостей;

- в) культура — це не просто нагромадження творів і знань, які виробляє, збирає і зберігає еліта для того, щоб зробити їх доступними для всіх, або які народ з багатим минулим і спадщиною пропонує іншим народам як зразок, якого їх позбавила історія; що культура не обмежується доступом до витворів мистецтва і гуманітарних наук, а є одночасно надбанням знань, потребою укладу життя, необхідністю спілкування,

- вважаючи, що участь якомога більшої кількості окремих людей та асоціацій у максимально різноманітних і вільно вибраних культурних заходах необхідна для розквіту основних людських цінностей і гідності особи; що доступ широких народних мас до цінностей культури може бути забезпечений лише при створенні необхідних економічних умов, які дозволяють їм не тільки користуватися благами культури, але й приймати активну участь у культурному житті і процесі розвитку культури,

- вважаючи, що доступ до культури і участь у культурному житті є двома взаємодоповнюючими аспектами однієї і тієї ж реальності, котра сприймається у взаємодії їх результатів, причому доступ може сприяти участі в культурному житті, а участь може розширювати доступ до культури, надаючи їй істинного значення; що без активної участі простий доступ до культури неминуче залишається за межами цілей культурного розвитку,

- відзначаючи, що культурна діяльність часто зачіпає лише незначну частину населення і що, крім того, існуючі організації і засоби, що використовуються, не завжди відповідають вимогам щодо становища тих людей, яких недостатня освіта, низький рівень життя, посередні житлові умови і, в цілому, економічна та соціальна залежність роблять особливо вразливими,

- відзначаючи, що часто існує значний розрив між дійсністю і проголошеними ідеалами, намірами, програмами або результатами,
- вважаючи, що хоча визначення цілей, змісту і засобів політики участі народних мас у культурному житті є важливим і невідкладним завданням, рішення, що приймаються, не можуть бути ідентичними для всіх країн, оскільки слід брати до уваги існуючі відмінності між соціально-економічним становищем і політикою держав,
- затверджуючи принципи поваги суверенітету держав і невтручання у внутрішні справи інших країн, рівність у правах і право народів на вільне самовизначення,
- усвідомлюючи відповідальність, яка лежить на державах-членах в галузі здійснення культурної політики, що дозволяє досягнути цілей, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй (995-010), Статуті ЮНЕСКО, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (995-042) і в Декларації принципів міжнародної культурної співпраці,
- беручи до уваги ту обставину, що ліквідація економічної і соціальної нерівності, яка закриває широким верствам населення доступ до основних знань в галузі науки і техніки, до усвідомлення своїх власних культурних потреб, обумовлює розширення доступу і участі у культурному житті; що до цих перешкод додаються опір змінам і всілякі перешкоди політичного чи комерційного характеру або у формі реакції відособлених громад,
- вважаючи, що проблема доступу і участі може бути розв'язана шляхом колективних підходів до численних галузей і аспектів життя; що ці підходи повинні бути диверсифіковані у відповідності зі специфічними особливостями кожного співтовариства, і всі разом вести до створення повноцінної структури суспільства, котра вимагає вибору основних альтернатив політики,
- усвідомлюючи важливу роль, яку можуть відігравати у суспільному і культурному житті: молодь, покликанням якої є сприяння еволюції та прогресу суспільства; батьки, особливо у зв'язку з їх вирішальним впливом на культурне формування дітей і пробудження їх творчих схильностей; літні люди, що вивільнялися для виконання нових соціальних і культурних функцій; трудящі, завдяки їх активному внеску в соціальні зміни; творчі працівники як творці і носії культурних цінностей; працівники сфери культури, місія яких полягає в ефективному залученні до участі в культурному житті всіх верств населення, виборі і вираженні їх прагнень, спираючись при цьому на самодіяльних організаторів,
- вважаючи, що доступ та участь, які повинні кожному дати змогу не тільки користуватися результатами культури, але й надавати можливість для самовираження під час вивчення зразків культури, власної творчості та розповсюдження продуктів культури,
- вважаючи, що участь в культурному житті припускає утвердження особи, її достоїнства і цінності, а також здійснення основних свобод і прав людини в тому вигляді, в якому вони проголошені в Статуті Організації Об'єднаних Націй та міжнародних правових актах в галузі прав людини; що культурному розвитку особи перешкоджають політика агресії, колоні-

алізм, неоколоніалізм, фашизм і расизм у всіх їх формах і проявах, а також інші чинники,

- вважаючи, що участь у культурному житті виявляється як утвердження самобутності, цінності та гідності; що недоторканності самобутності загрожують численні випадки ерозії, які виникають, зокрема, завдяки розповсюдженню непридатних моделей або недостатньо освоєних методів,

- вважаючи, що утвердження культурної самобутності не може призвести до ізоляції груп, а навпаки, воно повинне супроводжуватися широкими та частими спілкуваннями між ними; що такі контакти є основною передумовою, за відсутності якої цілі даної Рекомендації не зможуть бути досягнуті,

- враховуючи вирішальну роль загальної освіти, освіти в галузі культури і художньої підготовки, а також використання робочого і вільного часу з метою культурного розвитку особи в перспективі безперервної освіти,

- вважаючи, що засоби масової інформації можуть виконувати роль засобів культурного збагачення, одночасно відкриваючи небувалі можливості для культурного розвитку, сприяючи прояву культурного потенціалу людей, збереженню і популяризації традиційних форм культури, а також створенню та розповсюдженню нових форм, трансформуючись у засоби групової інформації і сприяючи безпосередній участі населення,

- вважаючи, що доступ і участь мають кінцевою метою підвищення духовного та культурного рівня всього суспільства на основі гуманістичних цінностей і надання культурі гуманістичного, демократичного змісту, що припускає використання рішучих заходів проти згубного впливу "масової комерційної культури", котра загрожує національним культурам та культурному розвитку людства, призводить до деградації особи і особливо шкідливо впливає на молодь,

- розглянувши пропозиції про участь і внесок народних мас у культурне життя, тобто, питання, передбачене пунктом 28 порядку даної сесії, ухваливши на своїй вісімнадцятій сесії, що це питання стане предметом міжнародної регламентації у формі рекомендації державам-членам,

приймає цим двадцять шостого листопада 1976 року дану Рекомендацію.

Генеральна конференція рекомендує державам-членам застосовувати нижче наведені положення, прийнявши у законодавчому або іншому порядку, залежно від характеру даних питань і відповідних конституційних положень, заходи для втілення у життя на територіях під їхньою юрисдикцією принципів і норм, проголошених у даній Рекомендації.

Генеральна конференція рекомендує державам-членам довести цю Рекомендацію до відома органів влади, установ, організацій, які можуть сприяти забезпеченню участі та внеску народних мас у культурне життя.

Генеральна конференція рекомендує державам-членам надати їй в терміни і у формі, які будуть встановлені нею, доповіді про заходи, прийняті для втілення у життя даної Рекомендації.

I. Визначення і сфера використання

1. Ця Рекомендація торкається сукупності зусиль, які слід докласти державам-членам або компетентним органам для демократизації засобів і

механізмів культурної діяльності, щоб надати можливість усім людям повною мірою і вільно брати участь у творенні культури та використанні її благ відповідно до вимог соціального прогресу.

2. У цілях цієї Рекомендації:

а) під *доступом до культури* потрібно мати на увазі ефективну можливість для усіх груп та одиниць, без винятку, за допомогою створення соціально-економічних умов, вільно одержувати інформацію, формуватися як особистість, пізнавати, розуміти і користуватися цінностями культури і культурними надбаннями;

б) під *участю у культурному житті* слід розуміти ефективну і гарантовану для усіх груп та індивідуумів можливість вільного самовираження, спілкування, дії, творення з метою забезпечення свого власного розквіту, гармонійного життя і культурного прогресу суспільства;

с) під *комунікацією* слід розуміти відносини між групами або індивідуумами, котрі прагнуть вільно обмінюватися або ділитися інформацією, ідеями, знаннями на користь діалогу, злагодженої взаємодії, взаєморозуміння і солідарності у дусі поваги їх індивідуальності та відмінностей, з метою посилення взаєморозуміння і зміцнення миру.

3. У цілях даної Рекомендації:

а) концепція культури розповсюджується на всі форми творчості і вияву груп або індивідуумів як у їхніх способах життя, так і в художній діяльності;

б) вільний демократичний доступ народних мас до культури припускає проведення відповідної соціально-економічної політики;

с) поняття участі в культурному житті припускає участь різних соціальних партнерів як в ухваленні рішень, пов'язаних з культурною політикою, так і в здійсненні заходів та їх експертизі;

д) вільна участь в культурному житті пов'язана з:

i) політикою розвитку, спрямованою на забезпечення економічного зростання і соціальної справедливості;

ii) політикою безперервної освіти, що відповідає потребам та прагненням усіх людей, сприяє усвідомленню ними власних інтелектуальних можливостей і сприйняття, забезпечує їм культурне виховання, художню підготовку, вдосконалює можливості самовираження та стимулює творчі здібності, дозволяючи їм, таким чином, краще засвоювати соціальні зміни і брати ширшу участь у суспільному житті;

iii) науково-технічною політикою, що керується прагненням зберігати культурну самобутність народів;

iv) соціальною політикою прогресу, що має, зокрема, метою скорочення і подальшу ліквідацію нерівності щодо умов життя, можливостей, здійснення сподівань, яким піддаються деякі групи та окремі особи, що знаходяться в несприятливому становищі;

v) політикою щодо навколишнього середовища, спрямованою на те, щоб шляхом впорядкування території та охорони природи створити умови життя, сприятливі для розквіту особи і колективів;

vi) політикою у галузі комунікації, спрямованою на розширення вільного обміну інформацією, ідеями, знаннями для сприяння взаєморозумінню і

заохочення з цією метою використання та розвитку засобів інформації як сучасних, так і традиційних у інтересах культури на основі поваги суверенітету держав та принципів невтручання у внутрішні справи інших країн, рівноправності і права народів на вільне самовизначення;

vii) політикою міжнародної співпраці на основі принципів рівності культур, взаємної поваги, взаєморозуміння і взаємодовіри та зміцнення миру.

II. Законодавчі і регламентуючі заходи

4. Державам-членам, якщо вони цього ще не зробили, рекомендується прийняти — відповідно до національних конституційних процедур — заходи законодавчого або регламентуючого порядку і змінити існуючі процедури з метою:

a) гарантувати, як права людини, право доступу до культури і участі у культурному житті відповідно до Загальної декларації прав людини (995-015), Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (995-042), Міжнародного пакту про цивільні і політичні права (995-043), відповідно до ідеалів та цілей, визначених у Статуті Організації Об'єднаних Націй (995-010) і Статуті ЮНЕСКО (995-014);

b) ефективно гарантувати вільний доступ до національних і світових культур для усіх членів суспільства без відмінностей або дискримінації на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних переконань, національного або соціального походження, матеріального становища або яких-небудь інших міркувань, і, таким чином, сприяти вільній участі усіх верств населення у процесі творення культурних цінностей;

c) надавати особливу увагу повноправному доступу жінок до культури, а також їх ефективній участі у культурному житті;

d) сприяти розвитку і розповсюдженню національних культур, а також розвитку міжнародної співпраці з метою кращого ознайомлення з досягненнями культур інших народів і зміцнення дружби та взаєморозуміння;

e) створювати відповідні умови, що дозволяють людям виконувати все більш активну роль у будівництві майбутнього свого суспільства, брати на себе відповідальність і обов'язки та реалізувати пов'язані з цим права;

f) гарантувати рівність культур у їх різноманітності, в тому числі культур національних та етнічних меншин, якщо такі є, як складових загальної спадщини людства, і забезпечувати їх розвиток на усіх рівнях без дискримінації; забезпечувати національним та етнічним меншинам доступ, ефективну участь у культурному житті країн, у яких вони проживають, щоб збагатити це життя своїм конкретним внеском, гарантуючи їм право на збереження культурної самобутності;

g) захищати, гарантувати і підвищувати значення всіх форм культурного вираження: національні або регіональні мови, діалекти, народне мистецтво, традиції, як минулого, так і сучасного, а також сільські культури, культури інших соціальних груп;

h) забезпечувати участь у культурному житті осіб з розумовими або фізичними вадами, надавати їм можливість робити свій внесок у це життя;

i) забезпечувати рівність можливостей доступу до освіти;

ж) гарантувати свободу мислення і комунікації, служіння ідеалам гуманізму;

к) гарантувати матеріальну базу для творчості і свободу творчих працівників, надання останнім статусу, що сприяє їх включенню у життя суспільства, захисту їх творів і прав, а також виконанню ними обов'язків перед суспільством;

л) визначити правовий статус персоналу, необхідного для проведення політики в галузі культури;

м) забезпечувати відповідне місце художній підготовці та викладанню культури у навчальних програмах, а також надавати особам, не охопленим шкільним навчанням, можливість користуватися художньою спадщиною;

н) стимулювати усі можливості інтелектуальної творчості, мистецтва рук і жестів, заохочувати художню підготовку, експериментування і самовираження з метою забезпечення зв'язків мистецтва з життям;

о) надати засобам масової інформації статус, котрий забезпечує їх автономію, сприяє ефективній участі як творчих працівників, так і широкої аудиторії; ці засоби не повинні загрожувати самотності культур, не шкодити їм; вони не повинні ставати знаряддям культурного панування, а повинні служити інтересам взаєморозуміння та миру;

р) поєднувати і пов'язувати елементи спадщини, традицій, минулого, котрі необхідно охороняти і популяризувати, з нинішніми тенденціями і сучасні погляди, які необхідно відображати;

с) охороняти і підкреслювати значення спадщини минулого, особливо стародавніх пам'яток і традицій, здатних сприяти встановленню необхідної рівноваги між суспільствами, що піддаються прискореній індустріалізації та урбанізації;

д) розвивати у громадськості розуміння значення урбанізму і архітектури не тільки як культурних і соціальних форм самовиявлення особистостей, але і як чинників, що визначають умови життя;

е) привертати населення до збереження і впорядкування природного середовища як на національному рівні, так і в межах міжнародної співпраці, оскільки якість природного середовища необхідна для повного розвитку людської особи;

ж) створювати умови, у яких праця і відпочинок, кожен по-своєму, були б можливістю для прояву культурної творчості для всіх; встановлювати режим роботи та відпочинку, а також режим діяльності культурних закладів так, щоб якомога більше число людей могло мати доступ до культурного життя і брати в ньому участь;

з) відкидати концепції, які під приводом культурної діяльності ґрунтуються на насильстві та агресії, пануванні і зневазі, расових забобонах, а також на ідеях або практиці, котрі призводять до деградації людської особи;

и) посилювати діяльність на користь миру і міжнародного взаєморозуміння відповідно до Декларації принципів міжнародної культурної співпраці (995-067); заохочувати розповсюдження ідей і культурних цінностей, здатних сприяти зміцненню миру, безпеки і співпраці.

III. Технічні, адміністративні, економічні і фінансові заходи

5. Державам-членам рекомендується у випадку, якщо це ще не зроблено, вивільнити технічні, адміністративні і фінансові засоби, необхідні для сприяння тому, щоб політика у галузі культурної діяльності піднялася з у край низького рівня, на якому вона може ще знаходитися, на рівень, що забезпечує оперативну ефективність для реалізації завдань безперервної освіти і культурного розвитку, з метою забезпечення повного доступу народних мас до культури і їх участі у культурному житті. Для цього державам-членам рекомендується здійснити нижче викладені заходи.

**А. Засоби культурної діяльності
Децентралізація матеріальної бази,
заходів і рішень**

6. Державам-членам або компетентним органам влади необхідно:

a) сприяти децентралізації заходів і заохочувати розвиток місцевих центрів, приділяючи особливу увагу малонаселеним зонам і периферійним районам, що знаходяться у несприятливих умовах;

b) розвивати і укріплювати мережу культурних та художніх установ не тільки у великих містах, але і в містечках, селах, кварталах;

c) заохочувати створення матеріальної бази, що відповідає потребам користувачів, а також сприяти об'єднанню обладнання, що використовується для цілей культури, з обладнанням, котре призначене для навчальних або громадських цілей, яке повинне мати певну мобільність з метою надання у розпорядження максимально великій кількості осіб комплексу засобів, що сприяють духовному і культурному розвитку;

d) сприяти використанню у культурних цілях будь-яких громадських місць, призначених для організації спілкування між групами і окремими особами;

e) заохочувати міжрегіональні і міжгромадські обміни;

f) стимулювати регіональну та місцеву ініціативу одночасно за допомогою забезпечення оперативних засобів на відповідних рівнях і шляхом розподілу повноважень по ухваленню рішень з представниками різних сторін, що беруть участь у культурних дебатах, у цих цілях розвивати вторинні центри ухвалення адміністративних рішень;

g) розробляти методи стимулювання народних мас до участі у художній творчості і культурних заходах на базі створених самим населенням організацій як у житлових районах, так і на місцях роботи;

h) передбачати спеціальні заходи щодо груп, що знаходяться в несприятливих умовах, і районів із недостатньо розвиненим культурним життям. У зв'язку з цим слід враховувати, наприклад, дітей, осіб із фізичними або розумовими вадами, осіб, що знаходяться у лікарнях або у в'язницях, осіб, що проживають у віддалених зонах або міських трущобах. Максимально слід залишати ухвалення рішень і розподіл пов'язаних з цим обов'язків на розсуд групи, що бере участь у заходах.

Узгодження

7. Державам-членам або компетентним органам слід заохочувати узгодження і співпрацю як в проведенні самих заходів, так і в розробці рішень:

а) приділяючи особливу увагу неінституційним і непрофесійним творчим культурним та художнім заходам, найбільш сприяючи любительським заходам у всій їх різноманітності;

б) створюючи на національному, регіональному і місцевому рівнях консультативні структури, котрі об'єднують представників різних відповідних професійних та соціальних груп і рухів, які братимуть участь у визначенні цілей, шляхів і засобів культурної діяльності.

Профспілки та інші організації трудящих

8. Державам-членам або компетентним органам необхідно використовувати всі заходи, що можуть сприяти профспілкам та іншим організаціям трудящих у вільному здійсненні їх політики або проєктів у галузі культури, допомагати їм користуватися усіма багатствами культурних цінностей і брати активну участь у культурного житті суспільства.

Культурно-організаційна діяльність

9. Державам-членам або компетентним органам слід:

а) сприяти підготовці персоналу для організації культурної діяльності, особливо культурмасових працівників, які повинні бути посередниками у справі інформації, комунікації і творчого виявлення, встановлюючи контакти між людьми і забезпечуючи взаємозв'язок між аудиторією, творами мистецтва, їх творцями і установами культури;

б) забезпечувати цей персонал дієвими засобами, які дозволять йому, по-перше, надавати підтримку самодіяльним організаторам місцевого середовища і, по-друге, стимулювати ініціативу та участь, використовуючи відповідні процеси підготовки, необхідні для цієї діяльності;

с) заохочувати використання засобів та апаратури комунікації і творчого виявлення, що володіють педагогічною цінністю і творчим потенціалом, шляхом надання цих засобів у розпорядження культурно-організаційних центрів, культурних установ: публічні бібліотеки, музеї і т. п.

Художня творчість

10. Державам-членам або компетентним органам слід:

а) створювати соціальні, економічні і фінансові умови, які можуть забезпечити працівникам мистецтв, письменникам і композиторам необхідну основу для вільної творчої праці;

б) з цією метою визначити, крім юридичних заходів, пов'язаних з охороною творів і авторських прав,

i) заходи соціальної дії, застосовані до всіх професійних працівників мистецтв, і податкові пільги не тільки для колективних засобів творчості (театр, кіно та ін.), але і окремих творчих працівників;

ii) політику надання стипендій, встановлення цін, розміщення державних замовлень і найму творчих працівників, особливо у галузях будівництва та декоративного оформлення громадських будівель;

iii) політику розповсюдження культури (виставки, спектаклі, виконання музичних творів тощо);

iv) політику у галузі досліджень, що дозволяє окремим творчим працівникам, групам і установам проводити досліді, експерименти, дослідження

у межах полівалентних або інших майстерень, без зобов'язання досягти успіху, для того щоб сприяти художньому і культурному оновленню;

с) передбачити створення фондів допомоги художній творчості;

д) сприяти розвитку обдарувань і молодих талантів без дискримінації, зміцнювати спеціалізовані установи професійної підготовки у всіх галузях мистецтва;

е) заохочувати і сприяти виданню високоякісних репродукцій художніх робіт, виданню і перекладу літературних творів, випуску і виконанню музичних творів;

ф) залучати творчих працівників до планування і проведення культурної діяльності на усіх рівнях;

г) забезпечувати плюралізм інстанцій експертизи і оновлення їх складу, а також різноманітність джерел фінансування, з тим щоб гарантувати свободу творчості;

h) надавати технічну, адміністративну і фінансову допомогу любительським творчим групам і підтримувати співпрацю між непрофесійними творчими працівниками та професійними працівниками мистецтва.

Індустрія культури

11. Державам-членам або компетентним органам влади не слід допускати, щоб міркування прибутку мали вирішальну дію на культурні заходи, передбачати у межах культурної політики механізми ведення переговорів із приватними підприємствами індустрії культури, а також можливості доповнюючих або компенсуючих дій.

Розповсюдження

12. Державам-членам або компетентним органам слід:

а) проводити політику субсидування і цінорегулювання у галузях культурних благ і послуг та створювати умови, що дозволяють забезпечити їх розповсюдження і доступ до них найширших верств населення, особливо у тих галузях культури, які залишаються поза увагою комерційних підприємств;

б) стежити шляхом проведення відповідної політики у галузі надання субсидій і укладання контрактів за розвитком заходів культурних асоціацій на національному, регіональному і місцевому рівнях;

с) надавати особливу увагу такому типу розповсюдження, який сприяє створенню активного настрою в аудиторії, а не пасивному споживанню культурної продукції.

Дослідження

13. Державам-членам або компетентним органам влади слід заохочувати дослідження у галузі культурного розвитку, які, зокрема, ставлять своєю метою дати оцінку діяльності, сприяти новим дослідженням і вивчати їх вплив на найширші аудиторії з метою можливого застосування нових заходів у галузі культурної політики.

В. Політика, пов'язана з культурною діяльністю

Комунікація

14. Державам-членам або компетентним органам слід:

а) сприяти всім формам комунікації, таким як збори, дебати, публічні виступи, колективні заходи, фестивалі з метою діалогу і безперервного обміну ідеями між окремими особами, громадськістю, творчими працівниками і продюсерами;

б) розширювати можливості зустрічей і обмінів, що мають культурні наслідки, наприклад, спортивні заходи, екскурсії на природу, розвиток художнього і естетичного сприйняття, ознайомлення з соціальною дійсністю або туризм;

в) спонукати соціальних посередників якнайширше розповсюджувати інформацію та розвивати вільне культурне виявлення членів своїх

громад, установ, організацій, профспілок або об'єднань з метою розвитку у них сприйняття і ознайомлення їх із культурною діяльністю;

г) забезпечувати інформацією, яка могла б викликати у відповідь дії і будити ініціативу;

д) сприяти доступу до друкованих видань за допомогою їх оперативного і гнучкого розповсюдження та розвивати з цією метою такі установи, як бібліотеки та читальні зали;

е) заохочувати широке використання засобів аудіовізуальної інформації для того, щоб донести до найширших верств населення все те краще, що було в минулому і є сьогодні, використовуючи при необхідності усні традиції, збиранню яких також можуть сприяти ці засоби;

ж) розвивати активну участь аудиторії, надаючи їй можливість вибирати і здійснювати програми, сприяючи встановленню постійного обміну ідеями між аудиторіями, творчими працівниками і продюсерами, а також заохочуючи створення центрів випуску місцевих і громадських програм, які могли б використати ці аудиторії;

з) стимулювати органи комунікації розширювати і робити більш різноманітними програми, щоб забезпечити більший вибір із врахуванням надзвичайно різноманітного характеру аудиторії, підвищувати культурний рівень передач, призначених для широкої публіки; відбирати розмовну мову і мову образів, доступну всім; віддавати перевагу завданням інформації і освіти перед мотивами пропагандистського або рекламного характеру; звертати особливу увагу на захист національних культур від шкідливого впливу деяких видів масової культури;

и) сприяти здійсненню порівняльних досліджень і досліджень про взаємовплив творчого працівника, засобів інформації і суспільства, про зв'язок між виробництвом і сприйняттям культурних програм;

й) передбачати у світлі безперервної освіти ознайомлення з аудіовізуальними "мовами", а також вироблення критичного підходу до інформаційних засобів і програм з наймолодшого віку;

к) в загальному плані розвивати форми освіти, враховуючи особливості аудиторії для того, щоб підготувати її до сприйняття, відбору і засвоєння масиву інформації, поширюваної у сучасних суспільствах.

Освіта

15. Державам-членам або компетентним органам влади необхідно:

а) систематично пов'язувати культурні проекти з освітніми проектами у перспективі безперервної освіти, що охоплює сім'ю, школу, суспільне

життя, професійну підготовку, безперервну підготовку і культурну діяльність;

б) забезпечувати доступ народних мас до знань з обліком необхідності створення соціально-економічних умов, що сприяють їх участі у житті громади і, в разі необхідності, трансформувати системи, зміст і методи навчання;

с) систематично розробляти програми культурного виховання і художньої підготовки на усіх рівнях, залучаючи до цього керівних працівників культури і творчих працівників.

Молодь

16. Державам-членам або компетентним органам влади слід пропонувати молоді широкий вибір культурних заходів, що відповідають її потребам і прагненням, сприяють вихованню у неї почуття відповідальності перед суспільством, будити в ній інтерес до національної та світової культурної спадщини і до культурної співпраці у дусі дружби, міжнародного взаєморозуміння і миру, сприяти утвердженню гуманістичних ідеалів, а також поваги до найбільш загальновизнаних виховних та етичних принципів.

Навколишнє середовище

17. Державам-членам або компетентним органам влади слід:

а) створити механізми узгодження, що дозволяють жителям або ж їх представникам безпосередньо брати участь у розробці концепції і виконанні планів містобудування, поліпшення залежних від людини умов життя, а також збереженні історичних кварталів, міст і місцевостей, їх включення у сучасне оточення;

б) брати до уваги міжнародні акти, прийняті з цих питань міжурядовими організаціями.

IV. Міжнародна співпраця

18. Державам-членам або компетентним органам влади слід:

а) укріплювати двосторонню і багатогранну регіональну та міжнародну культурну співпрацю, дотримуючись загальновизнаних принципів міжнародного права, ідеалів, цілей Організації Об'єднаних Націй, незалежності і суверенітету держав, взаємної вигоди, а також рівноправності культур;

б) розвивати повагу до інших народів, необхідність відмови від актів міжнародного насильства, а також політики сили, панування і агресії;

с) заохочувати розповсюдження ідей і культурних цінностей з метою кращого взаєморозуміння між людьми;

д) розвивати і диверсифікувати культурні обміни для того, щоб забезпечувати все більш глибоке пізнання цінностей кожної культури, і, зокрема, привертати увагу до культур країн, що розвиваються, це стане даниною поваги до культурної самобутності цих країн;

е) робити активний внесок у здійснення культурних заходів, створення і розповсюдження спільних творів, розвивати прямі зв'язки і обміни між установами і особами, активно працюючими в галузі культури, а також дослідження у галузі культурного розвитку;

ф) заохочувати неурядові організації, профспілки і соціально-професійні групи, жіночі та молодіжні асоціації, кооперативи та інші організації (на-

приклад, асоціації творчих працівників) брати участь у міжнародних культурних обмінах і сприяти їх розвитку;

g) враховувати при здійсненні обмінів людьми взаємне збагачення, забезпечуване співпрацею між фахівцями різних країн;

h) виходити з того, що залучення до культури і культурна інформація особливо необхідні тоді, коли йдеться про цивілізації і культури інших народів, щоб у свідомість людей проникали ідеї визнання культурного плюралізму і рівності культур;

i) забезпечувати такий стан, аби вибрані ідеї були вкорінені або повторно вкорінялися в універсальний контекст для того, щоб доступ до цих елементів культури міг мати значення для міжнародного співтовариства в цілому;

j) враховувати важливий внесок преси, книг, аудіовізуальних засобів і, особливо, телебачення у взаєморозуміння народів і їх ознайомлення з культурними досягненнями інших народів; заохочувати використання засобів інформації, зокрема, супутників зв'язку, для сприяння ідеалам миру, правам людини і основним свободам, дружбі між людьми та міжнародному взаєморозумінню і співпраці; використовувати необхідні заходи для охорони національних культур від творів, що пропагують ідеї ворожнечі, ненависті між народами, війни, насильства і расизму, маючи на увазі їх негативні наслідки і розбещуючий вплив на молодь;

k) надавати у відповідній формі фінансову допомогу на заходи, мета яких полягає у сприянні обмінам і культурній співпраці на міжнародному рівні.

V. Держави з федеральною структурою

19. При виконанні положень цієї Рекомендації держави-члени, що мають федеральну конституційну систему, не зобов'язані виконувати положення даної Рекомендації у тих випадках, коли за конституцією вони відносяться до компетенції штатів, провінцій або кантонів, причому, відповідний федеральний або конфедеральний уряд зобов'язаний у цьому випадку тільки інформувати про них штати, провінції або кантони і рекомендувати їм їх ухвалення.

[Документ 995-574, ред. від 26.11.1976 року // Конвенції і рекомендації ЮНЕСКО з питань охорони культурної спадщини // Електронний варіант: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995-574&c=1#Current>].

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Рекомендація №35

Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури

"Збереження й популяризація культурної спадщини"

Документ 995-743, редакція від 06.08.1982

Конференція,

- вважаючи, що елементам, які складають всесвітню культурну спадщину, дедалі більше загрожують дії, котрі застосовуються проти певної території;

- враховуючи, що в останні два століття колоніалізм розкидав по всьому світу або вплинув на значну частину основної культурної спадщини країн третього світу — тієї культурної спадщини, яка зробила важливий внесок у розвиток світових ідей;

- нагадуючи, що безцінні предмети та ансамблі, які становили частину історії людства, загинули під час першої та другої світових воєн, здебільшого в Європі;

- відзначаючи серйозний характер нових загроз для людини та її спадщини, нині більшою мірою, ніж будь-коли, необхідні міжнародні солідарність, взаємне розуміння і повага, що виступають як засіб згоди та взаєморозуміння між народами,

рекомендує Генеральному директору:

а) скликати міжнародний симпозіум із питань загальної культурної спадщини і миру;

б) розширити обмін досвідом між спеціалістами різних держав-членів із метою сприяння більшому взаєморозумінню й поглибленню знань про різні культурні особливості;

в) сприяти встановленню такого міжнародного клімату, який допомагав би населенню країн глибше усвідомлювати матеріальну й духовну цінність їхньої культурної спадщини.

[Міжурядові конференції з питань політики у галузі культури. Рекомендації Міжнародної конференції Мехіко, 1982. Документ 995-743, ред. від 06.08.1982 // Електронний варіант: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995-743&c=1#Current>].

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Рекомендація № 28

Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури

"Культура і демократія.

Права у сфері культури і культурна демократія"

Документ 995-742, редакція від 06.08.1982

Конференція,

- вважаючи, що культура бере початок у необмежених творчих здібностях народу і що постійно збагачуються завдяки цьому;

- враховуючи, що знання суспільством своєї культури є суттєвим чинником його розвитку;

- вважаючи, що усім людям і народам без будь-якої дискримінації необхідно забезпечити право на освіту та культуру;

- вважаючи, що досягнення цієї мети пов'язане з ліквідацією усіх форм дискримінації у сфері культури за ознакою статі, раси, релігії чи соціального становища;

- вважаючи, що демократизація культури вимагає невідкладної децентралізації культурної діяльності через поширення її на всі географічні райони й соціальні групи держави;

- будучи впевненою, що найширше знайомство з культурою інших народів зміцнює культурну демократію, роблячи культуру доступною населенню у всіх її загальних, національних і регіональних аспектах;

- усвідомлюючи важливість статті 27 Загальної декларації прав людини (№995-015), у якій утверджується право кожної людини "вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі й користуватися його благами";

- нагадуючи про Резолюцію №1 Міжурядової конференції з організаційних, адміністративних і фінансових аспектів політики у сфері культури (Венеція, 1970 рік), у якій державам постійно пропонується "робити все можливе для створення соціальних і економічних умов, що відкривають вільний демократичний доступ до культури",

1) *рекомендує державам-членам:*

а) вживати необхідних заходів для прискорення процесу демократизації культури, здійснюючи політику, яка забезпечує право на культуру і гарантує суспільству можливість користуватися благами, що з цього випливають;

б) підтвердити в своєму законодавстві та у своїй адміністративній практиці абсолютну відмову від усіх форм дискримінації у сфері культури за ознакою статі, раси, релігії чи соціального стану;

в) вжити заходів із метою децентралізації творчої культурної діяльності та управління культурою, щоб забезпечити ефективну участь усіх груп суспільства і гарантувати поширення культурних заходів на всі географічні райони держав, уникаючи їхньої концентрації у міських центрах;

г) посилювати й розширювати впливи найвизначніших регіональних, національних і загальних культурних цінностей, надаючи усім цим категоріям однакового значення, щоб населення могло завдяки вільному вибору збагачувати свою інтелектуальну спадщину залежно від своїх потреб і уподобань;

г) створювати необхідні соціально-економічні умови для того, щоб населення в цілому могло брати участь у створенні культурних цінностей, мати до них доступ і користуватися ними;

д) сприяти розвитку демократії у сфері культури й демократизації освіти;

е) розпочати широкий наступ на неграмотність, ліквідація якої стане першим значним кроком у напрямку справжнього розвитку культури і створення демократичної культури, доступної народним масам;

є) заохочувати залучення населення до мистецтва і контакти між авторами творів і населенням;

ж) організувати підготовку й перепідготовку спеціалістів із проведення культурних заходів у громадах;

з) приділяти особливу увагу участі молоді у культурному житті;

і) активніше створювати такі культурні установи, як бібліотеки, музеї, театри, кінотеатри й пересувні виставки у громадах, особливо у сільській місцевості;

2) пропонує Генеральному директору збільшити допомогу державам-членам, які прагнуть демократизації культури та освіти.

[Міжурядові конференції з питань політики у галузі культури. Рекомендації Мехіко щодо політики у галузі культури. Документ 995-742, ред. від 06.08.1982 / Рекомендація № 28 Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури. Мехіко, 1982 рік // Електронна версія: [http:// zakon. rada. gov.ua / cgi-bin / laws / main.cgi ? nreg=995-742 &c=1# Current](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995-742&c=1#Current)].

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Рекомендація № 27
Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури
"Всесвітнє десятиліття розвитку культури"

Документ 995-741, редакція від 06.08.1982р.

Конференція,

- відзначаючи із задоволенням результати політики і практики у сфері культури, досягнуті державами-членами за останні 10 років;
- підкреслюючи, що культура є невіддільною частиною життя кожної людини і кожного суспільства і що розвиток, кінцевою метою якого є людина, приховує у собі важливий культурний аспект;
- відзначаючи, що зусилля у справі розвитку культури пов'язані з прагненням народів до політичної свободи і соціально-економічного розвитку;
- беручи до уваги, що діяльність щодо розвитку культури варто розглядати у міжнародній перспективі як вимогу всесвітнього розвитку на благо миру;
- відзначаючи діяльність ЮНЕСКО щодо розвитку культури й забезпечення рівності культур народів;
- нагадуючи статтю 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй (№995-010),

1) *рекомендує Генеральній конференції ЮНЕСКО запропонувати Генеральній Асамблеї ООН проголосити проведення Всесвітнього десятиліття розвитку культури і уповноважити Генерального директора вжити з цією метою необхідних заходів;*

2) *звертається до Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй з проханням вивчити можливість включення до мети третього десятиліття розвитку плану дій у межах Всесвітнього десятиліття розвитку культури з метою викорінення неграмотності, забезпечення широкої участі населення у культурній діяльності, виокремлення культурного аспекту розвитку і утвердження культурної самобутності кожного народу.*

[Міжурядові конференції з питань політики у галузі культури. Рекомендації Мехіко щодо політики в галузі культури. — Мехіко, 1982. Документ 995-741, редакція від 06.08.1982: Рекомендація №27 Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури / Україна в міжнародно-правових відносинах. Книга 2, Правова охорона культурних цінностей. — К.: Юрінком Інтер, 1997 // Електронна версія: [http:// zakon. rada. gov.ua / cgi-bin / laws / main.cgi ? nreg=995-741 &c=1# Current](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995-741&c=1#Current)].

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Рекомендація № 24
Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури
"Прогрес культури і економічне зростання"

*Документ 995-740,
редакція від 06.08.1982*

Конференція,

- враховуючи, що багато країн, які розвиваються, і народи у сучасному світі глибоко усвідомлюють, що розвиток означає кінець рабства, перебування суспільства, у якому ми живемо, і прагнення до світлого майбутнього;

- усвідомлюючи, що розвиток вимагає не тільки збереження незалежності та свободи як умови створення національної економіки, її матеріальної бази, але й сприяння національній культурі, що складає його духовну основу;

- вважаючи, що основною метою культурного розвитку є задоволення культурних потреб народу, який прагне покращити своє життя не тільки у матеріальному, а й культурному плані,

рекомендує державам-членам, а особливо країнам, що розвиваються:

а) приділяти належну увагу розвитку культури та узгодженню його з розвитком економіки;

б) враховувати при розробці своєї культурної політики той аспект, що культурний розвиток має задовольняти зростаючі культурні потреби народу і давати йому істинні, надійні та прекрасні духовні цінності, необхідні для збереження національної незалежності, національної гідності та прав на власну культуру, а також для його повноцінного розвитку;

в) вжити необхідних заходів і приділити особливу увагу культурному життю широких мас, зокрема селян, національних меншин, жінок, дітей, молоді, людей похилого віку та осіб із фізичними й розумовими вадами;

г) збільшити бюджетні асигнування на проведення культурних заходів.

[Міжурядові конференції з питань політики у галузі культури. Рекомендація №24 (документ 995-740, ред. від 06.08.1982) Всесвітньої Міжурядової конференції. Мехіко, 1982 рік // Електронна версія: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995-740&c=1#Current>].

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Рекомендація № 15
Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури
"Співіснування різних культурних груп у державі та їхні відносини з іншими країнами"

*Документ 995-738,
редакція від 06.08.1982 р.*

Конференція,

- враховуючи, що Статут ЮНЕСКО (995-014), прийнятий 1945 року, передбачає у статті 1, що Організація ставить собі завданням сприяти зміцненню миру та безпеки через розширення співробітництва народів у галузі освіти, науки й культури в інтересах забезпечення загальної поваги, справедливості, законності та прав людини, а також основних свобод, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй (995-010) для всіх народів без розрізнення раси, статі, мови чи релігії;

- враховуючи статтю 1 Декларації принципів міжнародного культурного співробітництва 1966 року (995-067), у якій проголошується, що "кожній культурі властиві достоїнства і цінності, які належить поважати і зберігати"; "розвиток власної культури є правом та обов'язком кожного народу"; у своїй великій різноманітності та взаємному впливі всі культури є частиною загальної спадщини людства";

- нагадуючи про статтю 27 Загальної декларації прав людини 1948 року (995-015), у пункті 1 якої зазначено, що кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, насолоджуватись мистецтвом, брати участь у науковому прогресі й користуватися його благами;

- враховуючи статтю 29 тієї ж Декларації (995-015) та, зокрема, її пункт 2, у якому записано, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина може зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших;

- враховуючи статтю 1 Декларації про раси та расові заборони 1978 року (995-906) і, зокрема, її пункти 1 і 2, у яких зазначено, що всі люди належать до того самого виду і мають спільне походження, що вони народжуються рівними у гідності та правах і всі вони складають невіддільну частину людства, всі люди і групи людей мають право відрізнятися один від одного, розглядати себе такими і вважатися такими;

- нагадуючи про статтю 5 Рекомендації про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти 1960 року і, зокрема, про її підпункт "а", у якому записано, що освіта мусить бути спрямована на повний розвиток людської особистості та на більшу повагу прав людини і основних свобод; вона має сприяти взаєморозумінню, терпимості та дружбі між усіма народами і усіма расовими чи релігійними групами, а також розвитку діяльності Організації Об'єднаних Націй з підтримки миру;

- беручи до уваги Резолюцію 2625 (XXV) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 1970 року, яка містить Декларацію про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН (995-569), у якій, зокрема, проголошуються такі принципи:

- принцип щодо обов'язку, відповідно до Статуту ООН (995-010), не втручатись у справи, котрі належать до внутрішньої компетенції будь-якої іншої держави, обов'язок держав співробітничати одна з одною, відповідно до положень Статуту ООН;

- принцип суверенної рівності держав.

З метою забезпечення ефективнішого застосування цих принципів та обов'язків у кожній державі та в межах міжнародного співтовариства

1) *рекомендує державам-членам:*

а) вважати, що співіснування різних культурних груп, із яких вони складаються, і взаємовплив цих груп у дусі терпимості є чинником рівноваги і дозволяє здійснювати гармонійний розвиток і прогрес державного й міжнародного співтовариства; співіснування різних культурних груп, у т. ч. місцевого населення, у межах однієї держави і прояв їхньої власної самобутності також повністю сумісний з їхньою належністю до держави і, крім того, збагачує співтовариство держав у цілому;

б) розвивати співробітництво і взаємні культурні обміни, не створювати перепон для культурних відносин, що їх підтримують між собою різні групи з їхнього складу, а також визнати доцільним установами й розвиток культурних зв'язків між культурними групами різних держав; діяльність держав у цій сфері базуватиметься на повазі конституційних положень кожної держави; весь комплекс цих відносин спрямований на те, щоб сприяти у внутрішньому й міжнародному просторі атмосфері терпимості, взаєморозуміння і дружби;

с) вважати, що держава, а також члени співтовариства держав мусять визнавати культурні цінності кожної групи, а належність кожної людини до її культурної групи властивою їй гідністю; членів культурних груп не можна позбавляти права вільного користування своєю культурою та можливості розвивати її у межах внутрішнього порядку, індивідуально або спільно з іншими членами своєї групи;

2) пропонує державам-членам сприяти:

а) збереженню, розвитку й поширенню культури, властивій кожній групі у її численних аспектах;

б) доступові населення до джерел культури;

с) взаємному ознайомленню різних культурних груп, заохочуючи контакти в цілому, а також видання творів мовою оригіналу або в перекладах, постановку п'єс, виконання й поширення музичних творів, показ фільмів і доступ до засобів комунікації;

3 пропонує Генеральному директорові передбачити у майбутньому середньотерміновому плані заходи, що сприятимуть реалізації даної рекомендації;

4) дякує Генеральному директору за його діяльність на благо розвитку культурного співробітництва відповідно до принципів і цілей ЮНЕСКО.

[Міжурядові конференції з питань політики у галузі культури. Рекомендація №15 Всесвітньої Міжурядової конференції щодо політики у сфері культури (документ 995-738, ред. від 06.08.1982) / Україна у міжнародно-правових відносинах. Книга 2, Правова охорона культурних цінностей. – К.: Юрінком Інтер, 1997 // Електронна версія: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995-738&c=1#Current>]

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Рекомендація № 36
Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури
"Збереження культурної спадщини усіх віків"

Конференція,

- нагадуючи, що культурна спадщина народу є однією з основних характеристик культурної та національної самобутності, а також відмежового культурного розвитку цього народу і регіону;
- вважаючи справою першочергової ваги збереження цієї спадщини;
- вважаючи також за необхідне заохочувати в усіх країнах знайомство з культурними цінностями і повагу до культурної спадщини народу з метою розвитку міжнародного взаєморозуміння й миру;
- беручи до уваги Гаазьку конвенцію 1954 року про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (995-157), Конвенцію про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності (1970 року) (995-186) та Конвенцію про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (1972 року) (995-089);
- зважаючи на десять рекомендацій, прийнятих на генеральних конференціях ЮНЕСКО, а саме: Рекомендацію щодо міжнародних принципів, які застосовуються при археологічних розкопках (1956 рік) (995-237); Рекомендацію щодо найефективніших заходів забезпечення загальнодоступності музеїв (1960 рік) (995-243); Рекомендацію про збереження краси й характеру пейзажів і місцевостей (1962 рік); Рекомендацію про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному вивезенню, ввезенню та передачі права власності на культурні цінності (1964 рік); Рекомендацію про збереження культурних цінностей, яким загрожує небезпека внаслідок проведення громадських чи приватних робіт (1968 рік) (995-723); Рекомендацію про охорону на національному рівні культурної та природної спадщини (1972 рік) (995-724); Рекомендацію про збереження і сучасну роль історичних ансамблів (1976 рік) (995-726); Рекомендацію про міжнародний обмін культурними цінностями (1976 рік) (995-725); Рекомендацію про охорону рухомих культурних цінностей (1978 рік) (995-727) і Рекомендацію про охорону та збереження рухомих зображень (1980 рік) (995-270);
- нагадуючи підпункт "g" пункту 2 Загальної резолюції 4 / 01 програми щодо культури і засобів комунікації, прийнятої на двадцять першій сесії Генеральної конференції, яка стосується сприяння збереженню й популяризації всесвітньої культурної та природної спадщини людства;
- нагадуючи також резолюції, прийняті на двадцять першій сесії Генеральної конференції, а саме: Резолюцію 4 / 06 щодо Конвенції про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини; Резолюцію 4 / 11 — про музеї в Асуані й Каїрі; Резолюцію 4 / 12 — про нові кампанії з охорони культурної спадщини; Резолюцію 4 / 12 — про збереження археологічного комплексу Тіра;
- беручи до уваги тенденцію до концентрації заходів зі збереження культурної спадщини окремих періодів, замість здійснення широкого спектра заходів, що охоплювали б усю історію розвитку культури людства;
- беручи також до уваги, що культурна спадщина усіх віків, у т. ч. й сучасна, є безцінним здобутком усіх народів світу,

- 1) *пропонує державам-учасницям:*
  - а) прийняти і здійснювати національні законодавства з охорони й захисту культурних цінностей усіх століть;
  - б) популяризувати культурні цінності цієї спадщини, поважати спадщину на національному й міжнародних рівнях і сприяти здійсненню заходів щодо збереження культурної спадщини;
- 2) *рекомендує державам-членам:*
  - а) приєднатися до міжнародних конвенцій щодо охорони й захисту культурної та природної спадщини, зазначених вище;
  - б) виконувати у своїх країнах рекомендації та резолюції Генеральної конференції ЮНЕСКО, що стосуються охорони й популяризації природної та культурної спадщини;
  - с) значно активізувати двостороннє регіональне й багатостороннє співробітництво та популяризувати культурну спадщину всіх віків;
- 3) висловлює вдячність Генеральному директорові за його діяльність щодо охорони й популяризації всесвітньої культурної спадщини;
- 4) *пропонує Генеральному директорові:*
  - а) у наступній дворічній програмі значно розширити, у межах наявних ресурсів, програми зі збереження культурних цінностей, з підготовки кадрів та обміну міждисциплінарними експертами, які займаються питаннями охорони й популяризації культурної та природної спадщини всіх віків;
  - б) значно активізувати співробітництво з усіма неурядовими організаціями, що займаються питаннями охорони всесвітньої спадщини;
  - с) продовжити співробітництво ЮНЕСКО з Міжнародним дослідницьким центром зі збереження та реставрації культурних цінностей (Римський центр);
  - д) розширювати далі, в межах наявних ресурсів, можливості доступу до інформації та обміну документацією про збереження й популяризацію культурної спадщини, більшою мірою заохочуючи діяльність мережі національних чи регіональних центрів документації в усьому світі.

[Міжурядові конференції з питань політики у галузі культури. Рекомендація № 36 (документ 995-744, ред. від 06.08.1982) Міжурядової конференції. Мехіко, 1982 / Електронна версія: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995-744&c=1#Current>]

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Рекомендація "Про збереження традиційної культури і фольклору"

*ЮНЕСКО, двадцять п'ята сесія Генеральної конференції,
Париж, 17 жовтня — 6 листопада 1989 р.*

Конференція,

- вважаючи, що фольклор є частиною загальної спадщини людства і могутнім засобом зближення різних народів і соціальних груп, утвердженням їх культурної самобутності;

- наголошуючи на його соціальному, економічному, культурному і політичному значенні, ролі в історії народу і місце у сучасній культурі;
- підкреслюючи специфічну сутність і важливість фольклору як невід'ємної частини культурної спадщини і живої культури;
- визнаючи український характер традиційних форм фольклору, особливо його аспектів, пов'язаних з усними традиціями, і ризик того, що ці аспекти можуть зникнути;
- підкреслюючи необхідність визнання у всіх країнах ролі фольклору і небезпеку, якій він піддається під впливом різноманітних чинників;
- вважаючи, що урядам слід відігравати вирішальну роль у збереженні фольклору і діяти потрібно якнайшвидше,
- посиляючись на пункт 4 статті IV Статуту ЮНЕСКО,

ухвалила, що питанню охорони фольклору повинна бути присвячена рекомендація для держав-членів, і приймає цю рекомендацію п'ятнадцятого листопада тисяча дев'ятсот вісімдесят дев'ятого року.

Генеральна конференція рекомендує державам-членам застосовувати нижче наведені положення щодо збереження фольклору, приймаючи у законодавчому або іншому порядку міри, необхідні для конституційної практики кожного з них, для втілення у життя на своїх територіях принципів і заходів, викладених у цій рекомендації.

Генеральна конференція рекомендує державам-членам довести цю рекомендацію до відома органів влади, служб або органів, відповідальних за питання, пов'язані із збереженням фольклору, а також до відома різних організацій або установ, що займаються питаннями фольклору, і сприяти контактам з відповідними міжнародними організаціями, котрі займаються питаннями збереження фольклору.

Генеральна конференція рекомендує державам-членам подати Організації в ті терміни і в тій формі, які визначає Генеральна конференція, доповіді про заходи, прийняті ними по втіленню у життя цієї рекомендації.

А. Визначення поняття "фольклор"

Для цілей цієї рекомендації подається визначення поняття "фольклор". *Фольклор* (або традиційна і народна культура) — це сукупність заснованих на традиціях культурної спільноти творинь, виражених групою або індивідуумами і визнаних як віддзеркалення сподівань спільноти, її культурної і соціальної самобутності; фольклорні зразки і цінності передаються усно, шляхом імітації або іншими способами. Його форми включають, зокрема, мову, літературу, музику, танці, ігри, міфологію, обряди, звичаї, ремесла, архітектуру та інші види художньої творчості.

В. Виявлення фольклору

Фольклор як явище культури повинен зберігатися для користі індивідів конкретної групи і самої групи (сім'ї, професійних, регіональних, релігійних, етнічних та інших груп), самобутність якої він виражає. Для цього державам-членам слід заохочувати проведення відповідних досліджень на національному, регіональному і міжнародному рівнях з тим, щоб:

- а) скласти національний перелік установ, що займаються фольклором, з метою їх внесення у регіональні і міжнародні реєстри подібних установ;

б) створити системи виявлення і обліку (збір, каталогізація, письмова фіксація) або розвивати вже наявні системи за допомогою довідників, керівництва зі збору, типових каталогів і т. п., враховуючи необхідність координації систем класифікації, що використовуються різними установами;

с) стимулювати розробку стандартної типології фольклору шляхом створення:

- загальної схеми класифікації фольклору, яка могла б служити орієнтиром на міжнародному рівні;
- детального каталога фольклору;
- регіональних класифікацій фольклору, зокрема, за допомогою проведення досліджень на місцях.

С. Зберігання фольклору

Зберігання стосується документації, яка пов'язана з фольклорними традиціями і переслідує мету надати можливість дослідникам і носіям традиції одержувати у своє розпорядження дані, що дозволяють вивчати процес зміни традиції у тому випадку, коли ці традиції не використовуються або знаходяться у розвитку. Якщо живий фольклор, враховуючи його характер, що змінюється, не завжди може стати об'єктом прямої охорони, зафіксований фольклор повинен ефективно охоронятися. З цією метою державам-членам слід:

а) створити національні архіви, де зібрані фольклорні матеріали можуть належним чином зберігатися і надаватися у користування;

б) створити центральний національний архів для цілей надання певних послуг (централізований каталог, розповсюдження інформації про фольклорні матеріали і норми роботи з ними, включаючи аспект збереження фольклору);

в) створити музеї або відділи фольклору в існуючих музеях, де можуть влаштовуватися виставки традиційних і народних культур;

г) віддавати перевагу таким способам презентації традиційних і народних культур, які популяризують живі або такі, які відійшли у минуле, свідоцтва цих культур, ілюструючи середовище їх існування, спосіб життя, досягнуті навички і уміння;

е) гармонізувати методи збору та архівації;

ф) здійснювати професійну підготовку фахівців зі збору фольклорних матеріалів, архіваріусів, фахівців у галузі документації та інших фахівців з питань зберігання фольклору, починаючи з питань фізичного збереження і закінчуючи аналітичною роботою;

д) надавати засоби для зняття архівних і робочих копій зі всіх фольклорних матеріалів, а також копій для регіональних організацій, тим самим забезпечуючи відповідному культурному співтовариству доступ до зібраних матеріалів.

Д. Забезпечення збереження фольклору

Забезпечення збереження стосується захисту фольклорних традицій і їх носіїв, виходячи з того, що кожний народ має право на свою власну культуру і що його прихильність цій культурі часто виявляється ушкодженою у результаті впливу масової культури, поширюваної засобами масової

інформації. Необхідно вжити заходи для гарантування статусу та економічної підтримки фольклорних традицій як у спільнотах, які є їх творцями, так і за їх межами. З цією метою державам-членам слід:

а) розробити і ввести у програми як шкільної, так і позашкільної освіти відповідне викладання і глибоке вивчення фольклору, надаючи особливу увагу повазі фольклору у найширшому значенні цього слова, використовуючи не тільки народну культуру сільських місцевостей, але і народну культуру міського середовища, різних соціальних і професійних груп, організацій і т. д., сприяючи цим кращому розумінню культурної різноманітності і різних світоглядів, особливо тих, які не подані у домінуючій культурі;

б) гарантувати право доступу культурних спільнот до їх власного фольклору шляхом сприяння роботі у галузі документації, архівної справи, досліджень і т. , а також практичного застосування традицій;

з) створити на міждисциплінарній основі національну раду фольклору або будь-який інший подібний координаційний орган, у якому будуть представлені різні категорії відповідних інтересів;

д) подати моральну і економічну підтримку окремим особам і установам, які вивчають, пропагують, культивують або є носіями фольклорного матеріалу;

е) заохочувати наукові дослідження щодо забезпечення збереження фольклору.

Е. Розповсюдження фольклору

Серед населення слід популяризувати ідею значення фольклору як елементу культурної самобутності. Для того щоб надати можливість усвідомити цінність фольклору і необхідність забезпечити його збереження, дуже важливо всебічно поширювати ці елементи культурної спадщини. Однак, під час такого розповсюдження слід уникати усякого спотворення його з метою збереження цілісності традицій. З метою заохочення дбайливого розповсюдження фольклору державам-членам слід:

а) сприяти організації таких національних, регіональних і міжнародних заходів, як ярмарки, фестивалі, кінофільми, виставки, семінари, симпозиуми, навчально-практичні семінари, навчальні курси, конгреси і т. д., надавати необхідну підтримку розповсюдженню і публікації різноманітних матеріалів та результатів цих заходів;

б) сприяти широкому висвітленню фольклорних матеріалів у пресі, публікаціях, на телебаченні, радіо та іншими національними і регіональними засобами масової інформації, наприклад, за допомогою субсидії, створення робочих місць для фольклористів у цих підрозділах, забезпечення відповідного архівного зберігання і розповсюдження фольклорних матеріалів, зібраних засобами масової інформації, створення відділів фольклору в цих організаціях;

з) заохочувати районні і муніципальні органи влади, асоціації, інші групи, що займаються питаннями фольклору до створення штатних посад фольклористів для сприяння і координації фольклорних заходів у регіоні;

д) надавати підтримку діючим і створювати нові підрозділи для виготовлення методичних і учбових матеріалів, наприклад, відеофільмів на ос-

нові останніх місцевих заходів, сприяти їх використуванню у школах, фольклорних музеях, на національних і міжнародних фольклорних фестивалях і виставках;

е) забезпечувати відповідною інформацією із галузі фольклору за допомогою центрів документації, бібліотек, музеїв, архівів, а також спеціальних фольклорних бюлетенів і періодичних видань;

ф) сприяти організації зустрічей і обмінів між особами, групами, установами фольклорного спрямування як на національному, так і міжнародному рівнях, враховуючи двосторонні угоди про культурну співпрацю.

д) сприяти розробці міжнародним науковим співтовариством відповідних етичних норм, що забезпечують належний підхід до традиційних культур і поваги до них.

Ф. Охорона фольклору

Фольклор, як виявлення індивідуальної або колективної інтелектуальної творчості, заслуговує правової охорони, подібної до охорони творів інтелектуальної творчості. Охорона фольклору як засобу, що дозволяє розвивати і забезпечувати спадкоємність, необхідна для широкої популяризації цього виду спадщини як у межах країни, так за її межами без утиску природних законних інтересів.

Крім аспектів охорони фольклору, пов'язаних з інтелектуальною власністю, є різні категорії прав, які вже забезпечуються і повинні у майбутньому забезпечуватися відповідною охороною у центрах документації та архівних службах, що займаються питаннями фольклору. З цією метою державам-членам слід:

а) щодо аспектів "інтелектуальної власності":

- звертати увагу відповідних властей на важливість діяльності ЮНЕСКО і ВОІВ (Всесвітня організація інтелектуальної власності) у галузі інтелектуальної власності, визнаючи, що ця діяльність торкається лише одного аспекту охорони фольклору і що неодмінно необхідне проведення самостійної діяльності зі збереження фольклору;

б) щодо інших аспектів є потреба:

- забезпечувати захист носія фольклорної інформації як носія традицій (захист особистого життя і конфіденційності);
- охороняти інтереси збирачів з тим, щоб зібрані матеріали зберігалися у архівах в належному стані і відповідно до певної методики;
- вживати необхідні заходи для захисту зібраних матеріалів від їх необгрунтованого або іншого протизаконного використання;
- визнавати, що архівні служби є відповідальними за використання зібраних матеріалів.

Г. Міжнародна співпраця

З урахуванням необхідності розвитку співпраці і культурних обмінів, зокрема, на основі спільного використання людських і матеріальних ресурсів, для реалізації програм розвитку фольклору, спрямованих на активізацію останнього, і дослідницьких робіт, здійснюваних фахівцями однієї держави-члена в іншій державі-члені, державам-членам слід:

а) співпрацювати з міжнародними і регіональними асоціаціями, інститутами, організаціями, які займаються питаннями фольклору;

b) співпрацювати у галузі вивчення, розповсюдження і охорони фольклору, зокрема, за допомогою:

- обміну різного роду інформацією і публікаціями науково-технічного характеру;

- підготовки фахівців, надання стипендій для поїздок, відправка наукового і технічного персоналу та матеріалів;

- сприяння двостороннім або багатостороннім проектам у галузі документації із сучасного фольклору;

- організації зустрічей між фахівцями, навчальних курсів і робочих груп за певними темами, особливо із класифікації та індексації даних про фольклор і його проявів, а також про сучасні методи і технологію дослідження;

c) тісно співпрацювати з метою забезпечення на міжнародному рівні різних зацікавлених сторін (спільнот, фізичних або юридичних осіб) з правом використання майнових або немайнових чи т. з. "суміжних" прав, які впливають із досліджень, творчості, композиції, виконання, запису чи розповсюдження фольклору;

d) гарантувати державам-членам, на території яких проводилися дослідницькі роботи, право одержувати від відповідних держав-членів копії усіх документів, записів, відеофільмів, фільмів та інших матеріалів;

e) утримуватися від будь-яких дій, що можуть викликати руйнування фольклорних матеріалів, зниження їх цінності або створення перешкод для їх розповсюдження і використання, незалежно від того, чи знаходяться ці матеріали у країні їх походження або на території інших держав.

f) вжити необхідні заходи для збереження фольклору від загрози з боку людини або природних сил, зокрема, від загрози, що виникає у результаті озброєних конфліктів або інших порушень громадського порядку.

[Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО: Генеральна конференція, Париж, 15.11.1989 // Електронний варіант: <http://wh.unesco.ru/text/recommendations.htm>].

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Декларація принципів толерантності

*Затверджена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО
від 16 листопада 1995 року, документ 995-503, редакція від 16.11.1995 р.*

Преамбула

Держави-члени Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, що зібралися у Парижі на двадцять восьму сесію Генеральної конференції 25 жовтня — 16 листопада 1995 року,

- пам'ятаючи про те, що Статут Організації Об'єднаних Націй (995-010) свідчить: "Ми, народи Об'єднаних Націй, сповнені рішучості позбавити прийдешні покоління від бід війни, знов утвердити віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особи, і з цією метою терпимість, і жити разом у світі один з одним, як добрі сусіди";

- нагадуючи, що у Преамбулі Статуту ЮНЕСКО, прийнятого 16 листопада 1945 року, підкреслюється, що "мир повинен базуватися на інтелектуальній та етичній солідарності людства";

- нагадуючи також, що у Загальній декларації прав людини (995-015) проголошується: "кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії" (стаття 18), "на свободу переконань і на вільне висловлення їх" (стаття 19) і що "освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими і релігійними групами" (стаття 26);

- беручи до уваги відповідні міжнародні акти, у тому числі:

- Міжнародний пакт про цивільні і політичні права (995-043),
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (995-042),
- Міжнародну конвенцію про ліквідацію усіх форм расової дискримінація (995-105),
- Конвенцію про попередження злочину геноциду і покарання за нього (995-155),
- Конвенцію про права дитини (995-021),
- Конвенцію 1951 року про статус біженців (995-011) і Протокол 1967 року, що стосується статусу біженців (995-363), а також регіональні правові акти у цій галузі,
- Конвенцію про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок (995-207),
- Конвенцію проти тортур та інших жорстоких, нелюдських і принижуючих гідність звертань і покарання (995-085),
- Декларацію про ліквідацію усіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії або переконань (995-284),
- Декларацію про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних, мовних меншин (995-318),
- Декларацію про заходи по ліквідації міжнародного тероризму (995-502),
- Віденську декларацію і Програму дій Всесвітньої конференції з прав людини (995-504),

- Декларацію і Програму дій, прийняті на Всесвітній зустрічі на вищому рівні на користь соціального розвитку, що відбулася у Копенгагені (995-505),

- Декларацію ЮНЕСКО про раси і расові заборони (995-906),

- Конвенцію (995-174) і Рекомендацію ЮНЕСКО про боротьбу з дискримінацією у галузі освіти;

- пам'ятаючи про цілі третього Десятиліття боротьби проти расизму і расової дискримінації, Десятиліття освіти у галузі прав людини Організації Об'єднаних Націй і Міжнародного десятиліття корінних народів світу;

- враховуючи рекомендації регіональних конференцій, проведених у відповідності з резолюцією 27 С / 5.14 Генеральної конференції ЮНЕСКО у межах Року Організації Об'єднаних Націй, присвяченого терпимості, а також висновки і рекомендації інших конференцій і нарад, організованих державами-членами за програмою Року Організації Об'єднаних Націй, присвяченого терпимості;

- переживаючи почуття тривоги у зв'язку з тим, що останнім часом частішали акти нетерпимості, насильства, тероризму, ксенофобії, агресивного націоналізму, расизму, антисемітизму, відчуження, маргіналізації та дискримінації щодо національних, етнічних, релігійних і мовних меншин, біженців, робітників-мігрантів, іммігрантів і соціально незахищених груп у суспільствах, а також акти насильства і залякування щодо окремих осіб, котрі відстоюють своє право на свободу думок і висловлення переконань. Перелічені чинники несуть загрозу справі зміцнення миру і демократії на національному та міжнародному рівнях і є перешкодами на шляху розвитку;

- звертаючи особливу увагу на обов'язок держав-членів розвивати і захищати повагу прав людини і основних свобод для усіх, без відмінності за ознаками раси, статі, мови, національної приналежності, релігії або стану здоров'я, і боротися з проявами нетерпимості;

приймають і урочисто проголошують цю *Декларацію принципів толерантності*, сповнені рішучості зробити все необхідне для утвердження ідеалів терпимості у наших суспільствах, оскільки толерантність є не тільки найважливішим принципом, але й необхідною умовою миру та соціально-економічного розвитку всіх народів.

Ми заявляємо наступне:

Стаття 1. Поняття толерантності.

1.1. *Толерантність* означає повагу, схвалення і правильне розуміння багатоманіття культур світу, форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності. Цьому сприяють знання, відвертість, спілкування, свобода думки, совісті, переконань. Толерантність — це гармонія в різноманітті. Це не тільки моральний борг, але і політична та правова потреба. Толерантність — це чесність, яка робить можливим досягнення миру і сприяє заміні культури війни культурою миру.

1.2. *Толерантність* — це не поступка, поблажливість або потурання. Толерантність — це, перш за все, активне відношення, сформоване на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини. Ні за яких

обставин толерантність не може служити виправданням посягань на основні цінності, терпимість повинні проявляти окремі люди, групи і держави.

1.3. *Толерантність* — це обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (зокрема культурного плюралізму), демократії і правопорядку. Толерантність — це поняття, що означає відмову від догматизму, від абсолютизації істини і утвердження норм, установлених міжнародними правовими актами у галузі прав людини.

1.4. Прояв толерантності, який співзвучний повазі прав людини, не означає терпимого відношення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або поступки чужим переконанням. Це означає, що кожний вільний дотримуватися своїх переконань і визнає таке ж право за іншими. Це означає визнання того, що люди за своєю природою відрізняються зовнішнім виглядом, становищем, мовою, поведінкою, цінностями і володіють правом жити у світі та зберігати свою індивідуальність. Це також означає, що погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим.

Стаття 2. Державний рівень.

2.1. На державному рівні толерантність вимагає справедливого і неупередженого законодавства, дотримання правопорядку і судово-процесуальних та адміністративних норм.

Толерантність також вимагає надання кожній людині можливостей для економічного і соціального розвитку без будь-якої дискримінації. Відчуження і маргіналізація можуть стати причиною стану пригніченості, ворожості і фанатизму.

2.2. Для того, щоб зробити суспільство толерантнішим, державам слід ратифікувати існуючі міжнародні конвенції про права людини і, якщо це необхідно, розробити нове законодавство з метою забезпечення у суспільстві рівноправного підходу і рівності можливостей для усіх груп і окремих людей.

2.3. На користь міжнародної згоди істотно важливо, щоб окремі люди, спільноти і нації визнавали і поважали культурний плюралізм людського співтовариства. Мир неможливий без толерантності, а розвиток і демократія неможливі без світу.

2.4. Нетерпимість може приймати форму маргіналізації найбільш соціально незахищених груп, їх виключення з суспільного і політичного життя, а також насильство і дискримінації щодо до них. Як свідчить Декларація про раси і расові заобони, "всі люди і групи людей мають право відрізнятися один від одного" (стаття 1.2).

Стаття 3. Соціальні аспекти

3.1. Толерантність, як ніколи раніше, важлива у сучасному світі. Ми живемо у століття глобалізації економіки і все більшої мобільності, швидкого розвитку комунікації, інтеграції та взаємозалежності, у вік великомасштабних міграцій і переміщення населення, урбанізації та трансформації соціальних структур. Кожен регіон багатолікий, і тому поширення нетерпимості і конфліктів потенційно загрожує усім частинам світу. Від такої загрози не можна відгородитися національними кордонами, бо вона носить глобальний характер.

3.2. Толерантність необхідна у відносинах як між окремими людьми, так і на рівні сім'ї та громади. У школах та університетах, у рамках неформальної освіти, вдома і на роботі необхідно укріплювати дух терпимості та формувати відносини відвертості, увагу один до одного, почуття солідарності. Засоби комунікації здатні виконувати конструктивну роль у справі сприяння вільному та відкритому діалогу і обговоренню, розповсюдження цінностей терпимості та роз'яснення небезпеки прояву байдужості до груп та ідеологій, що проповідують нетерпимість.

3.3. У Декларації ЮНЕСКО про раси і расові заборони проголошується, що особливі заходи повинні вживатися з метою забезпечення рівності в гідності й правах окремих осіб та груп людей скрізь, де це необхідно. У зв'язку з цим особливу увагу слід приділяти найбільш соціально незахищеним групам, що знаходяться у несприятливих соціальних або економічних умовах, щоб надати їм правовий і соціальний захист, зокрема, в питаннях житла, зайнятості, охорони здоров'я, забезпечити повагу самобутності їх культури і цінностей, сприяти, особливо за допомогою освіти, їх соціальному і професійному зростанню та інтеграції.

3.4. З метою вирішення цих глобальних завдань необхідно проводити відповідні наукові дослідження, налагоджувати контакти для координації діяльності міжнародного співтовариства, включаючи аналіз корінних причин цього явища у контексті соціальних наук, ухвалення ефективних контрзаходів, а також здійснення наукових досліджень і моніторингу, що сприяє виробленню політичних рішень і нормативної діяльності держав-членів.

Стаття 4. Виховання

4.1. Виховання є найефективнішим засобом попередження нетерпимості. Виховання у дусі толерантності починається з навчання людей сутності їх загальних прав і свобод, щоби забезпечити здійснення цих прав і заохотити прагнення до захисту прав інших.

4.2. Виховання у дусі толерантності потрібно розглядати як обов'язковий імператив; у зв'язку з цим необхідно заохочувати методи систематичного і раціонального навчання толерантності, розкриваючи культурні, соціальні, економічні, політичні та релігійні джерела нетерпимості, що лежать в основі насильства і відчуження. Політика і програми у галузі освіти повинні сприяти поліпшенню взаєморозуміння, зміцненню солідарності та толерантності у відносинах як між окремими людьми, так і між етнічними, соціальними, культурними, релігійними і мовними групами, а також націями.

4.3. Виховання у дусі толерантності повинне бути направлене на протидію впливу, що викликає відчуття страху і відчуження у ставленні до інших. Воно повинно сприяти формуванню у молоді навичок незалежного мислення, критичного осмислення і вироблення думок, заснованих на моральних цінностях.

4.4. Ми заявляємо про свою готовність підтримувати і втілювати у життя програми наукових досліджень у галузі соціальних наук і виховання у дусі толерантності, прав людини і ненасильства. Це означає необхідність надання особливої уваги питанням підвищення рівня педагогічної підго-

товки, навчальних планів, зміст підручників і занять, вдосконалення інших учбових матеріалів, включаючи нові освітні технології, з метою виховання чуйних і відповідальних громадян, відкритих сприйняттю інших культур, здатних цінувати свободу, поважати людську гідність та індивідуальність, попереджати конфлікти або вирішувати їх ненасильницькими методами.

Стаття 5. Готовність до дії.

Ми зобов'язуємося заохочувати терпимість і ненасильство, використовуючи для цього програми та установи у галузях освіти, науки, культури та комунікації.

Стаття 6. Міжнародний день, присвячений толерантності.

З метою мобілізації громадськості, привернення уваги до небезпек, які приховані у нетерпимості, зміцнення прихильності та активізації дій на підтримку терпимості й виховання в її дусі ми урочисто проголошуємо 16 листопада Міжнародним днем толерантності, що відзначається кожного року.

[Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО: Документ 995-503, ред. від 16.11.1995 / Електронний варіант: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995-503&c=1#Current>].

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Рекомендація щодо збереження фольклору "Надання статусу шедевра усної і нематеріальної спадщини"

Рекомендації для використання

Вступ

1. "Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини" (Париж, 1972 р.), відома як "Конвенція про всесвітню спадщину", яка знаходиться у віданні Організації, стосується пам'ятників, культурних і природних об'єктів, що мають виняткову цінність для всього людства. Культурні і природні об'єкти об'єднані у Список всесвітньої спадщини. Проте ця Конвенція не розповсюджується на нематеріальну спадщину. У зв'язку з цим, починаючи з 1972 р., після ухвалення "Конвенції про всесвітню спадщину", деякі держави-члени виступили з ініціативою створення у межах ЮНЕСКО міжнародного нормативного документа із різних аспектів нематеріальної спадщини, зокрема, традиційної культури і фольклору. Тому Генеральна конференція на своїй двадцять п'ятій сесії у листопаді 1989 р. прийняла Рекомендацію про збереження традиційної культури і фольклору.

2. Цей документ передбачає, що державам-членам слід приймати у законодавчому та іншому порядку заходи, необхідні для виявлення, охорони, збереження, розповсюдження, захисту і розвитку цієї спадщини, а також з метою розвитку міжнародної співпраці у цій галузі, яка більше, ніж інші форми спадщини, схильна до впливу всесвітніх процесів глобалізації. Слід зазначити, що багато зразків усної творчості, що знаходяться сьогодні під загрозою зникнення, часто є глибинним корінням самобутно-

сті культури, особливо корінного населення і меншин. Тому ключовою задачею є привернення уваги відповідних органів, зокрема, компетентних органів до цінності цієї спадщини і необхідності її збереження. Завершальна стаття розділу про розвиток міжнародної співпраці (G (f)) Рекомендації передбачає, що державам-членам слід "вжити необхідні заходи для збереженню фольклору від загрози з боку людини або природних сил, зокрема від загрози, що виникає у результаті озброєних конфліктів або інших порушень громадського порядку". З того часу, як держави-члени почали виявляти цікавість до форм нематеріальної спадщини, що сприймаються як символи духовних цінностей народів і спільнот, яким вони належать, інтерес до цих аспектів культури постійно зростає. Тому Секретаріат відповідно до Рекомендації постійно ініціює проекти, спрямовані на зміцнення у суспільній свідомості розуміння ролі нематеріальної традиційної і народної спадщини, на забезпечення її виявлення, охорони, розповсюдження і зберігання. У зв'язку з цим, відповідно до рішення 142 EX/Decision 5/5/5, прийнятого Виконавчою радою на її 142-ій сесії, і розробкою Керівництвом проекту "Живі скарби людства", Генеральний директор запропонував усім державам-членам створювати подібні системи у своїх країнах.

3. Відповідно до зазначеного, Генеральна Конференція на своїй двадцятій дев'ятій сесії (листопад 1997 р.) прийняла резолюцію про створення міжнародної відзнаки у формі надання ЮНЕСКО статусу Шедевра усної спадщини людства. На своїй 154-ій сесії, Виконавча рада ЮНЕСКО підкреслила, що усна спадщина невіддільна від нематеріальної спадщини, і у зв'язку з цим зажадала включення слів "і нематеріальної" у назву майбутньої відзнаки між словами "усної" і "спадщини". На своїй 155-ій сесії Виконавча рада розробила Положення про надання ЮНЕСКО статусу Шедевра усної і нематеріальної спадщини людства (Додаток I).

4. У тексті Положення про надання міжнародної відзнаки термін "усна і нематеріальна спадщина" визначаються таким чином:

Мета. Мета полягає в тому, щоб сприяти органам влади і місцевим спільнотам у виявленні, збереженні, розвитку усної і нематеріальної спадщини як скарбниці і джерела колективної пам'яті народів, які — і лише вони — можуть забезпечити збереження самобутності своєї культури. Надання цього статусу також покликане сприяти тому, щоб приватні особи, групи, установи, організації робили вагомий внесок в управління, збереження, захист і розвиток усної і нематеріальної творчості, зокрема, в частині виконання Рекомендації про збереження традиційної культури і фольклору (1989 р.).

Визначення. *Усна і нематеріальна спадщина* — це сукупність заснованих на традиції творінь певної культурної спільноти, втілених колективно або індивідуально і визнаних як віддзеркалення сподівань даної спільноти, оскільки вони відображають її культурні і соціальні особливості; їх норми і цінності передаються із уст в уста шляхом імітування або іншими засобами. Такими формами є, зокрема, мова, література, музика, танець, ігри, міфологія, ритуали, звичаї, художні вироби, архітектура та інші види мистецтва. Разом з ними слід враховувати і традиційні форми спілкування та передачі інформації.

5 Ці рекомендації покликані допомогти у виявленні і поданні кандидатур на присвоєння статусу Шедевра усної і нематеріальної спадщини людства.

Подання кандидатур

6 Кожна держава-член має право висувати одну кандидатуру один раз у два роки. Кандидатури від багатонаціональних спільнот, співтовариств з декількох держав-членів, можуть бути подані додатково до квоти кожної держави. Ініціатива висунення кандидатур на присвоєння статусу Шедевра усної і нематеріальної спадщини людства може виходити від:

- a) урядів держав-членів і асоційованих членів;
- b) міжурядових організацій за узгодженням з Національною комісією у справах ЮНЕСКО даної країни;
- c) недержавних організацій (НГО), що мають офіційні відносини з ЮНЕСКО, за узгодженням з Національною комісією у справах ЮНЕСКО даної країни.

Подання кандидатур в ЮНЕСКО повинне супроводжуватися документом у письмовій формі, відео або аудіо-записом чи іншим неспростовним доказом, який свідчить про узгодження висунення з даним співтовариством або носіями даної спадщини.

Формат і зміст пакету матеріалів по кандидатурах

7. Пакети матеріалів по кандидатурах повинні бути оформлені за стандартною формою, що додатково входить до цих рекомендацій. При цьому кожен пакет повинен містити:

- a) план дій, доцільних для даного культурного явища або форми виявлення культурної спадщини, що містить перелік законодавчих і практичних заходів, які необхідно здійснити у наступному десятилітті з метою збереження, охорони, підтримки і популяризації цієї усної і нематеріальної спадщини. В плані дій подається докладна характеристика пропонованих заходів і їх реалізації із урахуванням необхідності збереження глибинних механізмів спадкоємності традицій;
- b) докладні дані про відповідність плану дій заходам, які намічені в Рекомендації про збереження традиційної культури і фольклору, а також ідеалам ЮНЕСКО;
- c) детальна характеристика заходів залучення відповідних спільнот до збереження і популяризації їх власної усної і нематеріальної спадщини;
- d) назви компетентних органів всередині даної спільноти або органів влади, відповідальних за забезпечення збереження усної і нематеріальної спадщини відповідно до характеристики, що міститься у поданні, в такому ж вигляді, без яких-небудь змін.

8. Кожне подання на кандидатуру повинне містити документацію, необхідну для проведення експертизи, зокрема: плани, фотографії, слайди, аудіо записи, відеозаписи, будь-які інші допоміжні матеріали, а також ґрунтовний аналіз довідкових матеріалів, які супроводжуються детальною бібліографією.

Ж у р і

9. Генеральний директор, на підставі пропозицій від держав-членів, компетентних недержавних організацій і Секретаріату, кожні чотири роки

призначає журі у складі 9 членів. Регламент діяльності цього журі (іменується далі "Журі") визначається Положенням про регламент роботи Міжнародного журі з присвоєння ЮНЕСКО статусу Шедеврів усної і нематеріальної спадщини людства.

Критерії відбору

10. У своїх оцінках Журі і експерти спочатку розглядають перший критерій, встановлений Положенням (Додаток I), а саме: визначне значення як шедевра, створеного творчим генієм людини. Отже, будь-який об'єкт, що оцінюється Журі, повинен мати виняткову цінність, являючи собою:

а) або високий ступінь концентрації нематеріальної культурної спадщини, що має виняткове значення;

б) або втілення народної чи традиційної культури, що є винятковою цінністю з історичної, художньої, етнологічної, соціологічної, антропологічної, лінгвістичної або літературної точки зору.

11. Культурні явища або форми виявлення, оголошені "Шедеврами усної і нематеріальної спадщини людства", повинні, крім того, відповідати п'яти критеріям, вказаним у Положенні про присвоєння ЮНЕСКО статусу Шедеврів усної і нематеріальної спадщини людства. Культурне явище або форма виявлення, що пропонуються, повинні:

а) переконливо свідчити про те, що вони сягають корінням у культурну традицію або історію культури відповідної спільноти;

б) проявляти себе як засіб утвердження культурної самобутності відповідних народів і культурних спільнот, розкривати своє значення як джерела натхнення і стимулу для міжкультурного обміну, а також свою роль у зближенні народів і спільнот, у сучасному культурному і суспільному житті співтовариств, яким вони належать;

с) демонструвати високу майстерність і техніку виконання;

д) утверджувати свою цінність як унікальне свідчення живої культурної традиції;

е) явно свідчити, що вони знаходяться під загрозою знищення, відсутні засоби їх охорони і збереження або у зв'язку з процесами стрімких змін, урбанізації чи дії нової культури.

Процедура оцінки пропонованих кандидатур

12. Пакети матеріалів по кандидатурах приймаються ЮНЕСКО за умови їх подання державними органами держав-членів після узгодження з компетентними представниками відповідних спільнот. При першому поданні надається попередній перелік різних культурних явищ і форм виявлення, які держави-члени планують висувати на присвоєння статусу "Шедевра усної і нематеріальної спадщини людства" протягом наступних десяти років. Коли такий попередній перелік буде вичерпаний, при поданні чергової кандидатури пропонується новий перелік. Прийняті пакети матеріалів, що пройшли перевірку на відповідність вимогам Організації, реєструються Секретаріатом. Кожний пакет матеріалів повинен містити всі компоненти, перераховані у пункті 7 даного керівництва, зокрема, план дій, наявність якого обов'язкова. Крім того, з метою забезпечення можливості Журі дати оцінку доцільності плану дій (див. стандартну форму в Додатку III), Секретаріат перевіряє:

1. повноваження державних органів або НГО щодо охорони, збереження, правового захисту, передачі та розповсюдження даних культурних цінностей;

2. наявність необхідних адміністративних структур і ефективних механізмів контролю за виконанням процедури первинного планування, що передбачає повагу місцевих і національних традицій;

3. заходи, здійсненні з метою зміцнення розуміння членами даного суспільства цінності спадщини і необхідності його збереження;

4. місце, що відводиться цій спільноті в плані дій, а також її корисність для даного суспільства;

5. місце, що відводиться носіям даної спадщини;

6. заходи, пропоновані з метою:

а) в межах місцевої громади – збереження і популяризації даної спадщини;

б) фіксації традицій для забезпечення доступу до цієї інформації дослідників на національному і міжнародному рівнях, а також для заохочення наукових досліджень як засобу збереження даної спадщини;

с) відносно носіїв спадщини — для подальшого розвитку відповідної майстерності, прийомів і форм виявлення;

д) передачі учням або молодшому поколінню у цілому майстерності, прийомів і форм вираження.

13. Після реєстрації скомплектованих пакетів матеріалів Секретаріатом і надання додаткової інформації кожний комплектний пакет матеріалів прямує на експертизу одній або декільком компетентним НГО та іншим експертам, яких призначає Генеральний директор за проханням членів Журі. Експерти, призначені Генеральним директором або НГО у порядку, передбаченому Положенням про регламент роботи Міжнародного журі з присвоєння ЮНЕСКО статусу Шедеврів усної і нематеріальної спадщини людства, готують висновок експертизи (французькою і англійською мовами) по кожному культурному явищу або формі виявлення, поданих на присвоєння статусу. Експертиза включає:

а) коротку історичну і географічну характеристику;

б) обґрунтування критеріїв відбору, яким відповідає дана кандидатура;

с) порівняльний аналіз, зіставлення з аналогічними культурними явищами і формами виявлення у тому ж районі світу;

д) рекомендацію на користь або проти присвоєння даному культурному явищу або формі виявлення статусу "Шедевра усної і нематеріальної спадщини людства".

14. Одержавши висновки експертів, Журі проводить остаточну експертизу і передає Генеральному директору ЮНЕСКО список об'єктів на присвоєння статусу разом із списком претендентів, які розглядатимуться через два роки.

15. На підставі пропозицій Журі Генеральний директор ЮНЕСКО оголошує про присвоєння статусу "Шедеврів усної і нематеріальної спадщини". Усі культурні явища і форми виявлення, яким присвоюється цей статус, вносяться в список, що поновляється протягом місяця після кожного

оголошення. Список розповсюджується серед держав-членів і громадськості.

16. Здійснюючи свої повноваження, Журі враховує громадянство, національність, стать, мову, професію, світогляд або віросповідання осіб, що беруть участь. Проте Журі може запросити до обговорення або запитати думку відомих хранителів усної і нематеріальної спадщини.

17. Представники держави-члена або НГО не повинні втручатися у хід обговорення на підтримку культурних об'єктів або форм виявлення, пропонованих даною державою або НГО для присвоєння статусу, а тільки дають додаткову інформацію, відповідаючи на питання, що ставляться їм.

18. Якщо держави-донори або приватні спонсори бажають внести додаткові засоби на створення спеціальних призів або проведення заходів щодо збереження, охорони і відродження усної і нематеріальної спадщини, Журі може визначити переможців серед культурних явищ і форм виявлення, що одержали від ЮНЕСКО статус "Шедеврів усної і нематеріальної спадщини людства". Критерії відбору переможців визначаються при розробці відповідного призу або внесенні спонсорських засобів.

Графік проведення процедури оцінки кандидатур

19. Кожні чотири роки до кінця грудня Генеральний директор ЮНЕСКО призначає дев'ять нових членів Журі відповідно до "Положення про регламент Міжнародного журі із присвоєння ЮНЕСКО статусу шедеврів усної і нематеріальної спадщини людства".

20. Кожні два роки одержаний список кандидатур закривається 31 грудня. Кандидатури, подані після закриття списку, враховуються наступного року. Після перевірки Секретаріатом одержані пакети матеріалів прямують на експертизу до експертів, яких визначає Журі і утворює Генеральний директор. Із експертизи пакети матеріалів по кандидатурі повертаються у Секретаріат до кінця поточного року.

21. Журі збирається кожні два роки у січні для визначення культурних об'єктів і форм виявлення, які заслуговують на присвоєння статусу "Шедевра усної і нематеріальної спадщини людства". До кінця січня Журі подає Генеральному директору ЮНЕСКО список кандидатур, запропонованих для безпосереднього присвоєння статусу, а також список кандидатур, що підлягають повторному розгляду через два роки.

22. Статус "Шедевра усної і нематеріальної спадщини людства" оголошується Генеральним директором ЮНЕСКО кожні два роки у лютому на урочистій церемонії.

Контроль за виконанням і наступні заходи

23. Після присвоєння статусу шедевра усної і нематеріальної спадщини людства Секретаріат — з урахуванням особливостей кожного відібраного об'єкта і форми виявлення — визначає компетентні органи для здійснення наступних заходів з метою забезпечення виконання плану дій.

Міжнародна допомога

24. Компетентні органи будь-якої держави-члена мають право подати у Секретаріат заявку на надання міжнародної допомоги. Надання міжнародної допомоги передбачається у двох випадках:

а) для відшкодування витрат на підготовку пакету матеріалів по кандидатурі (допомога у підготовці);

б) сприяння заходам щодо збереження, охорони, відродження і розвитку об'єктів і форм виявлення, що вже одержали статус шедевра усної і нематеріальної спадщини людства (допомога з метою охорони).

25. Крім того, Організація зобов'язується також надавати допомогу у забезпеченні людськими ресурсами і експертною підтримкою, як у ході підготовки пакету матеріалів по кандидатурі, так і під час реалізації плану дій.

26 Щоб одержати допомогу при підготовці матеріалів, компетентні національні органи подають заявку, що містить коротку характеристику культурного явища або форми виявлення і попередній кошторис по підготовці пакету матеріалів. Заявка на допомогу щодо підготовки матеріалів розглядається Секретаріатом, якщо культурне явище або форму виявлення вже включено у попередній список, поданий державними органами даної держави-члена. На допомогу по підготовці матеріалів ЮНЕСКО виділяє не більше двох третин попереднього кошторису. Допомога на підготовку матеріалів виділяється двома рівними платежами, другий з яких перераховується тільки після отримання фінансового звіту.

27. Щоб одержати допомогу з метою охорони, будь-яка вказана у формі подання кандидатури особа, відповідальна за збереження шедевра усної і нематеріальної спадщини людства, має право після узгодження з компетентними національними державними органами подати заявку, що містить докладну програму його збереження, правового захисту і розвитку відповідно до плану дій і попереднього кошторису. Виходячи з наявності необхідних засобів, Секретаріат, після консультацій з експертами Журі, може виділити допомогу на часткове або повне покриття попереднього кошторису.

Додатки

Стандартна форма подання кандидатури для присвоєння статусу шедевра усної і нематеріальної спадщини людства

1. Дані про запропоновану кандидатуру:

- а) Держава-член або група держав-членів.
- б) Найменування культурного явища або форми виявлення.
- в) Назва відповідної спільноти.
- г) Географія культурного явища або форми виявлення.
- д) Географічне розташування відповідних спільнот (держави, провінції, райони, села).
- е) Період походження форми виявлення культури.
- ж) Компетентні особи або органи в межах даної спільноти, або спільнот, або відповідного органу уряду (прізвище, ім'я, посада, поштова адреса, номер телефону, факсу, адреса електронної пошти).

2. Обґрунтування подання

- а) Цінність культурного явища або форми виявлення культури з історичної, художньої, етнологічної, соціологічної, антропологічної, лінгвістичної або літературної точки зору.

b) Цінність культурного явища або форми виявлення з погляду кількості і ролі носіїв даного досвіду (інформація про носіїв: вік, стать, рід занять, становище у даній спільноті і т.д.).

с) Порівняльний аналіз культурних явищ і форм виявлення, включених у список даної держави.

d) Порівняльний аналіз аналогічних культурних явищ і форм виявлення у даному регіоні.

е) Обґрунтування цінності культурного явища або форми виявлення відповідно до критеріїв відбору:

I — визначна цінність як шедевра, створеного творчим генієм людини;

II — коріння культурної традиції або культурної історії даної спільноти;

III — значення як засобу утвердження самобутності даних народів і культурних спільнот, як джерела натхнення і стимулу до міжкультурного обміну, а також одного з шляхів зближення народів і суспільств; роль у сучасному культурному і суспільному житті даного співтовариства;

IV — висока майстерність і техніка виконання;

V — цінність як унікального свідчення живої культурної традиції;

VI — загроза зникнення або у зв'язку з відсутністю засобів на охорону і збереження, або у зв'язку з процесами стрімких змін, урбанізації, або дії нової культури.

3. Характеристика

a) Характеристика явища або форми виявлення культури.

b) Історія, розвиток, соціальна, символічна і культурна спрямованість.

с) Технічна характеристика, достовірність, стиль, жанр, школа, впливи і — щодо об'єктів матеріальної культури — матеріали, призначення, спосіб виготовлення, використання.

d) Посилання на (історичні і сучасні) описи явища або форми виявлення культури (список визнаних хранителів, бібліографія, іконографія, дискографія, фільмографія).

е) Рівень довговічності і ризик зникнення, під дією або через обмеження, зв'язані:

I — з економічним і технічним розвитком;

II — з кліматичними змінами і забрудненням навколишнього середовища;

III — з розвитком туризму;

IV — зі зростанням або скороченням чисельності даної спільноти;

V — з іншими чинниками.

4 Управління

a) Орган або органи, відповідальні за охорону, збереження і відродження даного культурного явища або форми виявлення (правовий статус такого органу, компетенція на загальнодержавному рівні, прізвище, ініціали і адреса відповідальної особи, джерела фінансування і т.д.);

b) Заходи, здійснені або сплановані для забезпечення умов, необхідних для збереження даного явища культури у своєму правічному середовищі.

с) Механізми збереження культурного явища і форми виявлення:

I — правові механізми;

II — правовий захист у зв'язку з експлуатацією даних форм виявлення культури;

III — правовий захист хранителів майстерності;
IV — заходи, прийняті для забезпечення спадкоємності традиції;
V — інші чинники.

d) Шляхи реалізації охоронних заходів.

e) План дій на наступне десятиліття, спрямований на збереження, охорону, відродження і розповсюдження даного явища культури, зокрема, докладна інформація про участь визнаних носіїв і відповідних спільнот (відповідно до визначення, поданого в пункті 7(с) керівництва).

f) Адміністративні механізми збереження культурного явища або форми виявлення.

g) Джерела і рівень фінансування.

h) Кількість тих, хто бере участь.

i) Людські ресурси (майстерність, досвід) і можливості навчання в галузі заходів щодо збереження, відродження і розповсюдження.

5 Додаткова інформація (перелік): фотографії, фільми, відео і аудіо записи.

[Керівництво до використання "Рекомендацій про збереження традиційної культури і фольклору": Присвоєння статусу шедевра усної і нематеріальної спадщини людства / Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО // Електронний варіант: http://wh.unesco.ru/text/guide_to_oral.htm].

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Загальна Декларація про культурну різноманітність

Генеральна конференція,

- виявляючи прихильність меті забезпечення у повному об'ємі прав людини і основних свобод, проголошених у Загальній декларації прав людини та інших загальновизнаних правових актах, таких, як два Міжнародні пакти 1966 р., один з яких стосується цивільних і політичних прав, а інший — економічних, соціальних і культурних прав;

- нагадуючи про Преамбулу Статуту ЮНЕСКО, яка свідчить, що "для підтримки людської гідності необхідне широке розповсюдження культури і освіти серед усіх людей на основі справедливості, свободи і миру; тому на всі народи покладається щодо цього священний обов'язок, який слід виконувати у дусі взаємної співпраці";

- нагадуючи також про статтю 1 Статуту, у якій перед ЮНЕСКО, серед іншого, стоїть завдання рекомендувати висновки "міжнародних угод, які вона визнає корисними для вільного розповсюдження ідей словесним і образотворчим шляхом";

- посиляючись на положення щодо культурної різноманітності і здійснення культурних прав, про які йде мова у прийнятих ЮНЕСКО міжнародних правових актах;¹

- знову підтверджуючи, що культура повинна розглядатися, як сукупність притаманних суспільству або соціальній групі відмінних ознак — духовних і матеріальних, інтелектуальних та емоційних — і що, крім мистецтва і літератури, вона охоплює спосіб життя, "уміння жити разом", системи цінностей, традиції і вірування²;

- констатує, що культура знаходиться у центрі нинішньої дискусії з питань самобутності, згуртованості суспільства і розвитку економіки на базі знань;

- стверджуючи, що визнання різноманітності культур, терпимість, діалог і співпраця в обстановці довіри і взаємного розуміння є найкращим гарантом миру і міжнародної безпеки;

- прагнучи до утвердження широкої солідарності, заснованої на визнанні культурної різноманітності, усвідомленні єдності людства і розвитку міжкультурних обмінів;

- вважаючи, що процес глобалізації, стимульований швидким розвитком нових інформаційних і комунікаційних технологій, хоча і є викликом для культурної різноманітності, разом з тим створює умови для нового діалогу між культурами і цивілізаціями;

- усвідомлюючи, що у рамках Організації Об'єднаних Націй на ЮНЕСКО покладені конкретні повноваження забезпечити збереження і сприяння плідній різноманітності культур;

проголошує наступні принципи і приймає цю Декларацію:

Самобутність, різноманітність і плюралізм

Стаття 1. *Культурна різноманітність як загальне надбання людства.*

Форми культури змінюються у часі й просторі. Ця культурна різноманітність виявляється у неповторності та різноманітті особливостей, властивих групам і спільнотам, що утворюють людство. Як джерело обмінів, новаторства і творчості, культурна різноманітність так само необхідна для людства, як біологічна різноманітність для живої природи. У цьому значенні вона є загальним надбанням людства і повинна бути визнана та закріплена для блага нинішнього і майбутніх поколінь.

Стаття 2. *Від культурної різноманітності до культурного плюралізму.*

У нашому суспільстві, яке стає все більш різноманітним, слід забезпечити гармонійну взаємодію і прагнення до співіснування людей і спільнот з плюралістичною, багатоманітною і динамічною культурною самобутністю. Політика, що заохочує інтеграцію і участь усіх громадян, є гарантом соціальної згуртованості, життєздатності громадянського суспільства і світу в цілому. В цьому значенні культурний плюралізм є політичною відповіддю на реалії культурної різноманітності. Культурний плюралізм, нерозривно пов'язаний з демократією, створює сприятливе середовище для культурних обмінів і розквіту творчих здібностей, що живлять життєві сили суспільства.

Стаття 3. *Культурна різноманітність як чинник розвитку*

Культурна різноманітність розширює можливості вибору, що є у кожної людини, вона є одним із джерел розвитку, який розглядається не тільки у плані економічного зростання, але і як засіб, що забезпечує повноцінне інтелектуальне, емоційне, етичне і духовне життя.

Культурна різноманітність і права людини

Стаття 4. *Права людини як гарантія культурної різноманітності*

Захист культурної різноманітності є етичним імперативом, вона невід'ємна від поваги до людської особи, опікується дотриманням прав людини і основних свобод, особливо прав осіб, що належать до меншин, і прав корінних народів. Неприпустимо посилатися на культурну різноманітність для нанесення збитку правам людини, гарантованим міжнародним правом, або для обмеження сфери їх застосування.

Стаття 5. *Культурні права як чинник, що сприяє культурній різноманітності*

Культурні права є невід'ємною складовою прав людини, як універсальні, неподільні та взаємозалежні. Необхідною умовою для розвитку творчої різноманітності є реалізація у повному об'ємі культурних прав, визначених у статті 27 "Загальної декларації прав людини" і в статтях 13 і 15 "Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права". Відповідно до зазначеного, кожна людина повинна мати нагоду для самовираження, творчості та розповсюдження своїх творів будь-якою мовою за власним вибором, і зокрема, своєю рідною мовою; кожна людина має право на якісну освіту і професійну підготовку в умовах цілковитого визнання її культурної самобутності; кожна людина повинна мати нагоду брати участь у культурному житті за власним вибором і дотримуватися своїх культурних традицій у межах дотримання прав людини і основних свобод.

Стаття 6. *До загальнодоступної культурної різноманітності*

Забезпечуючи вільне розповсюдження ідей словесним і образотворчим шляхом, слід прагнути, щоб усі культури могли бути об'єктом самовираження і розповсюдження. Гарантом культурної різноманітності є свобода виявлення думок, плюралізм засобів інформації, багатомовність, рівний доступ до можливостей для художньої творчості, до науково-технічних знань, зокрема, у цифровій формі, забезпечення усім культурам доступу до засобів виявлення і розповсюдження ідей.

Культурна різноманітність і творчість

Стаття 7. *Культурна спадщина як джерело творчості*

Будь-яка творчість черпає свої сили у культурних традиціях, але досягає розквіту у контакті з іншими. Ось чому необхідно зберігати, популяризувати і передавати майбутнім поколінням культурну спадщину у всіх її формах, які відображають досвід і сподівання людства, створюючи цим живильне середовище для творчості у всій її різноманітності і налагоджуючи справжній діалог між культурами.

Стаття 8. *Предмети і послуги культурного призначення – продукція з унікальними ознаками*

В умовах нинішніх економічних і технічних змін, які відкривають широкі можливості для творчості і нововведень, особливу увагу слід приділяти різноманітності творчих пропозицій, справедливому обліку прав авторів і творчих працівників, а також специфіці предметів і послуг культурного призначення, які, як носії самобутності, цінності і сутності, не повинні розглядатися як звичні предмети або споживацькі товари.

Стаття 9. *Політика у галузі культури як каталізатор творчості*

Політика у галузі культури, забезпечуючи вільне розповсюдження ідей і творів, повинна створювати умови, що сприяють виробництву і розповсюдженню різноманітних товарів та послуг культурного призначення за допомогою індустрій культури, що мають у своєму розпорядженні засоби, необхідні для їх утвердження на місцевому і глобальному рівнях. Кожна держава, дотримуючись міжнародних зобов'язань, сама розробляє політику у галузі культури і втілює її в життя за допомогою методів, які вважає найоптимальнішими, шляхом оперативної підтримки і створення належної нормативно-правової бази.

Культурна різноманітність і міжнародна солідарність

Стаття 10. *Зміцнення творчого потенціалу і потенціалу розповсюдження матеріалів у глобальному масштабі*

В умовах дисбалансу, який спостерігається нині у глобальних потоках культурних цінностей і обмінах між ними, слід укріплювати міжнародну співпрацю і солідарність, спираючись на які усі країни, зокрема, країни, що розвиваються і країни перехідного періоду, зможуть створити стійкі індустрії культури, які здатні конкурувати на національному і міжнародному рівнях.

Стаття 11. *Налагодження партнерства між державним сектором, приватним сектором і громадянським суспільством*

Збереження і заохочення культурної різноманітності, що є ключовим чинником стійкого людського розвитку, неможливо забезпечити тільки силами ринку. Тому необхідно знову підкреслити найважливішу роль державної політики, яка здійснюється у партнерстві з приватним сектором і громадянським суспільством.

Стаття 12. Роль ЮНЕСКО

Завдяки своєму мандату і функціям ЮНЕСКО несе відповідальність за:

- a) сприяння реалізації проголошених у цій Декларації принципів у стратегіях розвитку, що розробляються різними міжурядовими організаціями;
- b) виконання інформаційних функцій і координацію зусиль держав, міжнародних урядових і неурядових організацій, громадського суспільства і приватного сектора для спільної розробки концепцій, завдань і виконання політичних рішень щодо підтримку культурної різноманітності;
- c) проведення подальшої нормотворчої роботи, діяльності по залученню уваги громадськості та зміцненню можливостей цієї Декларації у тих галузях, що відносяться до її компетенції;
- d) сприяння здійсненню Плану дій, основні напрями якого фігурують у Додатку до цієї Декларації.

¹ До їх числа відносяться, зокрема, Флорентійська угода 1950 р. з Найробіським протоколом до нього 1976 р., Всесвітня конвенція про авторське право 1952 р., Декларація принципів міжнародної культурної співпраці 1966 р., Конвенція про заходи, спрямовані на заборону і попередження незаконного ввезення, вивозу і передачі права власності на культурні цінності 1970 р., Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 р., Рекомендація про становище творчих працівників 1980 р. і Рекомендація про збереження фольклору 1989 р.

² Визначення відповідає висновкам Всесвітньої конференції щодо політики в галузі культури (МОН-ДІАКУЛЬТ, Мехіко, 1982 р.), Всесвітньої комісії з культури і розвитку («Наша творча різноманітність», 1995 р.) і Міжурядовій конференції щодо політики у галузі культури в цілях розвитку (Стокгольм, 1998 р.).

[Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО:2001 рік // Електронний варіант: <http://www.unepd.kiev.ua/ucipr/ukr/law/un/14.php>].

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Конвенція Про охорону нематеріальної культурної спадщини

Париж, 17 жовтня 2003 року

Генеральна конференція Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, іменована нижче ЮНЕСКО, котра зібралася у Парижі з 29 вересня по 17 жовтня 2003 р. на свою тридцять другу сесію, посилаючись на існуючі міжнародно-правові акти про права людини, зокрема на Загальну декларацію прав людини 1948 р. (№995-015), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. (№995-042) і Міжнародний пакт про цивільні та політичні права 1966 р. (№995-043),

- беручи до уваги важливе значення нематеріальної культурної спадщини як чинника забезпечення культурної різноманітності та гарантії

стійкого розвитку, що підкреслюється у Рекомендації ЮНЕСКО про збереження фольклору 1989 р. (№995-295), у Загальній декларації ЮНЕСКО про культурну різноманітність 2001 р. і в Стамбульській декларації 2002 р., прийнятій на Третій зустрічі за круглим столом міністрів культури;

- враховуючи тісну взаємозалежність між нематеріальною культурною спадщиною і матеріальною культурною та природною спадщиною;

- визнаючи, що процеси глобалізації і соціальних перетворень, створюючи умови для відновлення діалогу між спільнотами, разом з тим є, як і явище нетерпимості, джерелами серйозного попередження деградації, зникнення і руйнування, які нависли над нематеріальною культурною спадщиною, зокрема, у результаті відсутності коштів для охорони такої спадщини;

- усвідомлюючи загальне прагнення забезпечити охорону нематеріальної культурної спадщини людства і відчутну у зв'язки з цим загальну заклопотаність;

- визнаючи, що спільноти, зокрема, корінні спільноти, групи і, у деяких випадках, окремі особи виконують важливу роль у створенні, охороні, збереженні і відтворенні нематеріальної культурної спадщини;

- збагачуючи цим культурну різноманітність і сприяючи творчості людини;

- наголошуючи на великому значенні діяльності ЮНЕСКО з розробки нормативних актів, спрямованих на захист культурної спадщини, зокрема, Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 р. (№995-089);

- відзначаючи, що сьогодні не існує іншого багатогранного правового акту, що має обов'язкову силу щодо охорони нематеріальної культурної спадщини;

- вважаючи, що діючі міжнародні угоди, рекомендації, резолюції про культурну і природну спадщину необхідно збагатити і ефективно доповнити новими положеннями, які стосуються нематеріальної культурної спадщини;

- враховуючи необхідність глибшого усвідомлення, особливо молодим поколінням, важливості нематеріальної культурної спадщини і її охорони;

- вважаючи, що у дусі співпраці і взаємодопомоги міжнародне співтовариство разом із державами-учасниками цієї Конвенції повинні сприяти охороні такої спадщини;

- нагадуючи про програми ЮНЕСКО щодо нематеріальної культурної спадщини, зокрема: проголошенні шедеврів усної і нематеріальної спадщини людства;

- зважаючи на неоціненну роль нематеріальної культурної спадщини як чинника, що сприяє зближенню, обмінам і взаєморозумінню між людьми,

приймає сімнадцятого жовтня 2003 року цю Конвенцію.

I. Загальні положення

Стаття 1. Цілі Конвенції.

Цілями цієї Конвенції є:

а) охорона нематеріальної культурної спадщини;

б) визнання і повага нематеріальної культурної спадщини певних спільнот, груп і окремих осіб;

в) привернення уваги на регіональному, національному і міжнародному рівнях до важливості нематеріальної культурної спадщини і її взаємного визнання;

г) міжнародна співпраця і допомога.

Стаття 2. *Визначення (для цілей даної Конвенції).*

1. *"Нематеріальна культурна спадщина"* означає звичаї, форми уявлень і мислення, знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти, культурні простори, котрі визнані спільнотами, групами і, у деяких випадках, окремими особами як частина їх культурної спадщини. Така нематеріальна культурна спадщина, що передається від покоління до покоління, постійно відтворюється спільнотами і групами залежно від їх навколишнього середовища, взаємодії з природою, історії і формує у них відчуття самобутності та спадкоємності, сприяючи цим повазі до культурної різноманітності й творчості людини. Для цілей цієї Конвенції береться до уваги тільки та нематеріальна культурна спадщина, яка узгоджується з існуючими міжнародно-правовими актами з прав людини і вимогами взаємної поваги між спільнотами, групами і окремими особами, а також сприяє стійкому розвитку.

2. *"Нематеріальна культурна спадщина"*, як вона визначена у пункті 1 вище, виявляється, зокрема, у таких аспектах:

а) усні традиції і форми мислення, включаючи мову у якості носія нематеріальної культурної спадщини;

б) виконавські мистецтва;

в) звичаї, обряди, свята;

г) знання і звичаї щодо природи і всесвіту;

г) знання і навички, пов'язані з традиційними ремеслами.

3. *"Охорона"* означає використання заходів з метою забезпечення життєздатності нематеріальної культурної спадщини, включаючи її ідентифікацію, документування, дослідження, збереження, захист, популяризацію, підвищення її ролі, трансформація, головним чином за допомогою формальної і неформальної освіти, а також відродження різних аспектів такої спадщини.

4. *"Держави-учасники"* — держави, які пов'язані між собою цією Конвенцією і щодо яких Конвенція набула чинності.

5. Ця Конвенція застосовується *mutatis mutandis* щодо територій, зазначених у статті 33, які стають її учасниками на умовах, визначених цією статтею. За цих умов вираз *"держави-учасники"* відноситься також і до цих територій.

Стаття 3. *Зв'язок з іншими міжнародно-правовими актами.*

Ніщо у цій Конвенції не може тлумачитись як таке, що:

а) змінює статус або зменшує рівень охорони цінностей, які визнані всесвітньою спадщиною у рамках Конвенції про охорону культурної і природної спадщини 1972 р. (№995-089) і з якими безпосередньо пов'язаний той або інший елемент нематеріальної культурної спадщини;

б) зачіпає права і обов'язки держав-учасників, котрі впливають з будь-яких міжнародно-правових актів щодо прав на інтелектуальну власність або використання біологічних та екологічних ресурсів, учасниками яких вони є.

II. Органи Конвенції

Стаття 4. Генеральна Асамблея держав-учасників.

1. Цим утворюється Генеральна Асамблея держав-учасниць, що іменується нижче як "Генеральна Асамблея". Генеральна Асамблея є повновладним органом цієї Конвенції.

2. Генеральна Асамблея збирається на чергові сесії один раз у два роки. Вона може збиратися на позачергові сесії, якщо ухвалює таке рішення, або на прохання Міжурядового комітету з охорони нематеріальної культурної спадщини, або на прохання не менше однієї третини держав-учасників.

3. Генеральна Асамблея приймає свої Правила процедури.

Стаття 5. Міжурядовий комітет з охорони нематеріальної культурної спадщини.

1. Віднині при ЮНЕСКО утворюється Міжурядовий комітет з охорони нематеріальної культурної спадщини, що іменується нижче "Комітет". Комітет складається з представників 18 держав-учасниць, котрих вибирають держави-учасники, що зібралися на Генеральну Асамблею, після набрання чинності цієї Конвенції відповідно до статті 34.

2. Число держав-членів цього Комітету буде збільшено до 24, коли число держав-учасниць Конвенції досягне 50.

Стаття 6. Вибори і термін повноважень держав-членів Комітету

1. Вибори держав-членів Комітету здійснюються у відповідності з принципами справедливого географічного розподілу і справедливої ротації.

2. Держави-члени Комітету обираються на термін чотири роки державами-учасниками Конвенції, що зібралися на Генеральну Асамблею.

3. Однак термін повноважень половини держав-членів Комітету, вибраних під час перших виборів, складає два роки. Ці держави визначаються жеребкуванням під час перших виборів.

4. Кожні два роки Генеральна Асамблея оновлює половину складу держав-членів Комітету.

5. Вона також обирає таку кількість держав-членів Комітету, яка необхідна для заповнення вакантних місць.

6. Держава-член Комітету не може бути вибрана на два терміни повноважень підряд.

7. Держави-члени Комітету підбирають, як своїх представників, осіб, що володіють компетенцією у різних галузях нематеріальної культурної спадщини.

Стаття 7. Функції Комітету.

Без шкоди іншим його обов'язкам, установленим цією Конвенцією, функції Комітету полягають у наступному:

а) сприяння досягненню цілей Конвенції, заохочення і забезпечення моніторингу її виконання;

- б) надання консультацій щодо передової практики і підготовка рекомендацій про заходи з охорони нематеріальної культурної спадщини;
- в) підготовка і подання на затвердження Генеральній Асамблеї проекту плану використання засобів Фонду у відповідності зі статтею 25;
- г) вишукування шляхів збільшення ресурсів Фонду і ухвалення з цією метою необхідних заходів відповідно до статті 25;
- г) підготовка і подання на затвердження Генеральній Асамблеї оперативного керівництва по виконанню Конвенції;
- д) розгляд відповідно до статті 29 доповідей держав-учасниць та їх резюме для Генеральної Асамблеї;
- е) розгляд заявок, що подаються державами-учасниками, і ухвалення рішень відповідно до розроблених Комітетом і затверджених Генеральною Асамблеєю об'єктивних критеріїв, що стосуються:
  - включення у списки і відбору пропозицій, згаданих у статтях 16, 17 і 18;
  - надання міжнародної допомоги відповідно до статті 22.

Стаття 8. Методи роботи Комітету.

1. Комітет підзвітний Генеральній Асамблеї. Він подає їй доповіді про всю свою діяльність і ухвалені ним рішення.
2. Комітет приймає свої Правила процедури більшістю, що становить дві третини його членів.
3. Комітет може створювати на тимчасовій основі спеціальні консультативні органи, які він визнає необхідними для виконання завдань, що стоять перед ним.
4. Комітет може запрошувати на свої засідання будь-які державні або приватні органи, а також будь-яких приватних осіб, котрі компетентні у різних галузях нематеріальної культурної спадщини, для консультацій з конкретних питань.

Стаття 9. Акредитация консультативних організацій

1. Комітет вносить на розгляд Генеральній Асамблеї пропозиції про акредитацію неурядових організацій, котрі визнано компетентними у галузях нематеріальної культурної спадщини. Щодо Комітету ці організації виконують консультативні функції.
2. Комітет вносить також на розгляд Генеральній Асамблеї пропозиції про критерії і умови вказаної акредитації.

Стаття 10. Секретаріат

1. Секретаріат ЮНЕСКО надає допомогу Комітету.
2. Секретаріат готує документацію для Генеральній Асамблеї і Комітету, а також проекти порядку денного їх засідань і забезпечує виконання ухвалених ними рішень.

III. Охорона нематеріальної культурної спадщини на національному рівні

Стаття 11. Роль держав-учасниць

Кожній державі-учасниці належить:

- а) виконувати необхідні заходи для забезпечення охорони нематеріальної культурної спадщини, що є на її території;
- б) у межах заходів щодо охорони, вказаних у пункті 3 статті 2, ідентифікувати і визначати різні елементи нематеріального культурної спадщини.

ни, що є на її території, з участю спільнот, груп і відповідних неурядових організацій.

Стаття 12. Реєстри

1. Для забезпечення ідентифікації з метою охорони кожна держава-учасник із урахуванням ситуації, що склалася, укладає один або декілька реєстрів нематеріальної культурної спадщини, яка є на його території. Такі реєстри підлягають регулярному оновленню.

2. Подаючи періодично свою доповідь Комітету, згідно статті 29, кожна держава-учасник повідомляє відповідну інформацію згідно цих реєстрів.

Стаття 13. Інші заходи щодо охорони.

Для забезпечення охорони, розвитку і підвищення ролі нематеріальної культурної спадщини, що є на її території, кожна держава-учасниця докладає зусилля з метою:

а) підтримання загальної політики, спрямованої на підвищення ролі нематеріальної культурної спадщини у суспільстві і включення охорони цієї спадщини у програми планування;

б) визначення або створення одного чи кількох компетентних органів щодо охорони нематеріальної культурної спадщини, що є на її території;

в) сприяння науковим, технічним і мистецтвознавчим дослідженням, а також розробці науково-дослідних методологій з метою ефективної охорони нематеріальної культурної спадщини, зокрема нематеріальної культурної спадщини, що знаходиться у небезпеці;

г) ухвалення відповідних юридичних, технічних, адміністративних і фінансових заходів, спрямованих на:

- сприяння створенню або зміцненню установ з підготовки кадрів у галузі управління нематеріальною культурною спадщиною, а також передачі цієї спадщини через форуми і простори, призначені для її презентації;

- забезпечення доступу до нематеріальної культурної спадщини за умов дотримання узвичаєної практики, що визначає порядок доступу до тих або інших аспектів такої спадщини;

- створення установ, що займаються документацією по нематеріальній культурній спадщині, і полегшення доступу до них.

Стаття 14. Освіта, підвищення обізнаності громадськості і зміцнення потенціалу.

Кожна держава-учасник, використовуючи всі ті, що є в її розпорядженні, засоби, докладає зусилля, спрямовані на:

а) забезпечення визнання, поваги і підвищення ролі нематеріальної культурної спадщини у суспільстві, зокрема за допомогою:

- програм у галузі освіти, підвищення обізнаності та інформування громадськості, зокрема молоді;

- конкретних програм у галузі освіти та підготовки кадрів, призначених для відповідних спільнот і груп;

- заходів щодо зміцнення потенціалу у галузі охорони нематеріальної культурної спадщини, пов'язаних, зокрема, з питаннями управління та наукових досліджень;

- неформальних способів передачі знань;

б) інформування громадськості про небезпеки, що загрожують такій спадщині, а також про заходи, здійснювані у зв'язку з виконанням даної Конвенції;

в) сприяння освіті з питань охорони природних просторів і пам'ятних місць, існування яких необхідне для виявлення та трансформації нематеріальної культурної спадщини.

Стаття 15. *Участь спільнот, груп та окремих осіб*

У межах своєї діяльності щодо охорони нематеріальної культурної спадщини кожна держава-учасник прагне забезпечити, якщо це можливо, найширшу участь спільнот, груп і, у певних випадках, окремих осіб, які займаються створенням, збереженням і передачею такої спадщини, а також активно залучати їх до управління такою спадщиною.

IV. Охорона нематеріальної культурної спадщини на міжнародному рівні

Стаття 16. *Репрезентативний список нематеріальної культурної спадщини людства*

1. Для забезпечення більшої наочності нематеріальної культурної спадщини, сприяння поглибленню усвідомлення її значення та заохочення до діалогу на основі поваги культурної різноманітності Комітет, за пропозицією відповідних держав-учасниць, складає, оновлює і публікує Репрезентативний список нематеріальної культурної спадщини людства.

2. Комітет розробляє і подає на затвердження Генеральній Асамблеї критерії складання реєстру, оновлення і публікації вказаного Репрезентативного списку.

Стаття 17. *Список нематеріальної культурної спадщини, що потребує термінової охорони.*

1. З метою застосування відповідних заходів охорони Комітет складає, оновлює і публікує Список нематеріальної культурної спадщини, що потребує термінової охорони, і включає таку спадщину у цей Список на прохання відповідної держави-учасника.

2. Комітет розробляє і подає на утвердження Генеральній Асамблеї критерії складання, оновлення і публікації вказаного Списку.

3. У випадках надзвичайної терміновості, об'єктивні критерії яких затверджуються Генеральною Асамблеєю на основі пропозиції Комітету, він може під час консультації із зацікавленою державою-учасником включити елемент відповідної спадщини у Список, згаданий у пункті 1.

Стаття 18. *Програми, проекти і заходи щодо охорони нематеріальної культурної спадщини.*

1. На основі пропозицій, що подаються державами-учасниками, і відповідно до розроблених Комітетом критеріїв, затверджених Генеральною Асамблеєю, Комітет проводить періодичний відбір і сприяє здійсненню національних, субрегіональних або регіональних програм, проектів, заходів щодо охорони спадщини, які, на його думку, найкращим чином відображають принципи та цілі даної Конвенції, враховуючи особливі потреби країн, що розвиваються.

2. З цією метою він одержує, розглядає і затверджує заявки на надання міжнародної допомоги, сформульовані державами-учасниками для підготовки таких пропозицій.

3. Комітет супроводжує здійснення указаних програм, проектів заходів розповсюдженням передової практики у формах, які ним визначаються.

V. Міжнародна співпраця і допомога

Стаття 19. Співпраця

1. Для цілей даної Конвенції міжнародна співпраця включає, зокрема, обмін інформацією і досвідом, спільні ініціативи, а також створення механізму надання допомоги державам-учасникам у їх прагненнях, спрямованих на охорону нематеріальної культурної спадщини.

2. Без заподіяння шкоди щодо положень їх національного законодавства і норм звичаєвого права та практики держави-учасники визнають, що охорона нематеріальної культурної спадщини являє загальний інтерес для людства, і з цією метою зобов'язуються співпрацювати на двосторонньому, субрегіональному, регіональному і міжнародному рівнях.

Стаття 20. Цілі міжнародної допомоги.

Міжнародна допомога може надаватися з метою:

- а) охорони спадщини, включеної у Список нематеріальної культурної спадщини, що потребує термінової охорони;
- б) підготовки реєстрів, зазначених у статті 11, 12;
- в) підтримки програм, проектів і заходів, що здійснюються на національному, субрегіональному і регіональному рівнях і спрямовані на охорону нематеріальної культурної спадщини;
- д) досягнення будь-якої іншої мети, яку Комітет може визнати необхідною.

Стаття 21. Форми міжнародної допомоги.

Допомога, що надається Комітетом державі-учасниці, регламентується оперативним керівництвом, згаданим у статті 7, а також угодою, передбаченою у статті 24, і може мати такі форми:

- а) дослідження, що стосуються різних аспектів охорони;
- б) надання послуг експертів і носіїв нематеріальної культурної спадщини;
- в) підготовка необхідного персоналу;
- г) розробка нормативних та інших заходів;
- г) створення і забезпечення функціонування інфраструктури;
- д) надання устаткування і ноу-хау;
- е) інші форми фінансової і технічної допомоги, включаючи, у певних випадках, надання позик під низькі відсотки і пожертвувань.

Стаття 22. Умови надання міжнародної допомоги.

1. Комітет встановлює процедуру розгляду заявок на міжнародну допомогу і уточнює такі аспекти вказаних заявок, як заходи, необхідні дії, оцінка пов'язаних з ними витрат.

2. У термінових випадках заявка на отримання допомоги розглядається Комітетом на пріоритетній основі.

3. З метою ухвалення рішення Комітет проводить такі дослідження і консультації, які він вважає необхідними.

Стаття 23. *Заявки на міжнародну допомогу.*

1. Кожна держава-учасник може подати Комітету заявку на міжнародну допомогу щодо охорони нематеріальної культурної спадщини, що є на її території.

2. Така заявка може бути також подана спільно двома або більше державами-учасниками.

3. У заявку включається інформація, передбачена у пункті 1 статті 22, і необхідна документація.

Стаття 24. *Роль держав-учасників, що є бенефіціарами.*

1. Відповідно до положень даної Конвенції міжнародна допомога, яка надається, регулюється угодою між державою-учасником, що є бенефіціаром, і Комітетом.

2. За загальним правилом, держава-учасник, є бенефіціаром відповідно до тих засобів, що є у її розпорядженні, бере участь у покритті витрат, пов'язаних із заходами охорони, на які надається міжнародна допомога.

3. Держава-учасник, що є бенефіціаром, подає Комітету доповідь про використання допомоги щодо охорони нематеріальної культурної спадщини.

VI. Фонд нематеріальної культурної спадщини

Стаття 25. *Характер і ресурси Фонду*

1. Цим утворюється "Фонд нематеріальної культурної спадщини", що іменується далі "Фонд".

2. Цей Фонд відповідно до Положення про фінанси ЮНЕСКО є цільовим фондом.

3. Засоби Фонду складаються із:

а) внесків держав-учасників;

б) засобів, асигнованих для цієї мети Генеральною конференцією ЮНЕСКО;

в) внесків, пожертвувань або заповіданого майна, які можуть бути надані:

- іншими державами;

- організаціями і програмами системи Організації Об'єднаних Націй, зокрема Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй, та іншими міжнародними організаціями;

- державними, приватними органами або приватними особами;

г) будь-яких відсоткових нарахувань на засоби цього Фонду;

г) сум зборів і надходжень від заходів, організованих на користь Фонду;

д) будь-яких інших засобів, передбачених Положенням про Фонд, що розроблений Комітетом.

4. Комітет ухвалює рішення про використання засобів на основі керівних вказівок Генеральної Асамблеї.

5. Комітет може приймати внески і допомогу, які призначені для загальних або конкретних цілей, пов'язаних з певними проектами, у інших формах за умови, що такі проекти схвалені Комітетом.

6. Відрахування внесків до Фонду не може супроводжуватися ніякими політичними, економічними або іншими умовами, що не сумісні з метою, котру переслідує ця Конвенція.

Стаття 26. Внески держав-учасників до Фонду

1. Без заподіяння збитку для будь-якого додаткового добровільного внеску держави-учасники даної Конвенції зобов'язуються вносити до Фонду принаймні раз у два роки внески, сума яких за єдиною відсотковою ставкою для усіх держав визначається Генеральною Асамблеєю. Рішення Генеральної Асамблеї з цього питання приймається більшістю присутніх і держав-учасників, які беруть участь у голосуванні і не зробили заяви, передбаченої у пункті 2 цієї статті. У жодному випадку вказаний внесок держави-учасника не перевищує 1% його внеску до звичного бюджету ЮНЕСКО.

2. Однак будь-яка держава, згадана у статті 32 або у статті 33 цієї Конвенції, може у момент передачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або документа про ухвалення, утвердження або приєднання зробити заяву, що не буде пов'язана з положеннями пункту 1 цієї статті.

3. Держава-учасник цієї Конвенції, яка зробила заяву, передбачену у пункті 2 цієї статті, прикладає зусилля до того, щоб відкликати свою заяву, повідомивши про це Генерального директора ЮНЕСКО. Проте відгук на заяву вступає у силу тільки з дати відкриття наступної сесії Генеральної Асамблеї.

4. Щоби Комітет міг ефективно планувати свою діяльність, внески держав-учасників даної Конвенції, що зробили заяви, передбачені у пункті 2 цієї статті, повинні вноситися регулярно, хоча б раз у два роки, і повинні якщо це можливо, наближатися до суми внесків, які потрібно відраховувати, керуючись положеннями пункту 1 цієї статті.

5. Будь-яка держава-учасник даної Конвенції, що має заборгованість щодо своїх обов'язкових або добровільних внесків за поточний і календарний рік, який безпосередньо передує йому, не може бути вибрана членом Комітету; це положення не застосовується до перших виборів. Повноваження держави, що вже є членом Комітету, закінчуються у момент будь-яких виборів, передбачених у статті 6 даної Конвенції.

Стаття 27. Додаткові добровільні внески до Фонду

Держави-учасники, що бажають зробити добровільні внески, додаткові щодо тих, які передбачені у статті 26, інформують про це Комітет якомога швидше, щоб він міг відповідним чином планувати свою діяльність.

Стаття 28. Міжнародні кампанії зі збору засобів.

Держави-учасники у міру можливості надають підтримку міжнародним кампаніям зі збору засобів для Фонду, організовуваних під егідою ЮНЕСКО.

VII. Доповіді

Стаття 29. Доповіді держав-учасників.

Держави-учасники подають Комітету доповіді, форма і періодичність яких визначаються Комітетом, про законодавчі, регламентуючі положення або інші заходи, прийняті ними з метою виконання цієї Конвенції.

Стаття 30. Доповіді Комітету.

1. Комітет подає кожній сесії Генеральної Асамблеї доповідь, що готується на основі його діяльності і доповідей держав-учасниць, вказаних у статті 29 вище.

2. Ця доповідь доводиться до відома Генеральної конференції ЮНЕСКО.

VIII. Перехідні положення

Стаття 31. *Зв'язок з проголошенням шедеврів усної та нематеріальної спадщини людства*

1. Комітет включає у Репрезентативний список нематеріальної культурної спадщини шедеври усної і нематеріальної спадщини людства, проголошені до вступу у силу даної Конвенції.

2. Включення вказаних шедеврів у Репрезентативний список нематеріальної культурної спадщини людства жодним чином не впливає на критерії, встановлені відповідно до пункту 2 статті 16, щодо наступних включень.

3. Після вступу даної Конвенції у силу не буде проводитися ніяких подальших проголошень.

IX. Завершальні положення

Стаття 32. *Ратифікація, ухвалення і утвердження*

1. Дана Конвенція підлягає ратифікації, ухваленню або затвердженню державами-членами ЮНЕСКО у порядку, передбаченому їх відповідними конституційними процедурами.

2. Ратифікаційні грамоти, документи про ухвалення або утвердження здаються на зберігання Генеральному директору ЮНЕСКО.

Стаття 33. *Приєднання.*

1. Ця Конвенція відкрита для приєднання усіх держав, що не є членами ЮНЕСКО, яким Генеральна конференція Організації пропонує приєднатися до цієї Конвенції.

2. Ця Конвенція відкрита також для приєднання територій, що мають повне внутрішнє самоврядування, які визнаються Організацією Об'єднаних Націй як такі, що не досягли повної незалежності відповідно до Резолюції 1514 (XV) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (№995-280), але володіють компетенцією у питаннях, регульованих цією Конвенцією, зокрема компетенцією щодо укладання договорів, які відносяться до таких питань.

3. Документ про приєднання здається на зберігання Генеральному директору ЮНЕСКО.

Стаття 34. *Вступ у силу.*

Ця Конвенція набуває чинності через три місяці від дня передання на зберігання тридцятій ратифікаційної грамоти або документа про ухвалення, утвердження або приєднання, але лише щодо тих держав, які передали на зберігання свої ратифікаційні грамоти або документи про ухвалення, утвердження або приєднання у вказаний день або раніше. Щодо будь-якої іншої держави-учасника Конвенція набуває чинності через три місяці від дня здачі на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про ухвалення, утвердження або приєднання.

Стаття 35. *Федеральні або неунітарні конституційні системи*

Ці положення застосовуються до держав-учасників, що мають федеральний або неунітарний конституційний устрій:

а) положення цієї Конвенції, використання яких відноситься до юрисдикції федеральної або центральної законодавчої влади, зобов'язання федерального або центрального уряду будуть тими ж, що і зобов'язання держав-учасників, що не є федеральними державами;

б) положення даної Конвенції, використання яких відноситься до юрисдикції окремих, що входять до федерації, штатів, областей, провінцій або кантонів, які у відповідності з існуючою у них конституційною системою не зобов'язані приймати законодавчих заходів, федеральний уряд доводить вказані положення до відома компетентних властей штатів, областей, провінцій або кантонів з рекомендацією про їх ухвалення.

Стаття 36. Денонсація

1. Кожна держава-учасник може денонсувати цю Конвенцію.

2. Денонсація фіксується письмовим актом, який здається на зберігання Генеральному директору ЮНЕСКО.

3. Денонсація набуває чинності через дванадцять місяців після дати отримання акту про денонсацію. Вона жодним чином не змінює фінансових зобов'язань, які повинна виконувати денонсуюча держава-учасник до дати вступу в силу виходу з Конвенції.

Стаття 37. Функції депозитарію

Генеральний директор ЮНЕСКО, виступаючи як депозитарій даної Конвенції, інформує держави-члени Організації, держави, що не є членами Організації, вказані у статті 33, а також Організацію Об'єднаних Націй про передачу на зберігання усіх ратифікаційних грамот, документів про ухвалення, утвердження або приєднання, згадані у статтях 32 і 33, а також про акти денонсації, вказані у статті 36.

Стаття 38. Поправки

1. Держава-учасник може шляхом письмового повідомлення, направленого Генеральному директору ЮНЕСКО, запропонувати поправки до даної Конвенції. Генеральний директор розсилає таке повідомлення усім державам-учасникам. Якщо протягом шести місяців з дати розсилки вказаного повідомлення не менше половини держав-учасників дадуть позитивні відповіді на цю пропозицію, Генеральний директор подає її наступній сесії Генеральної Асамблеї для розгляду і можливого ухвалення.

2. Поправки приймаються більшістю у дві третини присутніх і тих держав-учасників, які беруть участь у голосуванні.

3. Поправки до даної Конвенції після їх ухвалення підлягають ратифікації, утвердженню державами-учасниками.

4. Поправки набувають чинності, але лише відносно держав, які ратифікували, прийняли, затвердили ці поправки до даної Конвенції або приєдналися до них, через три місяці від дня здачі на зберігання документів, вказаних у пункті 3 цієї статті, двома третинами держав-учасників. У подальшому для кожної держави-учасника, яка ратифікує, прийме, затвердить поправку або приєднається до поправки, дана поправка набуває чинності через три місяці від дня здачі на зберігання державою-учасницею документа про ратифікацію, ухвалення, утвердження або приєднання.

5. Процедура, встановлена у пунктах 3 і 4, не застосовується щодо поправок до статті 5, що стосується числа держав-членів Комітету. Такі поправки набувають чинності на момент їх ухвалення.

6. Держава, яка стає учасником даної Конвенції після вступу в силу поправок відповідно до пункту 4 цієї статті, якщо тільки вона не заявляє про інші наміри, вважається:

- а) учасником цієї Конвенції з прийнятими до неї поправками;
- б) учасником даної Конвенції без прийнятих до неї поправок відносно будь-якої держави-учасника, не зв'язаної цими поправками.

Стаття 39. Автентичність текстів

Ця Конвенція складена англійською, арабською, іспанською, китайською, російською і французькою мовами, причому всі шість текстів є рівно автентичними.

Стаття 40. Реєстрація

Відповідно до статті 102 Статуту Організації Об'єднаних Націй (№995-010) ця Конвенція реєструється у Секретаріаті Організації Об'єднаних Націй за проханням Генерального директора ЮНЕСКО.

Затверджено в Парижі _____ 2003 року у двох автентичних екземплярах за підписом Голови Генеральної конференції, що зібралася на свою тридцять другу сесію, і Генерального директора ЮНЕСКО. Обидва екземпляри здаються на зберігання у архів ЮНЕСКО. Завірені копії, що є оригіналами, направлено усім державам, що вказані у статтях 32 і 33, а також Організації Об'єднаних Націй.

Наведений вище текст є справжнім текстом Конвенції, належним чином прийнятий Генеральною конференцією ЮНЕСКО на її тридцять другій сесії, яка відбулася в Парижі і була оголошена закритою 17 жовтня 2003 року.

У посвідчення чого дану Конвенцію підписали 17 жовтня 2003 року.

Підписи: _____

ЮНЕСКО, документ № 995-d 69, редакція від 17.10.2003.

[Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО: 2003 рік. Документ № 995-d 69, редакція від 17.10.2003 // Електронний варіант: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=c&sp=i&find=1&org=788>]

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Конвенція

Про охорону і заохочення різноманітності форм культурного самовираження

*документ №952-008 ЮНЕСКО,
Париж, 20 жовтня 2005 року*

Генеральна конференція Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури на своїй 33-ій сесії (3-21 жовтня 2005 р., Париж) визнала, що культурна різноманітність:

- є невід'ємною ознакою людства, що відрізняє один народ від іншого;
- це загальна спадщина людства, тому необхідно цінити її й зберігати для блага інших;

- створює багатий, різнобарвний світ, який розширює діапазон вибору і забезпечує життєдайний простір для розвитку людських можливостей та цінностей;
- є рушійною силою стійкого розвитку етноспільнот, народів, націй;
- розцвітає в умовах демократії, терпимості, соціальної справедливості і взаємної поваги між народами та культурами;
- необхідна для забезпечення миру і безпеки на регіональному, національному та міжнародному рівнях;
- особливо важлива для повного забезпечення прав і основних свобод людини, проголошених у Загальній декларації прав людини (1948 р., №995-015), Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (1966 р., №995-042), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1966 р., №995-043).

Про необхідність інтеграції культури як одного із стратегічних елементів у національну і міжнародну політику розвитку, у міжнародну співпрацю з метою піднесення загального розвитку наголошується у „Декларації тисячоліття” Організації Об’єднаних Націй (2000 р., №995-62).

- Беручи до уваги, що культура у просторі й часі набуває різних форм і ця різноманітність виявляється в унікальних, багатоманітних формах самобутності й культурного самовираження народів та спільнот, які утворюють людство;

- визнаючи важливість традиційних знань як джерела нематеріального і матеріального багатства, і, зокрема, систем знань корінних народів, і їх позитивний внесок у стійкий розвиток, а також необхідність забезпечення їх належної охорони і заохочення;

- визнаючи необхідність вживання заходів для охорони різноманітності форм культурного самовираження, включаючи його зміст, особливо у тих ситуаціях, коли формам культурного самовираження може загрожувати зникнення або серйозний збиток (*М.Л.* наприклад, в Україні в районах, що зазнали впливу аварії на ЧАЕС);

- підкреслюючи важливість культури для соціальної згуртованості у цілому, і зокрема її можливості для підвищення статусу та ролі жінок у суспільстві;

- усвідомлюючи, що культурна різноманітність зміцнюється у результаті вільного розповсюдження ідей і збагачується завдяки постійним обмінам та взаємодії між культурами;

- нагадуючи про те, що мовна різноманітність є основоположним елементом культурної різноманітності, і знов підтверджуючи ту найважливішу роль, яку освіта відіграє у справі охорони і заохочення форм культурного самовираження;

- враховуючи важливе значення життєздатності культур, у тому числі для осіб, що належать до меншин і корінних народів, яка виявляється у їх свободі створювати, поширювати і передавати свої традиційні форми культурного самовираження і мати до них доступ, з тим щоб використовувати їх для свого власного розвитку;

- підкреслюючи життєво важливу роль культурної взаємодії і творчості, що збагачують і оновлюють форми культурного самовираження і під-

вищують роль тих, хто бере участь у розвитку культури на користь прогресу суспільства в цілому;

- визнаючи важливість прав інтелектуальної власності у забезпеченні підтримки тим, хто бере участь у культурній творчості;

- будучи переконана, що культурна діяльність і культурні товари та послуги носять як економічний, так і культурний характер, оскільки вони є виявом форм самобутності, цінностей і значимості, тому до них не можна ставитись як до чогось, що має тільки комерційну цінність;

- відзначаючи, що процеси глобалізації, яким сприяє швидкий розвиток інформаційних і комунікаційних технологій, створюючи небачені умови для ширшої взаємодії культур, одночасно кидають виклик культурній різноманітності, особливо з погляду небезпеки поглиблення диспропорцій між багатими і бідними країнами;

- усвідомлюючи, що на ЮНЕСКО покладено конкретні завдання забезпечувати повагу до різноманітності культур і рекомендувати укладання таких міжнародних договорів, які вона вважає необхідними для сприяння вільному розповсюдженню ідей за допомогою слова і художнього образу;

- посилаючись на положення прийнятих ЮНЕСКО міжнародних правових документів, що стосуються культурної різноманітності і реалізації культурних прав, зокрема, на Загальну декларацію 2001 року про культурну різноманітність,

приймає 20 жовтня 2005 року цю Конвенцію.

Розділ I

Стаття 1. Цілями цієї Конвенції є:

а) охорона і заохочення різноманітності форм культурного самовираження;

б) створення умов для розквіту і вільної взаємодії різних культур на взаємовигідній основі;

в) сприяння міжкультурному діалогу з метою забезпечення широких і збалансованих культурних обмінів у всьому світі в інтересах взаємоповаги культур і культури миру;

г) заохочення міжкультурної взаємодії з метою розвитку взаємопроникнення культур, наведення мостів між народами, поваги до різноманітності форм культурного самовираження і підвищення усвідомлення цінності цієї різноманітності на місцевому, загальнонаціональному і міжнародному рівнях;

г) підтвердження важливості взаємозв'язку між культурою та загальним розвитком для країн, що розвиваються, підтримка дій щодо цього на національному і міжнародному рівнях з метою забезпечити визнання справжньої цінності цього взаємозв'язку;

д) визнання особливого характеру культурної діяльності, культурних товарів та послуг як носіїв самобутності, цінностей і сутності цієї культури;

е) підтвердження суверенного права держав на підтримку, прийняття і реалізацію політики та заходів, які вони вважають необхідними для охорони і заохочення різноманітності форм культурного самовираження на власній території;

є) зміцнення міжнародної співпраці та солідарності у дусі партнерства, зокрема для розширення можливостей країн, що розвиваються, у галузі охорони і заохочення розмаїття форм культурного самовираження.

Стаття 2. Керівними принципами є:

1. Принцип поваги прав людини і її основних свобод (свобода висловлення думок, інформації, комунікації, можливість вибирати форми культурного самовираження). Ніхто не може використовувати положення цієї Конвенції для утиску прав людини, її основних свобод, проголошених у Загальній декларації прав людини (№995-015) і гарантованих міжнародним правом, або для їх обмеження.

2. Принцип суверенітету

Відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй (995-010) і принципів міжнародного права держави володіють суверенним правом вживати заходи і проводити політику щодо охорони, заохочення різноманітності форм культурного самовираження на своїй території.

3. Принцип рівної гідності і поваги усіх культур

Охорона і заохочення різноманітності форм культурного самовираження припускають визнання рівної гідності поваги усіх культур, включаючи культури осіб, що належать до меншин або корінних народів.

4. Принцип міжнародної солідарності і співпраці

Міжнародна співпраця і солідарність повинні бути спрямовані на надання усім країнам, особливо тим, що розвиваються, можливості створювати і укріплювати засоби свого культурного самовираження, включаючи свою індустрію культури, як формуючу, так і вже існуючу, на місцевому, національному, міжнародному рівнях.

5. Принцип взаємного доповнення економічних і культурних аспектів розвитку.

Оскільки культура є однією із головних рушійних сил розвитку, культурні аспекти мають так же важливе значення, як і економічні. Як окремі люди, так і цілі народи володіють правом брати у них участь і користуватися їх плодами.

6. Принцип стійкого розвитку

Культурна різноманітність є цінним надбанням людей і суспільств. Охорона, заохочення і підтримка культурної різноманітності — одна з найважливіших вимог забезпечення стійкого розвитку на користь нинішнього і майбутніх поколінь.

7. Принцип рівного доступу

Важливими чинниками забезпечення культурної різноманітності і заохочення взаєморозуміння є рівний доступ до насиченої гами різноманітних форм культурного самовираження у всьому світі і доступ культур до засобів самовираження і розповсюдження.

8. Принцип відкритості і збалансованості

Якщо держави реалізують заходи для підтримки різноманітності форм культурного самовираження, то вони повинні прагнути належним чином сприяти їх відкритості для інших культур світу і забезпечувати, щоб заходи відповідали цілям, котрі переслідує ця Конвенція.

Розділ II.

Стаття 3. Сфера застосування

Ця Конвенція застосовується у галузі політики і заходів, що приймаються учасниками у зв'язку з охороною і заохоченням різноманітності форм культурного самовираження.

Розділ III.

Стаття 4. Визначення

Для розуміння цілей цієї Конвенції встановлюються такі визначення:

1. Культурна різноманітність

"Культурна різноманітність" означає розмаїття форм, з допомогою яких культури груп і спільнот знаходять своє справжнє вираження. Ці форми самовираження виявляються і передаються як усередині груп і спільнот, так і між ними. Культурна різноманітність виявляється не тільки завдяки використанню різних засобів, за допомогою яких культурна спадщина людства виявляється, поширюється і передається, але і через різні види художньої творчості, а також виробництва, розповсюдження, розподілу і використання продуктів культурного самовираження, незалежно від засобів і технологій, що використовуються.

2. Культурний зміст

"Культурний зміст" — символічне значення, художній аспект і ті культурні цінності, витоками яких є культурна самобутність або які відображають таку самобутність.

3. Форми культурного самовираження

"Форми культурного самовираження" — це такі форми самовираження, які є результатом творчості окремих індивідів, груп або спільнот і мають культурний зміст.

4. Культурна діяльність, культурні товари і послуги

"Культурна діяльність, культурні товари і послуги" — це така діяльність, такі товари і послуги, які з позицій конкретної властивості, використання або мети втілюють або несуть у собі певні форми культурного самовираження, незалежно від їх можливої комерційної цінності. Культурна діяльність може бути самоціллю або сприяти виробництву культурних товарів та послуг.

5. Індустрія культури

"Індустрія культури" означає ті галузі, які продукують і поширюють культурні товари і послуги, визначені у попередньому пункті 4.

6. Культурна політика і культурні заходи

"Культурна політика і культурні заходи" — це така політика і такі заходи культури на місцевому, регіональному, національному або міжнародному рівнях, які або зосереджені на власне культурі, або призначені для безпосереднього впливу на форми культурного самовираження індивідів, співтовариств або суспільств, включаючи створення, виробництво, розповсюдження і розподіл культурної діяльності, культурних товарів та послуг, а також доступ до них.

7. Охорона

"Охорона" — застосування заходів, спрямованих на збереження, захист і зростання різноманітності форм культурного самовираження. "Охороняти" означає вживати такі заходи.

8. *Міжкультурна взаємодія.*

"Міжкультурна взаємодія" — існування рівноправної взаємодії різних культур, а також можливість створення загальних форм культурного самовираження на основі діалогу і взаємної поваги.

Розділ IV

Права і обов'язки учасників

Стаття 5. *Загальні норми, що стосуються прав і обов'язків.*

1. Відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй (№995-010), принципів міжнародного права і загальновизнаних документів у галузі прав людини учасники підтверджують суверенне право розробляти і здійснювати свою культурну політику, застосовувати заходи з метою охорони і заохочення різноманітності форм культурного самовираження, а також зміцнення міжнародної співпраці для досягнення цілей цієї Конвенції.

2. Коли учасник здійснює політику і застосовує заходи для охорони і заохочення різноманітності форм культурного самовираження на своїй території, його політика і заходи повинні відповідати положенням цієї Конвенції.

Стаття 6. *Права учасників на національному рівні.*

1. У межах власної культурної політики і заходів, визначених у статті 4.6, із урахуванням конкретних умов та потреб кожен учасник може використовувати заходи, спрямовані на охорону і заохочення різноманітності форм культурного самовираження на своїй території.

2. Такі заходи можуть включати наступне:

а) регламентуючі заходи, спрямовані на охорону і сприяння різноманітності форм культурного самовираження;

б) заходи, які належним чином забезпечують можливості для національної культурної діяльності і культурних товарів та послуг серед усієї сукупності видів культурної діяльності і культурних товарів та послуг, що є на його території, з точки зору їх створення, виробництва, розповсюдження, розподілу і використання, включаючи заходи, що стосуються використання мови у зв'язку з такою діяльністю, товарами і послугами;

в) заходи, спрямовані на надання незалежній національній індустрії культури і діяльності, неорганізованому сектору реального доступу до засобів виробництва, розповсюдження і розподілу культурної діяльності та культурних товарів і послуг;

г) заходи, спрямовані на надання державної фінансової допомоги;

е) заходи, спрямовані на надання підтримки некомерційним організаціям, а також державним і приватним установам, творчим працівникам та іншим фахівцям у галузі культури для розвитку і заохочення вільного обміну та розповсюдження ідей, форм культурного самовираження, культурної діяльності, культурних товарів і послуг, а також на стимулювання творчого і підприємницького духу їх діяльності;

г) заходи, спрямовані на створення і підтримку, у випадку необхідності, відповідних державних установ;

д) заходи, спрямовані на заохочення і підтримку творчих працівників та інших осіб, що беруть участь у створенні форм культурного самовираження;

е) заходи, спрямовані на заохочення різноманітності засобів інформації, зокрема, шляхом розвитку громадського радіомовлення.

Стаття 7. *Заходи заохочення форм культурного самовираження.*

1. Учасники прагнуть до створення на своїй території такого середовища, яке допомагає окремим особам і соціальним групам:

а) створювати, проводити, поширювати і розподіляти власні форми культурного самовираження, мати доступ до них, приділивши належну увагу особливим умовам і потребам жінок, а також різних соціальних груп, включаючи осіб, котрі належать як до меншин, так і корінних народів;

б) мати доступ до різних форм культурного самовираження як на власній території, так і в інших країнах світу.

2. Учасники прагнуть також визнавати важливий внесок творчих працівників, інших осіб, залучених у творчий процес, культурних громад, а також організацій, що підтримують їх роботу, їх спрямовуючу роль у збагаченні різноманітності форм культурного самовираження.

Стаття 8. *Заходи з охорони форм культурного самовираження.*

1. Не заподіявши шкоди положенням статей 5 і 6, учасник може визначити ті особливі ситуації, коли форми культурного самовираження на його території схильні до знищення, їм загрожує серйозна небезпека або вони так чи інакше потребують термінового захисту.

2. Учасники можуть використовувати адекватні заходи для охорони і збереження форм культурного самовираження у ситуаціях, вказаних у пункті 1, відповідно до положень даної Конвенції.

3. Учасники повідомляють Міжурядовий комітет, про який іде мова у статті 23, про всі заходи, розроблені відповідно до вимог конкретної ситуації, а Комітет виробляє відповідні рекомендації.

Стаття 9. *Обмін інформацією і звітність.*

Учасники:

а) подають раз у чотири роки у своїх доповідях ЮНЕСКО відповідну інформацію про заходи, спрямовані на охорону і заохочення різноманітності форм культурного самовираження на їхній території і на міжнародному рівні;

б) призначають координатора, який відповідає за обмін інформацією, що стосується цієї Конвенції;

с) обмінюються інформацією, що стосується охорони і заохочення різноманітності форм культурного самовираження.

Стаття 10. *Освіта і підвищення інформованості громадськості.*

Учасники:

а) сприяють кращому і глибшому розумінню важливості охорони і заохочення різноманітності форм культурного самовираження, зокрема, за допомогою програм у галузі освіти і підвищення інформованості громадськості;

б) співпрацюють з іншими учасниками і міжнародними та регіональними організаціями для досягнення цілей цієї статті;

в) докладають зусилля для стимулювання творчості і зміцнення виробничого потенціалу шляхом розробки освітніх програм та програм профе-

сійної підготовки і обмінів у галузі індустрії культури. Ці заходи повинні здійснюватися таким чином, щоб вони не проявляли негативної дії на традиційні форми виробництва.

Стаття 11. *Участь громадян суспільства.*

Учасники визнають провідну роль громадян суспільства в охороні і сприянні розвитку різноманітності форм культурного самовираження. Учасники заохочують активну участь громадян суспільства щодо досягнення мети цієї Конвенції.

Стаття 12. *Заохочення до міжнародного співробітництва.*

Учасники прагнуть укріплювати двосторонню, регіональну і міжнародну співпрацю з метою створення умов, що сприяють заохоченню різноманітності форм культурного самовираження, звертаючи особливу увагу при цьому на ситуації, вказані у статтях 8 і 17, зокрема:

- а) сприяти діалогу між учасниками з питань культурної політики;
- б) зміцнювати стратегічний і управлінський потенціал державного сектора у громадських культурних установах за допомогою культурних обмінів і обміну передовим досвідом між фахівцями та на міжнародному рівні;
- в) зміцнювати партнерські відносини як з громадянами суспільства, неурядовими організаціями і приватним сектором, так і між ними з метою розвитку та заохочення розмаїття форм культурного самовираження;
- г) сприяти використанню нових технологій і стимулювати партнерські зв'язки з метою розширення обміну інформацією, поліпшення культурного взаєморозуміння, а також заохочення різноманітності форм культурного самовираження;
- г) сприяти укладанню угод про спільну діяльність і спільну презентацію та поширення результатів діяльності.

Стаття 13. *Інтеграція культури в процес стійкого розвитку*

Учасники прагнуть включати питання культури у свою політику у сферах розвитку на всіх рівнях з метою створення умов, що сприяють стійкому розвитку, і у цих межах сприяють обліку аспектів, пов'язаних з охороною та заохоченням різноманітності форм культурного самовираження.

Стаття 14. *Співпраця з метою розвитку.*

Учасники прагнуть співпрацювати з метою стійкого розвитку і скорочення масштабів бідності, особливо у зв'язку з конкретними потребами країн, що розвиваються, для сприяння формуванню динамічного сектора культури за допомогою, зокрема, наступного:

- а) зміцнення індустрії культури у країнах, що розвиваються шляхом:
  - створення і зміцнення потенціалу виробництва і розширення галузей культури у країнах, що розвиваються;
  - сприяння розширенню доступу до глобального ринку і міжнародних мереж їх культурної діяльності, культурних товарів і послуг;
  - створення умов для формування життєздатних місцевих і регіональних ринків;
  - сприяння доступу на території розвинених країн культурної діяльності, культурних товарів і послуг з країн, що розвиваються;

- підтримка творчої діяльності і створення, наскільки це можливо, умов, що забезпечують мобільність творчих працівників з країн, що розвиваються;

- заохочення відповідної взаємодії між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, зокрема, у галузі музичного і кінематографічного мистецтва;

б) створення потенціалу шляхом обміну інформацією, досвідом, спеціальними знаннями, а також підготовки людських ресурсів у країнах, що розвиваються, як у державному, так і у приватному секторі, у галузях, що стосуються, зокрема, стратегічного і управлінського потенціалу, розробки і здійснення політики, заохочення і розповсюдження форм культурного самовираження, розвитку малих, середніх і мікропідприємств, використання технологій, а також підвищення кваліфікації і передачі професійних навичок;

в) передача технології і спеціальних знань та досвіду шляхом використання належних заходів стимулювання, особливо у галузі індустрії і підприємств культури;

г) забезпечення фінансової підтримки шляхом:

- створення Міжнародного фонду культурної різноманітності, як це передбачено статтею 18;

- надання, у разі необхідності, офіційної допомоги з метою розвитку, зокрема, технічної допомоги для стимулювання і підтримки стимулювання та підтримки творчої діяльності;

- використання інших форм фінансової допомоги, таких, як позики під низький відсоток, субсидії та інші механізми фінансування.

Стаття 15. Механізми взаємодії

Учасники заохочують розвиток партнерських відносин між державним і приватним секторами та некомерційними організаціями у межах співпраці з країнами, що розвиваються, щодо зміцнення їх потенціалу у галузі охорони і сприяння різноманітності форм культурного самовираження. Враховуючи реальні потреби країн, що розвиваються, особлива увага у межах новаторських форм партнерських відносин приділяється подальшому розвитку інфраструктури, людських ресурсів, розробки політики, а також обміну культурною діяльністю і культурними товарами та послугами.

Стаття 16. Преференційний режим для країн, що розвиваються

Розвинені країни сприяють культурним обмінам з країнами, що розвиваються, шляхом надання на належній інституційній та юридичній основі преференційного режиму для їх творчих працівників та інших фахівців і працівників у галузі культури, а також для їх культурних товарів і послуг.

Стаття 17. Міжнародна співпраця у ситуаціях виникнення серйозної загрози для форм культурного самовираження

Учасники співпрацюють з метою надання допомоги один одному і країнам, що розвиваються, у ситуаціях, згаданих у статті 8.

Стаття 18. Міжнародний фонд культурної різноманітності

1. Цим документом започатковується Міжнародний фонд культурної різноманітності, котрий іменується далі "Фонд".

2. Відповідно до Положення про фінанси ЮНЕСКО цей Фонд є цільовим фондом.

3. Засоби Фонду складаються з:

а) добровільних внесків учасників;
б) засобів, асигнованих з цією метою Генеральною конференцією ЮНЕСКО;

в) внесків, пожертвувань або заповіданого майна, що поступили від інших держав, організацій і програм системи Організації Об'єднаних Націй, інших регіональних або міжнародних організацій, а також державних або приватних органів чи приватних осіб;

г) будь-яких відсоткових нарахувань на засоби цього Фонду;

г) сум зборів і надходжень від заходів, організованих на користь Фонду;

д) будь-яких інших засобів, передбачених Положенням про Фонд.

4. Рішення про використання засобів Фонду приймає Міжурядовий комітет на основі керівних принципів, визначених Конференцією учасників, про яку говориться у статті 22.

5. Міжурядовий комітет може приймати внески і допомогу в інших формах на загальні і конкретні цілі, пов'язані з певними проектами, за умови, що такі проекти ним же і схвалені.

6. Перерахування внесків до Фонду не може супроводжуватися ніякими політичними, економічними або іншими умовами, не сумісними з метою цієї Конвенції.

7. Учасники прагнуть регулярно перераховувати добровільні внески з метою досягнення цілей цієї Конвенції.

Стаття 19. *Обмін інформацією, її аналіз і розповсюдження.*

1. Часники погоджуються обмінюватися інформацією і спеціальними знаннями та досвідом, що стосується збору даних і статистики про різноманітність форм культурного самовираження, а також інформацією про передову практику його охорони і заохочення.

2. ЮНЕСКО, використовуючи існуючі механізми у рамках Секретаріату, приєє збору, аналізу і розповсюдженню усієї відповідної інформації, статистичних даних і відомостей про передовий досвід.

3. ЮНЕСКО створює також і обновляє банк даних по різних секторах і приватних та некомерційних урядових організаціях, діяльність яких пов'язана з формами культурного самовираження.

4. Для сприяння збору даних ЮНЕСКО надає особливу увагу питанням створення потенціалу і розширення спеціальних знань та досвіду учасникам, які звертаються з проханням про надання їм такої допомоги.

5. Збір інформації, визначеної у даній статті, доповнює інформацію, що збирається відповідно до положень статті 9.

Розділ V.

Зв'язок з іншими правовими актами

Стаття 20. *Зв'язок з іншими правовими актами: взаємна підтримка, взаємодоповнення і рівнозначність*

1. Учасники визнають, що вони повинні сумлінно виконувати свої зобов'язання по цій Конвенції і усіх інших міжнародних договорах, учасниками яких вони є. Тому, виходячи з рівнозначності цієї Конвенції щодо інших міжнародних договорів:

а) вони заохочують відносини взаємної підтримки між цією Конвенцією і іншими міжнародними договорами, учасниками яких вони є;

б) при тлумаченні і використанні інших міжнародних договорів, учасниками яких вони є, або ухваленні ними інших міжнародних зобов'язань, учасники враховують відповідні положення цієї Конвенції.

2. Ніщо у цій Конвенції не може тлумачитися як таке, що змінює права і обов'язки учасників по інших міжнародних договорах, учасниками яких вони є.

Стаття 21. *Міжнародні консультації і координація.*

Учасники зобов'язуються сприяти утвердженню принципів і цілей даної Конвенції на інших міжнародних форумах. Для цих цілей учасники, у разі необхідності, консультуються один з одним, діючи відповідно до цих цілей і принципів.

Розділ VI.

Органи Конвенції

Стаття 22. *Конференція учасників.*

1. Цим утворюється Конференція учасників. Конференція учасників є найвищим пленарним органом даної Конвенції.

2. Конференція учасників збирається на чергову сесію один раз у два роки, у разі необхідності у межах Генеральної конференції ЮНЕСКО. Вона може зібратися на позачергову сесію, якщо ухвалить таке рішення або якщо з таким проханням у Міжурядовий комітет звернеться не менше третини учасників.

3. Конференція учасників приймає свої правила процедури.

4. Функції учасників Конференції полягають, зокрема, у наступному:

а) обранні членів Міжурядового комітету;

б) отриманні і розгляді доповідей учасників цієї Конвенції, супроводжуваних Міжурядовим комітетом;

в) затвердженні оперативних керівних принципів, що розробляються за її проханням Міжурядовим комітетом;

г) прийнятті інших подібних мір, які можуть бути визнані необхідними для сприяння досягненню цілей даної Конвенції.

Стаття 23. *Міжурядовий комітет.*

1. У рамках ЮНЕСКО створюється Міжурядовий комітет з охорони і заохочення різноманітності форм культурного самовираження, що іменується далі "Міжурядовий комітет". До його складу входять представники 18 держав-учасниць Конвенції, обраних на чотирьохрічний термін Конференцією учасників після набрання чинності даної Конвенції відповідно до статті 29.

2. Міжурядовий комітет проводить засідання щорічно.
3. Міжурядовий комітет здійснює свою діяльність під керівництвом Конференції учасників у відповідності з її керівними вказівками і підзвітний їй.
4. Як тільки число учасників Конвенції досягне 50, число членів Міжурядового комітету збільшується до 24.
5. Вибори членів Міжурядового комітету проводяться у відповідності з принципами справедливого географічного розподілу і ротації.
6. Без заподіяння шкоди іншим обов'язкам, що передбачаються цією Конвенцією, Міжурядовий комітет здійснює такі функції:
  - а) сприяння досягненню цілей даної Конвенції, а також заохочення і моніторинг їх здійснення;
  - б) розробка і подання на затвердження Конференції учасників, за її проханням, оперативних керівних принципів використання і виконання положень Конвенції;
  - в) супровід до Конференції учасників доповідей учасників Конвенції разом зі своїми коментарями і коротким викладом їх змісту;
  - г) вироблення належних рекомендацій у ситуаціях, які були доведені до його відання учасниками згідно відповідних положень Конвенції, зокрема статті 8;
  - г) встановлення процедур та інших механізмів консультацій, спрямованих на утвердження принципів і цілей даної Конвенції у межах інших міжнародних форумів;
  - д) виконання будь-яких інших завдань, які можуть бути доручені йому Конференцією учасників.
7. Міжурядовий комітет розробляє свої правила, процедури і представляє їх на затвердження Конференції учасників.

Стаття 24. Секретаріат ЮНЕСКО.

1. Секретаріат ЮНЕСКО надає допомогу Органам Конвенції.
2. Секретаріат готує документацію Конференції учасників і Міжурядового комітету, а також проект порядку денного їх засідань, сприяє виконанню їх рішень і звітує про їх виконання.

Розділ VII.

Прикінцеві положення

Стаття 25. Врегулювання суперечок.

1. У разі виникнення суперечки між учасниками цієї Конвенції щодо тлумачення або застосування Конвенції учасники прагнуть до її врегулювання шляхом переговорів.
2. Якщо зазначеним учасникам не вдається прийти до згоди шляхом переговорів, вони можуть спільно удатися до добрих послуг третьої сторони або звернутися до них з проханням про посередництво.
3. Якщо добросердечних послуг або посередництва не виявлялось або якщо переговори, добрі послуги або посередництво не привели до врегулювання суперечки, учасник може удатися до врегулювання відповідно до процедури, викладеної у Додатку до цієї Конвенції. Учасники сумлінно розглядають пропозицію, яка вноситься Погоджувальною комісією для врегулювання суперечки.

4. Будь-який учасник може у момент ратифікації, ухвалення, утвердження або приєднання заявити про те, що він не визнає вищезгадану погоджувальну процедуру. Будь-який учасник, що зробив таку заяву, може у будь-який час її відкликати, повідомивши про це Генерального директора ЮНЕСКО.

Стаття 26. *Ратифікація, ухвалення або затвердження Конвенції державами-членами або їх приєднання до неї.*

1. Ця Конвенція підлягає ратифікації, ухваленню або затвердженню державами-членами ЮНЕСКО або вимагає їх приєднання до неї відповідно до конституційних процедур.

2. Документи про ратифікацію, ухвалення, утвердження або приєднання передаються на зберігання Генеральному директору ЮНЕСКО.

Стаття 27. *Приєднання.*

1. Ця Конвенція відкрита для приєднання всіх держав, які не є членами ЮНЕСКО, але є членами Організації Об'єднаних Націй або одного з її спеціалізованих підрозділів, і яких Генеральна конференція ЮНЕСКО запрошує приєднатися до неї.

2. Ця Конвенція також відкрита для приєднання територій, які мають повне внутрішнє самоврядування і визнані такими Організацією Об'єднаних Націй, але не одержали повної незалежності відповідно до Резолюції 1514 (XV) Генеральної Асамблеї (№995-280), і які компетентні у питаннях, охоплених цією Конвенцією, включаючи компетенцію укладати договори з таких питань.

3. Щодо організацій регіональної економічної інтеграції застосовуються наступні положення:

а) дана Конвенція відкрита також для приєднання будь-якої організації регіональної економічної інтеграції, на яку, з урахуванням додатків, що містяться у нижче наведених пунктах, повністю накладаються такі ж зобов'язання, котрі витікають з положень Конвенції, як і на держав-учасників;

б) у випадку, коли одна або декілька держав-членів такої організації також є учасниками даної Конвенції, ця організація і ця або ці держави-члени домовляються про розмежування відповідальності за виконання своїх зобов'язань по даній Конвенції. Таке розмежування набуває чинності після завершення процедури повідомлення, описаної у підпункті "в". Організація і держави-члени не можуть здійснювати прав, котрі витікають із цієї Конвенції, одночасно. Крім того, з метою здійснення свого права голосу стосовно питань, що відносяться до їх компетенції, організації економічної інтеграції мають у своєму розпорядженні число голосів, котре дорівнює числу їх держав-членів, що є учасниками цієї Конвенції. Ці організації не можуть скористатися своїм правом голосу, якщо це право здійснюють їх держави-члени, і навпаки;

в) організація регіональної економічної інтеграції та її держави або держави-члени, які домовилися про розмежування відповідальності, як це передбачено підпунктом "б", інформують учасників про таке пропонуване розмежування таким чином:

і) у своєму документі про приєднання ця організація чітко вказує на розмежування відповідальності у питаннях, регульованих Конвенцією;

ii) у разі подальшої зміни розмежування відповідальності організація регіональної економічної інтеграції інформує депозитарій про будь-чий пропозиції, що стосуються такої зміни відповідальності; у свою чергу депозитарій інформує про цю зміну учасників;

г) передбачається, що держави-члени організації регіональної економічної інтеграції, котрі стають учасниками Конвенції, як і раніше володіють компетенцією стосовно усіх питань, що не є предметом передачі повноважень організації, про які чітко заявлено або повідомлено депозитарій;

г) під "організацією регіональної економічної інтеграції" розуміється організація, що складається із суверенних держав, які є членами Організації Об'єднаних Націй або одного з її спеціалізованих підрозділів, котрому ці держави передали свої повноваження відносно питань, регульованих даною Конвенцією, і який належним чином уповноважений, у відповідності зі своїми внутрішніми процедурами, стати учасником Конвенції.

4. Документ про приєднання здається на зберігання Генеральному директору ЮНЕСКО.

Стаття 28. Координатор.

Ставши учасником даної Конвенції, кожний учасник призначає координатора, про якого зазначено у статті 9.

Стаття 29. Набрання чинності.

1. Дана Конвенція набуває чинності після закінчення трьох місяців від дня здачі на зберігання тридцятого документа про ратифікації, ухвалення, утвердження або приєднання, але тільки для тих держав або організацій регіональної економічної інтеграції, які здали на зберігання свої відповідні документи про ратифікацію, ухвалення, утвердження або приєднання у цей день або раніше. Вона набуває чинності для будь-якого іншого учасника через три місяці після здачі на зберігання його документа про ратифікацію, ухвалення, утвердження або приєднання.

2. Для цілей цієї статті ніякий документ, зданий на зберігання організацією регіональної економічної інтеграції, не повинен додаватися до числа документів, уже зданих на зберігання державами-членами цієї організації.

Стаття 30. Федеральні або неунітарні (неподільні) конституційні системи.

Оскільки міжнародні угоди накладають на учасників однакові зобов'язання незалежно від їх конституційних систем, щодо учасників, які мають федеральну або неунітарну конституційну систему, діють такі положення:

а) відповідно до положень цієї Конвенції, виконання яких підпадає під правову юрисдикцію федерального або центрального законодавчого органу, федеральний або центральний уряд виконує ті ж зобов'язання, що і учасники, які не є федеральними державами;

б) відповідно до положень даної Конвенції, виконання яких підпадає під юрисдикцію кожного із суб'єктів, що входять до складу держави (штати, графства, провінції або кантони) і які відповідно до конституційної системи федерації не зобов'язані використовувати законодавчі заходи, федеральний уряд інформує, якщо це необхідно, компетентні органи таких

суб'єктів, як штати, графства, провінції або кантони, про згадані положення із своєю рекомендацією щодо їх ухвалення.

Стаття 31. Денонсація

1. Будь-який учасник даної Конвенції може її денонсувати.
2. Про денонсацію повідомляється у письмовій формі в документі, який здається на зберігання Генеральному директору ЮНЕСКО.
3. Денонсація набуває чинності через дванадцять місяців після отримання документа про денонсацію. Вона жодним чином не зачіпає фінансових зобов'язань, які учасник, денонсуючий Конвенцію, повинен виконувати аж до дати вступу в силу виходу з Конвенції.

Стаття 32. Функції депозитарію.

Генеральний директор ЮНЕСКО, як депозитарій цієї Конвенції, інформує держави-члени Організації, держави, що не є членами Організації, і організації регіональної економічної інтеграції, згадані у статті 27, а також Організацію Об'єднаних Націй про здачу на зберігання усіх документів про ратифікацію, ухвалення, утвердження або приєднання, згадані у статтях 26 і 27, а також документів про денонсацію, передбачених у статті 31.

Стаття 33. Поправки

1. Будь-який учасник цієї Конвенції може за допомогою письмового повідомлення, адресованого Генеральному директору, пропонувати поправки до цієї Конвенції. Генеральний директор розсилає таке повідомлення усім учасникам. Якщо протягом шести місяців з дати розсилки повідомлення не менше половини учасників позитивно відреагують на запит, Генеральний директор виносить таку пропозицію на наступну сесію Конференції учасників для обговорення і можливого ухвалення.
2. Поправки приймаються більшістю у дві третини голосів присутніх, які беруть участь у голосуванні учасників Конвенції.
3. Поправки до цієї Конвенції після їх ухвалення подаються учасникам для ратифікації, ухвалення, утвердження або приєднання.
4. Щодо учасників, які ратифікували, прийняли або затвердили поправки до даної Конвенції або приєдналися до них, такі поправки набувають чинності через три місяці після здачі на зберігання документів, згаданих у пункті 3 цієї статті, двома третинами учасників. Надалі для кожного учасника, який ратифікує, приймає, затверджує поправку або приєднується до неї, вказана поправка набуває чинності через три місяці після здачі на зберігання цим учасником документа про ратифікацію, ухвалення, утвердження або приєднання.
5. Процедура, описана у пунктах 3 і 4, не застосовується щодо поправок до статті 23 стосовно числа членів Міжурядового комітету. Ці поправки набувають чинності у момент їх ухвалення.
6. Держава або організація регіональної економічної інтеграції, згадана у статті 27, яка стає учасником цієї Конвенції після вступу у силу поправок у відповідності з пунктом 4 цієї статті, якщо не буде висловлено іншого наміру, вважається:
  - а) учасником даної Конвенції із внесеними до неї таким чином поправками; і

б) учасником даної Конвенції без внесених до неї поправок щодо будь-якого учасника, не зв'язаного дією таких поправок.

Стаття 34. Автентичні тексти.

Ця Конвенція складена англійською, арабською, іспанською, китайською, російською і французькою мовами, причому усі шість текстів є рівно автентичними.

Стаття 35. Реєстрація.

Відповідно до статті 102 Статуту Організації Об'єднаних Націй (№995-010) ця Конвенція реєструється Секретаріатом Організації Об'єднаних Націй за проханням Генерального директора ЮНЕСКО.

Здійснено у Парижі _____ 2005 р. у двох автентичних екземплярах за підписом Голови Генеральної конференції, що збиралася на 33-у сесію, і Генерального директора Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, належним чином завірених копії яких відправляються усім державам, територіям і організаціям регіональної економічної інтеграції, котрі зазначені у статтях 26 і 27, а також Організації Об'єднаних Націй.

Приведений вище текст є істинним текстом Конвенції, належним чином прийнятий Генеральною конференцією ЮНЕСКО на її 33-й сесії, яка відбулася у Парижі і була оголошена закритою двадцять першого жовтня 2005 р.

У посвідчення чого дану Конвенцію підписали:

(Підписи)

Додаток. Погоджувальна процедура.

Стаття 1. Погоджувальна комісія.

Погоджувальна комісія створюється на прохання одного з учасників, що є стороною у суперечці. Якщо ці учасники не домовляться про інше, то до складу Комісії входять п'ять членів, з яких по два призначаються кожним відповідним учасником, а голова обирається за загальною домовленістю призначеними таким чином членами.

Стаття 2. Члени Комісії.

У суперечках між більш ніж двома учасниками сторони, що мають загальні інтереси, призначають своїх членів Комісії за загальною домовленістю. У тих випадках, коли два або декілька учасників мають окремі інтереси або коли у них виникають розбіжності щодо того, чи мають вони загальні інтереси, вони призначають своїх членів самостійно.

Стаття 3. Призначення.

Якщо протягом двох місяців з дати звернення з проханням про створення Погоджувальної комісії ці учасники призначають не всіх її членів, то Генеральний директор ЮНЕСКО, за проханням учасника, котрий запропонував створити таку Комісію, проводить необхідні призначення протягом подальшого двомісячного періоду.

Стаття 4. Голова Комісії.

Якщо протягом двох місяців з моменту призначення останнього з членів Погоджувальної комісії вона не вибере свого голови, то Генеральний директор ЮНЕСКО, за проханням однієї із сторін, призначає голову протягом подальшого двомісячного терміну.

Стаття 5. Рішення.

Погоджувальна комісія ухвалює рішення більшістю голосів своїх членів. Якщо сторони суперечки не домовляться про інше, вона сама визначає порядок своєї роботи. Комісія вносить пропозицію про врегулювання суперечки, яку сторони добросовісно розглядають.

Стаття 6. Розбіжності.

Рішення по розбіжностях щодо компетенції Погоджувальної комісії вносить сама Комісія.

[Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО: 2005 рік. Документ № 952-008, Париж, 20 жовтня 2005 року // Електронний варіант: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=c&sp=i&find=1&org=788>].

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Нормативні документи Ради Європи

Україна зі вступом до Ради Європи 9 листопада 1995 року, ставши повноправним її членом, підписала Конвенцію про захист прав та основних свобод людини. Після її ратифікації Верховною Радою 17 липня 1997 року Конвенція набрала чинності для України, таким чином, наша держава визнала для себе обов'язковою юрисдикцію Європейського Суду з прав людини та верховенство нормативних актів Ради Європи. В Україні було запроваджено механізм гармонізації правової системи Української держави з нормами й стандартами Ради Європи.

Європейська культурна конвенція

Париж, 19 грудня 1954 року. European Treaty Series / 18

Держави-члени Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, враховуючи, що метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами для, крім іншого, збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, вважаючи, що досягненню цієї мети може сприяти поглиблення взаєморозуміння між народами Європи, вважаючи, що для цього доцільно не тільки укладати двосторонні культурні конвенції між членами Ради, але й проводити політику спільних дій, спрямованих на збереження європейської культури та заохочення її розвитку,

вирішивши укласти загальну європейську культурну конвенцію з метою заохочення громадян усіх держав-членів та громадян інших європейських держав, які можуть приєднатися до неї, до вивчення мов, історії та культури інших країн і загальної для них усіх культури,

домовились про таке:

Стаття 1. Кожна Договірна Сторона вживає відповідних заходів для збереження свого національного внеску до загальної культурної спадщини Європи і сприяння його збільшенню.

Стаття 2. Кожна Договірна Сторона у міру можливості

а) заохочує вивчення своїми громадянами мов, історії і культури інших Договірних Сторін і надає цим Сторонам можливості для сприяння такому вивченню на її території, і

б) докладає зусиль для сприяння вивченню своєї мови або своїх мов, історії і культури на території інших Договірних Сторін і надає громадянам цих Сторін можливості для такого вивчення на її території.

Стаття 3. Договірні Сторони проводять взаємні консультації в рамках Ради Європи з метою здійснення спільних дій, які сприятимуть культурним заходам, що становлять інтерес для Європи.

Стаття 4. Кожна Договірна Сторона у міру можливості сприяє пересуванню осіб та предметів, що мають культурну цінність, і обміну ними з метою здійснення статей 2 і 3.

Стаття 5. Кожна Договірна Сторона розглядає предмети, які мають культурну цінність для Європи і які передаються під її нагляд, як складову

частину загальної культурної спадщини Європи, вживає відповідних заходів для їхнього збереження і забезпечує розумний доступ до них.

Стаття 6

1. Пропозиції щодо застосування положень цієї Конвенції і питання, що стосуються їхнього тлумачення, розглядаються на засіданнях Комітету експертів Ради Європи з питань культури.

2. Будь-яка держава, яка не є членом Ради Європи, але яка приєдналася до цієї Конвенції відповідно до положень пункту 4 статті 9, може призначити представника чи представників для участі в засіданнях, передбачених у попередньому пункті.

3. Висновки, зроблені на засіданнях, передбачених в пункті 1 цієї статті, подаються у формі рекомендацій до Комітету міністрів Ради Європи, якщо вони не є рішеннями, що належать до компетенції Комітету експертів з питань культури і стосуються питань адміністративного характеру, які не потребують додаткових витрат.

4. Генеральний секретар Ради Європи повідомляє членам Ради і уряду будь-якої держави, яка приєдналася до цієї Конвенції, будь-які рішення, які можуть бути ухвалені стосовно Конвенції Комітетом міністрів або Комітетом експертів з питань культури.

5. Кожна Договірна Сторона своєчасно повідомляє Генерального секретаря Ради Європи про будь-які заходи, які можуть бути нею вжиті для здійснення положень цієї Конвенції на виконання рішень Комітету міністрів або Комітету експертів з питань культури.

6. Якщо деякі пропозиції щодо застосування цієї Конвенції становлять інтерес тільки для обмеженої кількості Договірних Сторін, такі пропозиції можуть бути розглянуті відповідно до положень статті 7, якщо їх здійснення не потребує ніяких витрат від Ради Європи.

Стаття 7

Якщо для сприяння досягненню цілей цієї Конвенції дві або більше Договірних Сторін бажають провести у штаб-квартирі Ради Європи засідання, не передбачені у пункті 1 статті 6, Генеральний секретар Ради надає їм таку адміністративну допомогу, яка їм може бути необхідна.

Стаття 8. Ніщо в цій Конвенції не розглядається як таке, що зачіпає:

а) положення будь-якої існуючої двосторонньої культурної конвенції, яку може підписати будь-яка з Договірних Сторін, або робить менш доцільним укладання будь-якої іншої такої конвенції будь-якою із Договірних Сторін, або

б) зобов'язання будь-якої особи дотримуватися законів і правил, чинних на території будь-якої Договірної Сторони, щодо в'їзду, проживання та від'їзду іноземних громадян.

Стаття 9

1. Цю Конвенцію відкрито для підписання членами Ради Європи. Вона підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти здаються на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.

2. Ця Конвенція набирає чинності для урядів, які її підписали і які здали на зберігання свої ратифікаційні грамоти, після здачі на зберігання третьої ратифікаційної грамоти.

3. Стосовно кожного уряду, який підписав цю Конвенцію і який ратифікуватиме її після набрання нею чинності, Конвенція набирає чинності від дати здачі на зберігання його ратифікаційної грамоти.

4. Комітет міністрів Ради Європи може, одностайним голосуванням, вирішити запропонувати, на таких умовах, які він вважає за доцільне, будь-якій європейській державі, яка не є членом Ради, приєднатися до цієї Конвенції. Будь-яка держава, якій була зроблена така пропозиція, може приєднатися до Конвенції шляхом здачі на зберігання свого документа про приєднання Генеральному секретарю Ради Європи. Таке приєднання набирає чинності від дати отримання зазначеного документа про приєднання.

5. Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всіх членів Ради і будь-які держави, що приєдналися до Конвенції, про здачу на зберігання всіх ратифікаційних грамот і документів про приєднання.

Стаття 10. Будь-яка Договірна Сторона може визначити території, до яких застосовуються положення цієї Конвенції, у заяві на ім'я Генерального секретаря Ради Європи, яку останній надсилає всім іншим Договірним Сторонам.

Стаття 11

1. Будь-яка Договірна Сторона може денонсувати цю Конвенцію в будь-який момент через п'ять років після набрання нею чинності, шляхом подання відповідного письмового повідомлення на ім'я Генерального секретаря Ради Європи, який інформує про це інші Договірні Сторони.

2. Така денонсація набирає чинності для відповідної Договірної Сторони через шість місяців від дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем Ради Європи.

На посвідчення чого нижчепідписані належним чином на те уповноважені своїми відповідними урядами представники підписали цю Конвенцію.

Вчинено у Парижі дев'ятнадцятого дня грудня місяця 1954 року англійською і французькою мовами, причому обидва тексти мають однакову силу, в одному примірнику, який зберігатиметься в архіві Ради Європи. Генеральний секретар надсилає засвідчені копії цієї Конвенції кожному з урядів, який підписав цю Конвенцію і приєднався до неї

[Нормативні акти Комітету міністрів Ради Європи: Париж, 19 грудня 1954 року, European Treaty Series/18 / Електронна версія: <http://www.coe.kiev.ua/docs/cets/cets018.htm>. CETS – 018].

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Європейська декларація щодо завдань у галузі культури

*Рада Європи: 4 Конференція європейських міністрів,
відповідальних за питання культури (Берлін, 1984 рік)*

*Ми, Європейські міністри, відповідальні за питання культури,
беручи до уваги важливу роль культури і тих цінностей, що становлять
сене існування та діяльності людства;*

беручи до уваги те, що різні європейські культури мають міцну гуманістичну та релігійну традицію, яка є джерелом їх відданості свободі та правам людини;

беручи до уваги, що до нашої європейської спадщини належать природні ресурси і досягнення людства, матеріальні набутки, релігійні та духовні цінності, знання і вірування, надії та побоювання, а також способи життя, різноманітність яких і становить багатство культур, що є основою поступу до європейської єдності;

здійснивши широкомасштабні консультації стосовно завдань у галузі культури в Європі,

Стверджуємо таке:

головною метою наших суспільств є надання кожному можливості особистої самореалізації в атмосфері свободи та поваги прав людини;

така самореалізація пов'язана з культурою, яка разом з іншими соціальними, технічними та економічними чинниками є суттєвим фактором гармонійного розвитку суспільства;

людські ресурси — духовні, інтелектуальні та фізичні — визначають як об'єкт, так і рушійну силу розвитку; ці ресурси виступають у формі прагнень і цінностей, способів мислення, буття та діяльності, вони являють собою також підсумок історичного досвіду та зародки майбутнього.

Ми запрошуємо держави-члени, громадян Європи та інші зацікавлені установи об'єднатись разом задля того, щоб:

Розвивати творчість і спадщину

1. Забезпечити захист та покращення нашої європейської спадщини, а також постійно збагачувати її шляхом творчого процесу;

2. Полегшити загальний доступ до цієї спадщини і таким чином допомогти підвищити обізнаність щодо європейської культурної ідентичності та зміцнити її в світлі нових досягнень у комунікації;

3. Сприяти заходам, що збільшуватимуть задоволеність людей та покращать наше довкілля і спосіб життя.

Розвивати здібності людей

4. Забезпечити, щоб кожна людина мала вільний доступ до освіти і підготовки, які є необхідними для особистого розвитку та справжньої інтеграції в суспільство;

5. Забезпечити кожному, починаючи з раннього віку, сприятливі умови для розвитку особистої незалежності та творчих можливостей, а також повної та відповідальної участі в житті громади;

6. Допомогати кожній людині користуватись новими досягненнями в комунікації, аби технічний прогрес сприяв добробуту всіх, а також забезпечити всі галузі науки та навчання відповідними засобами вираження.

Гарантувати свободу

7. Забезпечити без дискримінації кожному свободу вираження думок та поглядів, включаючи можливість жити відповідно до власних переконань з повагою прав особи;

8. Розвивати можливості для творчої діяльності та самовираження, заохочувати вільний обмін митцями і демократичне використання нових комунікаційних технологій, аби всі могли реалізовувати власні здібності

та робити внесок до розвитку суспільства, повністю використовуючи свій потенціал;

9. Заохочувати більшу гнучкість соціального устрою, зокрема щодо планування робочого часу та часу дозвілля, аби люди могли скористатись цими змінами в своїй діяльності.

Сприяти участі

10. Забезпечити кожному можливість робити внесок до процесу формування ідей та брати участь у визначенні факторів, які обумовлюють майбутнє, і, звичайно, гарантувати всім максимальний доступ до відповідної інформації;

11. Забезпечити, щоб колективні дії (або дії, що вживаються від імені громади) чітко роз'яснювались, публічно обговорювались, демократично вирішувались і виконувались;

12. Сприяти визнанню культур регіонів, мігрантів і меншин та їх участі в соціальному житті, щоб у наших суспільствах, незважаючи на їх різноманітність, могли виникнути нові форми соціальної єдності.

Заохочувати солідарність

13. Підкреслити суттєву роль солідарності та сприяти розвитку різних форм, за допомогою яких вона виражається: зокрема сім'ї, місцевої громади та благодійних організацій;

14. Заохочувати виникнення та збільшення нових форм солідарності довкола проектів, які становлять взаємний інтерес і ґрунтуються на спільних інтересах різних осіб і соціальних груп;

15. Створювати в нашому суспільстві умови, сприятливі для кращого взаєморозуміння між населенням різного віку, культури, релігії та традицій.

Будувати майбутнє

16. Заохочувати інновації та соціальну діяльність, які відповідають європейським очікуванням і сприяють новому розвитку;

17. Брати активну участь у розвитку європейської ідентичності, аби зберегти та сприяти ідеям і принципам, що становлять нашу спільну спадщину;

18. Сприяти міжнародним зв'язкам та співпраці, що ґрунтуються на основі взаємної поваги та заохочують розвиток усіх народів.

Беручи до уваги проблеми нашого часу, ми, Європейські міністри, відповідальні за питання культури, приймаємо ці завдання, що базуються на свободі та надії.

[Нормативно-правові акти Комітету міністрів Ради Європи: Берлін, 1984 рік / Електронна версія: <http://www.coe.iev.ua/bul/bul8/text2.htm>].

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Резолюція № 11 Про Європейську декларацію щодо завдань у галузі культури

4 Конференція європейських міністрів,

Міністри культури Європи, зібравшись у Берліні з 23 по 25 травня 1984 року на 4-у конференцію, та

нагадуючи, що держави, які є Сторонами Європейської культурної конвенції, зобов'язались "провадити політику спільних дій, спрямовану на збереження та заохочення розвитку європейської культури";

нагадуючи умови Резолюції № 11, прийнятої Люксембурзькою конференцією 1981 року, в якій було вирішено скласти декларацію, "головною метою якої є подання Сторонам Європейської культурної конвенції на розгляд культурних цілей, які можуть братися до уваги при здійсненні їхньої політики в усіх галузях і таким чином сприяти більшій обізнаності серед європейців щодо важливості культурних цінностей";

пам'ятаючи про Декларацію, прийняту в м. Мехіко на Всесвітній конференції з питань культурної політики, що проводилась у рамках ЮНЕСКО 1982 року;

дякуючи Раді з культурного співробітництва Ради Європи за успішне завершення, відповідно до її повноважень, підготовчої роботи, досліджень та консультацій, необхідних для підготовки проекту Декларації, щодо якої є загальна згода;

висловлюючи також подяку всім інституціям, організаціям та особам, які зробили свій внесок у цю діяльність;

свідомі своєї ролі щодо надання нового імпульсу культурному співробітництву в Європі;

впевнені, що запропоновані культурні цілі можуть полегшити розв'язання серйозних соціальних, екологічних та економічних проблем, які постають перед урядами;

урочисто прийнявши Європейську декларацію щодо завдань у галузі культури, що додається;

беручи до уваги документ, що супроводжує Декларацію та дає можливість вибору культурних стратегій для досягнення бажаних цілей;

Визнають необхідність:

- гарантувати, щоб цілі, викладені у Декларації, поважалися та були досягнуті під час проведення культурної політики у відповідних країнах;

- сприяти підтримці серед відповідних урядів цих цілей для їх урахування в усіх секторах національної або регіональної політики;

- сприяти повсюдному поширенню тексту Декларації у своїх країнах як серед органів державної влади на національному, регіональному та місцевому рівнях, так і серед шкіл та закладів культури;

Закликають Комітет міністрів Ради Європи:

- а) вивчити можливість приєднання Декларації як додатка до Європейської культурної конвенції;

- в) запросити Парламентську асамблею Ради Європи та Постійну конференцію місцевих і регіональних влад Європи провести дебати щодо Декларації і прослідкувати, щоб Декларація була поширена серед національних та регіональних парламентів і муніципальних та регіональних органів влади Європи;

- с) довести Декларацію до відома керівних комітетів Ради Європи та Європейського молодіжного центру;
- д) рекомендувати Раді з культурного співробітництва:
  - і) вважати Декларацію базисом її програми з вивчення національної або регіональної культурної політики;
  - ii) розглянути можливість публікації, де описується підготовча робота до Декларації;
  - iii) передбачити переклад Декларації не тільки робочими мовами Ради Європи, але й іншими мовами;
- е) порадити Генеральному Секретареві Ради Європи:
  - і) передати текст зацікавленим міжурядовим та неурядовим європейським організаціям, та
  - ii) розповсюдити якнайширше текст Декларації серед широких кіл громадськості, використовуючи всі можливі інформаційні та комунікаційні технології.

Вирішили:

обговорити на майбутній конференції вплив Європейської декларації щодо завдань у галузі культури.

[Резолюція №11 Четвертої Конференції європейських міністрів, відповідальних за питання культури (Берлін, 23-25 травня 1984 року) // <http://www.coe.kiev.ua/bul/bul8/text.3.htm>]

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Європейська Хартія регіональних мов або меншин

Дата підписання: 05.11.92 р.

Дата ратифікації: 24.12.99 р.

Хартія ратифікована Україною з певними для себе зобов'язаннями

Преамбула

Держави — члени Ради Європи, які підписали цю Хартію,

- враховуючи, що метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами, зокрема для збереження та втілення у життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням;

- вважаючи, що охорона історичних регіональних мов або мов меншин Європи, деякі з яких знаходяться під загрозою вимирання, сприяє збереженню та розвитку культурного багатства і традицій Європи;

- враховуючи, що право на використання регіональної мови або мови меншини у приватному та державному житті є невід'ємним правом відповідно до принципів, проголошених у Міжнародному пакті Організації Об'єднаних Націй про громадянські і політичні права, та відповідно до духу Конвенції Ради Європи про захист прав і основних свобод людини;

- враховуючи роботу, проведену в рамках НБСЕ, і зокрема Хельсінський Заключний акт 1975 року та документ Копенгагенської зустрічі 1990 року;

- підкреслюючи важливість міжкультурного діалогу і багатомовності, а також вважаючи, що охорона і розвиток регіональних мов або мов меншин не повинні зашкоджувати офіційним мовам і необхідності їх вивчати їх;

- усвідомлюючи, що охорона і розвиток регіональних мов або мов меншин у різних країнах та регіонах Європи є важливим внеском у розбудову Європи на принципах демократії та культурного розмаїття у межах національного суверенітету і територіальної цілісності;

- враховуючи конкретні умови та історичні традиції різних регіонів європейських держав,

погодилися про таке:

Частина I

Загальні положення

Стаття 1. Визначення

Для цілей цієї Хартії:

a) термін "регіональні мови або мови меншин" означає мови, які:

- i) традиційно використовуються у межах певної території держави громадянами цієї держави, котрі складають групу, що за своєю чисельністю менша, від решти населення цієї держави; та

- ii) відрізняються від офіційної мови (мов) цієї держави;

він не включає діалекти офіційної мови (мов) держави або мови мігрантів;

- b) термін "територія, на якій використовується регіональна мова або мова меншини" означає географічну місцевість, де така мова є засобом спілкування певної кількості осіб, який виправдовує здійснення різних охоронних і заохочувальних заходів, передбачених у цій Хартії;

с) термін "нетериторіальні мови" означає мови, якими користуються громадяни держави і які відрізняються від мови (мов), якою послуговується решта населення держави, але які, незважаючи на їх традиційне використання у межах території держави, не можуть вважатися найбільш поширеними у межах конкретної місцевості цієї держави.

Стаття 2. Зобов'язання

1. Кожна Сторона зобов'язується застосовувати положення частини II до всіх регіональних мов або мов меншин, які вживаються у межах її території і які відповідають визначенням, наведеним у статті 1.

2. Щодо кожної мови, визначеної під час ратифікації, прийняття або затвердження відповідно до статті 3, кожна Сторона зобов'язується застосовувати мінімум тридцять п'ять пунктів або підпунктів з тих положень, що наведені у частині III Хартії, включаючи мінімум три з кожної із статей 8 і 12 та один з кожної із статей 9, 10, 11 і 13.

Стаття 3. Процедура

1. Кожна Договірна Держава визначає у своїй ратифікаційній грамоті або своєму документі про прийняття чи затвердження кожну регіональну мову або мову меншини чи офіційну мову, яка менш широко використовується на всій її території або частині території і до якої застосовуються пункти, визначені відповідно до пункту 2 статті 2.

2. Будь-яка Сторона може, в подальшому в будь-який час, повідомити Генерального секретаря про те, що вона приймає зобов'язання, які випливають з положень будь-якого іншого пункту Хартії, який вона ще не визначила у своїй ратифікаційній грамоті або своєму документі про прийняття чи затвердження, або про те, що вона застосовуватиме пункт 1 цієї статті до інших регіональних мов або мов меншин чи до інших офіційних мов, які менш широко використовуються на всій її території або частині території.

3. Зобов'язання, зазначені у попередньому пункті, вважаються складовою частиною ратифікації, прийняття або затвердження і мають таку ж чинність від дати їхнього повідомлення.

Стаття 4. Існуючі режими охорони

1. Ніщо у цій Хартії не може тлумачитися як таке, що обмежує або порушує будь-які права, гарантовані Європейською конвенцією про права людини.

2. Положення цієї Хартії не зачіпають ніяких більш сприятливих положень, що стосуються статусу регіональних мов або мов меншин чи правового статусу осіб, які належать до національних меншин, що можуть бути чинними на території Сторони або передбачаються відповідними двосторонніми чи багатосторонніми міжнародними угодами.

Стаття 5. Існуючі зобов'язання.

Ніщо у цій Хартії не може тлумачитися як таке, що передбачає будь-яке право займатися будь-якою діяльністю або здійснювати будь-які дії, що суперечать цілям Статуту Організації Об'єднаних Націй або іншим зобов'язанням за міжнародним правом, включаючи принцип суверенітету і територіальної цілісності держав.

Стаття 6. Інформація.

Сторони зобов'язуються вжити заходів для того, щоб відповідні власті, організації та особи були поінформовані про права і обов'язки, визначені цією Хартією.

Частина II

Цілі та принципи, яких необхідно дотримуватися відповідно до пункту 1 статті 2

Стаття 7. Цілі та принципи.

1. Щодо регіональних мов або мов меншин у межах територій, на яких такі мови використовуються, та з урахуванням стану кожної мови, Сторони дотримуються у своїй політиці, законодавстві та практиці таких цілей та принципів:

a) визнання регіональних мов або мов меншин як відображення культурного багатства;

b) поважання кордонів кожної географічної місцевості, у якій використовується регіональна мова або мова меншини, з метою забезпечення, щоб існуючий раніше або новий адміністративний розподіл не створював перешкод розвитку відповідної регіональної мови або мови меншини;

c) необхідність здійснення рішучих дій, спрямованих на розвиток регіональних мов або мов меншин з метою їх збереження;

d) сприяння використанню регіональних мов або мов меншин, в усній і письмовій формі, у державному та приватному житті і / або заохочення такого використання;

e) підтримання і розвиток стосунків з питань, що охоплюються цією Хартією, між групами, які і використовують регіональну мову або мову меншини, та іншими групами населення держави, які вживають мову у такій самій або схожій формі, а також започаткування культурних стосунків з іншими групами населення держави, що користуються різними мовами;

f) забезпечення відповідних форм і засобів викладання і вивчення регіональних мов або мов меншин на усіх відповідних рівнях;

g) забезпечення особам, які не володіють регіональною мовою або мовою меншини і які проживають у місцевості, де вона використовується, можливостей вивчати її за своїм бажанням;

h) сприяння здійсненню наукових досліджень у галузі регіональних мов або мов меншин в університетах та інших вузах;

i) розвиток відповідних видів міжнародних обмінів з питань, що охоплюються цією Хартією, у галузі регіональних мов або мов меншин, які використовуються в такій самій або схожій формі у двох або декількох державах.

2. Сторони зобов'язуються скасувати, якщо вони цього ще не зробили, будь-які необґрунтовані розбіжності, виключення, обмеження або привілеї, які стосуються використання регіональної мови або мови меншини і які перешкоджають її збереженню або розвитку чи загрожують їм. Проведення спеціальних заходів у галузі регіональних мов або мов меншин, які спрямовані на досягнення рівності між особами, що користуються цими мовами, і рештою населення або які належним чином врахо-

вують їх конкретний стан, не розглядаються як акт дискримінації проти тих осіб, що вживають більш поширені мови.

3. Сторони зобов'язуються поглиблювати за допомогою відповідних заходів взаєморозуміння між усіма лінгвістичними групами населення країни, і зокрема, сприяти вихованню поваги, розуміння і терпимості щодо регіональних мов або мов меншин, як одній із цілей освіти і професійної підготовки, яка надається у їхніх країнах, а також заохочувати засоби масової інформації до досягнення такої цілі.

4. Визнаючи свою політику щодо регіональних мов або мов меншин, Сторони враховують потреби та побажання тих груп населення, які користуються цими мовами. Сторонам пропонується створювати, у разі необхідності, органи, які консультували б органи влади з усіх питань, що стосуються регіональних мов або мов меншин.

5. Сторони зобов'язуються застосовувати, *mutatis mutandis*, принципи, наведені у пунктах 1-4 вище, до нетериторіальних мов.

Однак, що стосується цих мов, та характер і масштаби заходів, яких необхідно вживати на виконання цієї Хартії, визначаються гнучко, з урахуванням потреб і побажань, та з поважанням традицій і характерних рис, притаманних тим групам населення, які користуються відповідними мовами.

Частина III

Заходи, спрямовані на використання регіональних мов або мов меншин у суспільному житті відповідно до зобов'язань, узятих за пунктом 2 статті 2

Стаття 8. Освіта

1. Щодо освіти Сторони зобов'язуються у межах території, на яких такі мови використовуються, з урахуванням стану кожної з таких мов і без шкоди для викладання офіційної мови (мов) держави:

a) i) забезпечити надання дошкільного навчання відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або

ii) забезпечити надання значної частини дошкільного навчання відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або

iii) застосовувати один із заходів, передбачених у пунктах i та ii вище, принаймні до дітей з тих сімей, які цього бажають і кількість яких вважається для цього достатньою; або

iv) якщо державні органи не мають безпосередньої компетенції у галузі дошкільного навчання, сприяти застосуванню заходів, згаданих у підпунктах i — iii вище, і / або заохочувати таке застосування;

b) i) забезпечити надання початкової освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або

ii) забезпечити надання значної частини початкової освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або

iii) передбачити у межах системи початкової освіти викладання відповідних регіональних мов або мов меншин як складову частину учбової програми; або

iv) застосовувати один із заходів, передбачених у пунктах і - ііі вище, принаймні до дітей з тих сімей, які цього бажають і кількість яких вважається для цього достатньою;

с) i) забезпечити надання середньої освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або

ii) забезпечити надання значної частини середньої освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або

iii) передбачити у межах середньої освіти викладання відповідних регіональних мов або мов меншин як складової частини навчальної програми; або

iv) застосовувати один із заходів, передбачених у підпунктах і - ііі вище, принаймні до тих учнів, які самі, або у відповідних випадках їхні сім'ї, цього бажають і кількість яких вважається для цього достатньою;

d) i) забезпечити надання професійно-технічної освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або i

ii) забезпечити надання значної частини професійно-технічної освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або

iii) передбачити у рамках системи професійно-технічної освіти викладання відповідних регіональних мов або мов меншин як складову частину навчальної програми; або

iv) застосовувати один із заходів, передбачених у підпунктах і - ііі вище, принаймні до тих учнів, які самі, або у відповідних випадках їхні сім'ї, цього бажають і кількість яких вважається для цього достатньою;

e) i) забезпечити надання університетської та іншої вищої освіти регіональними мовами або мовами меншин; або

ii) забезпечити можливості вивчення цих мов як окремих дисциплін університетської або іншої вищої освіти; або

iii) якщо у зв'язку із роллю держави стосовно вищих учбових закладів підпункти і-іі застосовуватися не можуть, заохочувати і / або дозволяти надання університетської або інших форм вищої освіти регіональними мовами або мовами меншин чи створення можливостей для вивчення цих мов як окремих дисциплін університетської або іншої вищої освіти;

f) i) вжити заходів для забезпечення навчання дорослих і безперервного навчання на курсах, на яких викладання здійснюється, головним чином або повністю, регіональними мовами або мовами меншин; або

ii) викладати такі мови як окремі дисципліни системи навчання дорослих і безперервного навчання; або

iii) якщо державні органи не мають безпосередньої компетенції у галузі навчання дорослих, сприяти викладанню таких мов як окремих дисциплін системи навчання дорослих і безперервного навчання та / або заохочувати таке викладання;

g) провести заходи для забезпечення викладання історії та культури, відображенням яких є відповідна регіональна мова або мова меншини;

h) забезпечити початкову підготовку і удосконалення вчителів для виконання тих пунктів а, г, які прийняті відповідною Стороною;

f) створити наглядовий орган (органи), який контролюватиме заходи, здійснені у галузі започаткування або розвитку викладання регіональних

мов або мов меншин, та складатиме періодичні доповіді про свої висновки, які будуть оприлюднюватися.

2. Щодо освіти і тих територій, на яких регіональні мови або мови меншин використовуються традиційно, Сторони зобов'язуються, якщо чисельність осіб, що користуються регіональною мовою або мовою меншин, це виправдовує, дозволяти, заохочувати або забезпечувати викладання регіональною мовою або мовою меншини чи вивчення такої мови на всіх відповідних рівнях освіти.

Стаття 9. Судова влада

1. Сторони зобов'язуються щодо тих судових округів, у яких чисельність мешканців, які використовують регіональні мови або мови меншин, виправдовує застосування заходів, наведених нижче, відповідно до стану кожної з цих мов і за умови, що використання можливостей, які надаються цим пунктом, на думку судді, не перешкоджатиме належному відправленню правосуддя:

a) у кримінальному судочинстві:

i) забезпечити, щоб суди, на клопотання однієї із сторін процесу, здійснювали провадження регіональними мовами або мовами меншин; і / або

ii) гарантувати обвинуваченій особі право користуватися своєю регіональною мовою або мовою її меншини; і / або

iii) забезпечити, щоб клопотання і докази, у письмовій чи усній формі, не розглядалися як неприйнятні виключно на тій підставі, що вони сформульовані регіональною мовою або мовою меншини; і / або

iv) складати, за клопотанням, документи, пов'язані з кримінальним судочинством, відповідною регіональною мовою або мовою меншини, у разі необхідності, із залученням усних і письмових перекладачів без додаткових витрат для зацікавлених осіб;

b) у цивільному судочинстві:

i) забезпечити, щоб суди, на клопотання однієї із сторін процесу, здійснювали провадження регіональними мовами або мовами меншин; і / або

ii) якщо позивач або відповідач має постати перед судом особисто, забезпечити йому можливість використання своєї регіональної мови або мови його меншини без додаткових витрат; і / або

iii) забезпечити можливість подання документів і доказів регіональними мовами або мовами меншин; у разі необхідності, із залученням усних і письмових перекладачів;

c) під час судового провадження у справах, що стосуються адміністративних питань:

i) забезпечити, щоб суди, на клопотання однієї із сторін процесу, здійснювали провадження регіональними мовами або мовами меншин; і/або

ii) якщо позивач або відповідач має постати перед судом особисто, забезпечити йому можливість використання своєї регіональної мови або мови його меншини без додаткових витрат; і/або

iii) забезпечити можливість подання документів і доказів регіональними мовами або мовами меншин, у разі необхідності, із залученням усних і письмових перекладачів;

d) вжити заходів для забезпечення застосування підпунктів і та ііі пунктів b та c вище, а також будь-якого необхідного використання послуг усних і письмових перекладачів без додаткових витрат для зацікавлених осіб.

2. Сторони зобов'язуються:

a) не заперечувати дійсність юридичних документів, складених у межах держави, виключно на тій підставі, що вони сформульовані регіональною мовою або мовою меншини; або

b) не заперечувати дійсність для сторін процесу проходження юридичних документів, складених у межах країни, виключно на тій підставі, що вони сформульовані регіональною мовою або мовою меншини, а також забезпечити можливість використання таких документів проти зацікавлених третіх сторін, які не вживають ці мови, якщо зміст документа повідомляється їм особою (особами), яка посилається на нього; або

c) не заперечувати дійсність для сторін процесу юридичних документів, складених у межах країни, виключно на тій підставі, що вони сформульовані регіональною мовою або мовою меншини.

3. Сторони зобов'язуються забезпечити наявність складених регіональними мовами або мовами меншин найбільш важливих національних законодавчих актів і тих документів, які, зокрема, стосуються осіб, що вживають ці мови, якщо їх наявність не забезпечена іншим шляхом.

Стаття 10. Адміністративні власті та публічні послуги.

1. У межах адміністративних районів держави, у яких кількість мешканців, що використовують регіональні мови або мови меншин, виправдовує проведення заходів, наведених нижче, і відповідно до стану кожної з цих мов, Сторони зобов'язуються у міру розумної можливості:

a) i) забезпечити, щоб органи адміністративної влади використовували регіональні мови або мови меншин; або

ii) забезпечити, щоб їх посадові особи, які працюють із відвідувачами, використовували регіональні мови або мови меншин у їхніх стосунках з особами, що звертаються до них цими мовами; або

iii) забезпечити особам, що використовують регіональні мови або мови меншин, можливість подавати усні чи письмові заяви і отримувати відповідь на них цими мовами; або

iv) забезпечити особам, що послуговуються регіональними мовами або мовами меншин, можливість подавати усні або письмові заяви цими мовами; або

v) забезпечити особам, що послуговуються регіональними мовами або мовами меншин, можливість на законних підставах подавати документи, складені цими мовами;

b) забезпечити населенню наявність адміністративних документів і бланків широкого користування, складених регіональними мовами або мовами меншин чи у двомовному варіанті;

c) дозволити органам адміністративної влади укладати документи регіональною мовою або мовою меншини.

2. Щодо місцевих і регіональних властей, на території яких чисельність мешканців, що послуговуються регіональними мовами або мовами мен-

шин, виправдовує проведення заходів, наведених нижче, Сторони зобов'язуються дозволяти і / або заохочувати:

- a) використання регіональних мов або мов меншин у межах регіонального або місцевого управління;
- b) можливість для осіб, що використовують регіональні мови або мови меншин, подавати усні або письмові заяви цими мовами;
- c) публікування регіональними властями своїх офіційних документів також відповідними регіональними мовами або мовами меншин;
- d) публікацію органами місцевої влади своїх офіційних документів також відповідними регіональними мовами або мовами меншин;
- e) використання регіональними владами регіональних мов або мов меншин у дискусіях, які відбуваються на їхніх зборах, не виключаючи, однак, використання офіційної мови (мов) держави;
- f) використання місцевими владами регіональних мов або мов меншин у дискусіях, які відбуваються на їхніх зборах, не виключаючи, однак, використання офіційної мови (мов) держави;
- g) використання або прийняття, у разі необхідності паралельно з назвами офіційною мовою (мовами), традиційних правильних форм написання назв місцевостей регіональними мовами або мовами меншин.

3. Щодо публічних послуг, які надаються адміністративними владами або іншими особами, що діють від їхнього імені, Сторони зобов'язуються, у межах території, на якій використовуються регіональні мови або мови меншин, з урахуванням стану кожної мови, а також у міру розумної можливості:

- a) забезпечити використання регіональних мов або мов меншин у наданні послуг; або
- b) дозволити особам, що вживають регіональні мови або мови меншин, подавати заяви і отримувати відповідь на них цими мовами; або
- c) дозволити особам, що послуговуються регіональними мовами або мовами меншин, подавати заяви цими мовами.

4. З метою застосування цих положень пунктів 1, 2 і 3 які вони прийняли, Сторони зобов'язуються провести один або декілька таких заходів:

- a) письмовий або усний переклад, у разі необхідності;
- b) добір і, у разі необхідності, професійна підготовка посадових осіб та інших державних службовців у необхідній кількості;
- c) задоволення, у міру можливості, прохань державних службовців, які володіють регіональною мовою або мовою меншини, про призначення на роботу на тій території, де така мова вживається.

5. Сторони зобов'язуються дозволити використання або прийняття прізвищ регіональними мовами або мовами меншин на прохання зацікавлених осіб.

Стаття 11. Засоби масової інформації.

1. Сторони зобов'язуються, для осіб, що вживають регіональні мови або мови меншин, у межах територій, на яких ці мови використовуються, з урахуванням розповсюдженості кожної мови, якщо органи державної влади, безпосередньо чи опосередковано, мають компетенцію, повноваження або відіграють певну роль у цій сфері, і з поважанням принципу незалежності та самостійності засобів масової інформації;

- а) якщо радіо і телебачення транслюють програми масової інформації:
- i) забезпечити створення мінімум однієї радіостанції і одного телевізійного каналу, які здійснюватимуть мовлення регіональними мовами або мовами меншин; або
  - ii) заохочувати і / або полегшувати створення мінімум однієї радіостанції і одного телевізійного каналу, які здійснюватимуть мовлення регіональними мовами або мовами меншин; або
  - iii) вжити належних заходів для того, щоб радіо- і телекомпанії транслювали програми регіональними мовами або мовами меншин;
- б) i) заохочувати і / або полегшувати створення мінімум однієї радіостанції, яка здійснюватиме мовлення регіональними мовами або мовами меншин; або
- ii) заохочувати і / або полегшувати трансляцію радіопрограм регіональними мовами або мовами меншин на регулярній основі;
- в) i) заохочувати і / або полегшувати створення мінімум одного телевізійного каналу, який здійснюватиме мовлення регіональними мовами або мовами меншин; або
- ii) заохочувати і / або полегшувати трансляцію телевізійних програм регіональними мовами або мовами меншин на регулярній основі;
- г) i) заохочувати і / або полегшувати створення та розповсюдження аудіо- і аудіовізуальних творів регіональними мовами або мовами меншин;
- е) i) заохочувати і / або полегшувати створення і / або функціонування якнайменш однієї газети, яка друкуватиме свої матеріали регіональними мовами або мовами меншин; або
- ii) заохочувати і / або полегшувати публікацію газетних статей регіональними мовами або мовами меншин на регулярній основі;
- ф) i) покривати додаткові витрати тих засобів масової інформації, які використовують регіональні мови або мови меншин, якщо законом в цілому передбачається фінансова допомога засобам масової інформації; або
- ii) застосовувати існуючі механізми фінансової допомоги також до аудіовізуальної продукції, яка створюється регіональними мовами або мовами меншин;
- е) сприяти професійній підготовці журналістів та іншого персоналу для засобів масової інформації, які використовують регіональні мови або мови меншин.
2. Сторони зобов'язуються гарантувати свободу прямого прийому радіо- і телепередач із сусідніх країн, які транслюються мовою, такою самою або схожою до регіональної мови або мови меншини, та не перешкоджати ретрансляції радіо- і телепередач із сусідніх країн, які випускаються в ефір такою мовою. Вони також зобов'язуються забезпечити, щоб не запроваджувалися ніякі обмеження на свободу виявлення поглядів і вільне поширення інформації друкованих засобів інформації мовою, такою самою або схожою до регіональної мови або мови меншини. Здійснення вищезазначених свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками та відповідальністю, може бути предметом таких формальностей, умов, обмежень або покарання, які встановлені законом і необхідні у демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання

заворушенням або злочинам, для захисту здоров'я чи моралі, репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

3. Сторони зобов'язуються забезпечити представництво або урахування інтересів осіб, що використовують регіональні мови або мови меншин, в органах, які можуть бути створеними відповідно до закону для гарантування свободи і плюралізму засобів масової інформації.

Стаття 12. Культурна діяльність та засоби її здійснення.

1. Щодо культурної діяльності та засобів її здійснення — особливо бібліотек, відеотек, культурних центрів, музеїв, архівів, академій, театрів і кінотеатрів, а також літературних творів і кінопродукції, народних форм виявлення культури, фестивалів і організацій, що займаються культурною діяльністю, включаючи, між іншим, використання нових технологій, — Сторони зобов'язуються, у межах території, на якій такі мови використовуються, і якщо органи державної влади мають компетенцію, повноваження або відіграють певну роль у цій сфері:

а) заохочувати форми виявлення та ініціативи, притаманні регіональним мовам або мовам меншин, і сприяти різними засобами доступу до творів, що створюються цими мовами;

б) сприяти різними засобами доступу іншими мовами до творів, що створюються регіональними мовами або мовами меншин, підтримуючи і розвиваючи діяльність у галузі перекладу, дублювання, озвучування і субтитрування;

в) сприяти доступу регіональними мовами або мовами меншин до творів, що створюються іншими мовами, підтримуючи і розвиваючи діяльність у галузі перекладу, дублювання, озвучування і субтитрування;

г) забезпечити, щоб органи, які організовують або підтримують різноманітну культурну діяльність, під час заходів, які вони проводять або підтримують, поширювали інформацію про регіональні мови та культурні цінності або мови та культурні цінності меншин та використовували їх;

д) проводити заходи для забезпечення органів, які організовують або підтримують культурну діяльність, аби вони мали персонал, що повністю володіє відповідною регіональною мовою або мовою відповідної меншини, а також мовою (мовами) решти населення;

е) заохочувати безпосередню участь представників осіб, що вживають відповідну регіональну мову або мову відповідної меншини, у забезпеченні засобів здійснення культурної діяльності та її плануванні;

ж) заохочувати і / або полегшувати створення органу (органів) для збору, збереження примірника і презентації або видання творів, що створюються регіональними мовами або мовами меншин;

з) у разі необхідності, створювати і / або розвивати та фінансувати перекладацькі й термінологічні дослідницькі структури, зокрема з метою забезпечення наявності та розвитку відповідної адміністративної, торговельної, економічної, соціальної, технічної або правової термінології кожною регіональною мовою або мовою кожної меншини.

2. Щодо територій, на яких регіональні мови або мови меншин традиційно не використовуються, Сторони зобов'язуються, якщо чисельність

осіб, що використовують регіональну мову або мову меншини, виправдовує це, дозволяти, заохочувати і / або забезпечувати відповідну культурну діяльність і відповідні засоби її здійснення відповідно до попереднього пункту.

3. Сторони зобов'язуються приділяти належну увагу у своїй зовнішній культурній політиці регіональним мовам або мовам меншин, а також культурам, які відображаються такими мовами.

Стаття 13. Економічне і соціальне життя.

1. Щодо економічної та соціальної діяльності Сторони зобов'язуються, у межах всієї країни:

а) виключити із свого законодавства будь-які положення, що необґрунтовано забороняють або обмежують використання регіональних мов або мов меншин у документах, які стосуються економічного або соціального життя, зокрема трудових договорів, технічної документації, інструкції щодо використання товарів або устаткування;

б) заборонити застосування у внутрішніх правилах компаній і приватних документах будь-яких положень, що виключають або обмежують використання регіональних мов або мов меншин, принаймні між особами, що послугуються однією і тією ж мовою;

с) запобігати практиці, яка заважає використанню регіональних мов або мов меншин в економічній або соціальній діяльності;

д) полегшувати і / або заохочувати використання регіональних мов або мов меншин також за допомогою заходів, які не визначені у попередніх підпунктах.

2. Щодо економічної та соціальної діяльності, Сторони зобов'язуються, якщо державні органи мають таку компетенцію, у межах території, на якій використовуються регіональні мови або мови меншин, та у міру розумної можливості:

а) включити у свої фінансові та банківські правила положення, які дозволяють шляхом використання процедур, сумісних з комерційною практикою, використовувати регіональні мови або мови меншин під час складання платіжних документів (чеків, векселів і т. п.) чи інших фінансових документів або, у міру можливості, забезпечити здійснення таких положень;

б) в економічному та соціальному секторах, які знаходяться під їхнім безпосереднім контролем (державний сектор), організувати заходи, які б сприяли використанню регіональних мов або мов меншин;

с) забезпечити, щоб соціальні установи, такі як лікарні, будинки для осіб похилого віку та гуртожитки, могли приймати та обслуговувати осіб, що вживають регіональну мову або мову меншини і потребують догляду на підставі слабкого здоров'я, похилого віку або з інших причин, з використанням їхньої мови;

д) забезпечити відповідними засобами складання інструкцій з техніки безпеки регіональними мовами або мовами меншин;

е) вжити заходів для того, щоб інформація, яка надається компетентними державними органами стосовно прав споживачів, подавалась регіональними мовами або мовами меншин.

Стаття 14. Транскордонні обміни.

Сторони зобов'язуються:

- а) застосовувати чинні двосторонні і багатосторонні угоди з державами, у яких аналогічна мова використовується у такій самій або схожій формі, або, у разі необхідності, докладати зусиль для укладання таких угод, з метою сприяння контактів між особами, що послуговуються однією і тією ж мовою у відповідних державах, у галузях культури, освіти, інформації, професійно-технічної підготовки і безперервного навчання;
- б) з метою розвитку регіональних мов або мов меншин, полегшувати і / або розвивати транскордонне співробітництво, зокрема між регіональними або місцевими властями, на території яких аналогічна мова використовується у такій самій або схожій формі.

Частина IV **Застосування Хартії**

Стаття 15. Періодичні доповіді

1. Сторони подають Генеральному секретарю Ради Європи на періодичній основі і у форматі, визначеному Комітетом Міністрів, доповідь про політику, яку вони проводять відповідно до частини II Хартії, і про заходи, вжиті ними на виконання тих положень частини III, які вони прийняли. Перша доповідь подається через один рік після набрання Хартією чинності щодо відповідної Сторони, інші доповіді подаються кожні три роки після першої доповіді.

2. Свої доповіді Сторони оприлюднюють.

Стаття 16. Розгляд доповідей.

1. Доповіді, які подаються Генеральному секретарю Ради Європи зі статтею 15, розглядаються Комітетом експертів, який створюється відповідно до статті 17.

2. Законно створені органи або асоціації Сторони можуть звертати увагу Комітету експертів на питання, які стосуються зобов'язань цієї Сторони за частиною III Хартії. Після консультацій з відповідною Стороною Комітет експертів може врахувати таку інформацію під час підготовки доповіді, зазначеної у пункті. Ці органи або асоціації можуть також робити заяви щодо політики, яку Сторона проводить відповідно до частини II.

3. На основі доповідей, зазначених у пункті 1, та інформації, згаданій у пункті 2, Комітет експертів складає доповідь Комітету Міністрів. Ця доповідь супроводжується коментарями, які Сторони надсилають на відповідне прохання, і може оприлюднюватися Комітетом Міністрів.

4. Доповідь, зазначена у пункті 3, містить, зокрема, пропозиції Комітету експертів стосовно підготовки Комітетом Міністрів необхідних рекомендацій одній або декільком Сторонам.

5. Генеральний секретар Ради Європи подає Парламентській асамблеї докладну дворічну доповідь про застосування Хартії.

Стаття 17. Комітет експертів

1. До складу Комітету експертів входять по одному члену від кожної Сторони. Члени Комітету призначаються Комітетом Міністрів із списку кандидатів, які висуваються відповідною Стороною і які відзначаються високою сумлінністю, мають визнаний авторитет у питаннях, які розглядаються у цій Хартії.

2. Члени Комітету призначаються терміном на 6 років і можуть пере-призначатися. Член Комітету, який не може продовжувати виконувати свої повноваження, замінюється за процедурою, визначеною у пункті 1, а його наступник займає посаду свого попередника на протязі решти частини його терміну повноважень.

3. Комітет експертів встановлює свої правила процедури. Його секретарське обслуговування забезпечується Генеральним секретарем Ради Європи.

Частина V

Заключні положення

Стаття 18.

Цю Хартію відкрито для підписання державами — членами Ради Європи. Вона підлягає ратифікації, прийняттю або затвердженню.

Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття чи затвердження здаються на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.

Стаття 19.

1. Ця Хартія набирає чинності у перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати, на яку п'ять держав — членів Ради Європи висловили свою згоду про обов'язковість для них цієї Хартії відповідно до положень статті 18.

2. Щодо будь-якої держави, яка висловлюватиме свою згоду про обов'язковість для неї цієї Хартії після набрання нею чинності, Хартія набирає чинності у перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати здачі на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи затвердження.

Стаття 20.

1. Після набрання цією Хартією чинності, Комітет міністрів Ради Європи може запропонувати будь-якій державі, яка не є членом Ради Європи, приєднатися до цієї Хартії.

2. Стосовно будь-якої держави, яка приєднується, Хартія набирає чинності у перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати здачі на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи документа про приєднання.

Стаття 21.

1. Будь-яка держава, під час підписання або здачі на зберігання ратифікаційної грамоти чи свого документа про прийняття, затвердження або приєднання, може заявити одне або декілька застережень до пунктів 2-5 статті 7 цієї Хартії. Інші застереження не дозволяються.

2. Будь-яка Договірна Держава, яка заявила застереження згідно з попереднім пунктом, може повністю або частково відкликати його шляхом перепроводження відповідного повідомлення на ім'я Генерального секретаря Ради Європи. Відкликання набирає чинності від дати отримання Генеральним секретарем такого повідомлення.

Стаття 22.

1. Будь-яка Сторона може у будь-який час денонсувати цю Хартію шляхом перепроводження відповідного повідомлення на ім'я Генерального секретаря Ради Європи.

2. Така денонсація набирає чинності у перший день місяця, що наступає після закінчення шестимісячного періоду від дати отримання Генеральним секретарем такого повідомлення.

Стаття 23.

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє держави — члени Ради і будь-яку державу, яка приєдналася до цієї Хартії, про:

- a) будь-яке підписання;
- b) здачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти або будь-якого документа про прийняття, затвердження або приєднання;
- c) будь-яку дату набрання чинності цією Хартією відповідно до статей 19 та 20;
- d) будь-яке повідомлення, отримане на виконання положень пункту 2 статті 2;
- e) будь-яку іншу дію, будь-яке повідомлення, які стосуються цієї Хартії.

На посвідчення чого нижчепідписані належним чином на те уповноважені представники підписали цю Хартію.

Вчинено у Страсбурзі п'ятого дня листопада місяця 1992 року англійською і французькою мовами, причому обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігатиметься у архіві Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає засвідчені копії Хартії кожній державі — члену Ради Європи і будь-якій Державі, якій було запропоновано приєднатися до цієї Хартії.

[Нормативні акти Ради Європи: 1992 рік. Європейська Хартія регіональних мов або меншин / Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua/book/Myturyaeva/022.htm>]

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Резолюція (95) 38

Про стратегію Ради Європи у галузі культури

Прийнята Комітетом міністрів Ради Європи на 551-му засіданні заступників міністрів 7 грудня 1995 року

Зважаючи на статтю 1 Статуту Ради Європи, відповідно до якої метою Організації є "досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому соціальному і економічному прогресові", зокрема шляхом спільних дій в культурних справах;

пам'ятаючи, що Європейська культурна конвенція, підписана в Парижі 19 грудня 1954 року, встановлює основні межі співробітництва в питаннях захисту і сприяння європейській ідентичності та розвитку культурного співробітництва між усіма державами, які є Сторонами Конвенції;

згадуючи резолюцію Комітету міністрів (85) 6 Про культурну ідентичність та Декларацію про роль Ради Європи в європейській розбудові від 5 травня 1989 року, внаслідок чого стало можливим залучення більшої кількості держав до діяльності Ради Європи в галузі культури;

свідомий того, що у Віденській декларації від 9 жовтня 1993 року глави держав і урядів держав — членів Ради Європи висловили впевненість, що

"культурне співробітництво, в якому Рада Європи відіграє найважливішу роль, є суттєвим для створення об'єднаної, але різноманітної Європи";

відзначаючи, що внаслідок збільшення кількості нових держав-членів, які приєдналися до сім'ї плюралістичних демократій, заснованих на принципах верховенства права і поваги до прав людини, Рада Європи рішуче вступила на шлях пан'європейського розвитку;

впевнений у тому, що ця нова ситуація накладає на Раду Європи відповідальність за європейську розбудову;

вірячи в те, що відновлення демократії в державах Центральної та Східної Європи, з погляду створення більш об'єднаної Європи, надає історичну можливість зміцнити наші спільні цінності, сприяти взаємному збагаченню та обмінам на європейському рівні;

усвідомлюючи те, що культура та інтелектуали робили протягом тяжких часів диктатури і тоталітаризму для захисту особистих свобод і утримування країн Центральної та Східної Європи в колі європейського культурного співтовариства;

бажаючи збільшити внесок, який освіта, у т. ч. освіта дорослих, засоби масової інформації, культурні заходи, захист і популяризація культурної спадщини, поліпшення створеного середовища і сприяння, — зокрема, шляхом використання сучасних творчих можливостей — новому урбанізму й спорту роблять для досягнення мети Організації в контексті пан'європейського співробітництва;

переконаний у важливості активної участі молоді в європейському культурному співробітництві;

пам'ятаючи про специфіку культурної політики держав-членів;

сповнений рішучості здійснити свою політичну місію щодо вироблення принципів культурного співробітництва в межах Європейської культурної конвенції,

I. Визнає, що захист і сприяння спільним цінностям народів і націй Європи та визнання й охорона їх різноманітності є суттєвими для зміцнення демократії, соціального єднання і дотримання прав людини;

II. Закликає всі держави, які є Сторонами Європейської культурної конвенції, брати активну участь у випрацюванні та здійсненні відповідних спільних ефективних ініціатив, що становлять суттєвий інтерес для Сторін-учасниць;

III. Визначає як пріоритетні такі завдання культурного співробітництва:

- сприяння демократичним цінностям і правам людини відповідно до загального культурного підходу;
- встановлення атмосфери довіри і взаємної поваги між народами та спільнотами;
- розвиток відчуття культурної спільності нової Європи в багатстві її різноманітностей;

IV. Підтверджує свою повну політичну підтримку програм допомоги і співробітництва з державами Центральної та Східної Європи, підкреслюючи, що ці програми спрямовані також на покращання обміну досвідом і взаємозбагачення держав, місцевих влад, різноманітних державних і приватних партнерів, які беруть у них участь;

V. Запрошує Раду з культурного співробітництва, Комітет з розвитку спорту, а також з питань, що їх стосуються, Постійний комітет з мас-медіа, Європейський постійний комітет з міждержавного співробітництва у питаннях молоді та керівні органи Європейських молодіжних центрів і Європейської молодіжної фундації забезпечити виконання вищевикладених заходів шляхом конкретних, добре спланованих і належним чином підготовлених проектів. Ці проекти мають бути спрямовані на оптимальне використання ресурсів і залучення всіх можливих спонсорів — від органів державної влади, асоціацій і до приватних осіб — незалежно від того, безпосередньо вони пов'язані з культурою, як творчі працівники і художні виконавці, спортсмени, працівники освіти та ін., чи опосередковано, як цінителі мистецтва, культури, спорту і спадщини. У всіх випадках ці проекти повинні мати чітко визначену мету, здійснення якої можна оцінювати як з національної, так і з міжнародної точки зору;

VI. Зобов'язує Групу доповідачів з питань освіти, культури і спорту спільно з Бюро Ради з культурного співробітництва і Бюро Комітету з розвитку спорту проводити регулярні зустрічі з метою інформування Комітету міністрів, а також Ради з культурного співробітництва і Комітету з розвитку спорту про їхню діяльність та з метою забезпечення відповідності їхніх програм пріоритетам, що визначені Комітетом міністрів для міждержавного співробітництва в цілому;

VII. Бажає, щоб обмін інформацією, публікація наукових досліджень і поширення їхніх результатів стали складовою частиною діяльності Організації як на рівні планування, так і на рівні виконання;

VIII. Зобов'язується разом з іншими міжнародними організаціями, зокрема з Європейським Союзом, європейськими державами, які не є членами Ради Європи, з державними установами, неурядовими організаціями та приватними підприємствами, постійно шукати шляхи співробітництва, партнерства і спільного фінансування діяльності;

IX. Оголошує про свою готовність поглиблювати діалог з Парламентською асамблеєю і Конгресом місцевих та регіональних влад Європи у питаннях, що стосуються цієї Резолюції.

[Нормативно-правові акти Комітету міністрів Ради Європи: Резолюція (95) 38 / Електронна версія: <http://www.coe.kiev.ua/bul/bul8/text10.htm>].

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Рамкова конвенція Про захист національних меншин

*Дата підписання: 01.02.95 р.
Дата ратифікації: 09. 12. 97 р.,
Закон України № 703 / 97-ВР*

Держави-члени Ради Європи та інші держави, які підписали цю Рамкову конвенцію,

- враховуючи, що метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення у життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням;

- вважаючи, що одним із засобів досягнення цієї мети є збереження та подальше здійснення прав і основних свобод людини;
  - бажаючи вжити заходів на розвиток Декларації глав держав та урядів держав-членів Ради Європи, ухвалені у Відні 9 жовтня 1993 року;
  - сповнені рішучості захищати національні меншини, які проживають у межах їх територій;
  - вважаючи, що бурхливі події, яких зазнала європейська історія, підтверджують, що захист національних меншин є суттєво важливим для забезпечення стабільності, демократії та миру на цьому континенті;
  - вважаючи, що плюралістичне та справді демократичне суспільство має не тільки поважати етнічну, культурну, мовну та релігійну самобутність кожної особи, яка належить до національної меншини, але й створювати відповідні умови для виявлення, збереження та розвитку цієї самобутності;
  - вважаючи, що створення клімату терпимості та діалогу є необхідним для того, щоб культурне розмаїття стало джерелом та чинником не розколу, а збагачення кожного суспільства;
  - вважаючи, що існування терпимої та процвітаючої Європи не тільки залежить від співпраці між державами, але й вимагає транскордонного співробітництва між місцевими та регіональними властями, яке не зашкоджує устрою та територіальній цілісності кожної держави;
  - зважаючи на Конвенцію про захист прав і основних свобод людини та протоколи до неї;
  - зважаючи на зобов'язання щодо захисту національних меншин, що викладені у конвенціях та деклараціях Організації Об'єднаних Націй та у документах Наради з безпеки та співробітництва у Європі, зокрема у Копенгагенському документі від 29 червня 1990 року;
  - сповнені рішучості визначити принципи, які мають поважатися, та зобов'язання, що з них випливають;
  - з метою забезпечення у державах-членах та інших державах, які можуть стати учасниками цього документа, ефективного захисту національних меншин та прав і свобод осіб, що належать до цих меншин, у рамках закону;
  - поважаючи територіальну цілісність та національний суверенітет держав;
  - сповнені рішучості здійснювати принципи, визначені у цій Рамковій конвенції, за допомогою національного законодавства та відповідної державної політики,
- домовились про таке:*

Розділ I

Стаття 1.

Захист національних меншин та прав і свобод осіб, які належать до цих меншин, є невід'ємною частиною міжнародного захисту прав людини і одним із напрямків міжнародного співробітництва.

Стаття 2.

Положення цієї Рамкової конвенції застосовуються сумлінно, у дусі взаєморозуміння, терпимості та відповідно до принципів добросусідства, дружніх відносин та співробітництва між державами.

Стаття 3.

1. Кожна особа, яка належить до національної меншини, має право вільно вирішувати, вважатися їй, чи не вважатися такою, і таке рішення або здійснення прав у зв'язку з ним не повинно зашкоджувати такій особі.

2. Особи, які належать до національних меншин, можуть здійснювати права і свободи, що випливають з принципів, проголошених у цій Рамковій конвенції, одноосібно та разом з іншими.

Розділ II

Стаття 4.

1. Сторони зобов'язуються гарантувати особам, які належать до національних меншин, право рівності перед законом та право на рівний правовий захист. У цьому зв'язку будь-яка дискримінація на підставі приналежності до національної меншини забороняється.

2. Сторони зобов'язуються вжити, у разі необхідності, належних заходів з метою досягнення у всіх сферах економічного, соціального, політичного та культурного життя повної та справжньої рівності між особами, які належать до національної меншини, та особами, які належать до більшості населення. У цьому зв'язку, вони належним чином враховують конкретне становище осіб, які належать до національних меншин.

3. Заходи, вжиті відповідно до пункту 2, не розглядаються як акт дискримінації.

Стаття 5.

1. Сторони зобов'язуються створити необхідні умови для того, щоб особи, які належать до національних меншин, мали можливість зберігати та розвивати свою культуру, зберігати основні елементи своєї самобутності, зокрема релігію, мову, традиції та культурну спадщину.

2. Без шкоди для заходів, що вживаються згідно з їх загальною політикою інтеграції, Сторони утримуються від політики та практики асиміляції осіб, які належать до національних меншин, проти їх волі і захищають цих осіб від будь-яких дій, спрямованих на таку асиміляцію.

Стаття 6.

1. Сторони заохочують атмосферу терпимості та міжкультурного діалогу і вживають ефективних заходів для поглиблення взаємної поваги, взаєморозуміння та співробітництва між усіма особами, що проживають у межах їх територій, незалежно від їх етнічної, культурної, мовної або релігійної самобутності, зокрема у галузях освіти, культури та засобів масової інформації.

2. Сторони зобов'язуються вживати належних заходів для захисту осіб, які можуть стати об'єктами погроз або актів дискримінації, ворожого ставлення чи насильства на підставі їх етнічної, культурної, мовної або релігійної самобутності.

Стаття 7.

Сторони забезпечують поважання прав кожної особи, яка належить до національної меншини, на свободу мирних зборів, свободу асоціації, свободу виявлення поглядів і свободу думки, совісті та релігії.

Стаття 8.

Сторони зобов'язуються визнати за кожною особою, яка належить до національної меншини, право сповідувати свою релігію або переконання і створювати релігійні установи, організації та асоціації.

Стаття 9.

1. Сторони зобов'язуються визнати, що право на свободу виявлення поглядів кожної особи, яка належить до національної меншини, включає свободу дотримуватися своїх поглядів та одержувати і поширювати інформацію та ідеї мовою своєї національної меншини без втручання держави і незалежно від кордонів. Сторони забезпечують, у межах своїх правових систем, щоб особи, які належать до національної меншини, не дискримінувалися у їхньому доступі до засобів масової інформації.

2. Пункт 1 не перешкоджає Сторонам вимагати ліцензування, без дискримінації та на основі об'єктивних критеріїв, радіо-, теле або кінопідприємств.

3. Сторони не перешкоджають особам, які належать до національної меншини, створювати та використовувати друковані засоби масової інформації. У межах законодавства, що регулює радіо та телебачення, вони, по можливості, забезпечують особам, які належать до національної меншини, враховуючи положення пункту 1, можливість створення та використання своїх власних засобів масової інформації.

4. У межах своїх правових систем, Сторони вживають належних заходів для полегшення доступу осіб, які належать до національної меншини, до засобів масової інформації з метою сприяння поглибленню терпимості та розвитку культурного плюралізму.

Стаття 10.

1. Сторони зобов'язуються визнавати за кожною особою, яка належить до національної меншини, право на вільне і безперешкодне використання мови своєї меншини, приватно та публічно, в усній і письмовій формі.

2. У місцевостях, де традиційно проживають особи, які належать до національних меншин або де вони складають значну частину населення, на прохання таких осіб і якщо таке прохання відповідає реальним потребам, Сторони намагаються забезпечити, по можливості, умови, які дозволяють використовувати мову відповідної меншини у спілкуванні цих осіб між собою та з адміністративними властями.

3. Сторони зобов'язуються гарантувати кожній особі, яка належить до національної меншини, право бути негайно поінформованою зрозумілою для неї мовою про підстави її арешту, про характер та причини будь-якого обвинувачення проти неї та право захищати себе цією мовою, у разі необхідності, з використанням безкоштовних послуг перекладача.

Стаття 11.

1. Сторони зобов'язуються визнавати за кожною особою, яка належить до національної меншини, право використовувати своє прізвище (по бать-

кові) та ім'я мовою меншини, а також право на їх офіційне визнання, відповідно до умов, передбачених у їх правових системах.

2. Сторони зобов'язуються визнавати за кожною особою, яка належить до національної меншини, право публічно виставляти вивіски, написи та іншу інформацію приватного характеру мовою її національної меншини.

3. У місцевостях, де традиційно проживають особи, які належать до національної меншини, або де вони складають значну частину населення, Сторони намагаються, у межах своїх правових систем, в тому числі, у разі необхідності, угод з іншими державами, і враховуючи їх конкретне становище, використовувати традиційні місцеві назви, назви вулиць та інші топографічні показники, призначені для загального користування, також і мовою відповідної меншини, якщо у цьому є достатня необхідність.

Стаття 12.

1. Сторони, у разі необхідності, вживають заходів у галузях освіти та наукових досліджень з метою сприяння вивченню культури, історії, мови та релігії своїх національних меншин та більшості населення.

2. У цьому зв'язку, Сторони, між іншим, забезпечують належні можливості для підготовки учителів і доступу до навчальних посібників, та сприяють контактам між учнями і вчителями які належать до різних спільнот.

3. Сторони зобов'язуються створити особам, які належать до національних меншин, рівні можливості для доступу до освіти усіх рівнів.

Стаття 13.

1. У межах своїх освітніх систем, Сторони визнають за особами, які належать до національних меншин, право створювати свої власні приватні освітні та навчальні заклади і керувати ними.

2. Здійснення цього права не накладає ніяких фінансових зобов'язань на Сторони.

Стаття 14.

1. Сторони зобов'язуються визнати за кожною особою, яка належить до національної меншини, право вивчати мову своєї меншини.

2. У місцевостях, де традиційно проживають особи, які належать до національних меншин, або де вони складають значну частину населення, у разі достатньої необхідності, Сторони намагаються забезпечити, по можливості та у межах своїх освітніх систем, особам які належать до цих меншин, належні умови для викладання мови відповідної меншини або для навчання цією мовою.

3. Пункт 2 цієї статті застосовується без шкоди для вивчення офіційної мови або викладання цією мовою.

Стаття 15.

Сторони створюють необхідні умови для ефективної участі осіб, які належать до національних меншин, у культурному, соціальному та економічному житті та у державних справах, зокрема тих, які їх стосуються.

Стаття 16.

Сторони утримуються від застосування заходів, які змінюють пропорційний склад населення у місцевостях, де проживають особи, які належать

до національних меншин, і які спрямовані на обмеження прав і свобод, що впливають з принципів, проголошених у цій Рамковій конвенції.

Стаття 17.

1. Сторони зобов'язуються не перешкоджати здійсненню права осіб, які належать до національних меншин, встановлювати і підтримувати вільні та мирні транскордонні контакти з особами, які на законних засадах перебувають у інших державах, зокрема з тими особами, з якими їх об'єднують спільні етнічні, культурні, мовні або релігійні ознаки чи спільна культурна спадщина.

2. Сторони зобов'язуються не перешкоджати здійсненню права осіб, які належать до національних меншин, брати участь у діяльності неурядових організацій, як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Стаття 18.

1. Сторони намагаються укладати, у разі необхідності, двосторонні та багатосторонні угоди з іншими державами, зокрема сусідніми, з метою забезпечення захисту осіб, які належать до відповідних національних меншин.

2. У разі необхідності Сторони вживають заходів для заохочення транскордонного співробітництва.

Стаття 19.

Сторони зобов'язуються поважати та здійснювати принципи, проголошені у цій Рамковій конвенції, вдаючись, у разі необхідності, тільки до таких обмежень чи відступів від зобов'язань, які передбачені міжнародними правовими документами, зокрема Конвенцією про захист прав і основних свобод людини, і які можуть застосовуватися до прав і свобод, що впливають з вищезазначених принципів.

Розділ III

Стаття 20.

Здійснюючи права і свободи, які впливають із принципів, проголошених у цій Рамковій конвенції, будь-яка особа, що належить до національної меншини, поважає національне законодавство та права інших осіб, зокрема тих, що складають більшість населення або належать до інших національних меншин.

Стаття 21.

Ніщо у цій Рамковій конвенції не може тлумачитись як таке, що передбачає будь-яке право займатися будь-якою діяльністю або здійснювати будь-які дії, що суперечать основним принципам міжнародного права, і, зокрема, принципам суверенної рівності, територіальної цілісності та політичної незалежності держав.

Стаття 22.

Ніщо у цій Рамковій конвенції не може тлумачитись як таке, що обмежує або порушує будь-які права і основні свободи людини, які можуть гарантуватися законами будь-якої Договірної Сторони або будь-якою іншою угодою, в якій вона бере участь.

Стаття 23.

Права і свободи, які впливають із принципів, проголошених у цій Рамковій конвенції, оскільки вони є предметом відповідних положень Конве-

нції про захист прав і основних свобод людини або протоколів до неї, вважаються такими, що відповідають останнім положенням.

Розділ IV

Стаття 24.

1. Комітет міністрів Ради Європи здійснює нагляд за виконанням Договорними Сторонами цієї Рамкової конвенції.

2. Сторони, які не є членами Ради Європи, беруть участь у механізмі імплементації згідно з процедурою, яка буде встановлена.

Стаття 25.

1. Впродовж одного року після набрання цією Рамковою конвенцією чинності для Договорної Сторони, остання надсилає Генеральному секретарю Ради Європи повну інформацію про законодавчі та інші заходи, вжиті для здійснення принципів, проголошених у цій Рамковій конвенції.

2. У подальшому кожна Сторона надсилає Генеральному секретарю на періодичній основі та на прохання Комітету міністрів будь-яку додаткову інформацію про виконання цієї Рамкової конвенції.

3. Інформацію, подану відповідно до цієї статті, Генеральний секретар надсилає Комітету міністрів.

Стаття 26.

1. У визначенні адекватності заходів, вжитих Сторонами для здійснення принципів, проголошених у цій Рамковій конвенції, Комітету міністрів надає допомогу консультативний комітет, члени якого мають визнаний авторитет у галузі захисту національних меншин.

2. Склад цього консультативного комітету і порядок його роботи визначаються Комітетом міністрів упродовж одного року після набрання чинності цієї Рамкової конвенції.

Розділ V

Стаття 27.

Ця Рамкова конвенція відкрита для підписання державами-членами Ради Європи. До дати набрання чинності Конвенція відкрита також для підписання будь-якою іншою державою, якій Комітет міністрів запропонував її підписати. Вона підлягає ратифікації, прийняттю або затвердженню. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття чи затвердження здаються на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.

Стаття 28.

1. Ця Рамкова конвенція набирає чинності у перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати, на яку дванадцять держав-членів Ради Європи висловили свою згоду про обов'язковість для них Конвенції відповідно до положень статті 27.

2. Стосовно будь-якої держави-члена, яка висловлюватиме свою згоду про обов'язковість для неї Конвенції, ця Рамкова конвенція набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати здачі на зберігання ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи затвердження.

Стаття 29.

1. Після набрання цією Рамковою конвенцією чинності та після консультацій з Договорними Державами, Комітет міністрів Ради Європи, у рішенні, що приймається більшістю голосів, передбаченою у статті 20 д Статуту Ради Європи, може запропонувати приєднатися до Конвенції

будь-якій державі, яка не є членом Ради Європи і якій було запропоновано підписати Конвенцію відповідно до статті 27, але яка цього ще не зробила, а також будь-якій іншій державі, що не є членом Ради.

2. Стосовно будь-якої держави, що приєднується, ця Рамкова конвенція набирає чинності у перший день місяця, який настає після закінчення тримісячного періоду від дати здачі на зберігання документа про приєднання Генеральному секретарю Ради Європи.

Стаття 30.

1. Будь-яка держава, під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття, затвердження чи приєднання, може визначити територію (території), за міжнародні відносини якої вона несе відповідальність і до якої застосовуватиметься ця Рамкова конвенція.

2. Будь-яка Держава може, у будь-який інший час після цього, заявою на ім'я Генерального секретаря Ради Європи, поширити дію цієї Рамкової конвенції на будь-яку іншу територію, визначену у цій заяві. Щодо такої території Рамкова конвенція набирає чинності у перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати отримання такої заяви Генеральним секретарем.

3. Будь-яка заява, зроблена відповідно до двох попередніх пунктів, може стосовно будь-якої території, визначеної у цій заяві, бути відкликана шляхом перепроводження повідомлення на ім'я Генерального секретаря. Відкликання набирає чинності у перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 31.

1. Будь-яка Сторона може у будь-який час денонсувати цю Рамкову конвенцію шляхом перепроводження відповідного повідомлення на ім'я Генерального секретаря Ради Європи.

2. Така денонсація набирає чинності у перший день місяця, що настає після закінчення шестимісячного періоду від дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 32.

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє держави-члени Ради, держави, які підписали цю Рамкову конвенцію, та будь-яку державу, яка приєдналася до неї, про:

- a) будь-яке підписання;
- b) здачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти або будь-якого документа про прийняття, затвердження чи приєднання;
- c) будь-яку дату набрання чинності цією Рамковою конвенцією відповідно до статей 28, 29 та 30;
- d) будь-яку іншу дію, будь-яке повідомлення або сповіщення, які стосуються цієї Рамкової конвенції.

На посвідчення чого нижче зазначені, належним чином на те уповноважені представники, підписали цю Рамкову конвенцію.

Вчинено у Страсбурзі першого дня лютого місяця 1995 року англійською та французькою мовами, причому обидва тексти є однаково автентич-

чними, в одному примірнику, який зберігатиметься в архіві Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає засвідчені копії цієї Конвенції кожній державі-члену Ради Європи і будь-якій державі, якій було запропоновано підписати цю Рамкову конвенцію або приєднатися до неї.

[Нормативні акти Ради Європи: конвенції, декларації та рекомендації з питань культури, науки та освіти. 1995 рік / Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua/book/Mytryaeva/019.htm>.]

Декларація про культурну різноманітність

*Прийнята Комітетом міністрів Ради Європи
на 733-му засіданні заступників міністрів 7 грудня 2000 року*

Преамбула

Комітет міністрів,
визнаючи, що повага до культурної різноманітності є важливою засадою людського суспільства;

визнаючи, що розвиток нових інформаційних технологій, глобалізація та політика, спрямована на розвиток багатосторонньої торгівлі, впливають на культурну різноманітність;

підтверджуючи знов, що підтримка, захист і поширення культурного співробітництва та демократичних норм і структур в європейських суспільствах є основним завданням Ради Європи;

нагадуючи про те, що культурна різноманітність завжди була домінантною європейською характеристикою та основним політичним завданням в процесі побудови Європи і набуває особливого значення в процесі побудови суспільства XXI століття, заснованого на інформації та знаннях;

визнаючи, що в минулому всі демократичні суспільства, які мали за основу принцип верховенства права, вживали заходів для підтримки та захисту культурної різноманітності в рамках своєї політики в сфері культури та мас-медіа;

свідомий того, що традицією Ради Європи є захист та посилення культурної різноманітності, і згадуючи у зв'язку з цим документи Ради Європи, що були підготовлені Організацією на основі Європейської конвенції з прав людини та Європейської культурної конвенції;

підкреслюючи, що в контексті глобального ринкового впливу на культури та культурні обміни сучасні демократичні держави зіткнулись з новою проблемою — формуванням політики, що гарантуватиме визнання та прояви форм культурної різноманітності, які співіснують у рамках юрисдикцій цих держав;

нагадуючи про зобов'язання держав — членів Ради Європи захищати та підносити свободу і плюралізм ЗМІ, як основну передумову культурного обміну, та підтверджуючи, що плюралізм в медіа є суттєвим для демократії та культурної різноманітності;

згадуючи у зв'язку з цим про важливий внесок, який роблять служби державного телерадіомовлення;

переконаний у тому, що всі держави-члени та інші держави-сторони Європейської культурної конвенції повинні зустріти цей виклик з позиції культурної різноманітності, а спільний глобальний контекст розвитку потребує опрацювання набору принципів, які забезпечать послідовні кроки для підтримки та сприяння культурній різноманітності на всіх рівнях;

підтверджуючи, що необхідно поважати законне бажання держав-членів укладати міжнародні угоди з культурного співробітництва, які сприяли б культурній різноманітності;

Заявляє про таке:

1. Культурна різноманітність

1.1. Культурна різноманітність проявляється у співіснуванні та обміні різними культурними практиками, а також в організації й користуванні різними службами та продуктами культури.

1.2. Культурна різноманітність не може існувати за відсутності умов, необхідних для вільного творчого вираження та свободи інформації, яка присутня в усіх формах культурних обмінів, зокрема тих, що здійснюються через аудіовізуальні служби.

1.3. Сталий розвиток, визначений з точки зору культурної різноманітності, передбачає, що технічні та інші досягнення, спрямовані на задоволення сучасних потреб, у жодному разі не позбавляють майбутні покоління можливості задовольняти свої потреби щодо створення, забезпечення та обміну різними культурними послугами, продукцією та діяльністю.

2. Політика у галузі культури та аудіовізуальна політика, спрямовані на сталу культурну різноманітність у глобальному суспільстві

2.1. Політика у галузі культури та аудіовізуальна політика, що визнають культурну різноманітність, є необхідним додатком до політики в галузі торгівлі.

2.2. Культурна різноманітність має відігравати неабияку економічну роль у розвитку економіки як науки. Там, де великі заклади культури сприяють мовній різноманітності та творчому вираженню, вони відображають справжню різноманітність і здійснюють позитивний вплив на плюралізм, творчість, змагальність і зайнятість.

2.3. Різноманітність форм продуктів культури та культурної діяльності не повинна обмежуватись, а навпаки, заохочуватись шляхом технічного розвитку.

2.4. Широке розповсюдження різноманітних продуктів культури та культурної діяльності, обмін культурною практикою, в цілому, можуть стимулювати творчість, поліпшувати доступ до цих продуктів і служб, а також збільшувати кількість послуг.

2.5. Громадські служби мовлення грають важливу роль у забезпеченні культурної різноманітності.

2.6. Освіта, підготовка фахівців і користувачів нових служб, а також збільшення кількості культурної та аудіовізуальної продукції є суттєвими факторами щодо заохочення культурної різноманітності.

3. Підтримка та сприяння культурній різноманітності

3.1. Слід закликати держави-члени проаналізувати шляхи збереження та сприяння культурній і мовній різноманітності на усіх рівнях у новому контексті глобалізації.

3.2. Необхідно настійно вимагати, щоб держави-члени приділяли особливу увагу необхідності зберігати та сприяти культурній різноманітності відповідно до документів Ради Європи, оскільки на інших міжнародних форумах їх можуть закликати взяти на себе такі зобов'язання, які підривають дієвість документів Ради Європи.

3.3. Слід запросити уповноважені органи Ради Європи визначити ті аспекти культурної політики, які потребують особливої уваги в рамках нової глобальної економіки, та розробити перелік заходів, що могли б стати корисними для держав-членів у їхніх намаганнях зберегти та сприяти культурній різноманітності.

3.4. Комітет міністрів дає згоду робити регулярні огляди стану справ з цього питання.

[Нормативно-правові акти Комітету міністрів Ради Європи: 2000 рік // Електронна версія: <http://www.coe.kiev.ua/bul/bul18/text11.htm>].

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Рекомендація №1 (2000)

Про сприяння

транскордонному співробітництву в галузі культури між територіальними громадами або владами

Прийнята Комітетом міністрів Ради Європи на 693-му засіданні заступників міністрів 12 січня 2000 року

Комітет міністрів, відповідно до пункту b статті 15 Статуту Ради Європи,

зважаючи на Декларацію Комітету міністрів щодо транскордонного співробітництва в Європі, прийняту 6 жовтня 1989 року з нагоди 40-ї річниці Ради Європи;

зважаючи на Декларацію голів держав і урядів держав — членів Ради Європи, підписану у Відні 9 жовтня 1993 року, зокрема її положення про те, що: "Створення терпимої та процвітаючої Європи залежить не лише від співробітництва між державами, а потребує також транскордонного співробітництва між місцевими та регіональними владами, яке здійснюється з повагою до Основного Закону та територіальної єдності кожної держави";

зважаючи на Європейську рамкову конвенцію про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами, підписану 21 травня 1980 року, Додатковий протокол до неї, підписаний 9 листопада 1995 року, а також Протокол № 2, підписаний 5 травня 1998 року;

зважаючи на Резолюцію 165 (1985) Конференції місцевих і регіональних влад Європи "Про співробітництво між європейськими прикордонни-

ми регіонами", яка, крім іншого, закликає до підготовки типової угоди з транскордонного співробітництва в галузі культури;

зважаючи на Резолюцію 259 (1994) Конгресу місцевих і регіональних влад Європи "Про місцеві й регіональні влади і транскордонне або транснаціональне співробітництво між школами", що обумовила прийняття типових угод, які увійшли до Рамкової конвенції;

беручи до уваги, що добросусідські взаємини становлять основу для створення вільнішої та терпимішої Європи, а це є правильним засобом для зміцнення демократичної стабільності;

беручи до уваги, що місцеві та регіональні органи влади зобов'язані включатись у транскордонну діяльність згідно з національним законодавством і з належною увагою до міжнародних зобов'язань своїх держав;

беручи до уваги, що транскордонне співробітництво у галузі культури зміцнює взаєморозуміння і довіру між народами, які проживають у прикордонних регіонах, незалежно від того, чи говорять вони однією мовою, сповідують одну релігію, мають спільну культурну спадщину або різні культурні корені;

свідомий того, що справжнє транскордонне співробітництво в галузі культури сприяє розвитку та поглибленню співробітництва в інших сферах діяльності, таких як освіта, державна служба, економічний розвиток, захист довкілля, регіональне планування та взаємодопомога у надзвичайних ситуаціях, — тобто є цементуючою основою транскордонних відносин;

беручи до уваги, що в деяких державах Ради Європи успішно здійснювалось транскордонне співробітництво в галузі культури в різних формах;

сповнений рішучості забезпечити розвиток та розширення транскордонного співробітництва у галузі культури шляхом запровадження відповідних керівних принципів, моделей і заходів;

рекомендує урядам держав-членів виробити всебічну політику сприяння транскордонному співробітництву в галузі культури та підтримувати ініціативи територіальних громад або влад щодо розвитку такого співробітництва відповідно до керівних принципів, що додаються до цієї Рекомендації.

[Нормативно-правові акти Комітету міністрів Ради Європи: 2000 рік. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо транскордонного співробітництва у галузі культури. Рекомендація 1 (2000) // Електронна версія: <http://www.coe.kiev.ua/bul/bul8/text12.htm>.]

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Додаток до Рекомендації № 1 (2000)

Керівні принципи щодо розвитку транскордонного співробітництва в галузі культури між територіальними громадами або владами

I. Дефініції

Транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами

Визначення терміна "транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами" взято зі статті 2 Європейської рамкової конвенції "Про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами", де йдеться про те, що:

"... транскордонне співробітництво означає будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських взаємин між територіальними громадами або владами, які перебувають під юрисдикцією двох чи кількох Договірних Сторін, та на укладення з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей".

Термін "територіальні громади або влади" позначає громади, влади або органи, які здійснюють місцеві чи регіональні функції та визнаються такими відповідно до внутрішнього законодавства кожної держави.

Посилання на "межі" або "кордони"

Терміни, що містять слова "межі" або "кордони", стосуються наземних і морських кордонів або прикордонних регіонів. Керівні принципи, що наводяться далі, можна також застосовувати, з відповідними необхідними змінами, до транскордонного співробітництва, яке можуть здійснювати територіальні громади або влади острівних і/або прибережних регіонів різних держав-членів.

Галузь культури

Транскордонне співробітництво в галузі культури включає освіту (в т. ч. вивчення мов), культурну діяльність, творчу діяльність, роботу з молоддю, спорт, культурну спадщину та засоби масової інформації.

II. Принципи транскордонного співробітництва у галузі культури

1. Метою транскордонного співробітництва в галузі культури є об'єднання людей і забезпечення того, щоб населення з обох сторін кордону одержувало однакову користь від цього.

2. Прикордонні територіальні громади або влади в процесі випрацювання своєї культурної політики мають враховувати її транскордонний вимір, а також сприяти та заохочувати культурні установи до встановлення контактів з колегами за кордоном.

3. Між територіальними громадами або владами, які здійснюють таку діяльність, та відповідними міністерствами має існувати регулярний обмін інформацією, з тим щоб забезпечити проведення національних політик і дотримання міжнародних зобов'язань.

4. Транскордонна культурна діяльність має охоплювати максимальну кількість культурних установ (музеї, театри, бібліотеки, архіви, школи, засоби масової інформації та ін.).

5. Транскордонне співробітництво у галузі культури має бути стабільним. Необхідно сприяти створенню, де це можливо, спільних центрів і типових установ.

6. Центральні уряди мають встановити шляхом прийняття закону або закріплення у конституції необхідні правові норми, якщо це досі не було зроблено, відповідно до яких територіальні громади або влади можуть брати участь у транскордонному співробітництві у галузі культури за принципом субсидіарності.

III. Конкретні сфери діяльності

Всебічна політика щодо транскордонного співробітництва у галузі культури має охоплювати кілька сфер діяльності. Нижче наводиться кілька прикладів:

i. Освіта

Транскордонний вимір в освіті допомагає виховати у підростаючих поколіннях з раннього віку повагу, розуміння і терпимість до населення країни, яке проживає поряд.

Як освітні аспекти транскордонного співробітництва в галузі культури пропонуються такі види діяльності:

- у рамках діяльності, пов'язаної з побратимством і партнерством між прикордонними закладами освіти, — сприяння обміну студентами і викладачами;
- організація екскурсій через кордон;
- надання більшого обсягу інформації щодо мов, історії та культури сусідніх країн в учбових програмах прикордонних шкіл;
- запровадження двомовних учбових програм;
- полегшення доступу до шкіл, що знаходяться за кордоном, зокрема шляхом запровадження пільгових тарифів на користування транспортом;
- впровадження транскордонних шкільних програм або, якщо це можливо, звичайної шкільної програми, за якою учні з двох прикордонних районів разом відвідують школу і одержують однакову освіту по обидва боки кордону за допомогою вчителів з обох задіяних шкіл;
- сприяння транскордонній академічній мобільності та співробітництву між університетами в прикордонних регіонах;
- спільно використовувати споруди і обладнання, в тому числі Інтернет, організовувати спільні наукові дослідження і викладання у вищих навчальних закладах у прикордонних регіонах;

ii. Культурна діяльність

Спрощення доступу до культурної діяльності по другий бік кордону сприятиме діалогу та подоланню психологічних бар'єрів між населенням прикордонних районів, а також підвищенню обізнаності щодо спільної культурної спадщини.

У цій галузі можна використовувати такі напрями діяльності:

- поширення по обидва боки кордону спільних брошур, що містять театральні та концертні програми, інформацію про виставки та музеї, історичні центри, пам'ятники, масові та сільські фестивалі;
- спільно організовувати фестивалі, музичні та театральні вистави і художні виставки, присвячені регіональній культурі;
- дні дружби між прикордонними регіонами;
- співробітництво між широким колом культурних установ.

iii. Молодь і спорт

Участь молодих людей у транскордонній діяльності допоможе їм виробити транскордонні погляди та одночасно усвідомити розмаїття і багатство культурних та історичних традицій. Молодь варто залучати до участі у різних формах транскордонного співробітництва, про які йдеться у цій Рекомендації.

Деякі додаткові заходи, що сприятимуть цьому аспектові транскордонного співробітництва в культурній сфері, можуть включати:

- організацію спортивних заходів і змагань між школами-партнерами та іншими установами;
- організацію молодіжних таборів, де зустрічатимуться молоді люди з обох боків кордону.

iv. Спільна культурна спадщина

У деяких прикордонних регіонах пам'ятки культури, які раніше розміщувались по обидва боки кордонів, відмежовувались політичними кордонами. Архітектурна й археологічна спадщина в прикордонних регіонах належить до історичних і культурних цінностей, які часто є спільними для населення таких регіонів. Кілька транскордонних заходів могли б лягти в основу стратегій спільного збереження і сприяння культурній спадщині. Це можуть бути, наприклад, такі заходи:

- створення і розвиток культурних маршрутів, які мають загальні культурні особливості в прикордонних районах;
- транскордонне співробітництво у галузі професійної освіти, обмін інформацією і технічними навичками, необхідними для збереження архітектурної спадщини;
- об'єднані дії для координації процесу управління у місцях розташування пам'яток транскордонної спадщини, в тому числі ландшафтів;
- спільна політика щодо сприяння культурному туризму у прикордонних регіонах.

v. Засоби масової інформації

Місцеві та регіональні засоби масової інформації можуть бути потужним засобом не лише покращення взаєморозуміння та утвердження довіри між населенням прикордонних регіонів, а також сприяти розвиткові транскордонного співробітництва у різних галузях діяльності.

Необхідно сприяти і підтримувати такі види діяльності:

- транскордонне співробітництво місцевого, регіонального і національного телебачення з метою підготовки спільної продукції та спільного показу програм, що становлять транскордонний інтерес;
- співробітництво місцевих і регіональних радіостанцій щодо поширення новин, які відображають життя всієї транскордонної зони;
- видання двомовних транскордонних газет/журналів, що містять інформацію стосовно прикордонного регіону;
- створення транскордонних прес-клубів з метою об'єктивного інформування про сусідній регіон (регіони);
- місцеві / регіональні радіопрограми, присвячені вивченню мови сусідів;
- використання Інтернету для транскордонного співробітництва у галузі культури (зокрема, у процесі створення транскордонних двомовних газет).

IV. Заходи, спрямовані на підтримку транскордонних структурних і адміністративних кроків

Транскордонне співробітництво у галузі культури не повинно бути тимчасовою або випадковою акцією. Необхідно сприяти заснуванню

транскордонних структур і підтриманню постійних міжкордонних зв'язків.

Для цього можна вжити таких заходів:

- сприяння заснуванню місцевих і регіональних асоціацій, які ставлять за мету культурне співробітництво;
- створення в прикордонних регіонах культурних центрів, відповідно до національного законодавства та існуючих процедур, з метою покращення взаєморозуміння між населенням цих регіонів;
- створення спільних установ для дослідження загальної культурної спадщини;
- регулярні зустрічі представників прикордонних місцевих і регіональних адміністрацій з метою підготовки та виконання щорічних культурних програм;
- регулярні конференції, присвячені розвитку співробітництва між прикордонними регіонами в галузі культури;
- побратимство прикордонних регіонів і міст.

V. Заходи, спрямовані на подолання правових, адміністративних і технічних перешкод

Очікується, що держави-члени розв'язуватимуть усі правові, адміністративні та технічні питання, які можуть перешкоджати розвитку транскордонного співробітництва у галузі культури та безпосередній співпраці з цих питань, із сусідніми державами.

У зв'язку з цим можна застосовувати деякі заходи, наприклад:

- включення статті про транскордонне співробітництво у галузі культури до угод про дружбу, добросусідські відносини і культурне співробітництво, які вже укладені або мають бути укладені між сусідніми державами;
- нові домовленості, що полегшать для місцевого населення процедуру перетину кордону з метою відвідання культурних заходів, а саме: скасування віз або оплати за них, спрощення процедури прикордонного контролю та ін.;
- сприяння процедурі звільнення товарів, призначених для культурної діяльності, від митних зборів на кордоні (наприклад, музичні інструменти);
- розробка угоди про транскордонне співробітництво шкіл (обмін вчителями і учнями), яка створює загальні засади для більш конкретних місцевих угод;
- здійснення заходів, які узгоджено з національним законодавством, щодо взаємного визнання кваліфікаційних цензів, наприклад, дипломів і шкільних атестатів.

VI. Фінансові заходи, спрямовані на покращення транскордонного співробітництва у галузі культури

Очікується, що держави-члени проаналізують, чи варто надавати фінансову підтримку тим прикордонним територіальним громадам або органам влади, які здійснюють експериментальні проекти з питань культури, що позитивно впливають на добросусідські взаємини.

Можна порекомендувати деякі заходи у фінансових питаннях:

- з метою заохочення плюралізму в засобах масової інформації сприяти наданню допомоги місцевому або регіональному радіо і телебаченню з боку державного і / або приватного сектора;
- заохочувати різні організації та установи у прикордонних районах, наприклад, торгові та промислові палати, компанії та ін. брати участь у транскордонному співробітництві;
- усувати перешкоди на шляху використання місцевих і регіональних бюджетів на потреби транскордонного співробітництва в галузі культури;
- створювати двосторонні міжурядові фонди на базі різних міністерств у сусідніх державах з метою надання фінансової допомоги транскордонним культурним ініціативам;
- інформувати прикордонні територіальні громади або органи влади про існуючі європейські джерела фінансування таких транскордонних проєктів, наприклад, як програма заходів Ради Європи щодо утвердження довіри та відповідні програми Європейського Союзу щодо транскордонного співробітництва — Interreg, Phare і Tacis.

[Нормативно-правові акти Комітету міністрів Ради Європи: 2000 рік. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо транскордонного співробітництва у галузі культури. Рекомендація 1 (2000) // Електронна версія: <http://www.coe.kiev.ua/bul/bu18/text12.htm>.]

Переклад з російської: Л.М.Маєвська

Нормативні документи України

Протокол

про співробітництво між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Організацією Об'єднаних Націй в питаннях освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)

Дата підписання: 13 квітня 1991 р.

Набуття чинності: 13 квітня 1991 р.

12 — 14 квітня 1991 р. Генеральний директор ЮНЕСКО Федеріко Майор побував з візитом в Українській Радянській Соціалістичній Республіці. Він мав бесіди з Головою Верховної Ради УРСР Л. М. Кравчуком, Першим заступником Голови Ради Міністрів УРСР К. І. Масиком, Головою Комісії УРСР в справах ЮНЕСКО, Міністром закордонних справ УРСР А. М. Зленком, Віце-Президентом АН УРСР академіком АН УРСР В. Г. Бар'яхтаром, Міністром охорони здоров'я УРСР Ю. П. Спіженком, Головою Державного комітету УРСР по захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС Г. О. Готовчицем, Головою Комісії Верховної Ради УРСР з питань чорнобильської катастрофи В. О. Яворівським, Головою Національної комісії радіаційного захисту України академіком Д. М. Гродзинським та іншими офіційними особами.

Генеральний директор ЮНЕСКО відвідав зону Чорнобильської атомної електростанції та ряд розташованих у ній об'єктів, ознайомився з ходом робіт по ліквідації наслідків аварії, з умовами життя переселенців із забруднених районів. У рамках візиту відбулась церемонія вручення сертифікатів про занесення видатних архітектурно-культурних пам'яток України — Софійського собору і Києво-Печерської лаври — до Списку всесвітньої спадщини.

Ф. Майор мав зустрічі з представниками радянських і зарубіжних засобів масової інформації. Під час візиту офіційні представники Української РСР і Генеральний директор ЮНЕСКО обговорили становище в Організації і навколо неї, обмінялися думками щодо подальшої активізації участі республіки у її діяльності. З боку УРСР була висловлена підтримка зусиллям Генерального директора по відновленню універсальності ЮНЕСКО, підвищенню ефективності її роботи на основі домовленостей, закріплених у третьому Середньостроковому плані (1990 — 1995 рр.). У цьому контексті, на думку Української РСР, особливої важливості набувають завдання повноцінного завершення поточної дворічної Програми і сформування змістовної і збалансованої Програми та бюджету Організації на 1992 — 1993 рр., які враховували б інтереси всіх країн-членів.

Українська РСР відзначила, що важливим фактором у перебудові ЮНЕСКО, яка відбувається зараз, має стати зміцнення ролі Виконавчої Ради, підвищення її ефективності, що, безсумнівно, поглибить здатність Організації адекватно відповідати на виклики часу. Цей процес має доповнюватися вдосконаленням управлінської та фінансово-бюджетної політики і процедур, політики персоналу.

Сторони домовились співпрацювати у цьому напрямі. Вони досягли взаєморозуміння у тому, що Організація приділятиме увагу і вживатиме

заходів щодо забезпечення повної представленості Української РСР у рамках належної їй квоти географічних посад.

Республіка, у свою чергу, буде представляти у розпорядження ЮНЕСКО найбільш кваліфікованих та відданих справі міжнародного співробітництва фахівців. Українська РСР підтвердила свою відданість благородним принципам і цілям ЮНЕСКО і прагнення сприяти зміцненню авторитету Організації, розширенню міжнародного співробітництва у рамках її програм.

Сторони домовилися поглиблювати взаємодію у сферах компетенції ЮНЕСКО з метою повнішого використання інтелектуального та наукового потенціалу республіки, виходячи з того, що:

1. Українська РСР надає великого значення програмам ЮНЕСКО у галузі освіти, насамперед таким напрямам, як комп'ютеризація освіти, перепідготовка кадрів, викладання іноземних та національних мов, інтернаціональне виховання молоді, і надаватиме ЮНЕСКО належну підтримку у реалізації відповідних проектів. УРСР підтримує ідею Генерального директора про створення "кафедр ЮНЕСКО" при університетах у галузях компетенції Організації і вживатиме заходів по її реалізації у своїх вищих навчальних закладах.

Особливу важливість для республіки набувають нині питання екологічної освіти і виховання населення у дусі екологічної етики, налагодження загальнонаціональної системи такої освіти на всіх рівнях. На думку Української РСР, до цього освітнього напрямку варто також включити питання педагогічної адаптації та психологічної реабілітації дітей, що зазнали і зазнають психологічного стресу в умовах антропогенних катастроф.

Сторони відзначають важливість активного залучення молоді до діяльності ЮНЕСКО і реалізації її благородних ідеалів. У зв'язку з цим Генеральний директор із задоволенням сприйняв повідомлення про створення Української асоціації клубів ЮНЕСКО як внесок республіки до подальшого розвитку цього міжнародного руху. Він привітав намір Української РСР провести Європейську зустріч представників клубів ЮНЕСКО у 1992 р. в Києві. Обидві Сторони приділятимуть увагу і надаватимуть необхідну підтримку проекту асоційованих шкіл ЮНЕСКО. Українська РСР повідомила про свій намір розширити мережу таких закладів в республіці.

2. Враховуючи важливість міжнародного наукового співробітництва, фундаментальне значення науки для вирішення глобальних проблем, які особливо загострюються зараз, Сторони підкреслили бажаність дальшого розширення співробітництва між Українською РСР та ЮНЕСКО у цій галузі. У зв'язку з цим особливо були відзначені перспективи участі спеціалістів республіки в діяльності ЮНЕСКО у галузі інформатики, насамперед, з питань створення штучного інтелекту, розробки експертних систем підтримки прийняття рішень на різних рівнях, використання комп'ютерів у освітньому процесі, підготовки відповідних кадрів, особливо для країн, що розвиваються. Генеральний директор ЮНЕСКО розгляне можливість надання Центру підготовки спеціалістів у галузі інформатики Інституту кібернетики АН УРСР статусу Постійно діючих курсів ЮНЕСКО.

З боку Української РСР підтверджено готовність взяти активну участь у дальшому розвитку міжнародного співробітництва у галузі біологічних наук, зокрема біотехнології, кріобіології, генетичної інженерії, мікробіології, дослідженнях геному людини. В ЮНЕСКО з належною увагою буде вивчене питання про можливість включення до програми роботи Організації ініціативи УРСР щодо створення міжнародного проекту "Шлях Вавилова", який передбачає організацію міжнародних експедицій у центри генетичної різноманітності рослин з метою добору вихідного ботанічного матеріалу, що становить інтерес для біотехнології.

Сторони вважають перспективним дальший розвиток міжнародного співробітництва у галузі енергетики, нових і відновлюваних джерел енергії та енергозбереження. Українською РСР запропоновано вивчити питання щодо доцільності створення під егідою ЮНЕСКО міжнародної консультативної групи експертів з проблем нових і відновлюваних джерел енергії та енергозбереження з метою надання консультативної допомоги країнам, особливо тим, що розвиваються, у розробці національної політики у галузі енергетики. Спеціалісти УРСР візьмуть участь у розробці банку даних та довідника з питань енергетики.

ЮНЕСКО та Українська РСР підтвердили бажаність активізації міжнародного співробітництва у дослідженнях Світового океану. ЮНЕСКО, зокрема, сприятиме розробці та реалізації під егідою МОК міжнародної програми наукових досліджень та моніторингу Чорного моря, яка передбачатиме, зокрема, дослідження впливу аварії на Чорнобильській АЕС на екосистеми басейну в межах програми "ЮНЕСКО — Чорнобиль".

Українська РСР готова також розширити свій внесок у діяльність ЮНЕСКО у розробці проблем екологічної етики, дослідженні соціально-економічних наслідків та ризиків впровадження нових технологій.

3. ЮНЕСКО і Українська РСР, підкресливши значення культури для розвитку сучасного суспільства, відзначили активну програмну діяльність ЮНЕСКО у цій галузі. Вони докладатимуть дальших зусиль для всілякого сприяння розвитку міжнародного співробітництва у рамках Всесвітнього десятиріччя розвитку культури. Сторони, зокрема, відзначають важливість зміцнення міжнародного співробітництва у галузі збереження пам'яток матеріальної культури. У зв'язку з присудженням Української РСР до Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 р. (№995-089) та включенням історико-архітектурних пам'яток українського народу — Софійського собору та Києво-Печерської лаври — до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО буде надавати, у міру своїх можливостей, підтримку у збереженні, популяризації і використанні цих пам'яток, а також доброзичливо розглядати заявки УРСР щодо внесення нових історичних об'єктів та природних місць до Списку всесвітньої спадщини відповідно до представленого ЮНЕСКО попереднього списку таких пам'яток.

Було підкреслено плідну діяльність Організації у галузі збереження і популяризації фольклору і необхідність координації зусиль у цьому напрямку, підтверджено прагнення вживати необхідних практичних заходів для реалізації положень Рекомендації про збереження фольклору (№995-295), а також розвитку міжнародного співробітництва у рамках довго-

строкових програм діяльності по збереженню духовної спадщини і традицій. У цьому контексті Генеральний директор вивчить пропозицію УРСР про доцільність створення Міжнародного центру з питань збереження нематеріальної культурної спадщини, як механізму координації зусиль у цій галузі.

Сторони домовились приділяти належну увагу застосуванню нових технічних засобів, зокрема голографії, для збереження і популяризації культурних цінностей та розвитку міжнародних культурних обмінів. Сторони будуть сприяти діяльності Українського координаційного центру з питань прикладної голографії, організації на його базі постійно діючих міжнародних курсів по підготовці фахівців у цій галузі.

Українська РСР висловлює вдячність ЮНЕСКО за допомогу в реалізації ряду ініційованих республікою проектів по популяризації української культури (видання "Антології української радянської поезії", платівки української народної музики, фотоальбому "Мистецтво Древнього Києва" тощо).

Українська РСР висловила побажання, щоб Генеральний директор у рамках реалізації третього Середньострокового плану розглянув можливість активізації діяльності ЮНЕСКО у галузі вивчення і поширення слов'янських культур, зокрема, надання допомоги у підготовці багатомовної праці "Нариси історії слов'янських культур" та продовження видання серії "Видатні діячі слов'янських культур".

4. Сторони одностайні в тому, що сучасні соціально-політичні зміни у Центральній і Східній Європі вимагають адекватних відповідей з боку ЮНЕСКО у сферах її компетенції. Вони висловлюються за посилення європейського компонента програмної діяльності Організації, виходячи з необхідності залучення до участі в його реалізації усіх країн регіону на рівноправній основі. У цьому зв'язку Українська РСР вітає зусилля Організації щодо підвищення ролі регіональних механізмів і структур, зокрема Європейського бюро по науці і техніці (РОСТЕ, Венеція), Європейського центру по вищій освіті (СЕПЕС, Бухарест), а також її ініціативу в галузі діяльності, пов'язаної із зміцненням співробітництва у цілях розвитку освіти в Європі (КОРДЕЕ). Вона докладатиме зусиль щодо виконання рекомендацій МІНЕДЕУРОП-IV, зокрема у тому, що стосується створення під егідою ЮНЕСКО Університету народів Європи.

Сторони із задоволенням відзначають підписання Академією наук УРСР угоди про співробітництво з РОСТЕ і готовність Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти республіки активізувати свою участь у діяльності СЕПЕС.

Українська РСР висловила за необхідність дальшого зміцнення програм соціальних і гуманітарних наук у діяльності ЮНЕСКО як важливого фактора поглиблення взаєморозуміння і довіри між народами, гуманізації міжнародних відносин. Була висловлена надія, що наступна Європейська конференція з питань соціальних наук у Сантандері стане помітним кроком у розвитку регіонального співробітництва у цьому напрямі.

Українська РСР підтвердила свою готовність брати активну участь у багатодисциплінарному проєкті "Голубий Дунай".

Під час візиту особливу увагу було приділено питанням, пов'язаним з реалізацією програми "ЮНЕСКО — Чорнобиль". З боку Української РСР була висловлена вдячність ЮНЕСКО за щирий відгук та виявлене розуміння глибини й масштабності проблем, пов'язаних з подоланням наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Підготовлена програма, яка передбачає здійснення великої кількості заходів у межах компетенції ЮНЕСКО, створює необхідну основу для концентрації міжнародних зусиль на важливих напрямках роботи по подоланню наслідків аварії.

Водночас Сторони погодились, що зважаючи на широкомасштабність та багатоплановість програми, її успішній та ефективній реалізації у значній мірі сприяло б визначення першочергових пріоритетних напрямів діяльності. Для Української РСР, зокрема, такими є:

а) Організація в Києві Міжнародної лабораторії ЮНЕСКО з психологічної реабілітації дітей Чорнобиля на базі НДІ психології Міннаросвіти УРСР. У перспективі діяльність цієї лабораторії могла б бути розширеною до тематики педагогічної адаптації та психологічної реабілітації дітей, які потерпіли від антропогенних або стихійних лих. Участь у її роботі була б відкритою для всіх зацікавлених країн, а її фундаментальні та прикладні розробки могли б використовуватися на благо всього міжнародного співтовариства.

б) Організація цільової підготовки (стажування) наукових кадрів з конкретних питань радіобіології та радіоекології.

в) Сприяння підключенню Міжнародного наукового центру — Інститут Чорнобиля (м. Київ) до міжнародних електронних мереж інформації.

г) Проведення обстеження та підготовка рекомендацій щодо збереження фольклору, народних традицій, пам'яток культури та культурної спадщини у зоні, потерпілій від аварії на Чорнобильській АЕС.

д) Включення до програми науково-практичних досліджень та сприяння у здійсненні таких проектів:

- "Розробка системи безпечного водопостачання в умовах радіоактивного забруднення навколишнього середовища";
- "Розробка концепції землекористування на територіях, які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на ЧАЕС";
- "Дослідження розподілу та міграції радіонуклідів у геологічному середовищі";
- "Дослідження та прогнозування радіоекологічної ситуації в басейні Чорного моря в умовах антропогенного забруднення та евтрофікації";
- "Розробка методів аналізу та дезактивації культурних об'єктів без їх пошкодження";
- "Дослідження міграції радіонуклідів у водних об'єктах. Розробка методів прогнозування та захисту водних ресурсів, забруднених радіонуклідами";
- "Самоочищення та вторинне забруднення водних резервуарів у зоні, потерпілій від аварії на ЧАЕС".

Сторони будуть продовжувати співробітництво з метою визначення найбільш ефективних шляхів та засобів реалізації програми, включаючи участь у міжнародній кампанії по залученню коштів до Фонду програми.

***

ЮНЕСКО і Українська РСР погоджуються в тому, що у своєму співробітництві вони враховуватимуть цей Протокол і вживатимуть заходи щодо подальшого розвитку і збагачення його положень у практичній діяльності.

Складено у м. Києві 13 квітня 1991 р. у двох примірниках, кожний українською, російською та англійською мовами, причому три тексти автентичні.

За Організацію Об'єднаних Націй у питаннях освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)

Підпис:

Федеріко Майор, Генеральний директор

За Уряд Української Радянської Соціалістичної Республіки

Підпис:

А. Зленко, Міністр закордонних справ УРСР, голова Комісії УРСР у справах ЮНЕСКО

[Україна і ЮНЕСКО. Міжнародні нормативні акти: 1991 рік / Електронна версія: <http://www.uncpd.kiev.ua/ucipr/ukr/law/un/14.php>.]

Декларація прав національностей України

*Верховна Рада України, документ № 1771- XII
від 1 листопада 1991 року*

Верховна Рада України, виходячи з "Декларації про державний суверенітет України", "Акту проголошення незалежності України", керуючись "Загальною декларацією прав людини" та ратифікованими Україною міжнародними пактами про права і свободи особистості, прагнучи утвердження у незалежній, демократичній Україні священних принципів свободи, гуманізму, соціальної справедливості, рівноправності усіх етнічних груп народу України, і беручи до уваги, що на території України проживають громадяни понад 100 національностей, які разом з українцями становлять п'ятдесятидвохмільйонний народ України, приймає цю Декларацію прав національностей України.

Стаття 1

Українська держава гарантує усім народам, національним групам, громадянам, які проживають на її території, рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права. Представники народів та національних груп обираються на рівних правах до органів державної влади усіх рівнів, займають будь-які посади в органах управління, на підприємствах, в установах та організаціях. Дискримінація за національною ознакою забороняється й карається за законом.

Стаття 2

Українська держава гарантує усім національностям право на збереження їх традиційного розселення і забезпечує існування національно-адміністративних одиниць, бере на себе обов'язок створювати належні умови для розвитку всіх національних мов і культур.

Стаття 3

Українська держава гарантує усім народам і національним групам право вільного користування рідними мовами у всіх сферах суспільного життя, включаючи освіту, виробництво, одержання і розповсюдження інформації. Верховна Рада України тлумачить статтю 3 Закону "Про мови в Українській РСР" таким чином, що у межах адміністративно-територіальних одиниць, де компактно проживає певна національність, може функціонувати її мова нарівні з державною мовою.

Українська держава забезпечує право своїм громадянам вільного користування російською мовою. В регіонах, де компактно проживає кілька національних груп, нарівні з державною українською мовою може функціонувати мова, прийнята для всього населення даної місцевості.

Стаття 4

Усім громадянам України кожної національності гарантується право сповідувати свою релігію, використовувати свою національну символіку, відзначати свої національні свята, брати участь у традиційних обрядах своїх народів.

Стаття 5

Пам'ятки історії та культури народів та національних груп на території України охороняються законом.

Стаття 6

Українська держава гарантує усім національностям право створювати свої культурні центри, товариства, земляцтва, об'єднання. Ці організації можуть здійснювати діяльність, спрямовану на розвиток національної культури, проводити в установленому законом порядку масові заходи, сприяти створенню національних газет, журналів, видавництв, музеїв, художніх колективів, театрів, кіностудій.

Стаття 7

Національні культурні центри і товариства, представники національних меншин мають право на вільні контакти із своєю батьківщиною.

[Декларація прав національностей України (від 1 листопада 1991 року №1771-XII) / Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua/book/Mytryaeva/015.htm>.]

Закон України

"Про національні меншини в Україні"

Верховна Рада України, виходячи із життєвих інтересів української нації та усіх національностей у справі розбудови незалежної демократичної держави, визнаючи нерозривність прав людини і прав національностей, прагнучи реалізувати Декларацію прав національностей України, дотримуючись міжнародних зобов'язань щодо національних меншин, приймає цей Закон з метою гарантування національним меншинам права на вільний розвиток.

Стаття 1.

Україна гарантує громадянам республіки незалежно від їх національного походження рівні політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи, підтримує розвиток національної самосвідомості й самовиявлення.

Усі громадяни України користуються захистом держави на рівних підставах. При забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин, держава виходить з того, що вони є невід'ємною частиною загальнонавизнаних прав людини.

Стаття 2.

Громадяни України усіх національностей зобов'язані дотримуватись Конституції та законів України, оберігати її державний суверенітет і територіальну цілісність, поважати мови, культури, традиції, звичаї, релігійну самобутність українського народу та усіх національних меншин.

Стаття 3.

До національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою.

Стаття 4.

Відносини, які виникають з приводу реалізації громадянами України прав і свобод, пов'язаних з їх належністю до національних меншин, регулюються Конституцією України, цим Законом, прийнятими на їх підставі іншими законодавчими актами, а також міжнародними договорами України.

Стаття 5.

У Верховній Раді України, у разі необхідності — у місцевих Радах народних депутатів, діють постійні комісії з питань міжнаціональних відносин. У місцевих органах державної виконавчої влади можуть створюватися відповідні структурні підрозділи.

При місцевих Радах народних депутатів можуть утворюватися і функціонувати на громадських засадах дорадчі органи з представників національних меншин. Порядок формування цих органів визначається відповідними Радами народних депутатів.

Центральним органом державної виконавчої влади у сфері міжнаціональних відносин є Міністерство у справах національностей України. При Міністерстві функціонує, як дорадчий орган, Рада представників громадських об'єднань національних меншин України.

Стаття 6.

Держава гарантує усім національним меншинам права на національно-культурну автономію: користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови у державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідування своєї релігії, задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації, створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству.

Пам'ятки історії і культури національних меншин на території України охороняються законом.

Стаття 7.

Держава вживає заходів для підготовки педагогічних культурно-просвітницьких та інших національних кадрів через мережу навчальних закладів. Державні органи на основі міждержавних угод сприяють національним меншинам у підготовці спеціалістів у інших країнах.

Стаття 8.

У роботі державних органів, громадських об'єднань, а також підприємств, установ і організацій, розташованих у місцях, де більшість населення становить певна національна меншина, може використовуватися її мова поряд з державною українською мовою.

Стаття 9.

Громадяни України, які належать до національних меншин, мають право відповідно обиратися або призначатися на рівних засадах на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади, місцевого і регіонального самоврядування, в армії, на підприємствах, в установах і організаціях.

Стаття 10.

Держава гарантує національним меншинам право на збереження життєвого середовища у місцях їх історичного й сучасного розселення. Питання про повернення на територію України представників депортованих народів вирішуються відповідними законодавчими актами та договорами України з іншими державами.

Стаття 11.

Громадяни України мають право вільно обирати та відновлювати національність. Примушення громадян у будь-якій формі до відмови від своєї національності не допускається.

Стаття 12.

Кожний громадянин України має право на національні прізвище, ім'я та по батькові. Громадяни мають право у встановленому порядку відновлювати свої національні прізвище, ім'я та по батькові.

Громадяни, в національній традиції яких немає звичаю зафіксувати "по батькові", мають право записувати у паспорті лише ім'я та прізвище, а у свідоцтві про народження — ім'я батька і матері.

Стаття 13.

Громадяни, які належать до національних меншин, вільні у виборі обсягу і форм здійснення прав, що надаються їм чинним законодавством, і

реалізують їх особисто, а також через відповідні державні органи та створювані громадські об'єднання.

Участь або неучасть громадянина України, який належить до національної меншини, у громадському об'єднанні національної меншини не може служити підставою для обмеження його прав.

Стаття 14.

Державні органи сприяють діяльності національних громадських об'єднань, які діють відповідно до чинного законодавства.

Національні громадські об'єднання мають право висувати своїх кандидатів у депутати на виборах органів державної влади відповідно до Конституції України, законів про вибори народних депутатів України і депутатів місцевих Рад народних депутатів.

Стаття 15.

Громадяни, які належать до національних меншин, та національні громадські об'єднання мають право у встановленому в Україні порядку вільно встановлювати і підтримувати зв'язки з особами своєї національності та їх громадськими об'єднаннями за межами України, одержувати від них допомогу для задоволення мовних, культурних, духовних потреб, брати участь у діяльності міжнародних неурядових організацій.

Стаття 16.

У державному бюджеті України передбачаються спеціальні асигнування для розвитку національних меншин.

Стаття 17.

Україна сприяє розвитку міжнародного співробітництва у забезпеченні й захисті прав та інтересів національних меншин, зокрема шляхом укладання й реалізації багатосторонніх і двосторонніх договорів у цій сфері.

Стаття 18.

Будь-яке пряме чи непряме обмеження прав і свобод громадян за національною ознакою забороняється й карається законом.

Стаття 19.

Якщо міжнародним договором України встановлено інші положення ніж ті, які містяться у законодавстві України про національні меншини, то застосовуються положення міжнародного договору.

Президент України

Л. Кравчук

м. Київ

Дата: 25 червня 1992 року

Номер документа: № 2494-ХП

[Закон України "Про національні меншини в Україні" / Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua/book/Mytryaeva/017.htm>].

Основи законодавства України про культуру

Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, №21, ст.294. Вводиться у дію Постановою ВР № 2141-ХІІ (2141-12) від 19.02.92, ВВР, 1992, № 21, ст.295.

Із змінами, внесеними згідно з:

Декретами

№ 12-92 від 26.12.92, ВВР, 1993, № 10, ст.76;
№ 23-92 від 31.12.92, ВВР, 1993, № 11, ст.93;
№ 14-93 від 22.01.93, ВВР, 1993, № 13, ст.119;
№ 15-93 від 19.02.93, ВВР, 1993, № 17, ст.184;

Законами

№183/94-ВР від 23.09.94, ВВР, 1994, № 41, ст.376;
№498/95-ВР від 22.12.95, ВВР, 1996, № 3, ст. 11;
№608/96-ВР від 17.12.96, ВВР, 1997, № 8, ст. 62;
№2120-ІІІ (2120-14) від 07.12.2000, ВВР, 2001, № 2-3, ст. 10;
№2756-ІІІ (2756-14) від 04.10.2001;
№2905-ІІІ (2905-14) від 20.12.2001).

Основи законодавства України про культуру визначають правові, економічні, соціальні, організаційні засади розвитку культури в Україні, регулюють суспільні відносини у сфері створення, поширення, збереження та використання культурних цінностей і спрямовані на:

- реалізацію суверенних прав України у сфері культури;
- відродження і розвиток культури української нації та культур національних меншин, які проживають на території України;
- забезпечення свободи творчості, вільного розвитку культурно-мистецьких процесів, професійної та самодіяльної художньої творчості;
- реалізацію прав громадян на доступ до культурних цінностей;
- соціальний захист працівників культури;
- створення матеріальних і фінансових умов розвитку культури.

Розділ І

Загальні положення

Стаття 1. *Законодавство України про культуру*

Законодавство України про культуру базується на Конституції України (888-09) і складається з цих Основ та інших прийнятих відповідно до них актів законодавства.

Стаття 2. *Основні принципи культурної політики*

Основними принципами культурної політики в Україні є:

- визнання культури як одного із головних чинників самобутності української нації та національних меншин, які проживають на території України;
- утвердження гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті, орієнтація як на національні, так і на загальнолюдські цінності, визнання їх пріоритетності над політичними і класовими інтересами;
- збереження і примноження культурних надбань;
- розвиток культурних зв'язків з українцями, що проживають за кордоном, як основи збереження цілісності української культури;

- гарантування свободи творчої діяльності, невтручання у творчий процес з боку держави, політичних партій та інших громадських об'єднань;

- рівність прав і можливостей громадян незалежно від соціального статусу та національної приналежності у створенні, використанні та поширенні культурних цінностей;

- доступність культурних цінностей, усіх видів культурних послуг та культурної діяльності для кожного громадянина;

- забезпечення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня та естетичного виховання громадян;

- заохочення благодійної діяльності у сфері культури підприємств, організацій, громадських об'єднань, релігійних організацій, окремих громадян;

- всебічне міжнародне культурне співробітництво;

- визнання пріоритету міжнародно-правових актів у сфері культури;

- поєднання державних і громадських засад у забезпеченні розвитку культури.

Стаття 3. Пріоритети у розвитку культури

Пріоритетні напрями розвитку культури визначаються цільовими державними програмами, які затверджуються Верховною Радою України.

Держава у пріоритетному порядку створює умови для:

- розвитку культури української нації та культур національних меншин;

- збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища;

- естетичного виховання дітей та юнацтва;

- проведення фундаментальних досліджень в галузі теорії та історії культури України;

- розширення культурної інфраструктури села;

- матеріального та фінансового забезпечення закладів, підприємств, організацій і установ культури (дію статті 3 зупинено в частині пріоритетного створення умов для матеріального забезпечення закладів, підприємств, організацій і установ культури згідно з Декретом № 14-93 від 22.01.93)

Стаття 4. Мова у сфері культури

Функціонування мови у сфері культури визначається законодавством України про мови.

Держава дбає про розвиток україномовних форм культурного життя, гарантує рівні права і можливості щодо використання у сфері культури мов усіх національних меншин, які проживають на території України.

Розділ II

Права і обов'язки громадян у сфері культури

Стаття 5. Права громадян у сфері культури

Громадяни у сфері культури мають право на:

- свободу творчості;
- вільний вибір будь-якого виду культурної діяльності, засобів і сфер застосування творчих здібностей та самостійне визначення долі своїх творів;
- здійснення професійної та аматорської діяльності на індивідуальній чи колективній основі, самостійно чи з допомогою будь-яких форм посередництва;
- створення закладів, підприємств і організацій культури;
- об'єднання у творчі спілки, національно-культурні товариства, фонди, асоціації, інші громадські об'єднання, які діють у сфері культури;
- збереження і розвиток національно-культурної самобутності, народних традицій та звичаїв;
- доступ до культурних цінностей;
- захист інтелектуальної власності;
- здобуття спеціальної освіти.

Стаття 6. Свобода творчості

Держава гарантує свободу творчості, вільний вибір видів культурної діяльності.

Втручання у творчий процес, цензура у сфері творчої діяльності не допускаються.

В Україні створюються умови для розвитку літературної та художньої критики, інших форм об'єктивної оцінки історико-культурних процесів.

Стаття 7. Право громадян на утворення об'єднань у сфері культури

Громадяни мають право за своєю ініціативою утворювати творчі спілки, національно-культурні товариства, фонди, асоціації та інші громадські об'єднання, у тому числі міжнародні.

Діяльність громадських об'єднань у сфері культури регулюється законодавством України та статутами (положеннями) цих об'єднань.

Держава охороняє права та законні інтереси громадських об'єднань у сфері культури, сприяє створенню умов для виконання ними статутних завдань.

Стаття 8. Права національних меншин у сфері культури

Держава створює умови для розвитку культур усіх національних меншин, які проживають на території України, сприяє прилученню їх до спільного процесу творення культурних цінностей.

Громадяни будь-якої національності мають право:

зберігати, розвивати і пропагувати свою культуру, мову, традиції, звичаї та обряди;

утворювати національно-культурні товариства, центри, створювати заклади культури і мистецтва та навчальні заклади, засновувати засоби масової інформації і видавництва.

Стаття 9. Право на інтелектуальну власність

Твори літератури та мистецтва є інтелектуальною власністю їх творців. Захист права на інтелектуальну власність, охорона авторських прав регулюються спеціальним законодавством і нормами міжнародного права.

Стаття 10. *Право на спеціальну освіту в галузі культури*

Громадяни мають право вільного вибору профілю спеціальної освіти у галузі культури та форми навчання.

Держава відповідно до соціально-економічних і національно-культурних потреб забезпечує розвиток у сфері культури мережі навчальних закладів, закладів підвищення кваліфікації, наукових установ, створює умови для самоосвіти.

Стаття 11. *Обов'язки громадян у сфері культури*

Громадяни зобов'язані:

- додержувати вимог чинного законодавства щодо діяльності у сфері культури;
- дбати про збереження культурної спадщини, традицій народної культури, сприяти охороні пам'яток історії та культури;
- поважати культуру, мову, традиції, звичаї та обряди національних меншин, які проживають на території України;
- піклуватися про естетичне виховання і культурний розвиток дітей, прилучення їх до цінностей вітчизняної та світової культури.

Розділ III

Діяльність у сфері культури

Стаття 12. *Діяльність у сфері культури*

Діяльністю у сфері культури є:

- створення, розповсюдження і популяризація творів літератури та мистецтва;
- збереження та використання культурних цінностей;
- естетичне виховання;
- організація спеціальної освіти, відпочинку і дозвілля громадян.

Суб'єктами діяльності у сфері культури є:

- професійні творчі працівники, професійні творчі колективи, працівники культури, окремі громадяни;
- державні і приватні заклади, підприємства, організації і установи, що діють у сфері культури;
- творчі спілки, національно-культурні товариства, фонди, асоціації, інші громадські об'єднання, їх підприємства;
- держава в особі її органів влади та управління.

Діяльність у сфері культури здійснюється на професійній чи аматорській основі у порядку, визначеному цими Основами, законодавством України про підприємства, підприємницьку діяльність, некомерційні організації та об'єднання, а також законодавством, що регулює конкретні види діяльності у сфері культури.

Стаття 13. *Розповсюдження та популяризація творів літератури і мистецтва*

Заклади, підприємства і організації культури, творчі працівники та колективи мають право на розповсюдження і популяризацію творів

літератури та мистецтва, самостійно визначають репертуар і програми, зміст і форми гастрольної, виставочної та іншої діяльності.

Забороняється розповсюдження творів, що містять заклики до зміни насильницьким шляхом конституційного ладу; пропаганду війни, насилля, жорстокості, расової, національної, релігійної ворожнечі або ненависті; порнографію; підбурювання до вчинення злочинів. Обмеження у розповсюдженні творів з інших підстав не допускається.

Стаття 14. Збереження і використання культурних цінностей

До культурних цінностей належать об'єкти матеріальної і духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення. Унікальні цінності матеріальної та духовної культури, а також культурні цінності, що мають виняткове історичне значення для формування національної самосвідомості українського народу, визнаються об'єктами національного культурного надбання і заносяться до Державного реєстру національного культурного надбання. Держава в особі її органів влади і управління:

- дбає про збереження і використання культурних цінностей, що знаходяться на території України чи за її межами;
- забезпечує охорону пам'яток історії та культури України, захист історичного середовища, збереженість музейного, бібліотечного та архівного фондів;
- сприяє розвитку мережі державних, громадських і приватних музеїв, бібліотек, формуванню їх фондів;
- створює умови для збереження і розвитку народної культури, сприяє відродженню осередків традиційної народної творчості, художніх промислів і ремесел, створенню музеїв народної творчості та побуту, шкіл народного мистецтва, фольклорно-етнографічних ансамблів, забезпечує їх організаційну і фінансову підтримку;
- гарантує вільний доступ до пам'яток історії та культури, музейних, бібліотечних і архівних фондів. Обмеження такого доступу зумовлюється лише специфікою цінностей та особливими умовами їх збереження, що визначаються законодавством;
- забезпечує окремим соціальним групам громадян (дітям дошкільного віку, учням, студентам, пенсіонерам та інвалідам) доступ до культурних цінностей на пільгових умовах.

Порядок обліку, зберігання і використання культурних цінностей, вивезення за межі України та передачі права власності на них визначається законодавством.

Забороняється вилучення друкованих видань, творів, експонатів, документів із бібліотечних, музейних, архівних фондів та знищення об'єктів матеріальної і духовної культури з ідеологічних чи політичних міркувань.

Не підлягають роздержавленню і приватизації:

- об'єкти національного культурного надбання, музейні, бібліотечні, архівні фонди;
- твори і предмети національної культури, придбані державними закладами культури шляхом купівлі або подаровані їм.

Стаття 15. Естетичне виховання

Держава гарантує здійснення естетичного виховання громадян через доступність до надбань вітчизняної і світової культури, розвиток мережі навчальних, позашкільних виховних та культурно-освітніх закладів, створення умов для індивідуальної і колективної художньої творчості.

Цілісна система естетичного виховання громадян забезпечується органами державного управління, закладами освіти, культури і мистецтва, засобами масової інформації спільно з творчими спілками, національно-культурними товариствами та іншими громадськими об'єднаннями, що діють у сфері культури.

Відповідно до статті 3 цих Основ естетичне виховання дітей, учнів, студентів здійснюється в усіх навчально-виховних закладах, незалежно від їх відомчого підпорядкування та форм власності.

Стаття 16. Організація спеціальної освіти у галузі культури

Організація спеціальної освіти у галузі культури повинна:

- забезпечувати принцип єдності і наступності мистецької освіти;
- створювати умови для реалізації права громадян на вільний розвиток творчих здібностей;
- задовольняти потребу закладів, підприємств і організацій культури у спеціалістах, наукових та науково-педагогічних кадрах.

Перспективи і напрями розвитку, зміст спеціальної освіти у галузі культури визначають центральні державні органи культури у взаємодії з органами освіти, науково-дослідними установами, творчими спілками, національно-культурними товариствами.

В Україні з метою реалізації права громадян на спеціальну освіту в галузі культури створюються державні, приватні, кооперативні навчальні заклади (академії, університети, консерваторії, інститути, коледжі, технікуми, училища, спеціалізовані мистецькі школи, гімназії, ліцеї, школи естетичного виховання дітей: музичні, художні, хореографічні, хорові та інші), інститути та факультети підвищення кваліфікації.

Умови створення навчальних закладів у галузі культури та принципи їх діяльності визначаються чинним законодавством.

Керівники державних навчальних закладів, що належать місцевим Радам народних депутатів, затверджуються або у встановленому порядку призначаються на посаду структурними підрозділами виконавчих комітетів місцевих Рад народних депутатів по управлінню культурою.

Держава матеріально підтримує особливо обдарованих учнів і студентів мистецьких закладів, піклується про їх стажування у провідних центрах вітчизняної та світової культури.

Відповідно до статті 3 цих Основ держава встановлює пільги щодо оплати навчання у початковій ланці спеціальної мистецької освіти — державних школах естетичного виховання дітей.

Стаття 17. Професійна творча діяльність

Держава створює умови для здійснення професійної творчої діяльності у галузі літератури, театрального, музичного, хореографічного, циркового, образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва, архітектури, кінематографії, журналістики, дизайнерської, науково-дослідної та іншої діяльності, спрямованої на розвиток культури.

Суб'єктами професійної творчої діяльності на індивідуальній і колективній основі є професійний творчий працівник та професійний творчий колектив. Професійний творчий колектив може мати право юридичної особи. Правовий статус професійного творчого колективу визначається у порядку, встановленому законодавством України про підприємства.

Професійна творча діяльність забезпечується системою економічних, соціальних і правових гарантій. Місцеві Ради народних депутатів зобов'язані надавати професійним творчим працівникам на пільгових умовах у користування приміщення під майстерні, студії та лабораторії, необхідні для здійснення їх діяльності. Професійні творчі працівники користуються пріоритетним правом на придбання таких приміщень у власність.

Стаття 18. Організація аматорської діяльності, відпочинку та дозвілля громадян

Для задоволення потреб громадян у самодіяльній творчості, організації їх відпочинку та дозвілля створюються клуби, аматорські об'єднання, гуртки і студії за інтересами, культурні центри, парки культури та відпочинку, інші культурно-освітні заклади.

Органи державної влади і управління, заклади, підприємства та організації сприяють розвитку аматорських колективів і об'єднань, дбають про їх матеріальне та фінансове забезпечення.

Стаття 19. Професійний творчий працівник

Професійним творчим працівником у сфері культури є особа, творча діяльність якої становить її основне заняття і є головним джерелом її доходів. Умовою визнання професійним творчим працівником є наявність однієї з таких ознак:

- публічне представлення власних творів на виставках, шляхом публікації, сценічного виконання, кіно-, теле- або відеопоказу тощо;
- одержання винагороди за свою творчу працю та урахування її при оподаткуванні;
- одержання спеціальної освіти у навчальному закладі або у спеціаліста чи викладача, який має ліцензію на проведення педагогічної діяльності;
- членство у творчій спілці;
- наявність ученого ступеня, почесного або наукового звання, професійної відзнаки, нагороди чи премії.

Стаття 20. Працівник культури

Працівником культури є особа, яка здобула спеціальну освіту в державному чи приватному навчальному закладі або у спеціаліста (викладача), який має ліцензію на проведення педагогічної діяльності, чи особа, яка працює у закладах, підприємствах, організаціях і установах культури, засобах масової інформації, видавництвах, товариствах, фондах та інших культурно-освітніх громадських об'єднаннях і пройшла відповідну атестацію.

Стаття 21. Заклади, підприємства та організації культури

В Україні гарантується розвиток мережі різних за видами діяльності та формою власності закладів, підприємств та організацій культури: театрів,

філармоній, професійних творчих колективів, кіностудій, організацій телебачення, радіомовлення, кіновідеопрокату, видавництв, редакцій, музеїв, художніх галерей (виставок), бібліотек, архівів, клубних закладів, кінотеатрів, цирків, парків культури та відпочинку, навчальних закладів і наукових установ, позашкільних закладів естетичного виховання і дозвілля дітей та юнацтва, дизайнерських, реставраційних центрів і майстерень, історико-культурних, архітектурних заповідників, заповідних територій тощо.

На території кожної адміністративно-територіальної одиниці створюється соціально необхідний комплекс закладів, підприємств і організацій культури. Заклади, підприємства і організації культури здійснюють ті види культурної та господарської діяльності, які визначені статтею 12 цих Основ і відповідають цілям, передбаченим їх статутами (положеннями).

Створення, реорганізація та ліквідація закладів, підприємств і організацій культури здійснюються відповідно до чинного законодавства України.

Спеціально уповноважені центральні органи державного управління затверджують і звільняють з посади керівників державних закладів, підприємств, організацій та установ республіканського підпорядкування або встановлюють відповідно до законодавства інший порядок їх призначення і звільнення.

Не допускається ліквідація закладів, підприємств і організацій культури у зв'язку з позбавленням їх приміщень, які передаються у власність чи безплатне користування релігійним організаціям, а також їх перепрофілювання з іншою метою під час роздержавлення і приватизації.

Стаття 21-1. Неприбуткові організації у сфері культури

Неприбутковими організаціями у сфері культури є юридичні особи, які здійснюють діяльність, визначену статтею 12 цих Основ, і відповідають критеріям неприбутковості, встановленим цією статтею.

Неприбуткова організація у сфері культури може здійснювати фінансово-господарську діяльність відповідно до цілей її утворення та в межах її цивільної правоздатності.

Кошти та інше майно, майнові права (у грошовому виразі), набуті неприбутковою організацією внаслідок її фінансово-господарської діяльності, за результатами звітного періоду не можуть більше, ніж у три рази, перевищувати її надходження за той же період у вигляді бюджетних коштів, коштів та іншого майна, майнових прав (у грошовому виразі), наданих організації засновником (засновниками) організації, у тому числі у вигляді членських внесків, внесків учасників, а також безповоротної фінансової допомоги чи допомоги товарами, роботами, послугами (за їх ринковою вартістю), що надані безоплатно.

Обсяг майна суб'єктів підприємницької діяльності (часток у їхньому майні), яке на встановленому законом праві належить неприбутковій організації, не може більше, ніж у три рази, перевищувати загальний обсяг іншого майна, що належить неприбутковій організації на кінець звітного періоду. Таке перевищення має бути усунено протягом року, наступного за звітним.

Майно неприбуткової організації у сфері культури може бути передано суб'єктам підприємницької діяльності лише у тимчасове користування на компенсаційній основі, за винятком внесення майна до статутного фонду господарського товариства чи наділення майном іншого суб'єкта підприємницької діяльності.

Компенсація за користування майном неприбуткової організації не може бути нижчою за звичайну ціну, крім випадків, коли майно надається у користування іншим неприбутковим організаціям.

Законом для окремих форм неприбуткових організацій у сфері культури та за видами їх діяльності можуть встановлюватися інші критерії ознак неприбутковості.

(Закон доповнено статтею 21-1 згідно із Законом № 2756-III (2756-14) від 04.10.2001)

Стаття 21-2. Підтримка діяльності неприбуткових організацій у сфері культури

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування сприяють діяльності неприбуткових організацій у сфері культури у межах своїх повноважень, визначених законами України.

Неприбутковим організаціям у сфері культури відповідно до закону надаються пільги по сплаті мита, податків та зборів (обов'язкових платежів), встановлюються податкові та інші пільги фізичним та юридичним особам, що підтримують неприбуткові організації.

Економічна підтримка неприбуткових організацій здійснюється у формах, передбачених законами України.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування залучають неприбуткові організації на конкурсній основі до виконання загальнодержавних та місцевих програм, що фінансуються з відповідних бюджетів, а також до виконання замовлень для державних та місцевих потреб.

Держава залучає неприбуткові організації у сфері культури до участі у підготовці законопроектів та проектів інших нормативних актів органів влади, репрезентації України у різних сферах міжнародного культурного життя, забезпечує надання інформації, необхідної для реалізації завдань, визначених їх статутами (положеннями).

(Закон доповнено статтею 21-2 згідно із Законом № 2756-III (2756-14) від 04.10.2001)

Стаття 22. Повноваження державних органів у сфері культури

Верховна Рада України визначає політику держави у сфері культури, правові, економічні та соціальні гарантії її реалізації, систему соціального захисту працівників культури.

Вищі органи виконавчої влади та державного управління:

- забезпечують реалізацію політики держави у сфері культури;
- здійснюють за участю громадських об'єднань розробку державних програм розвитку культури та їх фінансування;
- створюють умови для відродження і розвитку культури української нації, культур національних меншин, які проживають на території України;
- встановлюють державні замовлення на випуск літератури, творів мистецтва;

- сприяють розвитку нетрадиційних форм мистецтва;
- здійснюють заходи щодо повернення у власність народу України культурних та історичних цінностей, що знаходяться за її межами;
- вирішують у встановленому законодавством порядку питання про надання закладам культури, що відіграють визначну роль у духовному житті народу, статусу національних;
- розробляють і забезпечують впровадження науково обґрунтованих суспільно необхідних нормативів культурного обслуговування населення різних регіонів України, матеріальних і фінансових норм забезпечення закладів культури;
- забезпечують підготовку кадрів, створення необхідної мережі державних навчальних закладів, науково-дослідних установ та стимулюють розвиток наукових досліджень з проблем культури;
- створюють базу по виробництву спеціального обладнання для закладів, підприємств і організацій культури;
- організують та здійснюють культурне співробітництво із зарубіжними країнами та міжнародними організаціями, сприяють створенню спільних інвестиційних фондів розвитку культури в Україні, а також центрів української культури за кордоном;
- здійснюють координацію діяльності міністерств, відомств, наукових установ, творчих спілок та інших громадських організацій щодо реалізації політики держави у сфері культури.

Наукове, методичне та організаційне забезпечення діяльності у сфері культури покладається на спеціально уповноважені центральні органи державного управління, які утворюються у порядку, встановленому законодавством.

Повноваження місцевих Рад народних депутатів та їх виконавчих органів у сфері культури визначаються Законом Української РСР "Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування" (533-12) та цими Основами.

Розділ IV

Фінансування і матеріально-технічне забезпечення культури

Стаття 23. Фінансування культури

Фінансування культури здійснюється на нормативній основі за рахунок республіканського і місцевих бюджетів, а також коштів підприємств, організацій, громадських об'єднань та інших джерел.

(Дію частини другої статті 23 зупинено на 2001 рік згідно із Законом № 2120-III (2120-14) від 07.12.2000) Держава гарантує необхідні асигнування на розвиток культури у розмірі не менше восьми відсотків від національного доходу України.

Місцеві Ради народних депутатів мають право у порядку, передбаченому законодавством, збільшувати видатки для потреб культури понад установлені норми. Бюджетні асигнування та позабюджетні кошти не підлягають вилученню.

Стаття 24. Фонди розвитку культури

З метою фінансової підтримки та захисту закладів, підприємств і організацій культури в умовах ринкової економіки, цільового використання коштів, що відраховуються на потреби культури, можуть створюватися республіканський та місцеві фонди розвитку культури.

Порядок створення республіканського та місцевих фондів розвитку культури і використання їх коштів визначається положеннями, що затверджуються у встановленому порядку.

Громадські об'єднання (творчі спілки, товариства, фонди, асоціації), заклади, підприємства, організації та громадяни мають право самостійно та на договірній основі створювати добродійні фонди для фінансування культурних програм, розвитку літератури та мистецтва, підтримки талантів і творчих починань у галузі культури, розв'язання соціальних і побутових проблем творчих працівників.

Стаття 25. (Зупинено дію статті 25 згідно з Декретом № 15-93 від 19.02.93). *Валютні кошти у галузі культури*

Валютні надходження від використання культурних цінностей і об'єктів національного культурного надбання, гастрольної, виставкової, видавничої та іншої творчої діяльності спрямовуються на забезпечення охорони і відновлення національного культурного надбання України, зміцнення матеріальної бази культури і не підлягають оподаткуванню.

Стаття 26. *Оподаткування у сфері культури*

Дію частини першої статті 26 зупинено у частині звільнення від оподаткування прибутку згідно з Декретом № 12-92 від 26.12.92) Держава здійснює політику пільгового оподаткування у сфері культури:

(Абзац другий частини першої статті 26 втратив чинність у частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість з підакцизних товарів, що імпортуються на підставі Закону № 498/95-ВР від 22.12.95).

(Абзац другий частини першої статті 26 втратив чинність у частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість з товарів, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України на підставі Закону № 608/96-ВР від 17.12.96) звільняє від сплати податків творчі спілки, національно-культурні товариства, фонди, асоціації, інші громадські об'єднання, що діють у сфері культури, а також заклади культури, які повністю чи частково фінансуються за рахунок бюджету або коштів підприємств і профспілкових організацій; встановлює пільги щодо оподаткування доходу підприємств і організацій, окремих осіб, які частково відраховують його на потреби культури, і передбачає пільги щодо оподаткування доходів інших платників.

Порядок оподаткування закладів, підприємств і організацій, що діють у сфері культури, а також тих, що відраховують частину доходу на потреби культури, визначається чинним законодавством.

Стаття 27. *Матеріально-технічне забезпечення*

Держава гарантує створення виробничої бази по випуску спеціального обладнання для закладів, підприємств, організацій і установ культури, музичних інструментів, атракційної техніки, допоміжних матеріалів і засобів для здійснення індивідуальної художньої творчості; стимулює

виробництво цієї продукції відповідно до суспільних потреб; розвиває мережу спеціалізованих для цієї мети виробництв, у тому числі і спільних з іншими країнами.

Заклади, підприємства, організації і установи культури у пріоритетному порядку забезпечуються відео-, теле-, радіо-, кіноапаратурою, технічними засобами, музичними інструментами, меблями, сценічним обладнанням, папером, іншими матеріалами, необхідними для здійснення професійної та культурно-освітньої діяльності.

Розділ V

Соціальні гарантії та захист прав працівників у сфері культури

Стаття 28. (Дію статті 28 зупинено з 1 січня 1993 року згідно з Декретом № 23-92 від 31.12.92; дію статті 28 відновлено з 1 листопада 1994 року згідно із Законом № 183/94-ВР від 23.09.94). *Гарантії оплати праці працівників у сфері культури*

Держава гарантує працівникам державних закладів, підприємств і організацій культури встановлення середньої заробітної плати у розмірі не нижче середнього рівня заробітної плати працівників народного господарства.

Стаття 29. *Соціальні гарантії працівників у сфері культури*

Для професійних творчих працівників, діяльність яких пов'язана із шкідливим виробництвом, підвищеним ризиком, загрозою професійного захворювання, постійними роз'їздами та іншими несприятливими умовами, законодавством України визначаються особливі умови соціального захисту.

Працівники культури, які працюють у сільській місцевості, селищах міського типу, безплатно користуються житлом, опаленням і освітленням відповідно до законодавства. (Дію частини другої статті 29 зупинено на 2002 рік згідно із Законом № 2905-III (2905-14) від 20.12.2001) (Дію частини другої статті 29 зупинено на 2001 рік згідно із Законом № 2120-III (2120-14) від 07.12.2000).

Заклади, підприємства і організації за рахунок власних коштів можуть встановлювати додатково, крім передбачених законодавством, трудові та соціально-побутові пільги для працівників культури.

Розділ VI

Міжнародні культурні зв'язки

Стаття 30. *Міжнародний культурний обмін*

Держава сприяє розвитку міжнародного культурного обміну. Порядок здійснення культурного обміну регулюється міжнародними договорами та чинним законодавством України.

Заклади, підприємства, організації і установи культури, громадські об'єднання та окремі громадяни мають право самостійно укладати договори (контракти) з іноземними юридичними і фізичними особами на будь-які форми співробітництва у сфері культури, брати участь у діяльності відповідних міжнародних організацій та фондів, здійснювати зовнішньоекономічну діяльність відповідно до чинного законодавства.

Стаття 31. *Піклування про розвиток національної культури за межами України та розширення зв'язків із співвітчизниками*

Держава виявляє піклування про задоволення національно-культурних потреб українців, які проживають за її межами, сприяє організації центрів української культури і мистецтва, створює спеціальні фонди, проводить спільні заходи, здійснює підготовку спеціалістів.

Стаття 32. *Міжнародні договори України у сфері культури*

Якщо міжнародним договором, в якому бере участь Україна, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про культуру, то застосовуються правила міжнародного договору.

Розділ VII

Відповідальність за порушення законодавства про культуру

Стаття 33. *Відповідальність за порушення законодавства про культуру*

Особи, винні в порушенні законодавства про культуру, несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законодавства України.

Президент України _____ Л.КРАВЧУК

м. Київ, 14 лютого 1992 року, №2117-ХІІ

[Основи законодавства України про культуру / Електронна версія: http://www.libr.dp.ua/misc/law_03.html. Відомості Верховної Ради (ВВР) — 1992. — №21. — С. 294; 1992. — № 21. — С. 295; 1993. — № 10. — С. 76; 1993. — № 11. — С. 93; 1993. — № 13. — С. 119; 1993. — № 17. — С. 184; 1994. — № 41. — С. 376; 1996. — № 3. — С. 11; 1997. — № 8. — С. 62; 2001. — № 2-3. — С. 10].

Закон України

Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи "Про захист національних меншин"

Верховна Рада України постановляє:

Рамкову конвенцію Ради Європи "Про захист національних меншин", підписану від імені України 15 вересня 1995 року у м. Страсбурзі, ратифікувати.

Голова Верховної Ради України

О. Мороз

м. Київ

Дата: 9 грудня 1997 року

Номер документа: №703/97-ВР

[Україна і Рада Європи: співпраця у галузі культури / Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua/book/Mytryaeva/019.htm>.]

Закон України

"Про внесення змін до Закону України "Про охорону культурної спадщини"

Верховна Рада України постановляє:

1. Внести до Закону України "Про охорону культурної спадщини" (Відомості Верховної Ради України, 2000 р., №39, С. 333; 2002 р., №16, С. 114) такі зміни:

1) Преамбулу викласти в такій редакції:

"Цей Закон регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь.

Об'єкти культурної спадщини, які знаходяться на території України, охороняються державою.

Охорона об'єктів культурної спадщини є одним із пріоритетних завдань органів державної влади та органів місцевого самоврядування".

2) Статті 1, 2, 3, 4, 5, 6 викласти в такій редакції:

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

культурна спадщина — сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини;

об'єкт культурної спадщини — визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти, інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність;

нерухомий об'єкт культурної спадщини — об'єкт культурної спадщини, який не може бути перенесений на інше місце без втрати його цінності з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду та збереження своєї автентичності;

рухомі предмети, пов'язані з нерухомими об'єктами культурної спадщини, — елементи, групи елементів об'єкта культурної спадщини, що можуть бути відокремлені від нього, але складають з ним єдину цілісність, і відокремлення яких призведе до втрати археологічної, естетичної, етнологічної, історичної, архітектурної, мистецької, наукової або культурної цінності об'єкта;

пам'ятка — об'єкт культурної спадщини, який занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України;

охорона культурної спадщини — система правових, організаційних, фінансових, матеріально-технічних, містобудівних, інформаційних та інших заходів з обліку (виявлення, наукове вивчення, класифікація, державна реєстрація), запобігання руйнуванню або заподіяння шкоди, забезпечення захисту, збереження, утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, ремонту, реабілітації, пристосування та музеєфікації об'єктів культурної спадщини;

предмет охорони об'єкта культурної спадщини — характерна властивість об'єкта культурної спадщини, що становить його історико-культурну цінність, на підставі якої цей об'єкт визнається пам'яткою;

зони охорони пам'ятки (далі — зони охорони) — встановлена навколо пам'ятки охоронна зона, зона регулювання забудови, зона охоронюваного ландшафту, зона охорони археологічного культурного шару, в межах яких діє спеціальний режим їх використання;

історичне населене місце — населене місце, яке зберегло повністю або частково історичний ареал і занесене до Списку історичних населених місць України;

історичний ареал населеного місця — частина населеного місця, що зберегла об'єкти культурної спадщини і пов'язані з ними розпланування та форму забудови, які походять з попередніх періодів розвитку, типові для певних культур або періодів розвитку;

традиційний характер середовища — історично успадкований вигляд та об'ємно-просторова структура історичного населеного місця;

виявлення об'єкта культурної спадщини — сукупність науково-дослідних, пошукових заходів з метою визначення наявності та культурної цінності об'єкта культурної спадщини;

дослідження — науково-пошукова, науково-практична діяльність, спрямована на одержання нової інформації про об'єкти культурної спадщини, історичні населені місця, традиційний характер середовища, який є типовим для певних культур або періодів розвитку;

консервація — сукупність науково обґрунтованих заходів, які дозволяють захистити об'єкти культурної спадщини від подальших руйнувань і забезпечують збереження їхньої автентичності з мінімальним втручанням у їхній існуючий вигляд;

музеєфікація — сукупність науково обґрунтованих заходів щодо приведення об'єктів культурної спадщини у стан, придатний для екскурсійного відвідування;

пристосування — сукупність науково-дослідних, проектних, вишукувальних і виробничих робіт щодо створення умов для сучасного використання об'єкта культурної спадщини без зміни притаманних йому властивостей, які є предметом охорони об'єкта культурної спадщини, в тому числі реставрація елементів, які становлять історико-культурну цінність;

реабілітація — сукупність науково обґрунтованих заходів щодо відновлення культурних та функціональних властивостей об'єктів культурної спадщини;

ремонт — сукупність проектних, вишукувальних і виробничих робіт, спрямованих на покращення технічного стану та підтримання в експлуатаційному стані об'єкта культурної спадщини без зміни властивостей, які є предметом охорони об'єкта культурної спадщини;

реставрація — сукупність науково обґрунтованих заходів щодо укріплення (консервації) фізичного стану, розкриття найбільш характерних ознак, відновлення втрачених або пошкоджених елементів об'єктів культурної спадщини із забезпеченням збереження їхньої автентичності;

зміна об'єкта культурної спадщини — дії, що призводять чи можуть призвести до часткового або повного зникнення предмета охорони об'єкта культурної спадщини.

Стаття 2. Класифікація об'єктів культурної спадщини

1. За типами об'єкти культурної спадщини поділяються на:

споруди (витвори) — твори архітектури та інженерного мистецтва, твори монументальної скульптури та монументального малярства, археологічні об'єкти, печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, будівлі або приміщення в них, що зберегли автентичні свідчення про визначні історичні події, життя та діяльність відомих осіб;

комплекси (ансамблі) — топографічно визначені сукупності окремих або поєднаних між собою об'єктів культурної спадщини;

визначні місця — зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду.

2. За видами об'єкти культурної спадщини поділяються на:

археологічні — рештки життєдіяльності людини (нерухомі об'єкти культурної спадщини: городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильники, культові місця та споруди, їх залишки чи руїни, мегаліти, печери, наскельні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, а також пов'язані з ними рухомі предмети), що містяться під землею поверхнею та під водою і є невідтворним джерелом інформації про зародження і розвиток цивілізації;

історичні — будинки, споруди, їх комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, місця масових поховань померлих та померлих (загиблих) військовослужбовців (у тому числі іноземців), які загинули у війнах, внаслідок депортації та політичних репресій на території України, місця бойових дій, місця загибелі бойових кораблів, морських та річкових суден, у тому числі із залишками бойової техніки, озброєння, амуніції тощо, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів;

об'єкти монументального мистецтва — твори образотворчого мистецтва: як самостійні (окремі), так і ті, що пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками або з утворюваними ними комплексами (ансамблями);

об'єкти архітектури та містобудування — окремі архітектурні споруди, а також пов'язані з ними твори монументального, декоративного та образотворчого мистецтва, які характеризуються відзнаками певної культури, епохи, певних стилів, традицій або авторів; природно-архітектурні комплекси (ансамблі), історичні центри, вулиці, квартали, площі, залишки давнього розпланування та забудови, що є носієм певних містобудівних ідей;

об'єкти садово-паркового мистецтва — поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами;

ландшафтні — природні території, які мають історичну цінність;

об'єкти науки і техніки — унікальні промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні, інженерно-транспортні, видобувні об'єкти, що визначають рівень розвитку науки і техніки певної епохи, певних наукових напрямів або промислових галузей.

Стаття 3. Органи управління у сфері охорони культурної спадщини

1. Державне управління у сфері охорони культурної спадщини покладається на Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини.

До спеціально уповноважених органів охорони культурної спадщини (далі—органи охорони культурної спадщини) належать:

центральный орган виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини;

орган охорони культурної спадщини Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

органи охорони культурної спадщини обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій;

органи охорони культурної спадщини районних державних адміністрацій;

органи охорони культурної спадщини місцевого самоврядування.

2. На території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнало радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської когострофи, та в умовах виникнення інших надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру управління охороною культурної спадщини здійснюється Адміністрацією зони та центральним органом виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи відповідно до Закону України "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи" і цього Закону.

3. Органи охорони культурної спадщини місцевого самоврядування населених пунктів, занесених до Списку історичних населених місць України, утворюються органами місцевого самоврядування за погодженням із центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини.

4. Орган охорони культурної спадщини Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органи охорони культурної спадщини обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій підконтрольні і підзвітні відповідним органам виконавчої влади та центральному органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини в межах, передбачених законом.

5. Органи охорони культурної спадщини місцевого самоврядування з питань, передбачених підпунктом 5 пункту "б" частини першої статті 31 і підпунктом 10 пункту "б" статті 32 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", підконтрольні відповідним органам виконавчої влади.

6. Рішення (розпорядження, дозволи, приписи, постанови) органів охорони культурної спадщини, прийняті в межах їхньої компетенції, є обов'язковими для виконання юридичними і фізичними особами.

7. Рішення органів охорони культурної спадщини, що суперечать Конституції України, іншим актам законодавства, рішенням Конституційного Суду України та актам міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, можуть бути скасовані центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини.

Стаття 4. Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері охорони культурної спадщини

До повноважень Кабінету Міністрів України у сфері Охорони культурної спадщини належить:

- здійснення державної політики;
- здійснення державного контролю;
- занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та внесення змін до нього щодо пам'яток національного значення;
- подання у відповідні міжнародні інстанції пропозиції про занесення пам'ятки до Списку всесвітньої спадщини;
- надання дозволу на переміщення (перенесення) пам'ятки національного значення;
- затвердження Списку історичних населених місць України та змін, внесених до нього;
- оголошення ансамблів і комплексів пам'яток заповідниками чи музеями-заповідниками;
- затвердження нормативів і методик грошової оцінки пам'ятки.

Стаття 5. Повноваження центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини

До повноважень центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини належить:

- 1) контроль за виконанням цього Закону, інших нормативно-правових актів про охорону культурної спадщини;
- 2) реалізація державної політики з питань охорони культурної спадщини;
- 3) розроблення, затвердження та погодження нормативно-праавових актів, розроблення та погодження державних програм охорони культурної спадщини;
- 4) ведення Державного реєстру нерухомих пам'яток України, здійснення координації та контролю за паспортизацією нерухомих об'єктів культурної спадщини;
- 5) координація робіт з виявлення, дослідження та документування об'єктів культурної спадщини, ведення списків цих об'єктів;
- 6) подання Кабінету Міністрів України пропозицій про занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та про внесення змін до нього щодо пам'яток національного значення;
- 7) занесення об'єктів культурної спадщини місцевого значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та внесення змін до нього щодо пам'яток місцевого значення;
- 8) подання Кабінету Міністрів України пропозиції про переміщення (перенесення) пам'ятки національного значення;
- 9) надання дозволу на переміщення (перенесення) пам'яток місцевого значення;
- 10) забезпечення юридичним і фізичним особам доступу до інформації, що міститься у Державному реєстрі нерухомих пам'яток України;

- 11) подання Кабінету Міністрів України пропозицій про затвердження Списку історичних населених місць України та про внесення змін до нього;
- 12) оголошення топографічне визначених територій чи водних об'єктів, у яких містяться об'єкти культурної спадщини або можлива їх наявність, охоронюваними археологічними територіями;
- 13) забезпечення публікації Державного реєстру нерухомих пам'яток України та внесення до нього змін;
- 14) визначення меж територій пам'яток національного значення та затвердження їх зон охорони, охоронюваних археологічних територій, історичних ареалів населених місць;
- 15) затвердження державних норм та правил з питань охорони культурної спадщини, а щодо пам'яток архітектури та містобудування — спільно з центральним органом виконавчої влади з питань будівництва, містобудування та архітектури;
- 16) здійснення нагляду за виконанням робіт з дослідження, консервації, реабілітації, реставрації, ремонту, пристосування й музеєфікації пам'яток та інших робіт на пам'ятках. Ці повноваження можуть бути делеговані іншим органам охорони культурної спадщини відповідно до закону;
- 17) встановлення режиму використання пам'яток національного значення, їхніх територій, зон охорони, охоронюваних археологічних територій, історичних ареалів населених місць;
- 18) здійснення науково-методичного керівництва у питаннях охорони культурної спадщини, затвердження методик та правил дослідження об'єктів культурної спадщини;
- 19) погодження програм та проектів містобудівних, архітектурних та ландшафтних перетворень, будівельних, меліоративних, шляхових, земляних робіт на пам'ятках національного значення, їх територіях, у зонах охорони, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць, а також програм і проектів, реалізація яких може позначитися на об'єктах культурної спадщини. Ці повноваження можуть бути делеговані органам охорони культурної спадщини нижчого рівня відповідно до закону;
- 20) призначення відповідних охоронних заходів щодо пам'яток національного значення та їхніх територій у разі виникнення загрози їх руйнування або пошкодження внаслідок дії природних факторів або проведення будь-яких робіт;
- 21) заборона будь-якої діяльності юридичних або фізичних осіб, яка створює загрозу об'єкту культурної спадщини або порушує законодавство у сфері охорони культурної спадщини;
- 22) надання дозволів на проведення робіт на пам'ятках національного значення, їхніх територіях та в зонах охорони, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць;
- 23) видання розпоряджень та приписів щодо охорони пам'яток національного значення, припинення робіт на цих пам'ятках, їхніх територіях та в зонах охорони, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць, якщо ці роботи здійснюються за відсутності

затверджених або погоджених із відповідними органами охорони культурної спадщини програм та проєктів, передбачених цим Законом дозволів або з відхиленням від них;

24) надання дозволів на відновлення земляних робіт;

25) погодження відчуження або передачі пам'яток національного значення їхніми власниками чи уповноваженими ними органами іншим особам у володіння, користування або управління;

26) здійснення функцій управління заповідниками, музеями-заповідниками, що перебувають у державній власності, відповідно до закону;

27) погодження охоронних договорів на пам'ятки національного значення;

28) погодження проєктів відведення та надання земельних ділянок, у тому числі тих, що призначаються для сільськогосподарських потреб, погодження зміни землевласника, землекористувача на території пам'яток та в їх охоронних зонах, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць. Ці повноваження можуть бути делеговані органам охорони культурної спадщини нижчого рівня відповідно до закону;

29) затвердження правил встановлення та утримання охоронних дощок, охоронних знаків, інших інформаційних написів, позначок на пам'ятках або в межах їхніх територій, затвердження їхніх зразків;

30) застосування фінансових санкцій за порушення цього Закону;

31) формування і розміщення державного замовлення, укладення з цією метою контрактів на виявлення, дослідження, консервацію, реставрацію, реабілітацію, музеєфікацію, ремонт, пристосування пам'яток та інші заходи щодо охорони культурної спадщини;

32) здійснення інших повноважень відповідно до закону.

Стаття 6. Повноваження інших органів охорони культурної спадщини

1. До повноважень органу охорони культурної спадщини Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів охорони культурної спадщини обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій відповідно до їхньої компетенції наложити:

1)здійснення контролю за виконанням цього Закону, інших нормативно-правових актів про охорону культурної спадщини;

2)подання пропозицій центральному органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та про внесення змін до нього;

3)забезпечення юридичним і фізичним особам доступу до інформації, що міститься у витягах з Державного реєстру нерухомих пам'яток України, а також надання інформації щодо програм та проєктів будь-яких змін у зонах охорони пам'яток та в історичних ареалах населених місць;

4)визначення меж територій пам'яток місцевого значення та затвердження їхніх зон охорони;

5)встановлення режиму використання пам'яток місцевого значення, їхніх територій, зон охорони;

6)забезпечення захисту об'єктів культурної спадщини від загрози знищення, руйнування або пошкодження;

7)забезпечення виготовлення, складання і передачі центральному органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини наукової документації з описами та фіксацією об'єктів культурної спадщини, а в разі отримання дозволу на їх переміщення (перенесення) — демонтаж із них елементів, які становлять культурну цінність, з метою збереження;

8)організація розроблення та погодження відповідних програм охорони культурної спадщини;

9)погодження відповідних програм та проектів містобудівних, архітектурних і ландшафтних перетворень, будівельних, меліоративних, шляхових, земляних робіт, реалізація яких може позначитися на стані пам'яток місцевого значення, їх територій і зон охорони, та виконання інших повноважень, делегованих центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини відповідно до закону;

10)погодження проектів відведення та надання земельних ділянок, у тому числі тих, що призначаються для сільськогосподарських потреб, погодження зміни землевласника, землекористувача в межах повноважень, делегованих центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини;

11)виконання функцій замовника, укладання з цією метою контрактів на виявлення, дослідження, консервацію, реставрацію, реабілітацію, музеєфікацію, ремонт, пристосування об'єктів культурної спадщини та інші заходи щодо охорони культурної спадщини;

12)призначення відповідних охоронних заходів щодо пам'яток місцевого значення та їхніх територій у разі виникнення загрози їх руйнування або пошкодження внаслідок дії природних факторів або проведення будь-яких робіт;

13)надання дозволів на проведення робіт на пам'ятках місцевого значення (крім пам'яток археології), їхніх територіях та в зонах охорони, реєстрація дозволів на проведення археологічних розвідок, розкопок;

14)видання розпоряджень та приписів щодо охорони пам'яток місцевого значення, припинення робіт на пам'ятках, їхніх територіях та в зонах охорони, якщо ці роботи проводяться за відсутності затверджених або погоджених з відповідним органом охорони культурної спадщини програм та проектів, передбачених цим Законом дозволів або з відхиленням від них;

15)надання відповідних дозволів на відновлення земляних робіт;

16)погодження відчуження або передачі пам'яток мі місцевого значення їхніми власниками чи уповноваженими ними органами іншим особам у володіння, користування або управління;

17)укладення охоронних договорів на пам'ятки;

18)здійснення функцій управління заповідниками, музеями-заповідниками, що перебувають відповідно у державній та комунальній власності, згідно із законом;

19)подання пропозиції центральному органу виконавчої влади у сфері

охорони культурної спадщини про занесення відповідної території до Списку історичних населених місць України;

20) застосування фінансових санкцій за порушення цього Закону;

21) забезпечення в установленому законодавством порядку виготовлення, встановлення та утримання охоронних дощок, охоронних знаків, інших інформаційних написів, позначок на пам'ятках або в межах їхніх територій;

22) інформування центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини про пошкодження, руйнування, загрозу або можливу загрозу пошкодження, руйнування пам'яток, що знаходяться на їх території. Ці повноваження можуть бути делеговані органам охорони культурної спадщини районних державних адміністрацій, органам охорони культурної спадщини місцевого самоврядування за погодженням з центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини відповідно до закону;

23) здійснення інших повноважень відповідно до закону.

2. До повноважень органів охорони культурної спадщини районних державних адміністрацій, органів охорони культурної спадщини місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції належить:

1) забезпечення виконання цього Закону, інших нормативно-правових актів про охорону культурної спадщини на відповідній території;

2) подання пропозицій органу охорони культурної спадщини вищого рівня про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, внесення змін до нього та про занесення відповідної території до Списку історичних населених місць України;

3) забезпечення юридичним і фізичним особам доступу до інформації, що міститься у витягах з Державного реєстру нерухомих пам'яток України, а також надання інформації щодо програм та проектів будь-яких змін у зонах охорони пам'яток та в історичних ареалах населених місць;

4) забезпечення дотримання режиму використання пам'яток місцевого значення, їх територій, зон охорони;

5) забезпечення захисту об'єктів культурної спадщини від загрози знищення, руйнування або пошкодження;

6) організація розроблення відповідних програм охорони культурної спадщини;

7) надання висновків щодо відповідних програм та проектів містобудівних, архітектурних і ландшафтних перетворень, будівельних, меліоративних, шляхових, земляних робіт на пам'ятках місцевого значення та в зонах їх охорони, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць, а також програм та проектів, реалізація яких може позначитися на стані об'єктів культурної спадщини;

8) організація відповідних охоронних заходів щодо пам'яток місцевого значення та їх територій у разі виникнення загрози їх пошкодження або руйнування внаслідок дії природних факторів чи проведення будь-яких робіт;

9) видання розпоряджень та приписів щодо охорони пам'яток місцевого значення, припинення робіт на цих пам'ятках, їх територіях та в зонах охорони, якщо ці роботи проводяться за відсутності затверджених або погоджених з відповідним органом охорони культурної спадщини програм та проектів, передбачених цим Законом дозволів або з відхиленням від них;

10) надання висновків щодо відчуження або передачі пам'яток місцевого значення їх власниками чи уповноваженими ними органами іншим особам у володіння, користування або управління;

11) укладення охоронних договорів на пам'ятки в межах повноважень, делегованих органом охорони культурної спадщини вищого рівня відповідно до закону;

12) забезпечення в установленому законодавством порядку виготовлення, встановлення та утримання охоронних дощок, охоронних знаків, інших інформаційних написів, позначок на пам'ятках або в межах їх територій;

13) підготовка пропозицій та проектів розпоряджень щодо проведення робіт з консервації, реставрації, реабілітації, музеєфікації, ремонту та пристосування об'єктів культурної спадщини, відповідного використання пам'яток та подання їх на розгляд відповідному органу виконавчої влади;

14) популяризація справи охорони культурної спадщини на відповідній території, організація науково-методичної, експозиційно-виставкової та видавничої діяльності у цій сфері;

15) виконання функції замовника, укладення з цією метою контрактів на виявлення, дослідження, консервацію, реставрацію, реабілітацію, музеєфікацію, ремонт, пристосування об'єктів культурної спадщини та інші заходи щодо охорони культурної спадщини;

16) підготовка пропозицій до програм соціально-економічного розвитку відповідної території і проектів місцевого бюджету та подання їх на розгляд відповідному органу виконавчої влади;

17) надання висновків щодо відведення земельних ділянок, у тому числі тих, що призначаються для сільськогосподарських потреб, погодження зміни землевласника, землекористувача — в межах повноважень, визначених органом охорони культурної спадщини вищого рівня;

18) інформування органів охорони культурної спадщини вищого рівня про пошкодження, руйнування, загрозу або можливу загрозу пошкодження, руйнування пам'яток, що знаходяться на їх території;

19) участь в організації підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників у сфері охорони культурної спадщини;

20) організація досліджень об'єктів культурної спадщини, які потребують рятівних робіт;

21) застосування фінансових санкцій за порушення цього Закону;

22) здійснення інших повноважень відповідно до закону.

3. Голови обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій та сільські, селищні, міські голови призначають

на посаду і звільняють з посади керівників відповідних органів охорони культурної спадщини за погодженням з органом охорони культурної спадщини вищого рівня відповідно до закону.

3. Статтю 11 викласти в такій редакції

Стаття 11. Участь підприємств, закладів науки, освіти та культури, громадських організацій, громадян в охороні культурної спадщини

Підприємства усіх форм власності, заклади науки, освіти та культури, громадські організації, громадяни сприяють органам охорони культурної спадщини в роботі з охорони культурної спадщини, можуть встановлювати шефство над об'єктами культурної спадщини з метою забезпечення їх збереження, сприяють державі у здійсненні заходів з охорони об'єктів культурної спадщини і поширенні знань про них, беруть участь у популяризації культурної спадщини серед населення, сприяють її вивченню дітьми та молоддю, залучають громадян до її охорони.

Українське товариство охорони пам'яток історії та культури сприяє залученню широких верств населення до участі в охороні культурної спадщини, здійснює пропаганду культурної спадщини і законодавства про її охорону, громадський контроль за її збереженням, використанням, консервацією, реставрацією, реабілітацією, музеєфікацією та ремонтом, сприяє роботі органів охорони культурної спадщини.

Незалежні групи спеціалістів з ініціативи об'єднань громадян, органів охорони культурної спадщини, а також інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за рахунок їх власних коштів або на громадських засадах можуть здійснювати громадську експертизу з питань охорони культурної спадщини. Висновки даної експертизи можуть враховуватися органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування при прийнятті відповідних рішень згідно із законом.

4. У частині першій статті 13 слово "антропологічної" виключити, слово "етнографічної" замінити словом "етнологічної".

5. Статті 14 та 15 викласти у такій редакції:

"Стаття 14. Занесення об'єкта культурної спадщини до Реєстру та внесення змін до нього

1. Занесення об'єкта культурної спадщини до Реєстру та внесення змін до нього (вилучення з Реєстру, зміна категорії пам'ятки) провадяться відповідно до категорії пам'ятки:

а) пам'ятки національного значення — постановою Кабінету Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини;

б) пам'ятки місцевого значення — рішенням центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини за поданням відповідних органів охорони культурної спадщини або за поданням Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, інших громадських організацій, до статутних завдань яких належать питання охорони культурної спадщини, протягом одного місяця з дня одержання подання.

2. Об'єкт культурної спадщини, в тому числі щойно виявлений, до вирішення питання про занесення його до Реєстру підлягає охороні відпові-

дно до вимог цього Закону, про що відповідний орган охорони культурної спадщини у письмовій формі повідомляє власника цього об'єкта або уповноважений ним орган.

Порядок виявлення об'єктів культурної спадщини визначає центральний орган виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини.

3. Центральний орган виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини видає власнику пам'ятки або уповноваженому ним органу свідоцтво про реєстрацію об'єкта культурної спадщини як пам'ятки. Це повноваження може бути делеговано іншим органам охорони культурної спадщини відповідно до закону.

4. Центральний орган виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини надає органу охорони культурної спадщини Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органам охорони культурної спадщини обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, органам охорони культурної спадщини місцевого самоврядування витяги з Реєстру щодо пам'яток, які розташовані на їхніх територіях.

Стаття 15. Вилучення пам'ятки з Реєстру

Вилучення пам'ятки з Реєстру здійснюється лише у разі:

якщо пам'ятку зруйновано;

якщо пам'ятка археології, що не виявлена в наземних обсягових формах, досліджена на всій площі і по всій глибині культурного шару і при цьому не виявлено об'єктів культурної спадщини, які підлягають консервації або музеєфікації на місці та подальшому використанню;

якщо пам'ятка втратила предмет охорони".

6. Статтю 17 викласти в такій редакції:

"Стаття 17. Суб'єкти права власності на пам'ятки

Пам'ятка, крім пам'ятки археології, може перебувати у державній, комунальній або приватній власності. Суб'єкти права власності на пам'ятку визначаються згідно із законом.

Усі пам'ятки археології, у тому числі ті, що знаходяться під водою, включаючи пов'язані з ними рухомі предмети, є державною власністю. Такі рухомі предмети підлягають віднесенню до державної частини Музейного фонду України, обліку та збереженню у порядку, визначеному законодавством.

У документі, який посвідчує право власності на пам'ятку, обов'язково вказуються категорія пам'ятки, дата і номер рішення про її державну реєстрацію.

Землі, на яких розташовані пам'ятки археології, перебувають у державній власності або вилучаються (викуповуються) у державну власність у встановленому законом порядку, за винятком земельних ділянок, на яких розташовуються пам'ятки археології — поля давніх битв".

7. В абзаці першому частини першої статті 18 слова "крім пам'яток, занесених до Переліку пам'яток, які не підлягають приватизації" замінити словами "за винятком пам'яток, відчуження або передача яких обмежується законодавчими актами України".

8. Частину першу та абзац перший частини другої статті 20 викласти у такій редакції:

"1. У разі продажу пам'ятки (крім пам'ятки, яка не підлягає приватизації) власник або уповноважений ним орган зобов'язаний у письмовій формі повідомити про це відповідний орган охорони культурної спадщини із зазначенням ціни та інших умов продажу.

2. Центральний орган виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини має право привілеєвої купівлі пам'ятки національного значення. Орган охорони культурної спадщини Ради міністрів, органи районних державних адміністрацій та органи охорони культурної спадщини місцевого самоврядування мають право привілеєвої купівлі пам'ятки місцевого значення. У разі відмови від здійснення цього права чи нездійснення його протягом місяця з дня одержання повідомлення власник або уповноважений ним орган має право на продаж пам'ятки".

9. Статтю 22 викласти у такій редакції:

"Стаття 22. Заборона знесення, зміни, заміни пам'яток та порядок їх переміщення (перенесення)

Пам'ятки, їхні частини, пов'язане з ними рухоме та нерухоме майно забороняється зносити, змінювати, замінювати, переміщувати (переносити) на інші місця.

Переміщення (перенесення) пам'ятки на інше місце допускається як виняток у випадках, коли неможливо зберегти пам'ятку на місці, за умови проведення комплексу наукових досліджень з вивчення та фіксації пам'ятки (обміри, фотофіксація тощо).

Фінансування усіх заходів з вивчення, фіксації, переміщення (перенесення) пам'яток, що підлягають переміщенню (перенесенню) відповідно до цього Закону, провадиться за рахунок коштів замовника робіт, які викликали необхідність переміщення (перенесення) пам'яток. Якщо переміщення (перенесення) пам'яток є необхідним внаслідок дії непереборної сили, вивчення та фіксація пам'ятки провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України".

10. У статті 24:

1) в абзаці четвертому частини другої слова "міських, районних" замінити словом "міських";

2) частини третю і п'яту викласти у такій редакції: "Забороняється змінювати призначення пам'ятки, її частин та елементів, робити написи, позначки на ній, на її території та в її охоронній зоні без дозволу відповідного органу охорони культурної спадщини";

"Розміщення реклами на пам'ятках національного значення, в межах зон охорони цих пам'яток, історичних ареалів населених місць дозволяється за погодженням з центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини. Ці повноваження можуть бути делеговані іншим органам охорони культурної спадщини відповідно до закону.

Розміщення реклами на пам'ятках місцевого значення, в межах зон охорони цих пам'яток дозволяється за погодженням з органом охорони культурної спадщини Ради міністрів Автономної Республіки Крим чи органами охорони культурної спадщини обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. Ці повноваження можуть бути деле-

говані органам охорони культурної спадщини нижчого рівня відповідно до закону”.

11. Статтю 26 викласти в такій редакції:

“Стаття 26. Консервація, реставрація, реабілітація, музеєфікація, ремонт та пристосування пам’яток

1. Консервація, реставрація, реабілітація, музеєфікація, ремонт, пристосування пам’яток національного значення здійснюються лише за наявності письмового дозволу центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини на підставі погодженої з ним науково-проектної документації.

Консервація, реставрація, реабілітація, музеєфікація, ремонт, пристосування пам’яток місцевого значення здійснюються за наявності письмового дозволу органу охорони культурної спадщини Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів охорони культурної спадщини обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій відповідно до їхньої компетенції, на підставі погодженої з ними науково-проектної документації.

2. Розроблення проектів та проведення робіт з консервації, реставрації, реабілітації, музеєфікації, ремонту, пристосування пам’яток здійснюються за наявності у проектувальника та виконавця робіт ліцензій, виданих в установленому законом порядку. Розробленню проектів передують проведення необхідних науково-дослідних робіт, у тому числі археологічних і геологічних.

3. Роботи із збереження об’єктів культурної спадщини проводяться згідно з реставраційними нормами та правилами, погодженими центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини. Будівельні норми та правила застосовуються у разі проведення робіт із збереження об’єкта культурної спадщини лише у випадках, що не суперечать інтересам збереження цього об’єкта”.

12. У статті 31:

абзац перший частини першої викласти у такій редакції:

“1. Топографічно визначені території чи водні об’єкти, в яких містяться об’єкти культурної спадщини або можлива їх наявність, за поданням відповідного органу охорони культурної спадщини можуть оголошуватися рішенням центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини охоронюваними археологічними територіями на обмежений або необмежений термін у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України”;

абзац перший частини другої виключити.

13. Частини першу і третю статті 32 викласти у такій редакції:

“1. З метою захисту традиційного характеру середовища окремих пам’яток, комплексів (ансамблів) навколо них повинні встановлюватися зони охорони пам’яток: охоронні зони, зони регулювання забудови, зони охоронюваного ландшафту, зони охорони археологічного культурного шару.

Межі та режими використання зон охорони пам'яток визначаються відповідною науково-проектною документацією і затверджуються відповідним органом охорони культурної спадщини.

Порядок визначення та затвердження меж і режимів використання зон охорони пам'яток та внесення змін до них встановлюється центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини”;

”3. На охоронюваних археологічних територіях, у межах зон охорони пам'яток, історичних ареалів населених місць, занесених до Списку історичних населених місць України, забороняються містобудівні, архітектурні чи ландшафтні перетворення, будівельні, меліоративні, шляхові, земляні роботи без дозволу відповідного органу охорони культурної спадщини”.

14. Статтю 33 викласти у такій редакції:

”Стаття 33. Заповідники

Ансамблі і комплекси пам'яток, які становлять виняткову археологічну, естетичну, етнографічну, історичну, мистецьку, наукову чи художню цінність, можуть бути оголошені рішенням Кабінету Міністрів України державними історико-культурними (історико-архітектурними, архітектурно-історичними, історико-меморіальними, історико-археологічними, історико-етнографічними) заповідниками чи музеями-заповідниками, охорона яких здійснюється відповідно до цього Закону та інших законів.

Порядок створення історико-культурних заповідників та музеїв-заповідників і типові положення про них затверджуються Кабінетом Міністрів України”.

15. Частину першу **статті 34** після слів ”іншої проектно-планувальної” доповнити словами ”та містобудівної”.

16. Статтю 35 викласти у такій редакції:

”Стаття 35. Дозволи на проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних робіт

1. Проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних робіт на території пам'ятки, охоронюваній археологічній території, в зонах охорони, в історичних ареалах населених місць, а також дослідження решток життєдіяльності людини, що містяться під землею поверхнею, під водою, здійснюються за дозволом центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини, що видається виконавцю робіт — фізичній особі, і за умови реєстрації цього дозволу у відповідному органі охорони культурної спадщини.

Дозволи на проведення археологічних розвідок, розкопок надаються за умови дотримання виконавцем робіт вимог охорони культурної спадщини та наявності у нього необхідного кваліфікаційного документа, виданого кваліфікаційною радою. Порядок надання дозволів встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Кваліфікаційні документи видаються кваліфікаційною радою — колегіальним, незалежним органом, відповідальним за фаховий рівень виконання робіт. Порядок формування та діяльності кваліфікаційної ради затверджується Кабінетом Міністрів України. До складу кваліфікаційної ради

входять відповідні фахівці наукових установ, вищих навчальних закладів, громадських організацій.

Дозволи на проведення земляних (підводних) робіт на території місць бойових дій, місць загибелі бойових кораблів, морських та річкових суден, місць поховань померлих та померлих (загиблих) військовослужбовців (у тому числі іноземців), які загинули у війнах, внаслідок депортації та політичних репресій на території України, надаються згідно з програмами, погодженими з відповідним органом охорони культурної спадщини.

2. Виконавець археологічних розвідок, розкопок зобов'язаний:

- забезпечити збереження виявлених під час досліджень об'єктів культурної спадщини;
- своєчасно здати звіт про дослідження органам, що видали дозвіл та кваліфікаційний документ;
- передати всі знайдені під час досліджень рухомі предмети, пов'язані з нерухомими об'єктами культурної спадщини (антропогенні, антропологічні, палеозоологічні, палеоботанічні та інші об'єкти, що мають культурну цінність), на постійне зберігання визначеній у дозволі установі для занесення до державної частини Музейного фонду України;
- передати польову документацію та звіт про проведені роботи до архівного підрозділу державної наукової установи у порядку, визначеному законодавством;
- забезпечити належну консервацію об'єктів культурної спадщини, що мають культурну цінність, упорядкування території після завершення робіт, а в разі потреби—взяти участь у підготовці зазначених об'єктів до експозиції, а пов'язаних з ними матеріалів — до проведення їх державної реєстрації як пам'яток.

3. Відповідний орган охорони культурної спадщини може призначати своїх уповноважених представників для здійснення нагляду за проведенням археологічних розкопок. Виконавець археологічних розкопок зобов'язаний сприяти представникам органів охорони культурної спадщини у здійсненні нагляду за проведенням розкопок.

4. Застосування металошукачів чи будь-якого іншого пошукового обладнання або відповідної технології на об'єктах культурної спадщини дозволяється тільки за наявності дозволу на їх використання та підлягає обов'язковій реєстрації у відповідному органі охорони культурної спадщини.

5. Власник або користувач земельної ділянки (у тому числі орендар) у межах території пам'ятки, охоронюваної археологічної території, у зонах охорони, в історичних ареалах населених місць згідно з розпорядженням органу охорони культурної спадщини зобов'язаний не перешкоджати виконавцеві робіт, який має дозвіл на проведення археологічних розвідок, розкопок на цій ділянці.

Власник або користувач (у тому числі орендар) земельної ділянки, на якій проводяться археологічні розвідки, розкопки, має право на відшкодування у повному обсязі шкоди, якої він зазнав у зв'язку з проведенням таких робіт”.

17. Частина другу і третю **статті 37** викласти у такій редакції:

"Щойно виявлені об'єкти культурної спадщини до вирішення питання про їх реєстрацію як пам'яток підлягають охороні відповідно до вимог цього Закону та вносяться до Переліку об'єктів культурної спадщини, затвердженого рішенням відповідного органу охорони культурної спадщини.

З метою захисту об'єктів археології, у тому числі тих, що можуть бути виявлені, надання земельних ділянок здійснюється за погодженням відповідних органів охорони культурної спадщини згідно із законом".

18. Частину другу статті 40 викласти у такій редакції:

"2. Кошти, одержані від справляння податку з реклами (за розміщення зовнішньої та внутрішньої реклами на пам'ятках та у межах їхніх охоронних зон), а також від справляння збору за право використання місцевої символіки, пов'язаної з пам'ятками, використовуються виключно на фінансування охорони культурної спадщини відповідно до місцевих бюджетів, затверджених у встановленому порядку".

19. Частину другу статті 41 викласти у такій редакції:

"2. Забороняється витратити кошти, призначені для фінансування охорони культурної спадщини, на посередництво у здійсненні заходів у сфері охорони культурної спадщини та будівництво (створення) нових будівель, споруд (витворів)".

20. Статті 44 і 45 викласти у такій редакції:

"Стаття 44. Відповідальність юридичних осіб за порушення законодавства про охорону культурної спадщини

Відповідний орган охорони культурної спадщини накладає на юридичну особу, яка є власником або уповноваженим ним органом чи замовником робіт, такі фінансові санкції:

- за проведення будь-яких незаконних робіт, що можуть завдати або завдали шкоди пам'ятці, її території, охоронюваній археологічній території, охоронним зонам, історичним ареалам населених місць, — у розмірі від тисячі до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- за недодержання вимог щодо захисту, збереження, утримання, використання, реставрації, реабілітації пам'яток, у тому числі тих вимог, що передбачені охоронними договорами, умисне доведення їх до стану руйнації — у розмірі від тисячі до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- за неподання, несвоєчасне подання або подання явно недостовірної інформації про виявлені у процесі земляних, будівельних, шляхових, меліоративних та будь-яких інших робіт об'єктів культурної спадщини — у розмірі від ста до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Рішення органу охорони культурної спадщини про застосування фінансових санкцій може бути оскаржено до суду.

Фінансові санкції, накладені органом охорони культурної спадщини, стягуються у встановленому законом порядку.

Стаття 45. Порядок застосування фінансових санкцій за порушення законодавства про охорону культурної спадщини

Фінансові санкції, передбачені статтею 44 цього Закону, накладаються керівником, заступниками керівника центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини, керівником чи заступниками керівника органу охорони культурної спадщини Ради міністрів Автономної Республіки Крим, керівником органу охорони культурної спадщини обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, керівником органу охорони культурної спадщини місцевого самоврядування після розгляду матеріалів, які засвідчують факт правопорушення.

Про вчинення правопорушення, зазначеного у статті 44 цього Закону, особою, уповноваженою органом охорони культурної спадщини, складається акт. Керівник юридичної особи, стосовно якої складено акт, протягом трьох днів з моменту отримання акта може подати письмові пояснення до нього. Акт разом з іншими документами, що стосуються справи, у десятиденний термін з моменту складення акта надсилається посадовій особі, яка має право накладати фінансові санкції.

Рішення про накладення фінансових санкцій приймається протягом 10 днів після отримання документів, зазначених у частині другій цієї статті. Рішення про накладення фінансових санкцій оформлюється постановою, що надсилається юридичній особі, на яку накладено фінансові санкції.

Кошти, одержані у вигляді стягнень, передбачених у статті 44 цього Закону, зараховуються до спеціального фонду відповідного бюджету”.

21. Частини другу і третю статті 46 виключити.

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування, крім статті 35 у редакції цього Закону, яка набирає чинності з 1 січня 2006 року.

2. Внести до законів України такі зміни:

1) у підпункті 5.2.13 пункту 5.2 статті 5 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 27, С. 181; 2000 р., № 39, С. 333; 2003 р., № 12, С. 88; із змінами, внесеними Законом України від 1 липня 2004 року № 1957-ІУ слова “не більше п’яти відсотків” замінити словами “не більше десяти відсотків”, а слова “для громадських організацій інвалідів — не більше десяти відсотків оподаткованого прибутку попереднього звітного періоду” виключити;

2) статтю 9 Закону України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” (Відомості Верховної Ради України, 2000 р., № 36, С. 299, № 45, С. 377; 2001 р., № 11, С. 45, № 16, С. 76, № 22, С. 105, № 49, С. 259; 2002 р., № 6, С. 39, № 7, С. 50, № 17, С. 121, № 20, С. 134, № 30, С. 207, № 31, С. 214; 2003 р., № 13, С. 92, № 23, С. 145, № 36, С. 276; 2004 р., № 12, С. 155, № 13, С. 180, № 15, С. 228, № 38, С. 468, № 50, С. 537) доповнити пунктом 69 такого змісту:

“69) розроблення проектів та проведення робіт з консервації, реставрації, реабілітації, музеєфікації, ремонту, пристосування пам’яток”.

3. До приведення законодавства України у відповідність із цим Законом нормативно-правові акти застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону.

4. Об'єкти, включені до списків (переліків) пам'яток історії та культури республіканського чи місцевого значення відповідно до Закону Української РСР "Про охорону і використання пам'яток історії та культури", до вирішення питання про їх включення (невключення) до Реєстру вважаються пам'ятками відповідно національного чи місцевого значення.

5. Кабінету Міністрів України у шестимісячний термін з дня опублікування цього Закону:

- подати до Верховної Ради України пропозиції щодо внесення змін до законів України у зв'язку з прийняттям цього Закону;
- розробити і забезпечити внесення змін до законодавчих актів України щодо залучення інвестиційних коштів у сферу охорони культурної спадщини;
- привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
- забезпечити прийняття необхідних нормативно-правових актів у зв'язку з прийняттям цього Закону.

Президент України
Л. Кучма

м. Київ, 16 грудня 2004 року

[Збірник поточного законодавства, нормативних актів, арбітражної та судової практики . — 2005. — №4 — С. 2-10].

Закон України

Про Концепцію державної політики в галузі культури на 2005-2007 роки"

Верховна Рада України **постановляє:**

1. Затвердити Концепцію державної політики в галузі культури на 2005-2007 роки (додається).

2. Рекомендувати Кабінету Міністрів:

До 1 липня 2006 року розробити та затвердити державні соціальні стандарти надання послуг населенню у сфері культури, що гарантуються державою (перелік та обсяг послуг, порядок їх надання, показники виконання та якості послуг), а також методику визначення розміру фінансового забезпечення державних соціальних стандартів надання послуг населенню у сфері культури, що гарантуються державою, в розрахунку на душу населення;

До 1 січня 2006 року розробити та внести на розгляд Верховної Ради України загальнодержавну програму відродження, збереження і розвитку художніх промислів в Україні.

3. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України
В. Ющенко

м. Київ, 3 березня 2005 року

№ 2460-IV

[Збірник поточного законодавства, нормативних актів, арбітражної та судової практики . — 2005. — №14 — С. 2].

Концепція державної політики в галузі культури на 2005- 2007 роки

1. Загальні положення

Концепція державної політики в галузі культури на 2005—2007 роки (далі — Концепція) аналізує сучасний стан культури в Україні, визначає цілі, пріоритетні завдання та принципи державної політики в галузі культури на 2005—2007 роки, а також стратегічні напрями, механізми її реалізації та очікувані результати.

Головною метою реалізації Концепції має стати утвердження культурного розвитку одним з ключових чинників соціально-економічного розвитку України та її окремих регіонів.

Реалізація державної політики в галузі культури на 2005—2007 роки передбачає затвердження довгострокової програми культурного розвитку України.

Довгострокова програма культурного розвитку України має тісно пов'язуватися з контекстом світового розуміння ролі і призначення культури в XXI столітті, зокрема виходити з того, що:

- сталий розвиток і розвиток культури є взаємопов'язаними процесами;
- головною метою розвитку людства є суспільна і культурна самореалізація особистості;
- доступ до культурних цінностей та участь у культурному житті є фундаментальним правом людини.

2. Сучасний стан культури в Україні

Сучасний стан розвитку української культури і духовності характеризується розмиванням і поступовою маргіналізацією культурних і духовних цінностей у суспільному житті, руйнуванням цілісної мережі закладів, підприємств, організацій та установ культури і цілісного інформаційно-культурного простору, неефективним використанням наявних культурних і творчих ресурсів.

Протягом останнього десятиліття культура в Україні не лише втратила відповідне місце серед пріоритетів державної політики, а й опинилася на периферії державних інтересів. Як наслідок, утворився й дедалі збільшується розрив між так званою офіційною культурою, що фінансується з бюджету, і незалежною та орієнтованою на сучасні потреби культурною діяльністю; стала хронічною проблема неадекватного фінансового забезпечення галузі культури; суттєво погіршилася економічна структура видавців місцевих бюджетів на галузь культури; розрізнені культурні заходи так і не склалися в єдину програму послідовного культурного розвитку.

Для подолання системних негативних явищ у галузі культури необхідно розв'язати такі проблеми:

- 1) "залишковий принцип" ставлення до культури у суспільстві та державній політиці;

2) відсутність цілісного інформаційно-культурного простору і мережі партнерських зв'язків на вертикальному і горизонтальному рівнях;

3) відсутність середньо- і довгострокових програм культурного розвитку;

4) відсутність визначених державних соціальних стандартів надання послуг у сфері культури, що гарантуються державою;

5) невідповідність кадрів до господарських відносин у ринковій економіці;

6) соціальна незахищеність працівників культури;

7) недостатня участь України в європейських і світових культурних проектах.

Існуючий стан культури в Україні вимагає нових політичних підходів, програм і механізмів їх реалізації.

3. Цілі та пріоритетні завдання державної політики в галузі культури

Концепція визначає такі цілі та пріоритетні завдання державної політики в галузі культури на 2005—2007 роки:

1) визначення культурного розвитку України та її окремих регіонів одним з пріоритетних напрямів діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

2) розробка та затвердження довгострокової програми культурного розвитку України, а також сприяння розробці середньострокових регіональних програм культурного розвитку;

3) зміна методів управління у галузі культури, зокрема переорієнтація органів державної влади та органів місцевого самоврядування з виконання певних функцій на досягнення поставлених цілей, залучення громадськості до процесів управління та контролю в галузі культури;

4) створення ефективної моделі фінансового та матеріально-технічного забезпечення культурного розвитку;

5) розробка, затвердження та впровадження державних соціальних стандартів надання послуг населенню у сфері культури, що гарантуються державою (перелік та обсяг послуг, порядок їх надання, показники виконання та якості послуг), а також методики визначення розміру фінансового забезпечення державних соціальних стандартів надання послуг населенню у сфері культури, що гарантуються державою, в розрахунку на душу населення;

6) запровадження коригуючих коефіцієнтів фінансових нормативів бюджетної забезпеченості видатків місцевих бюджетів на культуру і мистецтво, розрахованих виходячи з кількості об'єктів культурної спадщини, предметів основного фонду музеїв, охорона яких здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету;

7) реалізація комплексу освітніх, культурно-мистецьких програм і проєктів для дітей та молоді;

8) підтримка та розвиток культури на селі;

9) формування цілісного інформаційно-культурного простору України, зокрема шляхом інвентаризації культурних ресурсів, складання мапи

культурних ресурсів, створення відповідних аналітичних баз даних, видання інформаційних буклетів, а також створення телеканалу "Культура";

10) участь України у міжнародних культурних проєктах, здійснення комплексу інформаційно-культурних заходів для ознайомлення світової громадськості з культурними цінностями України.

4. Принципи державної політики в галузі культури

Реалізація Концепції має створити передумови для формування системи принципів державної політики в галузі культури, що відповідають світовим і європейським засадам сучасної культурної політики.

Державна політика в галузі культури ґрунтується на таких принципах:

1) *принцип прозорості та публічності*: державна політика в галузі культури проводиться публічно, відповідні рішення та проєкти рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування оприлюднюються через засоби масової інформації; громадяни України, іноземці, особи без громадянства мають право на повну, своєчасну та об'єктивну інформацію про рішення та проєкти рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері культури та мистецтв;

2) *принцип демократичності*: участь у розробці, здійсненні та контролі за реалізацією державної політики в галузі культури беруть усі суб'єкти діяльності у сфері культури; незалежні групи спеціалістів з ініціативи об'єднань громадян, органів державної влади та органів місцевого самоврядування за рахунок їх власних коштів або на громадських засадах можуть здійснювати громадські експертизи рішень і проєктів рішень у сфері культури та мистецтв. Висновки зазначених експертиз можуть враховуватися органами державної влади та органами місцевого самоврядування при здійсненні державної політики в галузі культури;

3) *принцип деідеологізованості та толерантності*: державна політика в галузі культури формується на плюралістичних ідеологічних засадах, відображаючи загальносуспільні цінності, закріплені Конституцією України; неприпустимою є дискримінація за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; забезпечуються умови вільного розвитку культурних традицій та цінностей усіх національних меншин на території України;

4) *принцип системності та ефективності*: державна політика в галузі культури є невід'ємною складовою загальної державної політики, що спрямовується на забезпечення сталого розвитку України; державна політика в галузі культури ґрунтується на глибокому факторному аналізі проблем галузі та ресурсному методі планування комплексу таких інструментів, механізмів, програм і заходів, які здатні своєчасно та ефективно вирішити ту чи іншу проблему у сфері культури і мистецтв; державна політика в галузі культури спрямовується на створення такої моделі культурного розвитку, яка здатна забезпечити самовідтворення та послідовний розвиток культури в Україні;

5) *принцип інноваційності*: суб'єкти реалізації державної політики в галузі культури сприяють розробці, впровадженню та реалізації нових форм

і методів діяльності у сфері культури та мистецтв; культурний розвиток є можливим за умови формування цілісного споживчого ринку культурно-мистецьких послуг, що передбачає створення інституту посередництва між виробниками та споживачами культурно-мистецького продукту.

5. Стратегічні напрями та механізми реалізації державної політики у галузі культури на 2005—2007 роки

Досягнення визначених у Концепції цілей та то-дань державної політики в галузі культури має здійснюватися на таких напрямках:

1) управління — впровадження програмно-цільового методу управління, принципів прозорості, публічності, системності, ефективності та інноваційності державної політики в галузі культури;

2) законодавство — структурно-правова реорганізація засад і умов діяльності у сфері культури та мистецтв, створення належної нормативно-правової бази для розвитку культури в Україні;

3) фінансування — створення ефективної моделі фінансового та матеріально-технічного забезпечення культурного розвитку;

4) інформація — формування цілісного інформаційно-культурного простору України, позиціонування української культури у світі.

Реформування існуючої системи управління в галузі культури передбачає переорієнтацію органів державної влади та органів місцевого самоврядування з виконання повних функцій на досягнення поставлених цілей.

Цілі державної політики в галузі культури визначаються у довгостроковій програмі культурного розвитку України, а також у середньострокових регіональних програмах культурного розвитку.

Прогнозування та програмування державної політики щодо розвитку культури в Україні, ухвалення відповідних рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також контроль за їх виконанням здійснюються із залученням усіх суб'єктів діяльності у сфері культури та із застосуванням громадських експертиз таких проектів програм і рішень.

Здійснення державної політики в галузі культури ґрунтується на визначенні культурного розвитку України та її окремих регіонів одним з пріоритетних напрямів діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, невід'ємною складовою сталого розвитку України. Тому досягнення цілей державної політики в галузі культури потребує міжвідомчої координації.

Управління у сфері культури та мистецтв спирається на наукові підходи. Це передбачає застосування глибокого факторного аналізу проблем галузі культури та ресурсного методу планування комплексу таких інструментів, механізмів, програм і заходів, які здатні своєчасно та ефективно їх вирішувати.

Удосконалення законодавства України у сфері культури та мистецтв передбачає нормативно-правове забезпечення:

1) набуття та реалізації статусу неприбутковості закладами, підприємствами, організаціями та установами культури, зокрема шляхом прийняття

закону про неприбуткові організації та внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств";

2) надання благодійної допомоги, меценатських та спонсорських коштів, зокрема шляхом внесення змін до Закону України "Про благодійництво та благодійні організації", прийняття закону про меценатство та спонсорство;

3) механізму бюджетних дотацій на здійснення того чи іншого культурно-мистецького проекту закладами, підприємствами, організаціями та установами культури, що залучили благодійну допомогу, спонсорські чи меценатські кошти на реалізацію такого проекту;

4) залучення інвестиційних коштів на реалізацію програм культурного розвитку України та її окремих регіонів;

5) впровадження державних соціальних стандартів надання послуг населенню у сфері культури, що гарантуються державою, а також їх фінансового забезпечення і розрахунку на душу населення;

6) використання коригуючих коефіцієнтів фінансових нормативів бюджетної забезпеченості видатків місцевих бюджетів на культуру і мистецтво, розрахованих виходячи з кількості об'єктів культурної спадщини, предметів основного фонду музеїв, охорона яких здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету;

7) створення інституту посередництва між виробниками та споживачами культурно-мистецького продукту.

Удосконалення нормативно-правового забезпечення сфери культури і мистецтв відбувається з урахуванням світової практики її законодавчого регулювання.

Створення ефективної моделі фінансового та матеріально-технічного забезпечення культурного розвитку передбачає:

1) поступове збільшення частки видатків державного та місцевих бюджетів на програми у сфері культури то мистецтв;

2) перехід на програмно-цільовий метод формування та здійснення видатків бюджету у сфері культури і мистецтв;

3) державну підтримку у залученні благодійної допомоги, меценатських та спонсорських коштів шляхом податкового, митного та інших видів регулювання, за допомогою створення системи державного визнання, відзначення і нагородження благодійників, меценатів та спонсорів;

4) стимулювання закладів, підприємств, організацій та установ культури до залучення благодійної допомоги, спонсорських та меценатських коштів шляхом запровадження системи бюджетних дотацій на здійснення того чи іншого культурно-мистецького проекту такими закладами, підприємствами, організаціями та установами культури, що залучили благодійну допомогу, спонсорські чи меценатські кошти на його здійснення;

5) розробку механізму залучення інвестиційних коштів на реалізацію програм культурного розвитку України та її окремих регіонів, зокрема залучення інвестицій у заходи з охорони культурної спадщини України з метою отримання частини прибутку (доходу) від подальшого використання культурної спадщини як туристичного ресурсу.

Фінансування галузі культури базується на розмірові фінансового забезпечення державних соціальних стандартів надання послуг населенню у сфері культури, що гарантуються державою, в розрахунку на душу населення. Це становить базу видатків державного та місцевих бюджетів на галузь культури.

Бюджети розвитку галузі культури за видатками складаються з:

1) коштів на реалізацію інноваційних бюджетних програм, виконавці яких визначаються виключно на конкурсній основі;

2) розміру бюджетних дотацій на здійснення того чи іншого культурно-мистецького проекту закладами, підприємствами, організаціями чи установами культури, що залучили благодійну допомогу, спонсорські чи меценатські кошти на його здійснення;

3) коштів місцевих бюджетів, визначених на основі коригуючих коефіцієнтів фінансових нормативів бюджетної забезпеченості видатків місцевих бюджетів на культуру і мистецтво, розрахованих виходячи з кількості об'єктів культурної спадщини, предметів основного фонду музеїв, охорона яких здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету.

Державна політика щодо формування цілісного україномовного інформаційно-культурного простору, позиціонування української культури у світі включає такі заходи:

1) реалізація освітньо-культурологічних та пізнавально-туристичних програм для дітей і молоді;

2) створення телеканалу "Культура" та мережі інформаційно-культурних центрів, у тому числі за кордоном;

3) реалізація цільових державних програм з підготовки, виготовлення та розповсюдження друкованої, електронної, аудіовізуальної інформації про культурні, цінності України українською та іноземними мовами;

4) участь України у міжнародних культурних проектах, активізація культурно-інформаційного обміну з країнами Європи та світу.

6. Очікувані результати

Реалізація Концепції має на меті отримання таких результатів:

- підвищення ролі культури в контексті сталого розвитку України та її окремих регіонів;

- зміна методів управління у галузі культури, зокрема переорієнтація органів державної влади та органів місцевого самоврядування з виконання певних функцій на досягнення поставлених цілей, залучення громадськості до процесів управління та контролю у галузі культури;

- розробка ефективної моделі фінансового та матеріально-технічного забезпечення культурного розвитку із залученням коштів державного та місцевих бюджетів, благодійної допомоги, спонсорських та меценатських коштів;

- поступове формування споживчого ринку культурно-мистецьких послуг;

- створення цілісного інформаційно-культурного простору України;

- активізація участі України в міжнародних культурних проектах, культурно-інформаційного обміну з країнами Європи та світу.

Закон України
"Про Концепцію державної етнонаціональної політики
України" (проект)

Документ № 7615 від 6. 06. 2005 року

1. Загальні положення

Удосконалення етнополітики держави є важливою і вагомою умовою формування та функціонування в Україні соціальної правової держави відповідно до сучасних світових і європейських стандартів у галузі прав людини, консолідації Українського народу задля створення сучасного суспільства, яке базується на засадах гуманізму, демократії та забезпечення всебічного розвитку кожної окремої особи та етнічних спільнот.

Концепція державної етнополітики (далі — Концепція) є правовим актом, яким визначається зміст і спрямованість державної етнополітики, що має бути покладений в основу удосконалення чинного та формування нового законодавства, удосконалення міжетнічних відносин.

Основними завданнями Концепції є аналіз актуальних проблем в етнополітичній сфері, визначення основних принципів і завдань, правових, організаційних, фінансових та інших засад їх розв'язання на основі положень Конституції України.

2. Зміст понять, які використовуються у Концепції

Для уніфікованого розуміння змісту Концепції наводяться поняття, які використовуються у цій Концепції та мають бути використані у процесі оновлення законодавства України.

"Державна етнополітика України" — органічна складова внутрішньої та зовнішньої політики держави, являє собою сукупність послідовних рішень і дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування, спрямованих на задоволення соціальних, політичних і культурних потреб етнічних спільнот та окремих громадян, що належать до них, на утвердження у суспільстві атмосфери міжетнічної толерантності, на зміцнення загальнонаціональної єдності.

"Об'єкти державної етнополітики" — етнічні спільноти, на яких спрямована етнополітика держави, а також окремі громадяни, які до них належать. Водночас, етнічні спільноти є суб'єктами у стосунках з державою, коли виступають ініціативною стороною у питанні забезпечення своїх прав і потреб.

"Етнічна спільнота" — стала сукупність людей, об'єднаних спільними ідентифікуючими ознаками — походженням, мовою, культурою, релігією, здатна до демографічного самовідтворення. Етнічними спільнотами, що є об'єктами державної етнополітики України, визначаються національна більшість, корінні народи, національні меншини, етнічні групи, репатрійовані етнічні спільноти (репатріанти), українська діаспора.

"Національна більшість" — сукупність громадян України, які відносять себе до українського етносу (титової української етнонації), що є чи-

сельно домінуючим, провідним суб'єктом державотворення. Національна більшість включає в себе традиційний етнічний масив українців, окреслений етнічними кордонами, та його субетнічні (етнографічні) групи, які відрізняються деякими рисами культурної і діалектної самобутності. Субетнічними (етнографічними) групами національної більшості є русини, гуцули, бойки, лемки, поліщуки та ін.

"Недомінуюча національна більшість" — частина національної більшості, яка проживає у місцях компактного проживання національної меншини і становить меншість населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

"Національна меншина" — стала група громадян України не українського етнічного походження, яка традиційно проживає на території України у її сучасних державних кордонах, є чисельно меншою за етнічних українців, має спільні етнічні, культурні, релігійні або мовні характеристики, що відрізняють її від решти населення, і виявляє бажання зберігати й розвивати свою етнокультурну ідентичність.

"Корінний народ" — автохтонна етнічна спільнота, етногенез якої відбувся на території або в межах сучасних кордонів України, і не має власного державного утворення за межами Української держави. Корінними народами в Україні є українці, караїми, кримчаки, кримські татари.

"Етнічна група" — етнічна спільнота, що недавно сформувалась на території України переважно з біженців або вимушених переселенців, які не є громадянами України, не мають традицій національного життя на її території, об'єднані ознаками спільної етнічної ідентичності, яку вони прагнуть зберегти.

"Репатріанти" — особи, які належать до тих автохтонних етнічних спільнот, що в минулому були депортовані з території України і виявили бажання повернутися на свою історичну батьківщину. До репатріантів відноситься частина українців, що зазнала масової депортації, кримські татари, німці, а також болгари, вірмени, греки Криму.

"Реємігранти" — особи, які в минулому постійно проживали в Україні і тепер повертаються до неї.

"Українська діаспора" — чисельні етнічні групи закордонних українців, які прагнуть збереження своєї української ідентичності, проявляють групову солідарність у цьому прагненні.

"Національно-культурна автономія" — сукупність громадських інститутів, створених громадянами України, які відносять себе до певної національної меншини, для самостійного вирішення питань, пов'язаних зі збереженням своєї етнокультурної ідентичності.

"Заходи посиленої підтримки" — тимчасові заходи, що вживаються державою для забезпечення реальної рівності прав і свобод об'єктів державної етнополітики, які перебувають у найгіршому соціальному, правовому або культурному становищі, через встановлення пільг, створення інших спеціальних сприятливих механізмів реалізації прав, свобод і потреб етнічних спільнот.

3. Стан етносоціального та етнополітичного розвитку

України

На території України згідно з даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. проживає 48,2 млн. чол., які, відповідно до Конституції України, являють собою Український народ. Він складається з представників понад 130 національностей, у т.ч. з ряду етнічних спільнот. Частина етнічних спільнот є автохтонними, тобто їхній етногенез відбувався повністю у межах території сучасної України. Етногенез інших етнічних спільнот відбувався на їх історичних землях, які в силу історичних обставин опинилися у межах Української держави. Вказана обставина суттєво впливає на психологію таких спільнот, у якій акцентується їхня особлива етнічна і політична історія.

Найбільшою етнічною спільнотою є етнічні українці (37,5 млн. чол.). Вони являють собою титульний етнос, (народ, що дав назву державі, або українську етнічну націю), який є провідним суб'єктом державотворення. Питома вага інших корінних народів становить 0,5%, населення України, а в Криму, де мешкає переважна більшість їх представників, — 12,3%.

Інші етнічні спільноти відносяться до категорії національних меншин. Особливе місце в силу своєї чисельності і в силу своєї особливої ролі в українській історії посідають серед національних меншин етнічні росіяни — 17,3% усього населення, або 77,9% усіх етнічних неукраїнців.

Крім того, в Україні протягом останніх п'ятнадцяти років утворилися етнічні групи, які складаються з іммігрантів (від 2-х до 3-х% населення).

Поліетнічність України супроводжується двомовністю її населення, причому мовні уподобання громадян України не співпадають з їх етнічною самоідентифікацією. Згідно з даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року українська мова є рідною для 67,5% жителів країни, в т.ч. для 85% етнічних українців, 4% росіян і 11% представників інших національних меншин. Для 29,6% жителів, в т.ч. 15% українців, 96% росіян і 31% представників інших національних меншин, рідною є російська мова. Серед етнічних неукраїнців (крім росіян) лише 57% вважають рідною мову свого народу. Причому майже всі громадяни України вільно володіють російською і розуміють українську мову.

Сучасні етносоціальні процеси в Україні відбуваються за наявності умов для трансформації української нації з моноетнічної у поліетнічну категорію. В Україні тим самим зародилася тенденція для формування поліетнічної (найчастіше її називають політичною) нації, приналежність до якої визначається винятково українським громадянством.

Законодавство Української РСР кінця 80-х років і незалежної України дає широку можливість для забезпечення основних прав і потреб більшості етнічних спільнот у політичній, соціальній і мовно-культурній сферах. В Основному Законі держава встановила гарантії мирного співіснування та розвитку громадян України усіх національностей шляхом сприяння консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій, культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності усіх корінних народів і національних меншин.

До законодавчих актів, що забезпечують реалізацію державної етнополітики, належать Закон Української РСР "Про мови в Українській РСР", "Декларація про державний суверенітет України", "Декларація прав

національностей України", Закон України "Про національні меншини в Україні", "Про громадянство України", "Про освіту", "Про свободу совісті та релігійні організації", "Про біженців", "Про правовий статус іноземців", "Рамкова конвенція про захист національних меншин", "Європейська хартія регіональних мов або мов меншин", інші нормативно-правові акти та міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Законодавство України у питаннях збереження ідентичності та культурної самобутності національних меншин загалом відповідає кращим світовим і європейським стандартам. Чинна правова база дозволяє широко забезпечувати, як фундаментальні, права етнічних спільнот:

- право співвіднесення (ідентифікацію) себе з тією чи іншою етнічною спільнотою та вільне (безперешкодне) виявлення своєї ідентичності,
- право на самобутність (існування) і захист від загроз;
- право на повагу, розвиток і виявлення своїх особливостей;
- право на батьківщину як невід'ємну складову своєї етнічної самобутності та розвитку;
- право на захист від геноциду і вигнання;
- право на недискримінацію, рівність перед законом та рівність можливостей, що включає право безперешкодно здійснювати свої права людини та основні свободи без будь-якої дискримінації в умовах цілковитої рівності перед законом;
- право на рівні можливості через заходи посиленої підтримки з боку держави.

Спеціальні (компенсаційні) права етноспільнот включають:

- право на користування мовою;
- право на освіту;
- на об'єднання у власні організації;
- право на безперешкодні контакти з історичними батьківщинами, з представниками своєї спільноти в інших країнах;
- право на правдиву інформацію;
- право на пропорційний доступ до державної та муніципальної служб, на самоврядування у питаннях збереження і розвитку своєї мови і культури шляхом здійснення законодавчо врегульованого права на національно-культурну автономію;
- право вільно сповідувати свою релігію або переконання та створювати релігійні організації;
- право зберігати та розвивати національну культуру і традиції та звичаї, що включає обрання і написання імені та прізвища відповідно до національних традицій (звичаю), використання національної символіки, відновлення національної топоніміки, охорону історичних пам'яток етнічних спільнот.

Разом з тим, поряд з нормами законодавства щодо розвитку українського етносу, захисту національних меншин, залишаються нереалізованими Конституційні положення щодо корінних народів.

Позитивною є тенденція зростання громадської активності етнічних спільнот, у т. ч. меншин, яка проявляється у збільшенні кількості їхніх

громадських організацій, що за приблизними оцінками становить понад 700. Ряд меншин утворили загальноукраїнські об'єднання своїх організацій. Зараз їх нараховується 30. Утворилися також об'єднання громадських організацій різних етнічних спільнот, таких як Асоціація національно-культурних об'єднань, Конгрес національних громад та інших.

Нинішню ситуацію в етнонаціональній сфері характеризують наступні проблеми:

- стихійність становлення української поліетнічної (політичної) нації, що поглиблює етнорегіональні відмінності, заважає становленню спільної загальнонаціональної свідомості, утвердженню української національної ідеї;
- відсутність ефективної, з урахуванням регіональних особливостей, політики підтримки української мови та культури, яка була б із розумінням сприйнята більшістю російськомовного населення. Результатом є подальша мовна деукраїнізація населення;
- збереження високих темпів асиміляції переважної більшості національних спільнот, як правило (за винятком польської меншини) російськомовного напрямку;
- відсутність постійного системного моніторингу політичного, соціально-економічного та культурного стану, у якому перебувають етнічні спільноти, що заважає виявленню реального рівня задоволення їхніх інтересів і потреб та налагодженню між ними діалогу для обговорення протиріч, що виникають на ґрунті розбіжностей інтересів;
- висока присутність еміграційних настроїв у середовищі етнічних неукраїнців, що має наслідком пасивність значної їх частини щодо участі у створенні в Україні громадянського суспільства;
- незавершеність процесу облаштування депортованих у минулому за етнічною ознакою народів, насамперед, кримських татар. Нині у складі населення Автономної Республіки Крим кримські татари становлять 12,1%. У порівнянні з 1989 роком їхня кількість на півострові зросла у 6,4 рази. Сьогодні складнощі процесів репатріації та інтеграції кримських татар обумовлені негативними стереотипами щодо них, впровадженими радянською владою, труднощами реформування сфери економічних відносин, пов'язаних, зокрема, із земельною приватизацією, що призводить до ускладнень у взаєминах репатріантів з рештою населення Автономії і владою. Окрім іміджевих, політичних та економічних проблем, які супроводжують процес інтеграції кримських татар в українське суспільство, окреслився й комплекс питань у культурно-освітній сфері, потреби відродження понівеченої за роки вигнання кримськотатарської культури (автохтонної топоніміки, повернення культурних цінностей), мови;
- неувага та неефективна політика щодо зникаючих народів. Насамперед, це стосується кримчаків, кількість яких (близько 400 чол.) перейшла позначку, за якою процес демографічного самовідтворення стає неможливим. Обов'язком суспільства залишається збереження пам'яті про їхню культурну спадщину. Подібна небезпека стає дедалі більш реальною для

караїмів, чисельність яких з кожним переписом скорочується. Зараз вона становить менше 1200 чол.;

- наявність соціально неадаптованих меншин. У першу чергу, це роми, рисами життя яких є хронічне безробіття, висока дитяча смертність, високим рівень захворювань, антисанітарні умови проживання. Аналогічні проблеми притаманні й новим іммігрантським групам;

- посилення процесів міграції до України представників тих громад, які не проживали традиційно на її території, та нелегальної міграції. Більшість нелегалів прагне потрапити до країн Західної Європи, а відтак, розглядає Україну як транзитну територію. Це призводить до утворення в Україні новітніх етнічних груп;

- недостатня залученість національних меншин (крім росіян) і корінних народів у процес прийняття життєво важливих для них рішень;

- низька політична активність держави по відношенню до закордонних українців, української діаспори та трудових мігрантів з числа громадян України;

- незадовільний рівень державного етнополітичного менеджменту, фахової підготовки службовців органів місцевої влади і місцевого самоврядування, відповідальних за здійснення державної етнополітики;

- неефективність і непрозорість використання бюджетних коштів, що виділяються на реалізацію заходів державної етнополітики;

- відсутність ефективної координації реалізації державної етнополітики у системі органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Розв'язання наведених особливостей актуалізує потребу у правовому документі, який визначав би політику Української держави у етнонаціональній сфері. Реалізація Концепції має кардинально поліпшити етнополітичні відносини в Україні, закласти підвалини для вирішення наявних проблем, уникнення міжнаціональних конфліктів і створення в Україні сучасного європейського суспільства.

4. Принципи державної етнополітики

Враховуючи наявний в Україні позитивний досвід вирішення етнополітичних питань та необхідність розвитку цієї сфери відносин з урахуванням наведених особливостей, майбутня діяльність держави має базуватись на наступних принципах:

1. Визнання поліетнічності і полікультурності українського суспільства його суспільною цінністю, яка потребує захисту і збереження, недопущення примусової асиміляції та акультурації етнічних спільнот.

2. Збереження територіальної цілісності України при формуванні та реалізації державної етнополітики, неухильного дотримання загальнодержавних норм людської етики, гуманізму, демократичності, поваги до національних мов, культур, до почуття гідності етнічних спільнот та громадян, що до них належать.

3. Поєднання державного забезпечення потреб етнічних спільнот зі створенням умов для їх вільного, самостійного, ініціативного, органічного розвитку.

4. Вільної етнічної самоідентифікації особи.

5. Пріоритетності загальнонаціональних інтересів у питаннях внутрішньої і зовнішньої політики у поєднанні з повагою до інтересів етнічних спільнот України.

6. Дотримання загальновизнаних світових стандартів у процесі формування та реалізації державної етнополітики.

7. Нероздільності громадянських прав особи та її спеціальних (компенсаційних) прав, які вона може реалізовувати окремо або в групі.

8. Визнання за етнічними спільнотами колективних прав, які дозволяють їм виступати колективними об'єктами державної етнополітики і суб'єктами відносин з державою.

9. Паритетності між індивідуальними і колективними правами, а також між правами різних етнічних спільнот при одночасному визнанні державоутворюючої ролі титульного українського етносу.

10. Рівності перед законом усіх громадян незалежно від їх етнічної, культурної, мовної, конфесійної ідентичності, расових ознак.

11. Визнання заходів посиленої підтримки засобом втілення реальної рівності етнічних спільнот. Застосування у необхідних випадках заходів посиленої підтримки щодо тих або інших етнічних спільнот не визнається дискримінацією решти етнічних спільнот.

12. Пріоритетності самостійного фінансування етнічними і етноконфесійними спільнотами своїх мовних і культурних потреб у поєднанні з державною підтримкою їх мовно-культурного розвитку.

13. Визнання етнополітичних конфліктів суспільною небезпекою.

14. Принцип пріоритетності запобігання і профілактики міжетнічних та міжконфесійних конфліктів у поєднанні з рішучими заходами щодо негайного припинення таких конфліктів у стадії зародження.

15. Принцип конкретності постановки задач та програмності їх розв'язання при здійсненні державної етнополітики.

16. Врахування особливостей правового статусу об'єктів державної етнополітики при визначенні заходів щодо них.

5. Мета і завдання державної етнополітики в Україні

Головною метою удосконалення наявної в Україні системи етнополітичних відносин є повна реалізація гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян, які належать до етнічних спільнот з урахуванням кращого національного та зарубіжного досвіду, вироблення нових підходів до співіснування і взаємодії етнічних спільнот між собою та до відносин етнічних спільнот та етнічних груп з державою, підвищення ефективності державного та громадського регулювання етнополітичної сфери. Державна етнополітика передбачає оптимальне врахування інтересів усіх етнічних спільнот та етнічних груп.

Досягнення поставленої мети буде здійснено через вирішення наступних завдань:

1. Збереження поліетнічності українського суспільства, культурної, мовної та релігійної самобутності громадян та етнічних спільнот України.

2. Об'єднання поліетнічного українського суспільства на основі загальнонаціональних інтересів.

3. Забезпечення безконфліктного стану етнополітичних відносин.

4. Гармонійне поєднання індивідуальних та групових національних інтересів і потреб з інтересами та потребами усього українського суспільства.

5. Оптиміальне забезпечення соціальних, політичних і культурних потреб усіх об'єктів державної етнополітики в Україні.

6. Забезпечення рівноправності та тісної взаємодії усіх етнічних спільнот України та громадян, які до них належать, створення атмосфери толерантності, довіри й поваги у взаєминах між ними. Усунення із життя українського суспільства ксенофобії та расизму.

7. Всебічний розвиток і впровадження української мови в усі сфери суспільного життя на всій території України.

8. Вільний розвиток мов національних меншин та корінних народів України і їхнє функціонування відповідно до чинного законодавства.

9. Задоволення національно-культурних і мовних потреб закордонних українців, сприяння збереженню ними своєї етнічної ідентичності, залучення їх до участі у зміцненні української державності.

10. Соціальна, політична, культурна та мовна інтеграція в українське суспільство репатріантів та представників етнічних груп.

11. Визначення та реалізація конкретних заходів для збереження і підтримання етнокультурних потреб народів, що зникають.

12. Врегулювання правового статусу корінних народів.

13. Створення умов для повернення на територію держави осіб, що беруть участь у нелегальній українській трудовій еміграції.

6. Основні напрями державної етнополітики.

У сфері збереження загальнонаціональної єдності:

1. Формування, впровадження і зміцнення загальнонаціональної свідомості українського суспільства.

2. Виховання поваги всього українського суспільства до культури, релігії, традицій і звичаїв усіх етнічних спільнот, що проживають в Україні.

3. Створення сприятливих умов для забезпечення внеску усіх етнічних спільнот, громадян, що до них належать, у розвиток українського суспільства.

4. Створення умов для всебічного розвитку національної більшості, формування її повноцінної самосвідомості як державотворчої української поліетнічної нації.

5. Забезпечення невідоміючій національній більшості прав і можливостей по їх реалізації в обсязі не меншому, ніж його надано національним меншинам на загальнодержавному рівні.

6. Сприяння підтриманню постійного діалогу між етнічними спільнотами України для забезпечення атмосфери взаєморозуміння і для заохочення співпраці між ними.

У політико-правовій сфері:

1. Забезпечення рівності етнічних спільнот та громадян, що до них належать, у праві на соціальний і культурний розвиток та всебічне сприяння у реалізації цього права.

2. Надання рівного доступу громадян до соціальних і культурних благ незалежно від їх етнічної і конфесійної приналежності.

3. Проведення постійного системного моніторингу соціального, економічного, культурного, політичного стану етнічних спільнот та своєчасне усунення виявлених диспропорцій.

4. Проведення заходів посиленої підтримки тих етнічних спільнот, чия ситуація потребує такої підтримки.

5. Активна державна підтримка органів, організацій та заходів, які забезпечують постійний діалог між етнічними спільнотами.

6. Захист громадян від дискримінації за етнічною, мовною, расовою, конфесійною ознаками, від проявів ксенофобії, расової та релігійної нетерпимості, зокрема, шляхом удосконалення відповідної законодавчої бази, та її неухильного застосування.

7. Здійснення державного та громадського контролю за реалізацією політичних, економічних, соціальних, культурних та інших прав і свобод усіх громадян незалежно від їх етнічної приналежності.

8. Забезпечення рівної участі громадян у формуванні та діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування незалежно від їх етнічної і конфесійної приналежності.

9. Заохочення представників національних меншин до участі у прийнятті органами державної влади і місцевого самоврядування рішень, що стосуються питань їх економічного, соціального і культурного розвитку.

У гуманітарній (мовно-культурно-освітній) сфері:

1. Забезпечення всебічного розвитку та функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя, створення сприятливих умов для опанування нею всім населенням, підвищення її суспільного престижу, подолання негативних соціально-психологічних стереотипів і деформацій у мовній сфері.

2. Створення умов для вивчення громадянами України, які належать до національних меншин та корінних народів, їхніх рідних мов, історії, культури, а також для навчання рідною мовою національних меншин.

3. Створення правових та організаційних умов для реалізації права національних меншин на національно-культурну автономію.

4. Забезпечення права громадян на створення та одержання інформації рідною мовою.

5. Збереження історичної спадщини, виховання поваги до культури, історії, мови, національних звичаїв, традицій та обрядів різних етнічних спільнот, а також до надбань світової цивілізації.

6. Повернення етнічним спільнотам об'єктів культурної спадщини та культових споруд. Створення умов для вільного розпорядження результатами використання об'єктів культурної спадщини етнічних спільнот.

У сфері зовнішніх відносин:

1. Сприяння закордонним українцям у збереженні та розвитку етнічної культури, мови, традицій та звичаїв із дотриманням національного законодавства країн їх постійного проживання.

2. Заохочення закордонних українців до здійснення функції зв'язуючої ланки між країнами їх проживання та Україною.

3. Заохочення національних меншин України до здійснення функції зв'язуючої ланки між Україною та їхніми історичними батьківщинами.

У сфері міграції:

1. Надання правової, фінансової та матеріальної підтримки репатріантам та реемігрантам.

2. Здійснення довгострокового квотування і вибіркового заохочення імміграції в Україну.

3. Забезпечення умов для органічної інтеграції представників етнічних груп в українське суспільство з урахуванням потреб народного господарства та їхніх етнокультурних традицій.

7. Механізми реалізації державної етнополітики

Вирішення поставлених Концепцією завдань на основі викладених у ній принципів потребує поєднання заходів із правового, організаційного, фінансово-економічного та іншого забезпечення реалізації державної етнополітики.

Вирішення актуальних проблем у сфері етнополітики та удосконалення цієї політики має бути здійснено через:

Нормативно-правове забезпечення:

1. Прийняття нової редакції законів України про національні меншини, про мови в Україні.

2. Законодавче визначення засад державної міграційної політики.

3. Прийняття закону України про відновлення прав народів, депортованих за етнічною ознакою, та громадян України, що належать до них.

4. Прийняття законів України про корінні народи в Україні та про статус кримськотатарського народу.

5. Затвердження на основі комплексного дослідження державних цільових програм збереження, підтримки та розвитку етнічних спільнот, які потребують заходів посиленої підтримки.

6. Проведення аналізу чинного законодавства України з метою виявлення і вилучення з нього дискримінаційних за етнічною ознакою норм.

7. Активна участь у нормотворчій діяльності ООН та інших міжнародних організацій по вдосконаленню правових засад державної етнополітики.

8. Затвердження та реалізація державних цільових програм, спрямованих на прогнозування і регулювання міжнаціональних та етносоціальних процесів в Україні.

9. Затвердження та реалізація нормативно-правових актів для конкретних напрямів державної етнополітики в Україні.

Наукове забезпечення:

1. Проведення комплексного наукового вивчення ситуації у ключових сферах етнополітичного розвитку суспільства:

- етносоціальна стратифікація;
- етнодемографічні тенденції;
- модель співіснування етноконфесійних, етнокультурних та ціннісних систем;
- психологія міжетнічних взаємин.

2. Вивчення і визначення форм збереження мовно-культурної спадщини народів, що перебувають у демографічно-кризовому становищі (караїмів та кримчаків).

3. Поглиблення теоретичних засад права у сфері захисту національних меншин і корінних народів.

4. Наукове обґрунтування застосування заходів посиленої підтримки щодо етнічних спільнот, які її потребують:

- проведення досліджень з історії національних меншин України та етнічної історії на українській території.
- забезпечення перегляду змісту підручників історії, літератури, змісту навчальних програм з метою об'єктивного висвітлення історії розвитку різних етнічних спільнот та релігій на території сучасної України.

Організаційні заходи:

1. Запровадження навчання державних службовців та службовців органів місцевого самоврядування правовим засадам, механізмам та методам державної етнополітики і етнокультурного менеджменту.

2. Збереження самостійного статусу центрального органу виконавчої влади у сфері державної етнополітики.

3. Налагодження на центральному та місцевому рівнях ефективної міжвідомчої координації реалізації державної етнополітики.

4. Подальше забезпечення та сприяння участі громадських організацій у формуванні та реалізації державної етнополітики.

5. Міжнародне співробітництво з іноземними державами, міжнародними організаціями, у т.ч. залучення механізмів Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Організації з безпеки і співробітництва у Європі та іншими інституціями міжнародного співтовариства.

Фінансове забезпечення:

1. Забезпечення бюджетних асигнувань на реалізацію державної етнополітики відповідно до реальних потреб етнічних спільнот з урахуванням можливостей національної економіки.

2. Поетапна передача до компетенції одного розпорядника бюджетних коштів усіх напрямків фінансування заходів реалізації етнополітики.

3. Забезпечення ефективного, прозорого, контрольованого фінансування заходів реалізації етнополітики, в тому числі із включення тендерних механізмів.

4. Заохочення доброчинної діяльності, спрямованої на підтримку соціального, мовного і культурного розвитку корінних народів і національних меншин.

8. Прикінцеві положення

Концепція державної етнополітики є документом, обов'язковим для врахування при підготовці та затвердженні законів, підзаконних актів, урядових та регіональних програм з питань, дотичних до етнополітичної сфери суспільства.

Концепція може бути змінена з урахуванням динаміки демографічних та міграційних процесів, змін у суспільному розвитку та рівня реалізації прав і свобод етнічних спільнот.

*СХВАЛЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 22 квітня 2006 р. №229-р*

**Концепція Загальнодержавної програми
"Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини
на 2006-2016 роки"**

Загальна частина

Загальнодержавна програма "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на 2006-2016 роки" (далі — Національний план дій) розробляється на виконання Указу Президента України від 11 липня 2005 р., № 1086 (1086/2005) "Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей", який визначив реалізацію державної політики щодо захисту прав дітей одним з основних напрямів діяльності органів виконавчої влади. Передбачає розроблення такого плану дій і Підсумковий документ спеціальної сесії Генеральної асамблеї ООН "Світ сприятливий для дітей", що підписаний Кабінетом Міністрів України 10 травня 2002 року.

З метою реалізації державної політики щодо захисту прав дітей прийнято Закон України "Про охорону дитинства" (№2402-14), який визначив охорону дитинства загальнонаціональним пріоритетом, активізовано процес законотворення щодо захисту прав дітей, що сприяло розвитку системи надання професійної допомоги дітям та сім'ям з дітьми, багаторазово збільшено розміри допомоги при народженні дитини, допомоги на дітей-інвалідів, дітей, що перебувають під опікою та піклуванням, інших виплат, створено мережу служб та закладів для захисту і підтримки дітей, що знаходяться у складних життєвих обставинах. Починаючи з 1996 року готується щорічна державна доповідь про становище дітей в Україні, яка презентується громадськості та міжнародній спільноті.

Економічні, соціальні, екологічні та інші проблеми торкнулися у першу чергу найбільш соціально незахищеної категорії населення — дітей. Протягом останніх років зберігається тенденція до погіршення стану здоров'я дітей. За даними МОЗ, у 2004 році розповсюдженість захворювань у дітей віком до 14 років становила 1790,9 випадки проти 1745,9 випадки у 2003 році, віком 14-18 років — 1307,39 випадки проти 1277,21 у 2003 році.

Високий рівень захворюваності дітей зумовлений такими факторами, як поширення шкідливих звичок, зокрема: вживання алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин, а також ранній початок статевого життя. Залишаються високими показники дитячої інвалідності: на кінець 2004 року нараховувалося майже 136 тис. дітей-інвалідів, що становить 1,4 відсотка загальної кількості дітей. На обліку в закладах охорони здоров'я у 2004 році перебувало 3855 ВІЛ-позитивних дітей віком до 14 і

172 дитини від 15 до 17 років, а хворих на СНІД — відповідно 148 і 3 дитини.

На реформуванні та модернізації освіти дітей негативно позначається недостатнє забезпечення навчальних закладів сучасними підручниками та навчальними посібниками, технічними засобами, комп'ютерною технікою, іншим обладнанням. Поширення практики надання платних послуг у сфері освіти зробило їх малодоступними для дітей, які виховуються у родинах з низьким рівнем матеріального забезпечення. Крім того, спостерігається таке негативне явище, як ліквідація дошкільних навчальних закладів. За минулий рік їх кількість зменшилася на 281 (у містах — 169, селах — 112).

Спостерігається постійне збільшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, — це понад 96 тис. осіб, з них майже 62 тис. перебуває у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що на 71 відсоток більше, ніж у 1995 році. При цьому 90 відсотків дітей втратили сім'ю через відмову батьків опікуватися долею дитини. Протягом останніх п'яти років зменшилася майже на 40 відсотків кількість усиновлених дітей з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (у 2000 році — 2043, у 2004 — 1492 особи). Діти, позбавлені батьківського піклування, потрапляють у сферу впливу кримінальних структур, займаються жебракуванням, бродяжництвом. Є факти сексуальної експлуатації, насильства, жорстокого поводження з дітьми та торгівлі ними. Відсутність у державі системи ювенальної юстиції, орієнтованої на профілактичні заходи, призводить до збільшення кількості дітей, що перебувають у конфлікті із законом. Основними причинами ситуації, що склалася, є:

- загальне зниження рівня життя населення, безробіття одного або обох батьків, виїзди їх до інших країн чи регіонів з метою працевлаштування;
- збільшення кількості неблагополучних сімей та розлучень, асоціальна поведінка батьків, ухиляння або відсторонення батьків від виконання своїх обов'язків з виховання дітей, жорстокість і насильство у сім'ях;
- недостатнє фінансування навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, культури, соціального захисту;
- відсутність соціальних стандартів діяльності служб, що працюють з дітьми;
- існування застарілої системи опіки та піклування над дітьми;
- низька активність територіальної громади у розв'язанні проблем дітей.

Мета і завдання

Метою Національного плану дій є визначення шляхів урегулювання питань ефективного забезпечення та захисту прав дітей з урахуванням Цілей розвитку тисячоліття та стратегії Підсумкового документа спеціальної сесії в інтересах дітей Генеральної асамблеї ООН "Світ, сприятливий для дітей".

Для досягнення зазначеної мети у Національному плані дій слід передбачити:

- пріоритети і принципи реалізації державної політики щодо поліпшення становища дітей, захисту їх прав відповідно до міжнародних зобов'язань;

- стратегію досягнення загальних цілей Національного плану дій;
- шляхи реформування і приведення системи забезпечення та захисту прав дітей у відповідність із сучасними умовами та реальними потребами дітей;

- організацію роботи з надання психологічних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних юридичних, інформаційних та інших послуг дітям незалежно від місця проживання;

- заходи щодо індивідуального фізичного, розумового, духовного розвитку кожної дитини;

- удосконалення законодавства у сфері захисту прав дітей;

- розширення використання інформаційного простору для висвітлення питань соціально-правового захисту дітей;

- заходи посилення відповідальності батьків або осіб, що їх замінюють, посадових осіб за виконання своїх обов'язків щодо догляду, виховання дітей та захисту їх прав;

- удосконалення системи контролю та моніторингу дотримання прав дітей.

Виконання завдань Національного плану дій здійснюватиметься у сфері охорони здоров'я, освіти, захисту прав дітей, їх культурного і духовного розвитку, забезпечення участі у житті суспільства, а також міжнародного співробітництва з питань захисту прав дітей.

Фінансове забезпечення виконання Національного плану дій

Витрати, пов'язані з виконанням Національного плану дій, здійснюються починаючи з 2006 року за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел.

Очікувані результати

Виконання Національного плану дій дасть можливість:

- створити систему захисту та збереження здоров'я дітей;
- створити умови для повноцінного життя у суспільстві дітей-інвалідів та дітей з вадами фізичного та розумового розвитку, здобуття ними освіти, професійної підготовки, забезпечення конкурентоспроможності на ринку праці, працевлаштування;

- активізувати процес формування у дітей здорового способу життя, забезпечити їх широке залучення до фізичної культури і спорту, поліпшити оздоровлення та відпочинок дітей;

- створити систему надання психологічних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, юридичних, інформаційних та інших послуг дітям незалежно від місця проживання;

- забезпечити зміцнення матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я, культури, навчальних закладів;

- реформувати систему закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

- розробити та впровадити механізм надання соціальної допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, за принципом "гроші ходять за дитиною";
- поширити форму сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як пріоритетну;
- активізувати процес усиновлення;
- здійснювати захист дітей-біженців, дітей трудових мігрантів та інших;
- впровадити систему ювенальної юстиції;
- здійснювати захист дітей від жорстокого поводження, експлуатації та насильства;
- активізувати діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадськості щодо підтримки сімей з дітьми;
- пропагувати кращі здобутки національної культури та духовної спадщини, національно-патріотичного виховання дітей, здійснювати виявлення та підтримку обдарованих дітей;
- забезпечити широку участь дітей у житті суспільства;
- підтримувати громадські організації, діяльність яких спрямована на соціальне становлення та розвиток дітей;
- активізувати діяльність територіальної громади стосовно захисту прав дітей;
- забезпечити організацію соціальної реклами та широке висвітлення у засобах масової інформації питань соціально-правового захисту дітей, виконання положень Конвенції ООН про права дитини (995-021), проблем дітей, які знаходяться у складних життєвих обставинах.

У Національному плані дій обов'язково передбачається проведення моніторингу, оцінки ефективності заходів, що здійснюватимуться. Виконавцями Національного плану дій разом із державними органами можуть бути громадські організації, міжнародні фонди.

[Концепція Загальнодержавної програми "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на 2006-2016 роки" / Електронна версія: <http://mms.gov.ua/legislation/1456>].

Використані джерела

1. Андрусяк Т.Г. Теорія держави і права: Підручник // Електронна версія: http://www.andrusiak.com.ua/teoria_derzhavy_i_prava.htm.
2. Всесвітнє десятиліття розвитку культур (документ 995-741, редакція від 06.08.1982): Рекомендація №27 Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури / Україна в міжнародно-правових відносинах. Книга 2, Правова охорона культурних цінностей. – К.: Юрінком Інтер, 1997// Електронна версія: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995-741&c=1#Current>
3. Декларація прав національностей України (від 1 листопада 1991 року №1771-XII) / Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua/book/Mytryaeva/015.htm>.
4. Декларація принципів толерантності (документ 995-503, ред. від 16.11.1995 / Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО /Електронна версія: <http://taken.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995-503&c=1#Current>
5. Декларація про культурну різноманітність: прийнята Комітетом міністрів Ради Європи на 733-му засіданні заступників міністрів 7 грудня 2000 року // <http://www.coe.kiev.ua/bul/bul8/text11.htm>.
6. Державна національна програма "Освіта" („Україна XXI століття / Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад.: О. О. Любар; За ред. В. Г. Кремени. — К.: Знання, 2005. — 767 с. — С. 600-623.
7. Додаток до Рекомендації № 1 (2000) "Керівні принципи щодо розвитку транскордонного співробітництва в галузі культури між територіальними громадами або владами": прийнято Комітетом міністрів Ради Європи на 693-му засіданні заступників міністрів 12 січня 2000 року / <http://www.coe.kiev.ua/bul/bul8/text12.htm>.
8. Етнічний довідник: Поняття та терміни / Під заг. ред. В.Свтуха // <http://www.socd.univ.kiev.ua/PUBLICAT/SOC/YEVTUKH/index.htm>
9. Європейська декларація щодо завдань у галузі культури / Рада Європи. 4 Конференція європейських міністрів, відповідальних за питання культури (Берлін, 1984) // <http://www.coe.kiev.ua/bul/bul8/text2.htm>.
10. Європейська культурна конвенція (Париж, 19 грудня 1954 року). European Treaty Series/18 <http://www.coe.kiev.ua/docs/cets/cets018.htm>.
11. Європейська Хартія регіональних мов або меншин / Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua/book/Mytryaeva/022.htm>.
12. Загальна декларація прав людини / Права людини в Україні: Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини: Випуск 21. — Київ, 1998. — 455 с. — С. 31-37.
13. Загальна декларація про культурну різноманітність (2001 рік) / Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО // Електронна версія: <http://www.unepd.kiev.ua/ucipr/ukr/law/un/14.php>.
14. Загальнодержавна програма збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004-2010 рр. (затверджено Законом України 27.03.2004 р.) // Збірник поточного законодавства, нормативних актів, арбітражної та судової практики. — 2004. — №21. — С.2-6.
15. Закон України (проект) "Про виховання дітей та молоді" // Освіта України. — 2004. — №72. — 14 вересня. — С.4-6.
16. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про охорону культурної спадщини" // Збірник поточного законодавства, нормативних актів, арбітражної та судової практики. — 2005. - №4. — С. 2-10.
17. Закон України "Про загальну середню освіту" (13 травня 1999 року, №651-IV) // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад.: О.О.Любар. — К.: Знання, 2005. 767с. — С.623-643.
18. Закон України "Про національні меншини в Україні" / Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua/book/Mytryaeva/017.htm>

19. Закон України „Про освіту” (від 23 березня 1996 року) / Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад.: О. О. Любар; За ред. В. Г. Кременя. — К.: Знання, 2005. — 767 с. — С. 578-597.
20. Закон України "Про охорону культурної спадщини" // Електронна версія: Сайт НАУ, розділ "Пошук документів" / www.nau.kiev.ua.
21. Закон України "Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин" / Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua/book/Mytryaeva/019.htm>
22. Заходи МОН України щодо реалізації Указу Президента України "Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні" // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. — 2005. — №28-29. — жовтень. — С.3-31.
23. Збереження й популяризація культурної спадщини. Мир і збереження культурної спадщини: Рекомендація №35 Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури. Мехіко, 1982. Документ 995-743, ред. від 06.08.1982 // Електронний варіант: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995-743&c=1#Current>
24. Збереження культурної спадщини усіх віків: Рекомендація № 36 (документ 995-744, ред. від 06.08.1982) Міжурядової конференції. Мехіко, 1982 / Україна в міжнародно-правових відносинах. Книга 2, Правова охорона культурних цінностей. — К.: Юрінком Інтер, 1997 // Електронна версія: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995-744&c=1#Current>
25. Керівництво до використання "Рекомендацій про збереження традиційної культури і фольклору": Присвоєння статусу шедевра усної і нематеріальної спадщини людства / Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО / Електронна версія: http://wh.unesco.ru/text/guide_to_oral.htm.
26. Конвенція про корінні народи і народи, що ведуть племінний спосіб життя у незалежних країнах (Конвенція 169) / Електронна версія офіційних документів правозахисту. Всесвітня організація Праці // <http://www.uncpd.kiev.ua/ucipr/ukr/law/un/15.php>
27. Конвенція про охорону і заохочення різноманітності форм культурного самовираження (документ № 952-008, ЮНЕСКО, Париж, 20 жовтня 2005 року) / Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО. // Електронна версія: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=c&sp=i&find=1&org=788>.
28. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003р.) / Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО // Електронна версія: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=c&sp=i&find=1&org=788>.
29. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. — К.: Юрінком, 1996. — 80 с.
30. Концепція державної етнополітики України // Електронна версія: <http://www.uncpd.kiev.ua/ucipr/ukr/concept/c01.php>.
31. Концепція державної політики у галузі культури на 2005-2007 роки // Збірник поточного законодавства, нормативних актів, арбітражної та судової практики. — 2005. - №14 — С.2-5.
32. Концепція Загальнодержавної програми "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на 2006-2016 роки" / Електронна версія: <http://mms.gov.ua/legislation/1456>
33. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. — 2002. - №2. — С.3-22.
34. Культура і демократія. Права у сфері культури і культурна демократія (документ 995-742, ред. від 06.08.1982 / Рекомендація № 28 Всесвітньої конференції

- щодо політики у сфері культури. Мехіко, 1982 рік // Електронна версія: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995-742&c=1#Current>
35. Международные документы. 1972 г. Сборник. — М., 1990.
36. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права / Права людини в Україні: Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини: Випуск 21. — Київ, 1998. — 455 с. — С. 38—55.
37. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права / Права людини в Україні: Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини: Випуск 21. — Київ, 1998. — 455 с. — С. 59-68.
38. Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО. — М. Логос, 1993. — С. 340 - 352.
39. Мовно-культурний інформаційний простір як фактор стратегічної безпеки держави / Матеріали засідання "круглого столу" // Вибори'2006: Інформаційно-аналітичний бюлетень. — 2006. — 3 лютого — № 016 (16). — С. 10.
40. Національна Доктрина розвитку освіти / Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад.: О. О. Любар; За ред. В. Г. Кременя. — К.: Знання, 2005. — 767 с. — С. 644-657.
41. Нова культурна стратегія нової української влади / www.mincult.gov.ua/zvit_01.doc.
42. Основи законодавства України про культуру / Електронна версія: http://www.libr.dp.ua/misc/law_03.html
43. Права корінних народів / Електронна версія офіційних документів правозахисту. Організація Об'єднаних Націй // http://memorial.org.ua/document/3_6.htm
44. Права людини в Україні. Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини: Випуск 21. — К., 1998. — 455с.
45. Про Європейську декларацію щодо завдань у галузі культури: Рада Європи, Резолюція №11 Четвертої Конференції європейських міністрів, відповідальних за питання культури (Берлін, 23-25 травня 1984 року) // <http://www.coe.kiev.ua/bul/bul8/text3.htm>
46. Про сприяння транскордонному співробітництву в галузі культури між територіальними громадами або органами влади: Рекомендація 1 (2000) Комітету міністрів Ради Європи // Електронна версія: <http://www.coe.kiev.ua/bul/bul8/text12.htm>.
47. Про стратегію Ради Європи в галузі культури: Резолюція (95) 38, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи на 551-му засіданні заступників міністрів 7 грудня 1995 року // <http://www.coe.kiev.ua/bul/bul8/text10.htm>.
48. Прогрес культури і економічне зростання: Рекомендація №24 (документ 995-740, ред. від 06.08.1982) Всесвітньої Міжурядової конференції. Мехіко, 1982 рік // Електронна версія: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995-740&c=1#Current>
49. Проект Закону України "Про Концепцію державної етнонаціональної політики України" // Електронний варіант: <http://www.niss.gov.ua/book/Mytryaeva/021.htm>.
50. Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин / Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua/book/Mytryaeva/019.htm>.
51. Рекомендація „Про участь і вклад народних мас в культурне життя” / Документ 995-574, ред. від 26.11.1976 року // Конвенції і рекомендації ЮНЕСКО з питань охорони культурної спадщини // Електронний варіант: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995-574&c=1#Current>.
52. Рекомендація 1 (2000) "Про сприяння транскордонному співробітництву в галузі культури між територіальними громадами або владами": прийнята Комітетом міністрів Ради Європи на 693-му засіданні заступників міністрів 12 січня 2000 року / <http://www.coe.kiev.ua/bul/bul8/text12.htm>

53. Рекомендація про збереження традиційної культури і фольклору / Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО (Генеральна конференція, Париж, 15.11.1989) / Електронна версія: [http:// wh.unesco.ru/text / recommendations. htm](http://wh.unesco.ru/text/recommendations.htm)
54. Рекомендація про охорону на національному рівні культурної та природної спадщини / Конвенции и рекомендации ЮНЕСКО по вопросам охраны культурного наследия: // [http:// ecolife. org.ua/ laws / inter / 1972 / 02. php](http://ecolife.org.ua/laws/inter/1972/02.php).
55. Співіснування різних культурних груп у державі та їхні відносини з іншими країнами: Рекомендація №15 Всесвітньої Міжурядової конференції щодо політики у сфері культури (документ 995-738, ред. від 06.08.1982) / Україна у міжнародно-правових відносинах. Книга 2. Правова охорона культурних цінностей. – К.: Юрінком Інтер, 1997 // Електронна версія: [http:// zakon. rada. gov.ua / cgi-bin / laws / main.cgi ? nreg=995-738 &c=1# Current](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995-738&c=1#Current)
56. Статут Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (документ №995-014 у редакції від 12.05.1954 року) / Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО. – М.: Видавництво "Логос", 1993 // Електронна версія: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=c&sp=i&find=1&org=788>. nreg = 995_014.
57. Указ Президента України "Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні" // Збірник поточного законодавства, нормативних актів, арбітражної та судової практики . — 2005. — №28. — С. 12-14.
58. Україна в міжнародно-правових відносинах. Книга 2. Правова охорона культурних цінностей. — Київ: Юрінком Інтер, 1997.